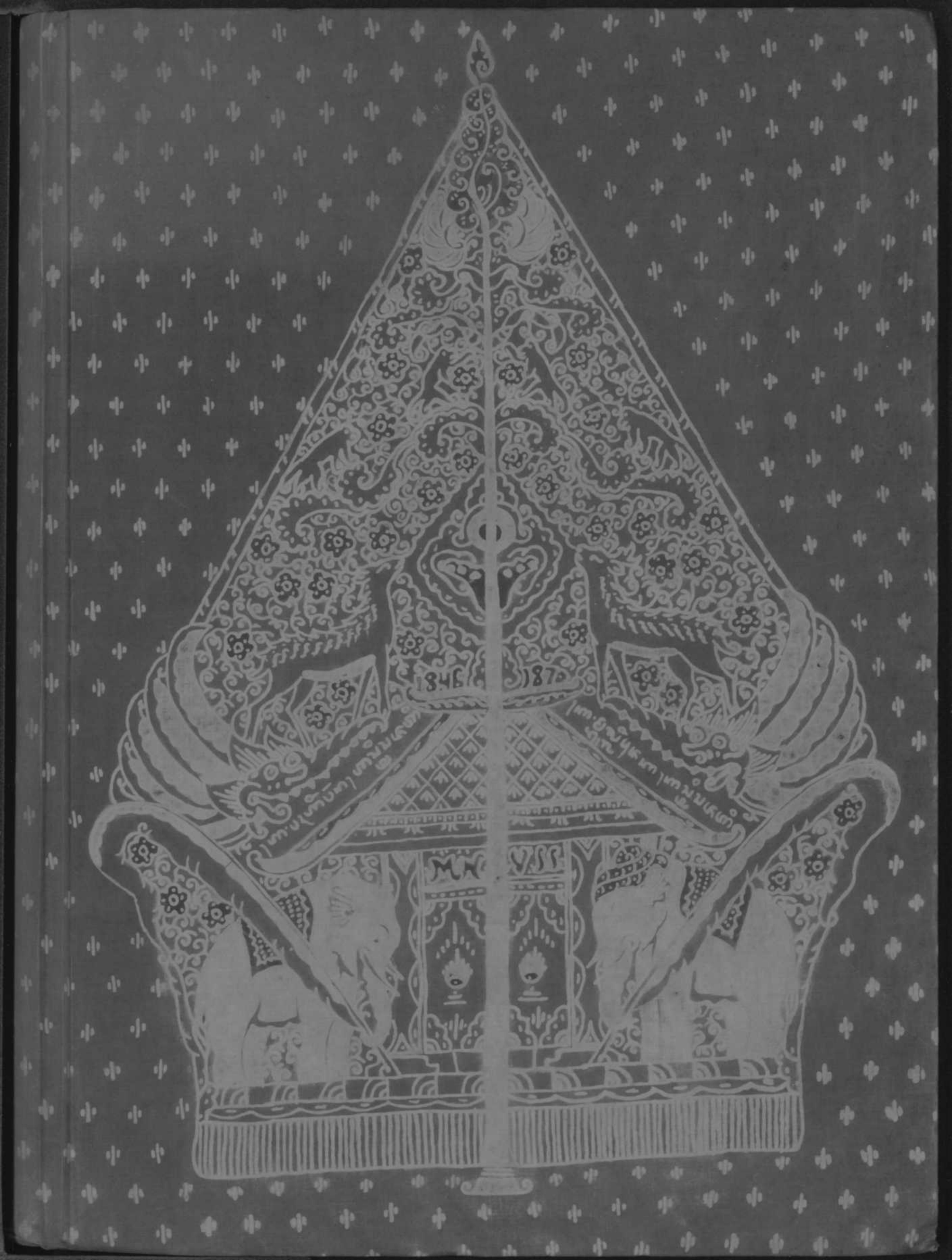

T b 66

BIBLIOTHEEK RU GRONINGEN
2514 9853

Het Triwindoe-Gedenkboek
Mangkoe Nagoro VII

1937

Foto Dingjan, 's Gravenhage

Het Triwindoe-Gedenkboek Mangkoe Nagoro VII

UNIVERSITATIS GRONINGANAE BIBLIOTHECA

UITGEGEVEN VANWEGE HET COMITÉ
VOOR HET TRIWINDOE-GEDENKBOEK
SECRETARIAAT: KESTALANWEG 201, SOERAKARTA
1939.

Inleiding

Eind 1938 verspreidden ondergeteekenden, die zich tot een „Comité voor het Triwindoe-Gedenkboek Mangkoe Nagoro VII" hadden gevormd, een rondschrijven van den volgenden inhoud :

„Den 16n Juni 1939 zal het drie windoes of drie cycli van 8 Javaansche jaren geleden zijn, dat Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII aan het bestuur over het Mangkoenagoro'sche Rijk is gekomen. Deze gelegenheid geeft ondergeteekenden aanleiding om t.z.t. een album bij wijze van een gedenkboek uit te geven, waarvoor thans de noodige voorbereidingen worden getroffen.

Wat in die 24 jaren in het Mangkoenagoro'sche Rijk op sociaal, economisch en technisch gebied is verricht zal elders in het licht worden gesteld, doch wat ondergeteekenden bedoelen is Zijner Hoogheid door hare talrijke vrienden een geschenk te doen aanbieden, wat haar zal herinneren aan de diepe en veelzijdige belangstelling, welke Zijne Hoogheid gedurende die 24 jaren in de Javaansche Cultuur-beweging, en in de cultuur in het algemeen, heeft getoond.

Het is feitelijk méér dan belangstelling geweest, want den vrienden moet het bekend zijn, dat Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII persoonlijk aan de Javaansche cultuurbeweging heeft deelgenomen. Wij noemen slechts de stichting van het Java-Instituut ; de deelname in de organisatie der Javaansche cultuur-congressen ; de gestadige beoefening der Javaansche dansen in de Poera Mangkoenagaran onder Zijner Hoogheids persoonlijke leiding ; de oprichting van een dalangcursus in de Mangkoenagaran ; de verspreiding over heel Java van de gamelan-, muziek- en zangbeoefening in de Poera door middel van radio-uitzending ; de periodieke bijeenkomsten in de Prangwadanan van den Cultuur-wijsgeerigen Studiekring, waarin Zijne Hoogheid zelve bij tijd en wijle met een voordracht voor den dag komt.

Vermelden wij nog de naarstigheid, waarmede Zijne Hoogheid voortgaat te vermeerderen hare inmiddels internationaal bekend geworden collectie van Javaansche antiquiteiten, maskers en houtsnijwerk. Nemen wij cultuur in den ruimsten zin van het woord, dan mogen wij niet vergeten te memoreeren de edele liefhebberij van Zijne Hoogheid in den kweek van orchideeën en in de ridderlijke paardensport.

Wij zwijgen nog van den stillen steun aan zoovele instellingen of personen, die met de cultuurbeweging te maken hebben. Ook kunnen wij niet lang stil staan bij wat de literator Rn Ms Har. Soerjosoeparto heeft gepresteerd, noch bij zijn arbeid in de Boedi Oetomo, toen deze nog een cultureele vereeniging was.

De vrienden van Zijne Hoogheid noodigen wij bij deze uit tot het geven van een bijdrage in den vorm van een korte beschrijving, een verhandeling, een vertoog, een persoonlijke herinnering, een compositie, een teekening of een schets, een gedicht of een epigram, welke alle in dat album gebundeld zullen worden. Een ieder wordt vrij gelaten in de keuze zoowel van de taal, waarin hij zijn bijdrage zal schrijven, als van het onderwerp en van den aard zijner bijdrage, welke laatste niet per se met de Javaansche cultuurbeweging verband behoeft te houden, mits maar uit te staan hebbende met de algemeene menschelijke cultuur.

Ook wordt den deelnemers verzocht onder hun bijdrage hun handteekening te zetten, opdat wij die in facsimilé in het gedenkboek (album) kunnen doen afdrukken, hetgeen aan het geschenk een groote persoonlijke waarde voor Zijne Hoogheid zal geven.

Het formaat van het album en de drukspiegel daarvan zullen even groot zijn als die van deze circulaire, terwijl den inzenders wordt bekend gemaakt, dat een bijdrage niet langer mag zijn dan zes pagina's druk van meerbedoeld formaat. Den deelnemers wordt t.z.t. een exemplaar van het album in dank voor hun medewerking, aangeboden. Gelieve uwe bijdrage op aan één zijde beschreven of getypte vellen vóór den 15n Maart 1939 toe te zenden aan Rn Ms Noto Soeroto, Kestalanweg 201, Solo."

Uitteraard was het voor de Comité-leden niet mogelijk een volledige lijst samen te stellen van al de vrienden, bekenden en relaties van Zijne Hoogheid uit de ons ter beschikking staande gegevens. Vreezende, dat wij bij de verspreiding van ons rondschrijven enkelen, wellicht velen over het hoofd hadden gezien, zagen wij daarom met vreugde de overname van onze circulaire door enkele groote dagbladen zoowel in Indië als in Nederland, zoodat het denkbeeld van het Comité daardoor een grooteren kring van Zijner Hoogheids vrienden, bekenden en vereerders heeft bereikt dan de Comité-leden gezamentlijk ooit hadden kunnen overzien. Het Comité betuigt dan ook zijn bijzonderen dank aan diegenen, die, hoewel hun geen circulaire is toegezonden, niettemin spontaan van hun sympathie met den hoogen Jubilaris hebben willen getuigen door de inzending van hunne bijdrage.

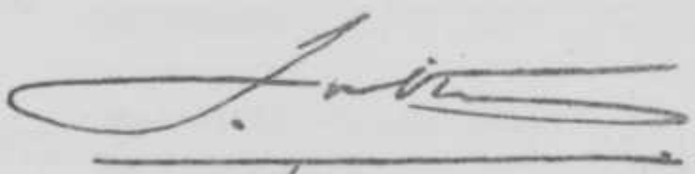
Onze erkentelijkheid gaat in 't algemeen uit naar allen, die, daartoe uitgenoodigd of geheel eigener beweging, aan de totstandkoming van dit album hebben medegewerkt. Wij zijn ervan overtuigd, dat de Jubilaris bij het doorbladeren van dit gedenkboek zijn goede gedachten uitzendt naar

de verschillende medewerkers, en dit zal hun een grooter voldoening schenken dan alle nadrukkelijke dankbetuiging van het Comité voor dit Triwindoe-Gedenkboek.

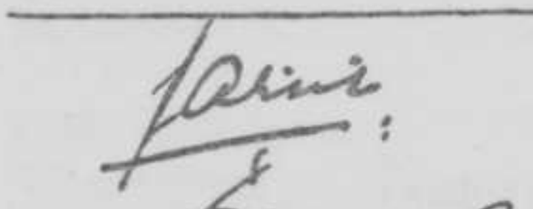
Van deze plaats uit voelt het Comité zich gedrongen eveneens zijn dank te zeggen aan den Pangeran Adipati voor de welwillendheid, waarmede hij ons toestemming heeft gegeven om zwart-wit copieën te doen vervaardigen van siermotieven uit zijn kostelijke en kostbare verzameling Oud-Javaansche gekleurde teekeningen van minstens een paar eeuwen oud. Wij moeten hiervan iets meer zeggen, omdat wij overtuigd zijn van de onbekendheid van velen omtrent het bestaan van de Oud-Javaansche decoratieve schilderkunst, welke wonderbaarlijke boekillustraties en boekversieringen heeft voortgebracht, die thans met haar belegen kleuren op vergeeld Ponorogo(?)-papier ons sterk doen denken aan de verstildheid van oude Tibetaansche kakemono's en Indische miniaturen uit de Moghulperiode. Mocht twijfel bestaan aangaande die oude Javaansche decoratieve schilderkunst bij gebreke aan specimina in de bekende musea, de collectie van Zijne Hoogheid is daar het tastbare en zichtbare bewijs van! Aan de gekleurde vergrootingen van deze collectie, welke voor prototypen van batik-, houtsnijwerk en edelsmeedkunst zouden kunnen gelden, zijn de kop-, randversieringen en sluitstukken in dit album ontleend.

Ten slotte een woord over de ordening van deze zoo heterogene materie. Wij gaven er ons terdege rekenschap van, dat het niet mogelijk zou zijn de opstellen en verhandelingen naar de verwantschap der onderwerpen te groepeeren, verplicht als het Comité was telkens een deel van het boekwerk te doen drukken naar gelang voldoende bijdragen waren binnengekomen om een vel of twee persklaar te maken. Vandaar is de geëigende naam voor dit Triwindoe-Gedenkboek een „album", een verzameling van kris en kras door elkaar geplaatste, kostbare „souvenirs", beschouwd van het standpunt van den Jubilaris.

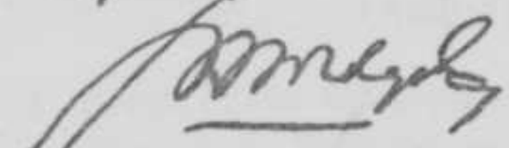
Het Comité:

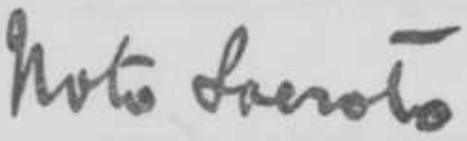
Rn Ms Tg Sarwoko Mangoenkoesoemo
Regent Patih v.d. Mangkoenagaran,
Voorzitter.

Rn Ms Ir Sarsito Mangoenkoesoemo
Directeur v. d. M. N. Rijkswaterstaat,
Lid.

Rn Tg Josowidagdo
Oud-Hoofd v. d. M. N. Poera-intendance,
Lid.

Rn Ms Noto Soeroto
Djaksa bij de M. N. Verwantenrechtspraak,
Secretaris.

ALPHABETISCHE NAAMLIJST DER INZENDERS MET VERWIJZING NAAR DE PAGINA HUNNER BIJDRAGEN

Ds H. A. van Andel,
Gereformeerd Predikant, Soerakarta 19

Madame Alla Baud,
Poète, Buitenzorg 280

Dr A. Baudisch,
Banjoebiroe, Ambarawa 114

Prof. Dr J. H. Bavinck,
Hoogleeraar Theolog. School, Djokjakarta 9

Prof. Dr C. C. Berg,
Hoogleeraar a. d. Rechtshoogeschool, Batavia 212

Dody en Suzon Beynon,
Batavia ..... 155 en t. o. 81

Dr C. M. van Blankenstein,
Journalist, Wassenaar 18

Mevrouw Ina Boudier-Bakker,
Letterkundige, 's Gravenhage 47

Mr J. F. A. van Bruggen,
Assistent-Resident te Soerakarta 130

H. G. Cannegieter,
Letterkundige, Haarlem 53

Dr B. K. Chatterjee and Dr A. K. Mitra :
Calcutta 276

Dr James Cousins,
Head of the Department of Fine Arts
at the University of Travancore, Trivandrum (India) 81

P. M. W. Dakkus,
Hortulanus bij 's Lands Plantentuin, Buitenzorg 42

L. Ch. Damais,
Fonctionnaire au Consulat Général de la France, Batavia 174

René Delage,
Consul Général de la France, Batavia 129

Mevr. E. van Deventer Maas
(Wed. Mr. C. Th. van Deventer) 's Gravenhage 113

Ki Adjar Déwantara :
Leider der Taman Siswa-scholen, Djokdjakarta 248

Pang. Ar. Ad. A. Djajadiningrat,
Oud-Lid v. d. Raad van Indië, Tjikampek 70

Ida Anak Agoeng Agoeng Bagoes Djlantik,
Zelfbestuurder van Karangasem 238

Rn. Wad. Dwidjoséwojo,
Oud-Lid van de Volksraad, Poerwokerto 131

Th. van Erp,
Luit. Kol. der Genie b. d., 's Gravenhage ..... t. o. 64 en 128

Ben van Eysselsteyn,
Letterkundige, 's Gravenhage 124

Ir G. Friedhoff,
Architect, Haarlem 29

Rn Ms Rio Gondhoatmodjo,
Oud-Officier b. h. voormalig Pakoe Alamsch Legioen, Djokdjakarta 145

Rn Ms Gondo Soebario,
Soerakarta 40

Rn Ms Mr Gondowinoto,
Soerakarta 270

J. M. A. Grégoire,
's Gravenhage 65

Kg Pang. Hario Hadiwidjojo,
Voorzitter v. d. Balé Agoeng, Soerakarta 230

Dr K. A. H. Hidding,
Hoofdambtenaar b. d. Volkslectuur, Batavia 197

Mrs Claire Holt,
Archives Internationales de la Danse, Paris 250

Dr C. Hooykaas,
Leeraar bij het M. O., Djokdjakarta 149

Ms Hadji Imam Rosidhi,
Wadono Pangoeloe M. N., Soerakarta 224

M. B. van der Jagt,
Oud-Gouverneur van Soerakarta, 's Gravenhage 133

Mej. M. Jellema,
Directrice der Solosche van Deventerschool, Soerakarta 185

Rn Ms Jodjana,
Danskunstenaar en schilder ..... t. o. 193

Mevrouw R. A. Jodjana,
Château de Vergoignon (Dep. du Gers (France) 78

Rn Tg Josowidagdo,
Oud-Hoofd van de Poera-intendance M. N., Klaten 176

Prof. Dr Kālidās Nāg,
University of Calcutta (India) 234

Jhr Mr H. A. van Karnebeek,
Minister van Staat,
Commissaris der Koningin in Zuid-Holland,
Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, 's Gravenhage 17

Ir Th. Karsten,
Architect, Bandoeng 226

J. Kats
Taalambtenaar, Buitenzorg 118

Prof. Mr R. D. Kollewijn
Hoogleeraar a. d. Universiteit te Groningen 87

S. Koperberg,
Secretaris v. h. Java-Instituut, Djokdjakarta 45

Prof. Dr H. Kraemer,
Hoogleeraar a.d. Universiteit te Leiden 24

Mr Jaap Kunst,
Musicoloog verbonden a. h. Kol. Instituut te Amsterdam, Amersfoort 14

Th. B. van Lelyveld,
Oud-Officier b. h. Reg. Grenadiers en Jagers,
Kunstschilder en schrijver, 's Gravenhage 63

Mevrouw Linda Bandara (L. Hofland-Leber),
Componiste, Wassenaar 66

Ir H. Maclaine Pont,
Architect, Modjokerto 257

Rn Ms Ir S. Mangoenkoesoemo,
Directeur van den Mangkoenagaranschen Rijks-Waterstaat.
Soerakarta 181

Dr Th. Metz,
's Gravenhage 26

Ir J. L. Moens,
Hoofdingenieur bij de Irrigatie, Djokdjakarta 135

A. Muhlenfeld,
Oud-Directeur Binnenlandsch Bestuur, 's Gravenhage 13

H. Nauta,
Burgemeester van Haren (Groningen) 98

The Editors of „New Asia",
Calcutta 209

J. H. Nieuwenhuys,
Oud-Resident van Soerakarta, 's Gravenhage 54

Rn Ms Pdj. Notohatmodjo,
Luit. Kolonel b. h. Legioen van Mangkoe Nagoro, Soerakarta 103

R. M. Notokworo,
Arts en Röntgenoloog,
Onder-Directeur-Geneesheer Centr. Burgerl. Ziekenhuis, Semarang 141

Oei Tjong Hauw,
Directeur v. h. „Oei Tjong Ham Concern" Singapore 38

Nico Oosterbeek,
Letterkundige, 's Gravenhage 97

Zijne Hoogheid Pakoe Boewono XI,
Soesoehoenan van Soerakarta Adiningrat 289

Rn Panoedjoe Roewijo Darmobroto,
Ambt. v. d. Begrootingszaken M. N., Soerakarta 242

H. Paulides,
Kunstschilder, Amsterdam ..... t. o. 80

Dr Th. G. Th. Pigeaud,
Taalambtenaar, Djokdjakarta 91

Ch. O. van der Plas,
Gouverneur van Oost-Java, Soerabaja 142

Rn Ms Ng. Prodjokintoko,
Bestuurslid van „Radyopoestoko", Soerakarta 220

Dr J. E. Quintus Bosz, Oud-Consul v. Denemarken en IJsland, Soerabaja ... 144

Mevr. Quintus Bosz-Albrecht Beste, Utrecht 275

Mevrouw A. J. Resink-Wilkens,
Djokdjakarta 210

Rient van Santen,
Kunstschilder en Zanger, 's Gravenhage 48

Rn Sasrasoegonda,
Oud-leeraar a. d. Kweekschool voor Inl. Ond., Djokdjakarta 277

Prof. Dr B. J. O. Schrieke,
Oud-Directeur v. Onderwijs ; Directeur v. h. Kol. Instituut te Amsterdam ... 231

B. van den Sigtenhorst Meyer,
Componist, 's Gravenhage 49

Willy Sluiter,
Kunstschilder, Wassenaar ..... t. o. 65

Rn Ad. Ar. Soejono,
Oud-Gedelegeerd Lid v. d. Volksraad, 's Gravenhage 153

Rn Ms Mr Soenario,
Ambtenaar b. d. Algemeene Volkscredietbank, Batavia 156

Rn Mr Soepomo,
Rechterlijk Ambtenaar, Batavia 58

Pangeran Adipati Hario Praboe Soeriodilogo,
Hoofd v. h. Pakoe Alamsche Huis, Djokdjakarta 288

Melis Stoke (Herman Salomonson),
Letterkundige, 's Gravenhage 2

Dr W. F. Stutterheim,
Chef v.d. Oudheidkundigen Dienst, Batavia 33

Jhr van Suchtelen van de Haare,
Luit. Generaal b. d. Groot-Officier van H. M. de Koningin, 's Gravenhage ... 31

Dr Rabindranath Tagore,
Santiniketan, Bengal 203

Ms Tédjosoesastro,
Onderwijzer i. d. Jav. Taal, Soerakarta 163

J. W. Teillers,
's Gravenhage 110

Dr Ir T. H. Thung,
Phytopatholoog, Klaten 21

Dr Tjan Tjoe Siem,
Taalambtenaar, Djokdjakarta 204

Dr Caroline Urstadt-de Haan,
Giessen (Deutschland) 192

Stemmen uit het Volk,
Soerakarta 265

Dr V. I. van de Wall,
Brussel 168

Rn Tg Dr Radjiman Wediodiningrat,
Oud-Kratonarts te Soerakarta, Trètès 5

Ch. J. I. M. Welter,
Minister van Koloniën, 's Gravenhage 1

Dr H. T. Yap,
Geneesheer-Directeur v.h. Ooglijdersinstituut, Djokdjakarta 74

Pater Dr P. Zoetmulder S. J.,
Maastricht 82

LIJST DER OPSTELLEN EN VERHANDELINGEN ALPHABETISCH GERANGSCHIKT NAAR DE NAMEN DER AUTEURS

Ds H. A. van Andel :
OOST EN WEST ; MENSCH EN MENSCH 19

Dr A. Baudisch :
BEKENNTNIS UND DANK 114

Prof. Dr J. H. Bavinck :
DE CULTUUR-WIJSGEERIGE STUDIEKRING 9

Prof. Dr C. C. Berg :
ZORG VOOR DE MOEDERTAAL 212

Dr C. M. van Blankenstein :
BRIEF UIT OUAGADOUGOU 18

H. G. Cannegieter :
HERINNERING AAN HET BEZOEK VAN Z. H. PANGERAN ADIPATI ARIO MANGKOE NAGORO VII IN NEDERLAND 52

Dr B. K. Chatterjee and Dr A. K. Mitra,
MORE GREETINGS FROM INDIA 276

P. M. W. Dakkus :
ORCHIDEEËN-HERINNERING 42

Ki Adjar Déwantara,
EEN KWART EEUW GELEDEN 248

Pang. Ar. Ad. Achmad Djajadiningrat :
HET KENMERK VAN DE LAATSTE 24 JAREN 70

Ida Anak Agoeng Agoeng Bagoes Djlantik :
SOERAT POEDJIAN 238

Rn Wad. Dwidjoséwojo :
Kg. Gt. MANGKOE NAGORO SEBAGAI PROMOTOR JANG BIDJAKSANA 131

Rn Ms Rio Gondhoatmodjo :
PISOENGSOENG 145

Rn Ms Gondo Soebario :
Z. H. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO EN DE EDELE PAARDENSPORT 40

Rn Ms Mr Gondowinoto :
BORNEO EN JAVA 270

Dr K. A. H. Hidding :
DE PLAATS DER JAVAANSCHE ETHIEK 197

Mrs Claire Holt :
THE DEVELOPMENT OF THE ART OF DANCING IN THE MANGKUNAGARAN 250

Dr C. Hooykaas :
DE KROON DER KONINGEN 149

M. B. van der Jagt :
BRIEF UIT DEGERSHEIM 133

Mej. M. Jellema :
Z. H. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO EN DE SOLO'SCHE VAN DEVENTERSCHOOL 185

Mevrouw Jodjana :
BEWEGING EN RUIMTE 78

Rn Tg Josowidagdo :
SERI PADOEKA Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO VII DENGAN PENDIDIKAN KANAK-KANAK RA'JAT 176

Prof. Dr Kālidās Nāg :
MESSAGES FROM INDIA 234

Ir Th. Karsten :
OVER DE INDIVIDUALISTISCHE EN DE KOLLECTIEVE TENDENZEN IN DE AZIATISCHE ONTWIKKELING 226

J. Kats :
HET VEELZIJDIG KARAKTER VAN DE WAJANG IN VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST 118

Prof. Mr R. D. Kollewijn :
HUWELIJK EN ONDERHORIGHEID 87

S. Koperberg :
TWINTIG JAREN CULTUREELE ARBEID 45

Prof. Dr H. Kraemer :
ONTMOETING VAN OOST EN WEST 24

Th. B. van Lelyveld :
EEN HERINNERING 63

Ir H. Maclaine Pont :
DRIE MAJAPAHITSCHE ZEGELMERKEN 257

Rn Ms Ir Sarsito Mangoenkoesoemo :
Z. H. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO VII EN DE OOSTERSCHE RADIO-OMROEP IN NEDERLANDSCH-INDIË 181

Dr Th. Metz :
DE VORST 26

Ir J. L. Moens :
VAN DEN KNAAP, WIEN DE DAGTAAK WAS OPGELEGD 135

A. Muhlenfeld :
EENIGE PERSOONLIJKE HERINNERINGEN 13

H. Nauta :
EEN AVONDBEZOEK BIJ Z. H. MANGKOE NAGORO VII 98

The Editors of „New Asia" :
OUR FELICITATIONS TO H. H. MANGKOE NAGORO OF JAVA 209

J. H. Nieuwenhuys :
EENIGE PERSOONLIJKE HERINNERINGEN AAN Z. H. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO VII 54

Rn Ms Pdj. Notohatmodjo :
EEN HULDEBETUIGING VAN HET LEGIOEN 103

Dr Th. Pigeaud :
OVER DE LETTERSCHRIFTEN EN DE SPELLING VAN HET JAVAANS 91

Mevrouw A. J. Resink-Wilkens :
EEN HULDE AAN Z. H. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO 210

Raden Sasrasoeganda :
PASOEMBANG ISÈN-ISÈN SERAT PÈNGETAN TRIWINDOE 277

Prof. Dr B. J. O. Schrieke :
DE JONGE GENERATIE EN DE JAVAANSCHE CULTUUR ... 231

Rn Ms Mr Soenario :
JAVAANSCHE SAMENLEVING EN WERELDVERKEER 156

Rn Mr Soepomo :
DE SOCIAAL-CULTUREELE TAAK DER INDONESISCHE INTELLECTUEELEN 58

Dr W. F. Stutterheim :
ZIJNE HOOGHEID MANGKOE NAGORO EN JAVA'S OUDHEID 33

Jhr van Suchtelen v. d. Haare :
EEN HERINNERING AAN VROEGERE JAREN 31

Ms Tédjosoesastro :
BOEKOE ANGGITANDHALEM SAMPÉJANDHALEM Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. MANGKOE NAGORO VII 163

J. W. Teillers :
HET TWEEDE, TROPISCHE TEHUIS 110

Dr Ir T. H. Thung :
MANGKOENAGARANSCHE HERINNERINGEN 21

Dr Tjan Tjoe Siem :
DE REIS VAN Rn Ms Ar. SOERJOSOEPARTO NAAR HOLLAND 204

Dr Caroline Urstadt-de Haan :
DER FUERST UND DER FUEHRER 192

Dr V. I. van de Wall :
HET HUIS MANGKOENAGORO 168

Rn Tg Dr Radjiman Wediodiningrat :
REMINISCENTIES, BETREKKING HEBBENDE OP DE CULTUURWIJSGEERIGE STUDIEKRING TE MANGKOENAGARAN 5

Dr Yap Hong Tjoen :
DE CHINEESCHE BEWEGING OP JAVA 74

Pater Dr P. Zoetmulder S. J. :
IETS OMTRENT DEN NAAM „SERAT TJENTINI" 82

LETTERKUNDIGE BIJDRAGEN

Madame Alla Baud :
SITI PREGIWA ET LE SEIGNEUR DE LA BROUSSE (UN POÈME EN PROSE) 280

Mevrouw Dody Beynon :
DUISTERNIS (EEN SONNET) 155

Mevrouw Ina Boudier Bakker :
„IN RIJPSTEN PRAAL VAN PAARS EN GOUD. . . . . " 47

Dr J. H. Cousins :
IN A DANCE-HALL 81

L. Ch. Damais :
CHARMEUSE (TRADUCTION D'UN POÈME DE MANGKOE NAGORO IV) 174

Ben van Eysselsteyn :
ZEEUWSCHE KWATRIJNEN EN DRIE BLADEN UIT MIJN DAGBOEK 124

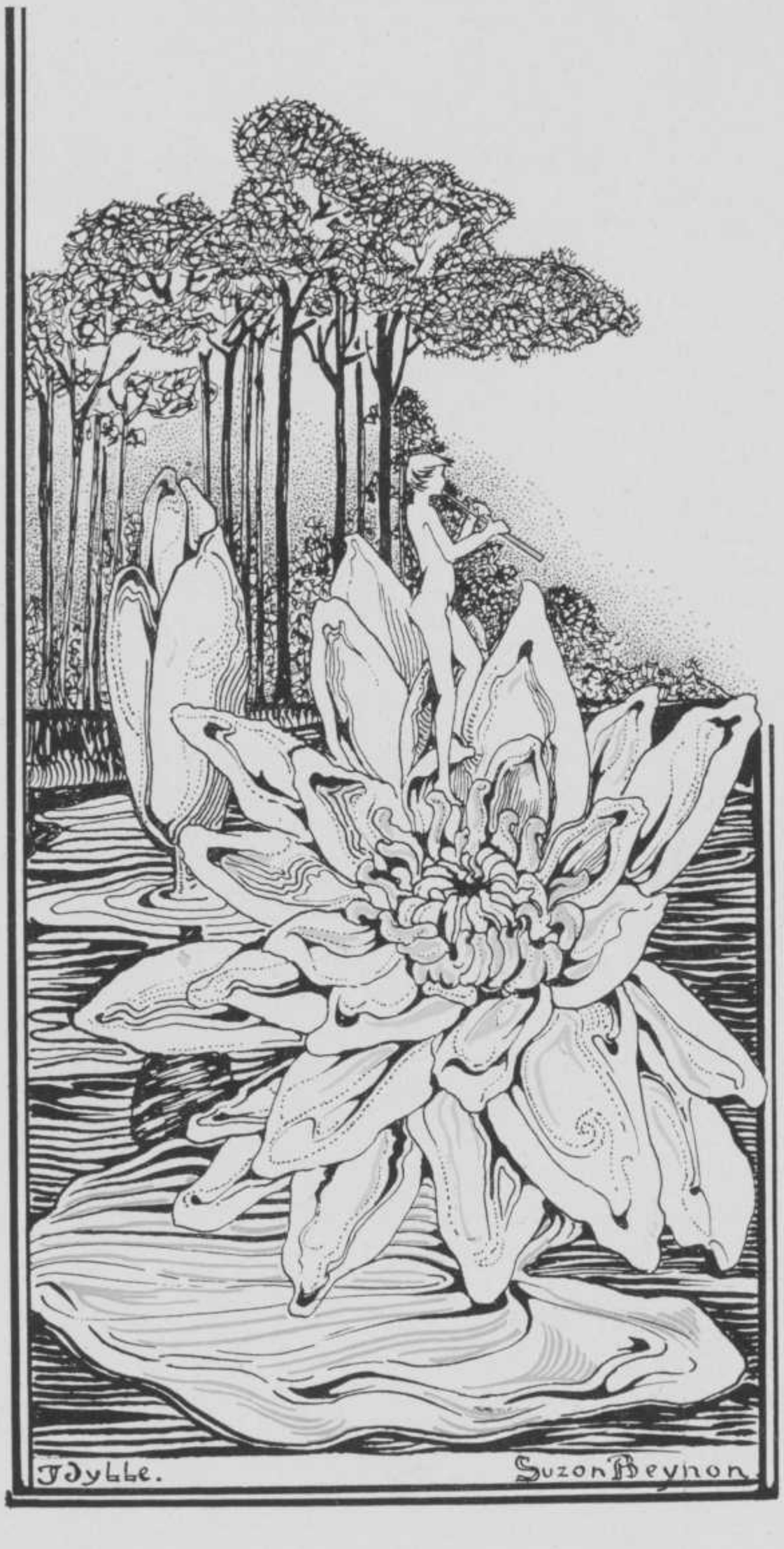
J. M. A. Grégoire :
„BOVEN HET SCHETT'REN DER TROMPETTEN. . . . . " ... 65

Nico Oosterbeek :
EEN HERINNERING 97

Ch. O. van der Plas :
AAN Z. H. PANGERAN ADIPATI ARIO MANGKOE NAGORO (een gedicht) 142

Rn Ms Ng. Prodjokintoko :
RADYOPOESTOKO 220

Melis Stoke (Herman Salomonson) :
DRIE SONNETTEN 2

Idylle.
Suzon Beynon.

TEEKENINGEN

Mevrouw Suzon Beynon :
„IDYLLE". ..... t. o. 18

J. Demmeni :
„WIRÈNG-DANSERES" ..... t. o. 81

Th. van Erp :
„BOROBOEDOER" ..... t. o. 64

Ir G. Friedhoff :
„SCHETSONTWERP VOLKENBONDSGEBOUW" 29

Rn Ms Jodjana :
„LANDSCHAP" ..... t. o. 193

H. Paulides :
„SCHETS MUURSCHILDERING" ..... t. o. 80

Rient van Santen :
„BUITENZORG" 48

Willy Sluiter :
„GELUKWENSCH UIT VOLENDAM" ..... t. o. 65

COMPOSITIES

Mevrouw Linda Bandara :
„SEHNSUCHT", EIN ORCHESTERLIED. (Fragment). 66

B. van den Sigtenhorst Meyer :
„SONATE VOOR VIOOL EN PIANO". (Fragment). 49

Dit boek werd gedrukt op de persen van de firma Kolff-Buning te Djokdjakarta in één duizend exemplaren, waarvan één exemplaar op oud-Hollandsch van Van Gelder en gebonden in beschilderden perkamenten omslag.

Dit bijzondere exemplaar, gesigneerd door de vier leden van het Comité voor dit Gedenkboek, is bestemd voor den Jubilaris.

De hand-gebatikte bandversiering werd ontworpen door Ir Th. Karsten te Bandoeng en uitgevoerd onder toezicht van Rn Ms Soelardi te Soerakarta, die den perkamenten band heeft beschilderd.

Foto van Felde, Batavia

1938

Het jubileum van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII geeft een welkome aanleiding een terugblik te werpen op de periode, waarin die Zelfbestuurder het bestuur voerde over het Rijk Mangkoenagoro.

Bij dien terugblik moge op den voorgrond worden gesteld, dat de Regeering, die destijds den nagenoeg onbekenden jongen Javaanschen edelman riep tot het bestuur over de Mangkoenagaran, in haar verwachtingen stellig niet beschaamd is geworden.

Ieder objectief beoordeelaar zal moeten erkennen, dat het bestuur van Pangeran Adipati Ario Mangkoenagoro VII aan zijn rijk ten zegen is geweest. Hij heeft het bestuurd als een goed huisvader, wijs, voorzichtig, beleidvol.

Daarnaast verdient groote waardeering hetgeen Z.H. heeft gedaan in het belang van de cultuur van zijn land, de geschiedenis van zijn volk, de bestudeering van zijn taal, de verheffing van zijn aloude kunstnijverheid, van muziek en dans, kortom van alles, wat er edel is en goed en schoon in de Javaansche beschaving.

Deze combinatie van den modernen bestuurder met den beschermer en bevorderaar van nationale kunst en wetenschappen, is een der meest aantrekkelijke zijden van den huidigen Mangkoenagoro, wien het gegeven moge zijn nog lang te arbeiden aan de zaken, die zoo klaarblijkelijk de liefde van zijn hart hebben.

Ch. J. I. M. WELTER
Minister van Koloniën.

's-Gravenhage, 6 Februari 1939.

Drie Sonnetten

Voor Z. H. Pangeran Adipati Ario

Mangkoe Nagoro VII

Geest

Waar zou — als geest ten troon is opgeheven —
nog afstand zijn, of vrees voor eindigheid ?
Of bange zorg voor 't vorderen van den tijd
in de begrenzing van een menschenleven . . . . . ?

De mensch, die heel den nutteloozen strijd
voor 't weerbaar „Ik" bevrijd heeft opgegeven,
vindt kracht tot wekken van gemeenschapsleven
uit alle schatten van de eeuwigheid.

Gezegend is het volk dat, ingeleid
tot geestdrift voor een hooger geestelijk leven,
naar méér dan wat der aarde is mag streven,

en welks historie-boek is volgeschreven
met grootscher zegepraal in 't wapenfeit
van geest en geestelijke weerbaarheid.

Stof

Wij wandelen door de dagen en de nachten
naar èrgens in dit eindeloos verschiet,
en weten, toevend bij een mijlpaal, niet
wat achter blauwe bergen ligt te wachten . . . . . .

En alle stof die, uit een ver gebied,
des wandelaars voeten naar een ander brachten,
werd stof bij stof . . . . . gedachte bij gedachte . . . . .
Want niets vergaat . . . en ook het minste niet.

Al wat het voorgeslacht ons achterliet,
en al waarnaar we in ons leven trachtten,
en alle langs den weg gewonnen krachten,

die Oost naar West en West naar 't Oosten brachten,
en al wat 't moeizaam trekkend leven liet,
is nieuwe grond-stof voor dit Rijksgebied . . . . . !

Leven

Geen andere zekerheid is ons gegeven,
dan dat de vogel, vluchtend door de nacht,
de nieuwe dageraad, die hij verwacht,
onder de sterren tegemoet gaat streven.

Wie, werkzaam voor den naaste, heeft getracht
in 't diepste duister vast geloof te geven
op 't licht dat komt, heeft in dit eindig leven
de spiegeling der oneindigheid gebracht . . . . .

Sterk is de mensch, die niet met wereldmacht
maar met zijn bloed, uit Goddelijke kracht
de wetten van zijn leven heeft geschreven.

Hij heeft de dingen tot hun zin verheven,
en deze lange wake in den nacht
in 't vast geloof op dageraad volbracht . . . . .

Melis Stoke.

(Herman Salomonsen).

MELIS STOKE.
(Herman Salomonson).
's Gravenhage.

Onder de vele mooie en goede herinneringen aan onze Indische jaren rekenen wij mede in de eerste plaats die aan ons contact met de Mangkoenagaran en deszelfs gebieder. Wat Zijne Hoogheid voor mij en mijn werk heeft beteekend, kan men lezen in de voorrede van mijn boek „De toonkunst van Java". Hier worde volstaan met te releveeren, dat zonder haar dat boek òf in het geheel niet, òf veel minder volledig gedocumenteerd zou zijn verschenen. Ik acht mij dan ook gelukkig, dat werk aan Zijne Hoogheid te hebben mogen opdragen.

Na ons vertrek uit Indië is dat in veertien lange jaren gegroeide vriendschappelijke contact niet verloren gegaan en het was ons een groote vreugde, Zijne Hoogheid, vergezeld van Ratoe Timoer en hun dochtertje, begin 1937 in goede gezondheid in Nederland terug te zien, hun gast te mogen zijn op „Oud-Wassenaar" en nog eens rustig van gedachten te kunnen wisselen.

Ook toen hebben wij geen afscheid voor goed genomen. Ik kan mij toch niet voorstellen, dat ik niet nog eens Java terug zou zien, het land, waar wij de beste jaren van ons leven doorbrachten en dat ons zooveel geluk en levensvoldoening geschonken heeft. En dan hoop ik nogmaals in die merkwaardige, als tijdelooze, Vorstenlandsche sfeer te mogen verwijlen, waarvan wij eertijds zoo dikwijls in de gastvrije Mangkoenagaran de bekoring hebben mogen ondergaan ; nog eens den geur van een zwoelen tropenavond in de wijdsche beslotenheid der Astana te mogen inademen en de betoovering van Kjahi Kanjoet Mèsem's fluweelen klanken op mij te voelen inwerken.

Wanneer er in het huidige tijdsgewricht gesproken kan worden van een renaissance der Midden-Javaansche cultuur — en het wil mij voorkomen, dat daar alleszins aanleiding toe bestaat — dan is het niet in de laatste plaats de zevende Mangkoe Nagårå, wien het Javaansche volk daarvoor dank heeft te weten.

Mede namens mijn echtgenoote moge ik Zijne Hoogheid onze beste wenschen doen toekomen voor nog een lange reeks van levens- en regeeringsjaren, even rijk aan stimuleerende kracht op het gebied van wetenschap en kunst, als die der drie windoe's, welke thans verstreken zijn, en evenzeer gedragen door de warme sympathie dergenen, die het voorrecht hadden, daarvan den inspireerenden invloed te ondervinden.

Amersfoort, 21 Januari 1939.

Mr. JAAP KUNST
Amersfoort

Jaap Kunst.

Reminiscenties, betrekking hebbende op de cultuur-wijsgeerige kring te Mangkoe-Nagaran

Al zoekende vindt men ..... en ontdekt
Dat, wat juist niet te zoeken is.

Bij het begin, 1917, van de bestuursperiode van Z.H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII werd door dezen vorst en eenige vrienden en kennissen het plan geopperd om een inniger contact te maken tusschen de Westersche en Javaansche cultuur.

Het gemis hiervan werd als grondgedachte geponeerd; immers, tot dien tijd was het contact tusschen de Nederlanders en de Indonesiërs slechts bepaald door een uitvloeisel, een ontplooiing op afstand, of manifestaties van de Westersche cultuur en de vervaagde vormen van de Indonesische cultuur. De uiting van de Westersche cultuur uitte zich slechts op een terrein van materiëele levenszekerheid, met gebruikmaking van wetenschap en techniek, terwijl de Javaansche cultuur door de demoralisatie van het volk en gefascineerd door het materiëel rijke voorkomen van de Westersche cultuur verwazigd is.

Een nauwer contact zou volgens de meening van Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro en zijn vrienden als gevolg kunnen hebben: een verdieping in eigen cultuur door de Nederlanders en Javanen en hierdoor een elkaar beter begrijpen, wat zeker niet overbodig was, in aanmerking nemende de toenmalige uitbarsting van den grooten wereldoorlog. Een grooter kring van Europeesche en Javaansche kennissen, die in bovengenoemd plan belang stelden, werd gevormd en er werden bijeenkomsten belegd met inleidingen, die besproken werden. Aangezien er niet weinigen in Semarang woonachtig waren, werden de bijeenkomsten om beurten of in Solo of in Semarang gehouden. Meerendeels waren de voordrachten politiek getint, en het kon ook niet anders, omdat de politiek het gemeenschappelijk terrein was, waar de Europeanen en Javanen het meest intensief

elkaar ontmoetten. En toch was niet alleen de plaatselijke politiek de hoofdschotel, doch ook in de algemeene wereldpolitiek werd belangstelling getoond. Het kon in enkele keeren zeer heftig toegaan. Zoo werd er eens op eene bijeenkomst te Solo het socialisme in beschouwing genomen. Het regende nog al flink, tot heel laat in den nacht; de discussies waren nog al interessant en het beëindigen der bijeenkomst werd tegengehouden door den harden regen. Men bleef bij elkaar, vooral omdat de bespreking overging op de toentertijd actueele Russische beweging, waarin de Bolsjewiki onder Lenin en de Mensjewiki onder Kerensky elkaar bestreden. Ook onder de aanwezigen werd een tweëerlei meening gevormd, n. l. één, die beweerde, dat Kerensky overwinnaar zou worden en de andere, die Lenin als de aanstaande Russische alleenheerscher aanzag. Bij de wederkeerige argumentatie werden de woorden luider gesproken, wellicht ook vanwege den harden regen, en hierdoor verhit werden af en toe ook de vuisten op de niet erg stevige tafel geslagen. De bijeenkomst, die tegen 9 uur 's avonds begon, werd na het ophouden van den regen tegen 3 uur 30 's morgens beëindigd.

Door verschillende omstandigheden, voornl. het verlaten hunner respectievelijke standplaatsen naar elders der deelnemers, konden de bijeenkomsten niet doorgaan.

Een intermezzo van bijeenkomsten van een ander gehalte werd door Z.H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro geëntameerd, n.l. belangenbesprekingen van belangstellende leden der vier Javaansche zelfbesturen, die beurtelings te Solo of Djokja werden gehouden. Deze gedachtegang lag in de lijn van de federatieve gedachte der Javaansche zelfbesturen ten opzichte van het Gouvernement door wijlen Mr. C. Th. van Deventer geponeerd, den bij uitstek bekenden vriend van den Indonesiër. Ook bij deze bijeenkomsten, die 's avonds werden gehouden, werd niet aan tijd gedacht. Af en toe konden de Solosche deelnemers bij het naar huis gaan het ochtendgloren zien opkomen. Echter konden ook deze bijeenkomsten door verschillende omstandigheden niet verder gehouden worden.

De eerste gedachtegang van contact tusschen Javaansche en Europeesche cultuur werd echter niet losgelaten. Een paar Europeesche en Javaansche vrienden en kennissen werden door den Pang. Ad. gevraagd om bijeenkomsten te arrangeeren, welke beoogden cultuurphilosophische onderwerpen te bespreken, aan welk verzoek gaarne werd voldaan. Het aantal bedroeg niet meer dan 5-6 personen; af en toe werden gasten van buiten Solo, die toevallig in die stad waren, gevraagd. Het ging er zeer gemoedelijk toe, en af en toe werd niet op tijd gelet, vooral, indien de discussies nog al interessant en fascineerend waren.

Zoo herinneren wij ons nog enkele bijeenkomsten welke nog al zeer levendige debatten veroorzaakten, n. l. eene inleiding over Nietsche en over

de Javaansche taal. Ook werd op de bijeenkomsten reeds over de parapsychologie gerept, hoewel deze wetenschap pas heel later als officieël werd erkend aan de Nederlandsche Universiteiten. Een der leden heeft later een brochure over de „stille" kracht uitgegeven. Geleidelijk aan werd het aantal leden dier bijeenkomsten uitgebreid. Het verzoek werd den leden voorgelegd om beurtelings een inleiding te houden over een of ander onderwerp, door het lid zelf bepaald.

Er werd tevens georganiseerd. Een voorzitter werd gekozen met het oog op de goede gang der debatten. Het groote aantal leden bracht en brengt van zelve mee, dat de onderwerpen zeer verschillend zijn, doch steeds wordt getracht, den inhoud der onderwerpen in betrekking te brengen met het menschelijke, alhoewel sommige onderwerpen zich daartoe heel moeilijk leenen.

Pang.Ad.Ar. Mangkoe Nagoro hield zelf een voordracht over de wajang, welk onderwerp geplaatst werd in „Djawa", het Nederlandsch tijdschrift van de Vereeniging van het „Java-Instituut". Het onderwerp werd in het Duitsch in een buitenlandsch tijdschrift opgenomen. Ook is Pang.Ad.Ar. Mangkoe Nagoro bij iedere bijeenkomst één dergenen, die hun opinie uitten, hetgeen naar mijn bescheiden meening bewijst, dat het onderwerp, van welke aard ook, hem interesseert. Zoo werd bijv. eens als onderwerp astronomische hoofdstukken gekozen. Op een vraag der leden welk verband er bestond tusschen astronomie en den mensch, was de Pang.Ad.Ar. den inleider bijgevallen en had hij geantwoord: „in den landbouw," en werd dan verder in de debatten den mensch als object genomen, hoewel nog in verband met de sterren. Conclusies werden natuurlijk niet genomen, alhoewel in den laatsten tijd de voorzitter een resumé geeft der inleiding van de onderwerpen en de gevoerde debatten. Dat ook principieël verschillende onderwerpen zelfs in cultuur-wijsgeerige zin, te berde worden gebracht, brengt met zich mee, dat de leden individueel in aanraking komen met de levensopvattingen van hun andere medeleden. En hier kan het lid een kunst creëeren, vooral indien het ingeleide onderwerp een levensbeschouwing behelst, die een geheel anderen inhoud heeft als de zijne, n. l. de kunst van (om met den Gouverneur van der Plas mee te spreken) te luisteren zonder vooropgezette meening, maar met aandachtige waarneming. Naar mijn bescheiden meening is dit van bijzondere groote waarde voor den mensch, want het vergt ongewild niet minder dan het even wegwisschen van zijn eigen persoonlijkheid, die in het menschelijke steeds een achtergrond heeft van traditie, geloof enz., en dikwijls wallen vormen tusschen den eenen mensch en den anderen, welke veelal door het individu zelf onderhouden en verstevigd worden.

Deze meening vooropgesteld is deze handeling (ꦩꦸꦭꦲꦶꦤ꧀) van niet weinig gewicht, neen, wellicht van grooter belang voor het lid van de

cultuur-wijsgeerige kring van Mangkoe Nagaran als individu dan het beschouwde onderwerp, hoe interessant het ook moge zijn.

Want wat veronderstelt toch handeling? Handeling is niet meer of minder dan het verband tusschen mensch en maatschappij. Als dus de handeling (als bovenomschreven, aldus geen verrichting) de wallen tusschen de menschen onderling tracht omver te werpen, is het een stap nader in de richting van de geestelijke herbewapening.

Trètès, Januari 1939

Raden Toemenggoeng
Dr. R. WEDIODININGRAT
Trètès.

De Cultuur- Wijsgeerige Studiekring

Het leven van een mensch gaat snel. Nu ik er aan terug denk, kan ik me haast niet voorstellen, dat het reeds acht jaar geleden is, dat de Cultuur- Wijsgeerige Studiekring (in den omgang meest de Mangkoenagaransche Studiekring genoemd) werd opgericht. Nog levendig herinner ik me dien Januari-avond van het jaar 1931, toen we bijeen kwamen voor de eerste besprekingen. Het was in de Prangwadanan, waar ook later de meeste vergaderingen gehouden zijn. We waren toen nog slechts met een paar menschen. Lang en breed werd gesproken over den naam, over de bedoeling, over de vorm, waarin we onzen Kring zouden willen oprichten.

Zooals we daar zaten gevoelden we allen, dat we aan zulk een Studiekring behoefte hadden. We waren ons ervan bewust, dat de verschillende bevolkingsgroepen in deze landen elkander vaak alleen aan de oppervlakte raken, en daardoor te weinig wezenlijk inzicht verkrijgen in elkanders gedachten en gevoelens. Javanen, Hollanders, Chineezen, ze ontmoeten elkaar in hun werk, in het practische leven, maar wat weet de eene groep vaak maar bitter weinig van wat er leeft in het hart van de andere! Er moest een punt komen, waar we elkander konden vinden, waar we ons tegenover elkander konden uitspreken. Grondslag van onzen Kring moest wezen de oprechte begeerte om naar elkaar te luisteren, om zich rekenschap te geven van wat er omging in den ander. Op die basis dorsten wij de oprichting van den Kring aan. We spraken af dat wij de vragen van practische politiek zooveel mogelijk zouden vermijden. Het ging ons vooral om het dieper leeren verstaan van elkanders innerlijk leven. En zoo kwam onze Kring aan den wijdschen naam „Cultuur-wijsgeerige Studiekring". In Februari van het jaar 1931 hield hij zijn eerste gewone vergadering.

Op deze eerste werk-vergadering hield Dr. Kraemer, thans hoogleeraar te Leiden, die toen nog in Solo woonde, een lezing over Gandhi. De

discussie ging in het begin nog een beetje stroef. We moesten elkander nog leeren kennen, het duurde vaak eenigen tijd, voor de een begreep waar de ander naar toe wilde. Ook was het moeilijk om zich open uit te spreken. Soms waren we bang dat de anderen onze woorden belachelijk zouden vinden. Langzamerhand moest groeien de vertrouwelijke spheer, waarin die bangheid vanzelf verdwijnt. We moesten leeren elkander altijd serieus te nemen, nooit ook maar in eenig ding elkander te bespotten, maar altijd opnieuw elkander werkelijk te zoeken. Dat was in het begin vaak een zeer moeilijke taak. Ik herinner me vergaderingen, dat de discussie de eerste twee uur mat bleef, zonder wezenlijke diepte, zonder dat we elkaar „raakten". Maar soms kwam het dan plotseling op het punt, dat aller aandacht wakker riep. Dan spoten ineens aan alle kanten de gedachten op. En vaak werd zulk een avond aan het eind toch nog heel mooi en leerrijk. Het was menigmaal diep in den nacht, voor we dan weer uit elkander gingen.

De onderwerpen, die op den Kring besproken werden, waren vele en velerlei. Er waren historische onderwerpen bij, er waren onderwerpen van cultureelen aard, soms ook zuiver wijsgeerige onderwerpen, of vragen op het gebied van zielkunde, paedagogiek, schoolwezen, zorg voor misdeelden enz. Bijna bij elk onderwerp kwam ter sprake de typisch Javaansche visie op al die dingen. De schatten van het Javaansche denken en van het Javaansche gevoelsleven kwamen open. Soms was dat voor ons allen een groote verrassing, als we ontdekten, dat vragen die in het Westen sinds vele eeuwen overdacht geworden zijn, ook in het Javaansche denken hun plaats gevonden hadden, en daar op fijne, vaak symbolische wijze waren uitgebeeld. Dan kwamen Oost en West tot elkander, dan werden we ons bewust dat in de diepere lagen van ons innerlijk leven een gebied is, waar alle verschillen en tegenstellingen worden verzacht, omdat we daar allen samen worstelen tot het vervullen van een groote, gemeenschappelijke taak.

Als een van de hoogtepunten inde geschiedenis van onzen Kring staat duidelijk in mijn herinnering gegrift de avond, waarop Zijne Hoogheid Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagara zelf ons vertelde van de symbolische en mystieke beteekenis van de wajang-geschiedenissen. Die avond is voor velen van ons onvergetelijk, omdat toen onze oogen ervoor geopend werden, hoe, in de vorm van schijnbaar simpele verhalen, dingen gezegd kunnen worden, die de allergrootste problemen aanroeren, welke ooit in de menschelijke zie zijn opgerezen. In zulke momenten gevoelden we ons opgetild boven het kleine, alledaagsche gebeuren, en we zagen vergezichten voor ons, we zagen iets van het mensch-zijn zelf met al zijn zoeken en strijden, met zijn tasten naar de mysteriën die ons leven aan alle kanten omsluiten.

Het is een van de heerlijkste ervaringen uit mijn leven, dat dergelijke gesprekken tusschen menschen van verschillende rassen, mogelijk zijn gebleken, zonder dat de toon van vertrouwen, van intimiteit, van wederzijdsche waardeering geschonden werd. Slechts een héél enkele maal kwam er even iets in de discussie dat pijnlijk zou kunnen worden, maar ook dan nog werd als regel aanstonds als vanzelf het gesprek zóó omgebogen, dat de scherpe stemming zich weer verzachtte. En toch waren we het heel vaak niet met elkander eens. De grootste tegenstellingen werden telkens openbaar, het bleek ons zeer vaak dat het niet mogelijk was, ons gemeenschappelijk gevoelen in één formule samen te vatten. Er bleven wel grenslijnen loopen, maar, eigenaardig genoeg, deze grenslijnen liepen vaak geheel anders dan wij het verwacht zouden hebben. Ze liepen niet naar het onderscheid van volk of ras, doch ze liepen menigmaal dwars door de volken heen.

Op het allermooist trad dat aan het licht in die momenten, waar ons gesprek opklom boven al het aardsche en zich wendde naar de goddelijke wereld boven ons. Dan gevoelden we ons niet meer Javanen of Chineezen of Hollanders, dan waren we in zekeren zin allen kinderen geworden, staande voor de onzegbare grootheid van den Eeuwige. In zulke momenten waren er zeker ook grenslijnen, grenslijnen die getrokken werden door ons geloof, door de wijze waarop we God zagen, over Hem dachten. Dan bleek het soms, dat we onder dezelfde woorden heel verschillende dingen verstonden. Neen, dan was er geen mogelijkheid ons gemeenschappelijk gevoelen in één formule te vatten, dan bleken er grenslijnen te zijn, die we niet overschrijden konden. En toch, zelfs ook in zulke nachten, of liever: juist dan, beseften we diep en sterk, hoe rijk en hoe verheugend het was, dat wij in zulk een spheer met elkander over deze dingen konden spreken. Het gaf ons een groote voldoening, dat we die ervaring mochten beleven. Ik weet zeker, dat wij allen daar in later jaren nog menigmaal met dankbaarheid aan zullen terugdenken.

Wanneer ik zoo het leven van den Studiekring in deze acht jaren overzie, dan is het mij een behoefte mijn oprechte erkentelijkheid uit te spreken, jegens Zijne Hoogheid Mangkoe Nagara VII. Erkentelijkheid allereerst wegens de gastvrijheid, die Hij ons elke keer weer in zoo milde mate verleende. Die gastvrijheid heeft het ontstaan en het voortbestaan van den Kring eerst mogelijk gemaakt. Maar grooter en dieper nog is onze dankbaarheid, wanneer wij eraan denken, hoe Zijne Hoogheid zelf telkens weer, èn in de lezingen, èn ook in de discussies ons tot een onontbeerlijke hulp geweest is. Hij was het menigmaal, die ons uit de veelvormigheid van de Javaansche wereldbeschouwing, die gedachten naar voren bracht, die op eenmaal onze discussie uitermate verhelderden. Daaraan is voor een niet gering deel te danken, dat de Studiekring ondanks moeilijkheden en tegenslagen, altijd belangrijk gebleven is. Deze Kring is, niet het minst

dank zij die door ons allen zoo hoogelijk gewaardeerde medewerking, geweest en geworden een ontmoetingspunt van verschillende gedachtenwerelden. Die avonden in de Prangwadanan blijven in onze gedachten staan als een overtuigend bewijs, dat er in onze verwarde, moderne wereld, met al haar oorlogen en spanningen, mogelijkheid bestaat voor wezenlijk contact van volk tot volk, van mensch tot mensch.

Prof. Dr. J. H. BAVINCK.
Djokjakarta.

J. H. Bavinck

Eenige persoonlijke herinneringen

Onder de mooiste herinneringen uit mijn langjarig verblijf op Java behoort stellig wel mijn kennismaking in 1912 en de daaruit voortgesproten vriendschap met den toenmaligen adjunct translateur voor de Javaansche taal, Raden Mas Hario Soerjo Soeparto.

In een artikel in de Locomotief over het Mangkoenagorosche Rijk had ik o.m. melding moeten maken van de minder gelukkige periode van het bestuur van Mangkoe Nagoro V en was daarin wellicht wat hard in mijn oordeel over dien zelfbestuurder geweest, hetgeen een zich „Darmo Kondo Vooruit" teekenende inzender van het Javaansche dagblad „Darmo Kondo" aanleiding gaf mij te attaqueeren en het voor de nagedachtenis van den toen reeds geruimen tijd geleden overleden vorst op te nemen.

Van een pennestrijd, die zich toen in genoemd blad tusschen ons ontwikkelde, kwam het al spoedig tot een persoonlijke kennismaking, waarbij mij bleek, dat mijn opponent niemand anders was dan een der zoons van Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro V, n.l. Rn. Ms. Ar. Soerjo Soeparto, die, van zijn vader niets anders dan goede herinneringen hebbend, in het krijt meende te moeten treden voor hem, die zich zelf niet meer verdedigen kon, een alleszins te waardeeren opvatting.

Bij nadere kennismaking bleek al spoedig onze gelijkgezindheid in menig opzicht ; beiden gloeiden we van bewondering voor de oude Javaansche cultuur, beiden waren we van oordeel, dat van wederopbouw van de Javaansche natie slechts sprake kon zijn, wanneer deze zou geschieden op de fundamenten van het groote verleden, beiden voelden we de noodzakelijkheid van een doelbewuste ontwikkeling van het „schoone streven" („boedi oetomo") in die richting en vele waren de enthousiaste, zoowel mondelinge, als schriftelijke gedachtenwisselingen, die we toendertijd — het is nu reeds meer dan een kwart eeuw geleden — met elkaar hadden.

De wijze, waarop hij, die slechts lager onderwijs genoten had, erin geslaagd was zich, na den dood zijns vaders, ondanks bijna onoverkome-

lijke moeilijkheden, een weg door het leven te banen en zich door zijn stalen energie een positie te veroveren, die een ruime ontwikkeling eischte, dwingt bewondering af.

Aan den onvergetelijken resident G. F. van Wijk komt de eer toe, ontdekt te hebben, welke bijzondere gaven de jongeman bezat, die toen hij tot den post van adjunct-translateur uitverkoren werd, juist heel moeilijke jaren van strijd en zorgen achter den rug had.

Het heeft geen zin hier nogmaals zijn jeugdjaren in herinnering te brengen, zijn moeilijk bestaan als klein priaji in de Gouvernementslanden, zijn naarstige studie op het gebied der Javaansche letterkunde en historie, zijn journalistieke werkzaamheid, zijn rol in de nog jonge Javaansche beweging, dat alles is al meermalen beschreven en mag als bekend verondersteld worden.

Ons vereenigde onze gemeenschappelijke liefde voor de oude Javaansche cultuur en ons onwrikbaar geloof in de schoone toekomst, die voor het Javaansche volk nog weggelegd was en zoo bleven de eenmaal aangeknoopte banden tot in lengte van jaren bestaan.

Toen hij in 1913 met wat moeizaam opgespaard geld naar Nederland toog, om zijn zelfverworven kennis aan de Universiteit te Leiden te gaan verdiepen en vermeerderen, ging ik kort daarop voor de eerste maal met verlof en zoo konden onze aanrakingen nog veelvuldiger dan te voren zijn, ook toen hij door den wereldoorlog verrast, als reservist onder de wapens moetende blijven, zijn studie had op te geven, doch te 's-Gravenhage in garnizoen zijnde, een groot deel van zijn vrijen tijd in mijn familiekirng doorbracht, waar ,,korporaal Soeparto" al spoedig de gaarne geziene gast was, die ook mijn ouden vader — met zijn overtalrijke herinneringen uit zijn Vorstenlandschen tijd, dateerend uit het midden der vorige eeuw, — tijdgenoot van Soeparto's grootvader, veel sympathie wist in te boezemen.

In die dagen hadden we ook verschillende gemeenschappelijke vrienden, onder welke ik in de eerste plaats denk aan ons beider vaderlijken vriend Mr. C. Th. van Deventer, dien hij reeds in 1912 te Solo had leeren kennen en die hem vele blijken van zijn groote en warme belangstelling schonk, lange gesprekken met hem voerde en voor de toekomst veel van hem verwachtte.

Van hoeveel voldoening getuigde zijn schrijven van 7 Mei 1915, waarin hij me mededeelde, juist vernomen te hebben, dat H. M. de Koningin dien dag het besluit van Soeparto's benoeming tot luitenant geteekend had en dat ,,onze vriend" zich nu gereed moest houden voor

een audiëntie bij H. M., waartoe Mr. van Deventer reeds Minister Pleyte verzocht had, zijn tusschenkomst te willen verleenen.

En den 7den Augustus van datzelfde jaar, dus slechts luttele weken voor zijn heengaan, schreef hij me nog, gaarne eenige nadere bijzonderheden uit de brieven van „vriend Soeparto" te vernemen, terwijl hij tevens liet blijken zeer verheugd te zijn over de prettige ontvangst, die den jongen man bij zijn terugkeer in Indië van de zijde van enkele vooraanstaanden in den lande te beurt was gevallen.

Met volle overtuiging oordeelend, dat er moeilijk een geschikter opvolger voor den aftredenden Mangkoe Nagoro VI te vinden zou zijn, had ik me eenige malen genoopt gevoeld in periodieken en dagbladen de aandacht op Rn.Ms.Ar. Soerjo Soeparto te vestigen, hoezeer deze eigenlijk pas in de 5de of 6de plaats aanspraken zou kunnen doen gelden, in bekwaamheid en geschiktheid de anderen echter verre in de schaduw stellend.

Het was me dan ook een groote vreugde, dat de keuze der Indische Regeering tenslotte, zij het ook voor zeer velen geheel onverwacht, op hem viel, om als hoofd van het Mangkoenagorosche Huis op te treden en daarmede tevens als Zelfbestuurder van het in belangrijkheid in de derde plaats komende, onder de meer dan 250 zelfbesturen van Ned.-Indië.

Over zijn beteekenis als zoodanig of als politieke figuur (kort voor zijn verheffing was hij eenigen tijd voorzitter van het Hoofdbestuur van Boedi Oetomo ; van den eersten Volksraad was hij, gelijk bekend mag verondersteld worden, lid) wil ik niet uitweiden. Belangrijker was m.i. de rol, die hij vervulde als krachtig en doelbewust beschermer en bewonderaar der Javaansche cultuur in haar meest verschillende uitingen.

Aan zijn initiatief was het Congres voor Javaansche Cultuurontwikkeling in 1918 te Solo gehouden, te danken, een congres, in hetwelk het Java-Instituut, dat steeds op zijn toegewijden steun kon rekenen, zijn oorsprong vond.

Er is sedert 1915 niet veel van belang op het gebied van bevordering der Javaansche cultuur geschied, dat niet zijn daadwerkelijke belangstelling genoot of dank zij zijn steun of aanmoediging succes kon boeken.

De Astana Mangkoenagaran was vele jaren een centrum van cultureel leven. Daar kon men vaak een kring van Javaansche intellectueelen en Nederlandsche kenners van de verschillende uitingen der Javaansche cultuur, oudheidkundigen, historici, musicologen e.a. aantreffen en de Pa-

ngeran Adipati bepaalde zich daarbij niet tot aandachtig luisteren, doch gaf niet zelden leiding bij de debatten en wist zijn toehoorders steeds te boeien door zijn klaren betoogtrant en zijn veelomvattende kennis.

Hoe door en door Javaansch voelend ook, verbaasde hij toch velen, die met hem in aanraking kwamen door zijn helderen kijk op Westersche toestanden, verhouding en opvattingen, alsmede door talrijke blijken van kennis van de Westersche cultuur.

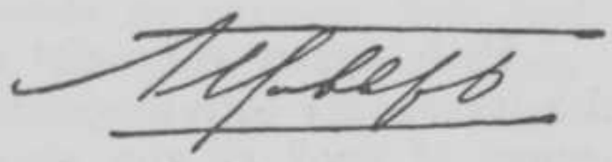
Onze wegen liepen van 1916 tot mijn vertrek uit Indië in 1933, nogal uiteen, doch zelden ging er een jaar voorbij, waarin wij elkaar niet eenige dagen zagen, hetzij, dat de Pangeran Adipati met zijn lieftallige gade onze gasten waren, hetzij, dat ik mij voor een kort bezoek Solowaarts begaf en steeds vonden we dan eenige uren van ongestoorde, prettige gedachtenwisseling over dingen, die ons beiden zoo na aan het hart lagen.

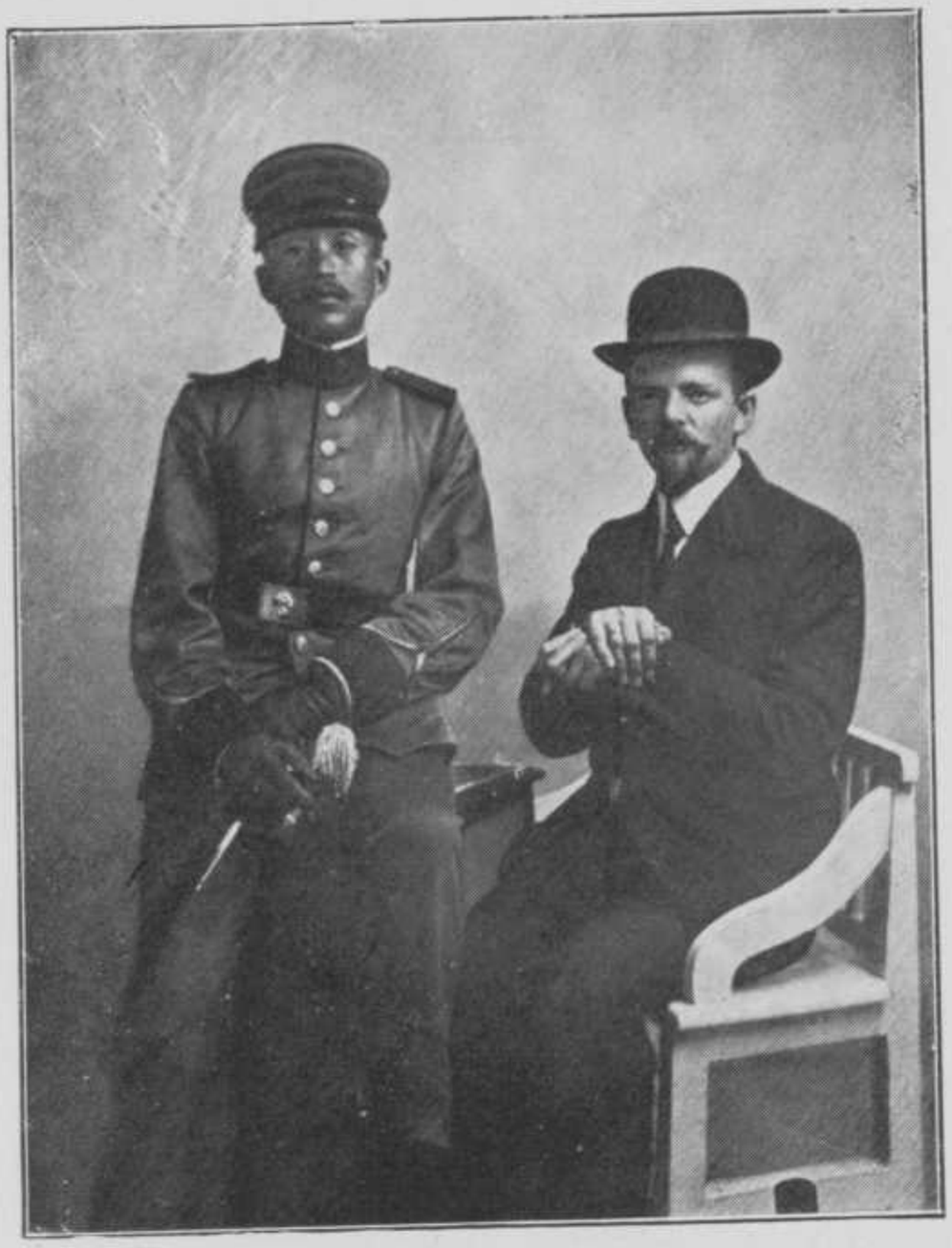
Het was een roerend blijk van vriendschap en als zoodanig wel heel bijzonder door ons op prijs gesteld, dat Z.H. besloot, ons bij ons vertrek naar Nederland, met de Ratoe Timoer tot Singapore te vergezellen, het scheiden van het land, dat mij in de meer dan een kwart eeuw van mijn verblijf aldaar, zoo lief geworden was, daardoor, als het ware eenigermate verzachtend, het aan de kim zien verdwijnen van Java's kust althans schijnbaar minder hard makend, als anders bij het vertrek van Priok vaak het geval is.

De banden zijn ook nu gelukkig nog niet verbroken; zelfs mochten ze weer hernieuwd worden tijdens zijn verblijf in Nederland, ter gelegenheid van de huwelijksvoltrekking van Prinses Juliana.

De drie windoe's van zijn bewind zullen nu binnenkort vervuld zijn.
Moge Z.H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII nog vele jaren voor zijn land en volk gespaard blijven, moge de Javaansche cultuur in het algemeen nog lang van zijn toegewijde belangstelling en de Javaansche kunst in het bijzonder, van zijn daadwerkelijken steun verzekerd zijn!

A. MUHLENFELD.
's Gravenhage

Sergeant Rn Ms Ar. Soerjosoeparto en zijn vriend A. Muhlenfeld
(1915)

Op 17 jarigen leeftijd
(1902)

Als student te Leiden
(1913)

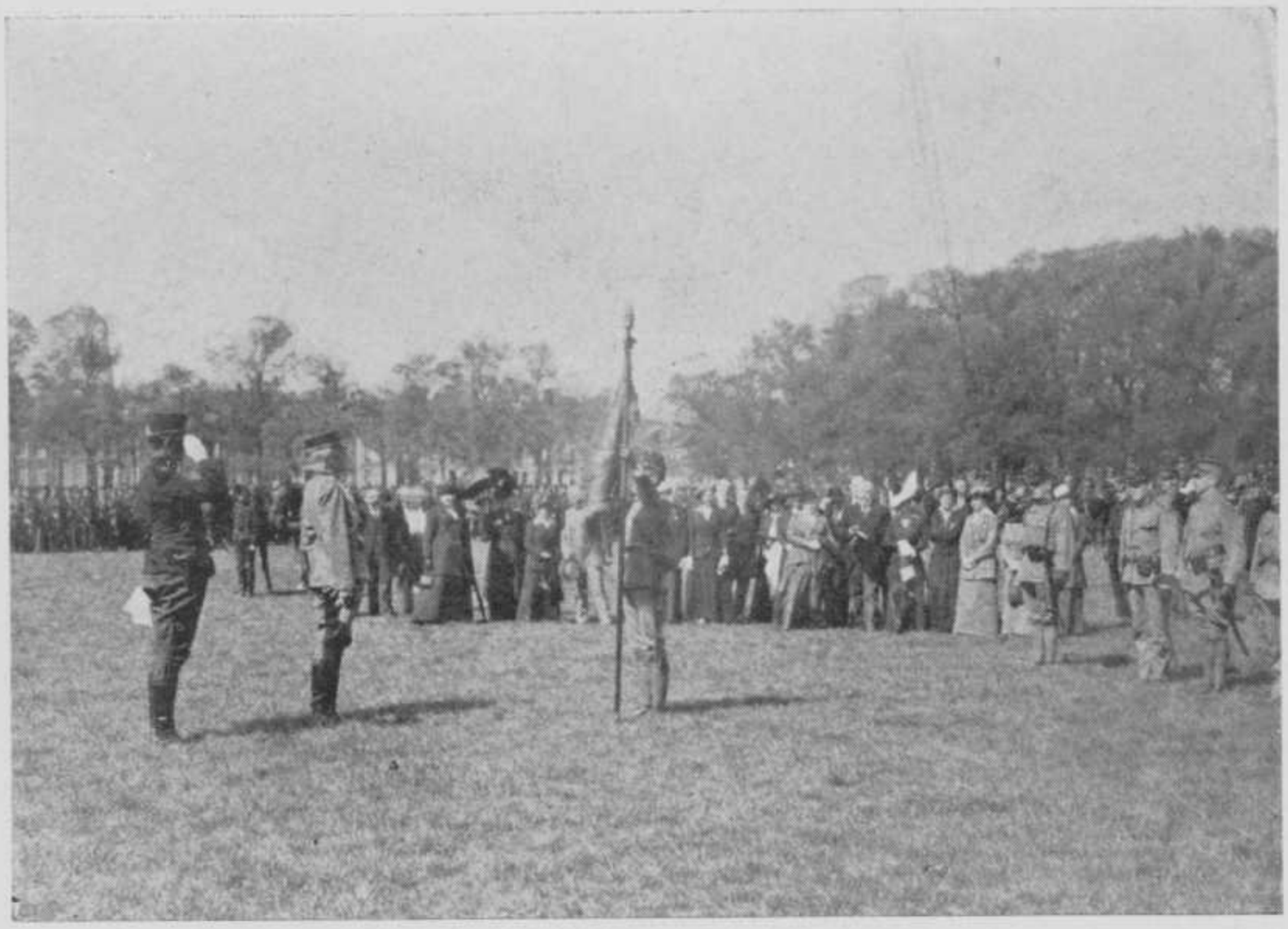
Na de audientie bij den Minister v. Oorlog (1913)

De recruut in zijn daagsch tenue (1914)

Sergeant Soerjosoeparto temidden zijner collega's; Sergeant-majoor Grégoire (de gesnorde, geheel in 't midden) ontmoette na 23 jaar in 1937 zijn oud.-sergeant terug in den rang van prinselijk kolonel!

Op het Malieveld den 7n. Mei 1915 (Zie de bijdrage van Z. Exc. Luit. Generaal Jhr van Suchtelen v. d. Haare op pag. 31).

De recruut op zijn Zondagsch (1914)

Als vaandrig in de toen nieuw ingevoerde uniform (1915).

Als 2e Luitenant der Grenadiers (1915)

Ik beschouw het als een voorrecht een bijdrage te mogen leveren voor het Gedenkboek, dat Zijner Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII wordt aangeboden bij gelegenheid van zijn regeeringsjubileum.

Tot de aangenaamste herinneringen, die mijne Echtgenoote en ik hebben medegenomen van ons bezoek aan Indië, behooren de kennismaking met Zijne Hoogheid en zijn Gade, en de hartelijke ontvangst, die ons aan zijn Hof geboden werd. De hooge beschaving, die op dat Hof haar stempel drukt, heeft mij getroffen en mij de plaats doen verstaan, die in het cultuurleven van Indië door Zijne Hoogheid wordt ingenomen.

In de dagen van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana heb ik hier te lande die kennismaking mogen voortzetten en bevestigen, en daaruit is een relatie gegroeid, die mij aanleiding geeft mij in het jubileum te verheugen en mijn gelukwenschen en die van mijn Echtgenoote te voegen in de rij van de vele blijken van waarachtige belangstelling, die Hunne Hoogheden zullen ten deel vallen.

Indië mag zich gelukkig rekenen, in de persoon van Mangkoe Nagoro een figuur te bezitten, die het streven naar instandhouding en ontwikkeling van de hoogere waarden van het inlandsche cultuurleven weet te paren aan een levendig begrip van de westersche beschaving en hare voortbrengselen.

Het zal Hunne Hoogheden een voldoening zijn, in de dagen der jubileumviering te ondervinden, dat in Nederland in een breeden kring van vrienden, waardeering voor zijn persoon en werk wordt aangetroffen.

Jhr. Mr. H. A. VAN KARNEBEEK
Minister van Staat
's Gravenhage.

Den Haag, Januari 1939.

Ouagadougou, Februari 1939.

Onder tropischen hemel, in een van de oude, groote residenties van Afrika, op het gebied van de Côte d' Ivoire, gedenk ik het naderende jubileum van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII. Hier is een groot vorstengeslacht, dat veel voor zijn land heeft gedaan. In den tijd, dat dit gedeelte van Afrika geteisterd werd door de slavenjagers, die de bevolking roofden om den buit te verkoopen aan blanke slavenhandelaars, wisten de koningen der Mossi, door de eenheid die zij geschapen hadden, zich te weren tegen deze invallen der menschenroovers. De Mossi bleven voor de slavenjachten en de harde slavernij in den vreemde gespaard.

Er was dus een staat, er was een zekere vorm van staatsgedachte. Verder echter is men niet gekomen. Het tropische klimaat heeft gezegevierd op den mensch in dit, op zich zelf vruchtbare land. De bevolking leeft nu zorgeloos, maar in alle nooden, die de tropen een volk, dat geen verzet daartegen biedt, oplegt. De vrouwen, ofschoon niet zoozeer de slavinnen van den man als in andere gebieden, die ik reeds ben doorgetrokken, zijn stokoud na de geboorte van hun eerste kinderen. De woningen zijn ellendig, zelfs na al hetgeen de Franschen ter verbetering hebben gedaan. Niet veel beter dan de boomhutten der Papoea's.

Des te dieper treft het mij, hoezeer de bevolking van Java de gevaren en verleidingen van het tropisch klimaat heeft weten te overwinnen. Voor Java is het klimaat een zegen geweest en niet een plaag, zooals voor het menschelijk leven in Afrika. De zorgeloosheid van het bestaan heeft tijd gegeven voor allerlei vormen van cultureel leven, voor wijsgeerigheid, voor wijsheid, voor dichtkunst, diepe godsdienstige concepties, groote werken waarin die concepties een uitdrukking vonden. Eerst als men andere tropische landen dan Java en Indonesië bereisd heeft, vele tropische bevolkingen heeft leeren kennen, zich vrijgemaakt heeft van Europeesche voorstellingen „hoe het zijn moet", gaat men beseffen wat Java is, en in het bijzonder Midden-Java, met zijn oneindige bekoring.

En dan gaan van zelf de gedachten naar den man, in wien zoozeer de oude cultuur, de diepe menschelijkheid van zijn volk tot uitdrukking komt, en wiens wezen zoo velerlei cultuur omvat. En ik gedenk dan zoo menig ernstig gesprek, dat ik met hem heb mogen voeren, en dat mij zoo sterken indruk heeft gegeven van de groote menschelijkheid van zijn wezen. Uit het „Donkere Afrika" zend ik mijn groet en mijn gelukwensch, voor den Vorst, voor de Vorstin en hun dochter, maar vooral voor de groote Javaansche traditie, die in den Jubilaris zoo waardige uitdrukking vindt.

Dr. C. M. VAN BLANKENSTEIN
Wassenaar.

M van Blankenstein

Oost en West
Mensch en Mensch

De versregel van Rudyard Kipling: „East is East, and West is West, and never the twain shall meet" is een gevleugeld woord geworden.

Dr. de Kat Angelino heeft er reeds op gewezen, dat telkens de ware zin dezer woorden wordt miskend en de beide slotregels, waarin de dichter juist de gedachte wilde uitdrukken welke hem het meest ter harte ging, in vergetelheid dreigen te geraken. In hun beroep op dien regel vereenigen velen zich in Oost en West, om — zoo merkwaardig het moge klinken — de onherroepelijkheid hunner gescheidenheid te bezegelen. Geheel het tegenovergestelde werd echter in het dichterwoord tot uiting gebracht. In Kipling's woorden ligt dan ook slechts een waarschuwing, dat Oost en West elkaar alleen dan aangezicht tot aangezicht zullen kunnen ontmoeten, wanneer zij tegenover elkaar het grootsch vertrouwen en de ridderlijkheid betoonen, waarin alle verschil verzinkt. Alleen wanneer hun verhouding op *zedelijken* grondslag komt te berusten, is er uitzicht op begrijpen, waardeering en samenwerking (Staatkundig Beleid enz. I, eerste gedeelte, bl. 55 en 57).

Het volledig couplet luidt aldus:

> Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet,
> Till Earth and Sky stand presently at God's great Judgement seat;
> But there is neither East nor West, Border, nor Breed, nor Birth,
> When two strong men stand face to face, tho' they come from the end of the earth!

Ik moge daarvan de volgende vertaling aanbieden:

> Ach, Oost is Oost, en West is West; voor die geen samengaan
> Tot voor God's grooten rechterstoel een aard' en hemel staan.
> Maar als van d'uitersten der aard de mensch den mensch ontmoet,
> Staat tusschen hen noch Oost, noch West, noch grens, noch ras, noch bloed.

De bizondere vormen, waarin de cultuur van een volk zich vertoont, liggen aan den buitenkant van zijn cultuur, aan den uitersten buitenkant van zijn ziele-leven. Ze hebben slechts waarde, voorzoover de cultuur

daarin tot uiting komt, voorzoover het hart zich daarin uitspreekt. De beschaving woont in het hart. En onder elk volk bestaan vele cultuurvormen, die wel als proeven van vaardigheid kunnen gelden doch de taal van het hart niet vertolken. Bij de ontmoeting van Oost en West zijn zulke toevallige vormen slechts als een sluier; het waarachtig geestelijk bezit van het eigen volk, 't zij Oostersch of Westersch, vertoonen ze niet.

De band tusschen Oosterlingen en Westerlingen ligt niet in het samen vereeren van de uiterlijke gestalte van elkanders cultuur, maar in de cultuur van het hart. Noch het gewaad, noch de zichtbare kunstvorm, noch de bizondere levensgewoonte, maar het hárt vereenigt de menschen. De kunstmin en de kunstzinnigheid brengen menschen, ook van verschillend ras, samen als kunstmakkers en samenwerkers, doch daardoor alléén nog niet als vrienden. De bron van de vriendschap ligt elders. Alleen het hart smeedt vriendschapsbanden. Niet de uiterlijke levensvorm en evenmin de gemeenschappelijke vereering daarvan maakt menschen tot vrienden. Dat doet alleen het menschelijke in den mensch, de teere en rijke aanleg van het hart. „En als van d'uitersten der aard de mensch den mensch ontmoet, Staat tusschen hen noch Oost, noch West, noch grens, noch ras, noch bloed".

De vrienden van Zijne Hoogheid zijn menschen, die Zijn hart hebben ontmoet. In den regel groeit zulk een vriendschap langzamerhand. Het hart is het diepste, het verborgenste van het leven. Dat heiligdom opent zich slechts, als langs den weg van steeds-nadere kennismaking aan beide zijden de zielsverwantschap is ontdekt. Deze kostbare vrucht van persoonlijken omgang rijpt langzaam, doch is daardoor te kostbaarder en te duurzamer.

Voor mij is het een groot voorrecht, dat ik mij onder de vrienden van Zijne Hoogheid mag rekenen. En al stalt men de schatten van het verborgen leven niet uit, ook de schatten van de vriendschap niet, zij worden toch met blijdschap en liefde en zorg bewaard, en innerlijk genoten.

Bij een hoogtepunt als deze gedachtenis-viering uiten zich de wenschen, die leven in het hart. Moge de goede gunst van God Zijne Hoogheid nog vele jaren vergezellen, Hem en de Zijnen rijk zegenen, en Hem tot overvloedigen zegen stellen voor Zijn volk.

Ds. H. A. VAN ANDEL
Soerakarta.

H. A. van Andel.

Mangkoenagaransche herinneringen

Bij het verlaten van Java is het mij een aangename taak om op verzoek van de Commissie voor deze jubileum-uitgave een bijdrage te leveren. Immers tot de meest boeiende herinneringen, die mij van uit mijn tienjarig verblijf in de Vorstenlanden zullen vergezellen, behooren die der uren in de Mangkoenagaran doorgebracht. De zoo uitnemend verzorgde recepties, de avonden in den studiekring en de besprekingen met Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII hebben mij zeer veel van blijvende waarde gegeven.

Bij de recepties in de Astana, waarbij vaak Serimpi- en andere dansen worden gegeven evenals bij de intieme Wajangvoorstellingen wordt een sfeer van hoogen kunstzin aangetroffen, die overtuigend demonstreert welke groote beteekenis deze oude kunst nog voor het huidig geestesleven van den Javaan heeft.

Het is voor iemand, die door studieomstandigheden afgedwaald is van eigen Oosterschen bodem en die zich het meest heeft moeten inleven in de Westersche ideeënwereld, een bron van diepe vreugde te kunnen meemaken, dat in een Oostersch milieu nog zuivere kunst leeft, die zoovele harten boeit en inspiraties geven kan.

Thans meen ik enkele gedachten te mogen weergeven, die bij mij zijn opgekomen naar aanleiding van de opmerkingen, die Zijne Hoogheid in onzen studiekring te berde bracht en van enkele der gesprekken, die ik met Zijne Hoogheid mocht voeren.

De aanraking van het Oosten met het Westen heeft het Oosten radicaal gewijzigd en doet den Oosterling beseffen, dat hij bezig is de grondslagen van zijn geestelijk bestaan te wijzigen. „Was ik onberoerd oud-Javaan gebleven", zoo sprak eens Zijne Hoogheid, „dan zou ik zeer zeker rust hebben gevonden bij de wereldbeschouwing, die te vinden is bij de Ardjoeno-figuur. Nu ik echter door de Westersche kennis ben „„geinfecteerd,"" voel ik, dat mijn levensideeën zich hebben gewijzigd. En met mij zijn zeer vele Oostersche intellectueelen thans zoekende naar een ander even gaaf levensbestel, waarin echter elementen van het Westersch geestelijk leven verwerkt moeten zijn".

Het getuigt van diep vertrouwen in eigen innerlijke krachten, dat Zijne Hoogheid er van overtuigd is, dat in het Oosten scheppende geniën zullen opstaan, die naar het formaat van Shakespeare, 's levens diepste vragen zullen weten op te vangen en tot een oplossing zullen kunnen brengen.

„Het ligt niet in 's menschen macht om de komst van groote geesten voor te bereiden. Echter ligt het wel in onze macht om door middel van geestelijke scholing onze gedachten en ons voelen zoo rijp mogelijk te maken, zoodat wij de zin der scheppende geniën zullen kunnen vatten, wanneer deze in ons midden zullen opstaan. En zoodoende kunnen wij meewerken hun weg voor te bereiden. Eén der vele zaken, die onze geestelijke scholing zullen kunnen helpen, is een Oostersche litteraire faculteit. Hier dient de Oostersche jeugd doordrongen te worden van de geestelijke schatten van eigen bodem en van de problemen, die de achtergronden vormen van het Oostersch geestelijk en religieus leven".

In een debat betreffende de eventueele oprichting van een dusdanige faculteit gaf Zijne Hoogheid duidelijk blijk van groote verwachtingen in het heil, dat hiervan kan uitgaan. Gekscherend zeide Zijne Hoogheid tot slot: „Wij moeten wat over hebben voor een Oostersche litteraire faculteit; sommige landen hebben als slogan opgeworpen: „„„boter en vleesch opofferen om kanonnen te kunnen koopen"". Wij zullen moeten zeggen: „„„pisangs opofferen om een litteraire faculteit te kunnen bekostigen!""

Voor mij persoonlijk zijn de avonden in de Prangwadanan, waarop vooraanstaande leden van de Solosche samenleving zich vrij uit kunnen uitspreken aangaande de diepere gedachten, die bij hen leven, van groote opbouwende beteekenis geweest. Immers zoowel Europeanen als Javanen en Chineezen, hebben mij door hun opmerkingen doen beseffen, dat wat ikzelf als diepgaande vraagstukken in mij heb voelen opkomen, problemen zijn, die ook anderen bezighouden en die in meer of mindere mate bij sommigen tot een oplossing zijn gekomen. Ik voelde een intensief leven aan, dat bij verschillende leden van onzen kring werkt en tot doordenken stuwt. Een gemeenschappelijk zoeken naar oplossingen is — ondanks onderlinge verschillen — daardoor vaak mogelijk geworden. De vaste overtuiging is bij mij mede door de kringavonden gegroeid, dat dwars door de scheuren heen van het Oostersch geestelijk fundament, een nieuwe levensboom zal opkomen, die geworteld zal zijn zoowel in Westerschen als in Oosterschen bodem. De nood, die in ons huidig geestelijk bestaan schrijnend gevoeld wordt, zal dan door zijne vruchten gelenigd worden. Wij hebben ons in het Oosten „seneng" gevoeld bij overgeleverde tradities en bij uitspraken van oude Oostersche wijsheid. Thans zijn de hoogste levensvragen anders komen te staan en kunnen alleen door andere antwoorden bevredigd worden. Waar echter ook het Westen vaak radeloos staat in den stormloop der laatste tijden, mag men van het Oosten, dat door het Westen is wakker geschud, niet te spoedig oplossingen verwachten.

Doch het vertrouwen, dat deze oplossingen zullen komen, is opzichzelf een kostbaar bezit.

Voor Zijne Hoogheid is het Oosten niet essentieel doch slechts gradueel verschillend van het Westen. De verschillende nuances van opvattingen, bijv. betreffende gemeenschap en individu, samenleving en persoonlijkheid, leven, liefde en dood zijn bij beide levenssferen gelijkelijk terug te vinden, alleen de accenten kunnen verschillend zijn.

Een groote winst kunnen wij in onze Oostersche samenleving op Java reeds thans boeken, nl: een nieuwe bloei van het besef van mede verantwoordelijk te zijn voor het welzijn van den medemensch, alhoewel de groote wereld buiten onze kleine gemeenschap steeds weer er op uit schijnt te zijn het verantwoordelijkheidsbesef te verguizen. Verwoesting, verderf, vernietiging waart alom.

In de Mangkoenagaran als daarbuiten ligt de zorg voor de jeugd en de groei der jeugdbewegingen Zijner Hoogheid en ons allen nauw aan het hart. Verantwoordelijkheid voor elkaar en liefde voor de natuur worden daar bij de jeugd bijgebracht.

Bij het weggaan van Java welt in mij een gevoel van groote dankbaarheid op voor het vele, dat ik daar in den loop der jaren mocht ontvangen en niet in het minst gedurende de mooie momenten in de Mangkoenagaran meegemaakt.

a. b. S. S. „Johan de Witt", 3 Maart 1939.

Dr. Ir. T. H. THUNG
Klaten.

Ontmoeting van Oost en West

Nu ik het eervolle verzoek ontvangen heb om in dit Gedenkboek ook eenige regelen te schrijven als blijk van medeleven in den regeeringsgang van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, gaan mijn gedachten onwillekeurig uit naar het onderwerp, dat in den titel is uitgedrukt. Door woonachtigheid in Solo van 1930 — 1935 heb ik het voorrecht gehad in veelzijdig contact met Z. H. te komen, hetgeen thans voor mij één der beste herinneringen aan dien tijd beteekent. Als Secretaris van Panti Boedaja had ik menigmaal met Z. H., die de Voorzitter dezer Vorstenlandsche instelling tot behoud van Javaansch literatuurbezit was, te overleggen over den aankoop van handschriften, en kwam ik tevens in de gelegenheid op te merken hoe nuchter, maar tevens hoe serieus Z. H. dit bescheiden werk van behoud opvatte, juist omdat hij het zag binnen het raam van het groote vraagstuk der ontmoeting van Oost en West. Als voorzitter van den Cultureel - wijsgeerigen Kring, welke aan Z. H.'s initiatief zijn ontstaan te danken heeft, kwam het vraagstuk van de ontmoeting van Oost en West weer in andere vormen op mij aan. Het terrein waar dat geschiedde was dan steeds de Astana, en één der vruchtbaarste deelnemers aan deze maandelijks herhaalde ontmoeting van Oost en West was Z. H. zelf.

Ik meen dan ook niet mis te tasten wanneer ik zeg dat Z. H. tot diegenen behoort voor wie de *zin* dezer ontmoeting niet slechts een voorwerp is van intellectueele belangstelling, maar een vraagstuk dat hem persoonlijk raakt en nooit met rust laat. Het aantal derzulken is slechts klein, en nog kleiner is het getal van hen, die zoowel met actieve als met critische aandacht hun bescheiden bijdrage leveren voor de ontraadseling van dezen zin. Het feit dat Z. H. zeer stellig onder de laatsten behoort, maakte en maakt het verkeer met hem tot een vruchtbare stimulans.

De ontmoeting van Oost en West speelt zich op velerlei gebied af. Politieke en economische machtsverhoudingen hebben daarin een overheerschende plaats en schrijven in velerlei opzicht de baan voor aan den aard en de uitwerking der geestelijke aanrakingen. Daarom is het zoo dringend noodig dat er ook menschen zijn, wier aandacht en wier geestelijke spankracht volledig uitgaan naar de diepere, de echte ontmoeting van deze twee geestelijke werelden. Geestelijke grootheden ontmoeten elkaar alleen

werkelijk, wanneer zij elkaar in eenige vertegenwoordigers diep in de oogen kijken en zich in vrijheid des geestes voor elkander open stellen. Dit is een waagstuk dat nog zelden voorkomt, daar de waarachtige ontmoeting van Oost en West onder de ban van velerlei remmen en beklemmingen ligt. Wie echter door die ban heenbreekt en het waagstuk onderneemt, weet van rijke belooning te spreken omdat dan niet slechts een ontmoeting van cultuurtypen, maar van mensch met mensch plaats grijpt, waarin de elementaire vragen van waarheid en van den zin des levens tot de gemeenschappelijke vragen worden.

Deze hoogste ontmoeting van Oost en West behoort nog tot de uitzonderlijke gebeurtenissen. Ze geschiedt slechts als een incidenteele doorbraak hier en daar. De dwingende macht der verhoudingen en der daaruit geboren sentimenten bemoeilijken den groei van de vrijheid en openheid des geestes, welke daarvoor onmisbare voorwaarden zijn. Het zal mij daarom steeds als een weldoende herinnering blijven vergezellen dat de Astana van de Mangkoenagaran één der plaatsen is waarin zich wel eens iets van deze diepere ontmoeting verwerkelijkt heeft.

Prof. Dr. H. KRAEMER
Leiden.

H. Kraemer.

De Vorst

Ik herinner mij nog goed de eerste kennismaking:

Tijdens mijn verblijf op Java, kreeg ik door mijn oude vrienden, den Vice-Voorzitter van den Raad van Nederlandsch-Indië, Raden Adipati Ario Achmad Djajadiningrat en den Dichter Raden Mas Noto Soeroto, een introductie voor een onderhoud met den Vorstenlandschen Vorst, Mangkoe Nagoro VII.

Mijn gemoedstoestand was toen ongeveer als volgt: Diep onder den indruk van alles wat ik in West-Java, en speciaal in het mij al ras zoo lief geworden Batavia, had gezien, en nog geheel onbekend met wezen en beteekenis der Vorstenlanden, voelde ik niet veel voor een storing in het verwerken van het op West-Java bijeengebrachte studie-materiaal. Er was eenige overredingskracht van mijn vrienden voor noodig om mij te doen besluiten mijn barang te pakken en op reis te gaan naar de Vorstenlanden.

In dezen toestand van zacht verzet en tamelijke onverschilligheid, maakte ik na aankomst in Soerakarta een afspraak met den Regent-Patih Raden Mas Tg. Sarwoko Mangoenkoesoemo voor een audiëntie bij den Vorst. Al had ik intusschen veel interessants over dezen gehoord, al te groote verwachtingen had ik niet.

De eerste indruk was buitengewoon sterk en deed mijn onverschilligheid spoedig in het tegendeel omslaan. Nog zie ik Zijne Hoogheid bovenaan de trap staan, die tot het vertrek leidde, waar hij mij zou ontvangen. Meteen voelde ik, dat het een *Vorst* was die mij ontving en niet, zooals ik min of meer verwacht had, een statie-figuur.

En zeer sterk bleef ik, gedurende het geheele gesprek, dat hij toen gedurende twee uren lang met mij voerde, onder den indruk, zoowel van den *mensch* als van den *Vorst* in den Mangkoe Nagoro. Hij was een en al mensch, maar even sterk een en al Vorst. Deze indruk bleef mij, ook bij de verdere ontmoetingen tijdens mijn kort verblijf in Soerakarta, bij. Nu begreep ik zeer goed, waarom mijn vrienden mij zoo zeer tot dit bezoek hadden aangespoord.

Spoedig ondervond ik, dat deze ontmoeting een van de belevenissen was, die als toppunten in mijn herinnering aan mijn verblijf in Indië zouden blijven.

Het geluk wilde, dat deze eerste kennismaking slechts een begin zou zijn. Wij hadden veel over het bestuur van zijn Rijk gesproken, waarover ik toen nog niets wist. Het paste echter in het kader van mijn studie hem naar een en ander te vragen. Het resultaat van ons gesprek was, dat dit Rijk mij sterk ging interesseeren. Toen ik thuis was gekomen, het verworven studie-materiaal geschift had en aan de verwerking was begonnen en eerst een meer algemeen boekje over het Nederlandsch bestuur in Indië zijn weg had gevonden, bleef bij mij de wensch, ook een opstel te wijden aan het bestuur van de Mangkoenagaran, waarvan ik inmiddels nog meer prettigs had vernomen. Ik vroeg Zijne Hoogheid om wat materiaal voor een dergelijk artikeltje, hetwelk Zij mij met de meeste bereidwilligheid verstrekte. Ook van andere zijde ondervond ik alle medewerking. En toen, bij het bestudeeren van dit materiaal, het vergelijken der Rijksbegrootingen, het lezen der staten van de verschillende Regeeringsdiensten, het kennisnemen van verslagen van deskundigen, leerde ik den Vorst eerst recht kennen. Nu waren het niet meer persoonlijke indrukken — die wel eens beinvloed kunnen worden door de entourage — maar nu waren het feiten, nuchtere, naakte feiten. Maar de taal, die deze feiten spraken, was indrukwekkend. En uit het artikeltje is een boek gegroeid, dat met veel cijfers en tabellen en met eenvoudige woorden, weergeeft wat het resultaat van mijn onderzoekingen was. Het was niet zoo bedoeld, maar als vanzelf werd het een lofzang op 's Vorsten bestuur.

Jaren later heb ik den Vorst weer ontmoet, toen hij in het jaar 1937, ter gelegenheid van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana met Zijne Hoogheid Prins Bernhard, in Nederland was voor zijn huldigingsbezoek.

Deze ontmoeting — wij kenden elkaar nu langer en een geregelde correspondentie, die mettertijd steeds persoonlijker was geworden, had ons in dien tijd nader tot elkaar gebracht — had een geheel ander karakter dan de eerste. Tot mijn groote vreugde mocht ik constateeren, dat ik het vertrouwen van den Vorst had verworven. Onze gesprekken, op Wassenaar en elders, hadden een persoonlijke, vriendschappelijke sfeer. Maar de persoonlijkheid van den Vorst was niet veranderd, alleen vond ik hem nog wijzer geworden. Was mij reeds in gesprekken met andere werkelijke leiders van het Javaansche volk, vooral met ouderen, hun groote Oostersche wijsheid opgevallen, deze indruk bereikte bij dezen, toch nog op de allerbeste leeftijd zijnden, staatsman haar hoogtepunt.

Waarover de gesprekken gingen ? Over alles! Over zijn bestuur en zijn volk, over Nederland, over Oostersche en Westersche kunst, over de internationale politiek, over levenswijsheid in Oost en West, over de toepassing der Westersche techniek in het Oosten en haar werking op de ziel der Oosterlingen, over wederzijdsche beinvloeding van Europa en Indië, over mijn familie en over zijn indrukken van de reis. Er was

geen onderwerp dat niet werd aangeroerd. En altijd was het met een deskundige, dat ik sprak.

Dikwijls heb ik mij daarna afgevraagd, welke indruk voor mij per slot van rekening de sterkste was, die van den kunstminnaar en -beschermer, van den socialen leider, van den wijsgeer, van den bestuurs-deskundige, van den mensch, of van den Vorst. En ik geloof toch dat ik moet zeggen : van den Vorst.

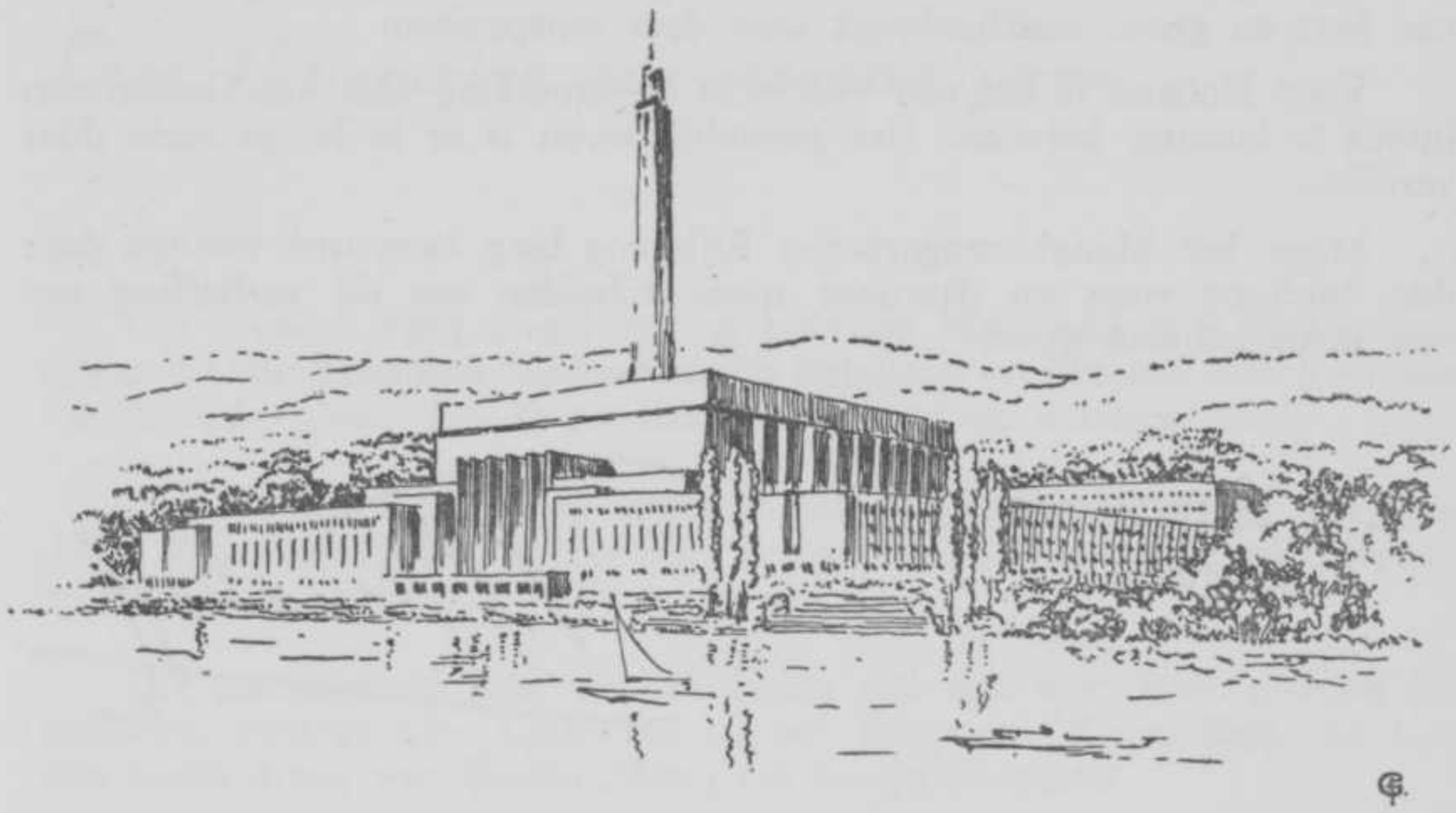
De Vorst, die zich met zijn volk vereenzelvigt, die de nooden van zijn volk als zijn eigene voelt, die voorbestemd is over zijn volk te heerschen door het te leiden ; die daarbij is technisch deskundige, sociaal leider, wijsgeer van den eersten rang en bovendien mensch, warmvoelend, fijngevoelig en edel mensch, en vriend.

In deze combinatie, met den klemtoon op het waarachtig vorstelijke in zijn wezen, zie ik de beste omschrijving van zijn beteekenis. Daarbij speelt het geen rol, dat het land, waarover hij regeert, klein is. Er gaat van hem een opbouwende kracht uit, die ook buiten de grenzen van de Mangkoenagaran haar vruchtbaren invloed uitoefent.

Dr. Th. METZ

's Gravenhage.

's Gravenhage 19 - 1 - 39.

Schetsontwerp Volkenbondsgebouw te Genève door Ir. G. Friedhoff.

Mijn arbeidsveld is Holland, mijn arbeid is geestelijk zoowel als materieel gebonden aan Holland en zijn traditie. Mijn relaties met Indonesië bestaan slechts uit het contact, wat ik in Holland heb met vrienden en verwanten, die in onze overzeesche gewesten woonden en werkten.

En toch is mijn leven daardoor in hooge mate verrijkt en mijn geest er door verruimd en bevrucht.

Wanneer de storm de zee beroert, ziet men schuimende massa's boven drijven en is het heldere water verborgen. Toch is dit alom tegenwoordig en toont zich duidelijker in kalmer tijden.

Het blijft de inhoud vormen ook dan wanneer het weinig zichtbaar is. De grootschheid der natuur is niet afhankelijk van rust of onrust, zoo blijft het leven wonderbaar hoe ook de tijden zijn. Het heldere water blijft aanwezig en verheft zich door de schuimende koppen heen.

Mijn kennismaking met Indonesische edele geesten zijn oogenblikken waarin het diepe heldere water zich vertoonde en dankbaar blijft de herinnering rusten op de uren, waarin ik Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro VII mocht ontmoeten.

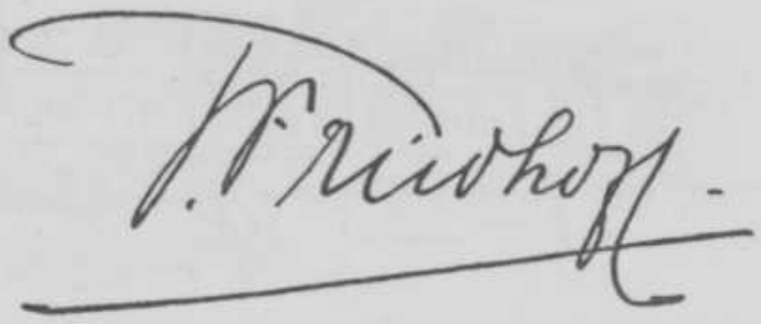
De groote geesten van het Oosten en van het Westen maken den geest rijker en zullen in samenwerking de wereld bevruchten.

De wereld bloeit door samenwerking en erkenning van groote gaven van hart en geest, onafhankelijk waar deze ontspruiten.

Voor Holland is het een voorrecht de aanraking met het Oosten zoo intens te kunnen beleven. Het geestelijk leven is er in hooge mate door verrijkt.

Moge het Mangkoenagorosche Rijk nog lang bestuurd worden door den huidigen vorst en daardoor mede arbeiden aan de verheffing van den menschelijken geest.

Ir. G. FRIEDHOFF
Haarlem.

Eene Herinnering aan vroegere jaren

Op 7 Mei 1915 stond op het bekende Malieveld te 's Gravenhage opgesteld het Regiment Grenadiers (2 Bataljons en het aan dat Regiment toegevoegde 31ste Landweer Bataljon) geheel op oorlogssterkte.

Het talrijke publiek, mede op het Malieveld aanwezig, gaf reeds dadelijk den indruk, dat er op dien morgen eene bizondere plechtigheid zoude plaats hebben.

Die plechtigheid was de beëediging van den toen kort geleden benoemden reserve 2de Luitenant bij het Regiment Grenadiers, die toen den naam droeg van Raden Mas Ario Soerjo Soeparto.

Als Luitenant-Kolonel Commandant van het Regiment Grenadiers had ik de eer dien toen jeugdigen 2de Luitenant den eed van trouw aan de Koningin, gehoorzaamheid aan de Wetten en onderwerping aan de Krijgstucht af te nemen.

Ik herinner mij nog zeer goed den dag, dat hij zich op het Regimentsbureau kwam melden, om bij het Regiment Grenadiers in dienst te treden en aldaar opgeleid te worden tot Officier.

Dank zij de groote plichtsbetrachting en de groote ijver door hem tijdens zijne opleiding betoond, mocht dan ook na eenige weinige maanden de benoeming tot 2de Luitenant volgen.

Helaas het verblijf hier te lande was van korten duur, daar de 2de Luitenant Raden Mas Ario Soerjo Soeparto, thans de Kolonel Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, Commandant van het Mangkoenagorosche Legioen, Adjudant in buitengewonen dienst van Hare Majesteit de Koningin, naar zijn land werd teruggeroepen om het Bestuur over het Mangkoenagoro'sche Rijk op zich te nemen.

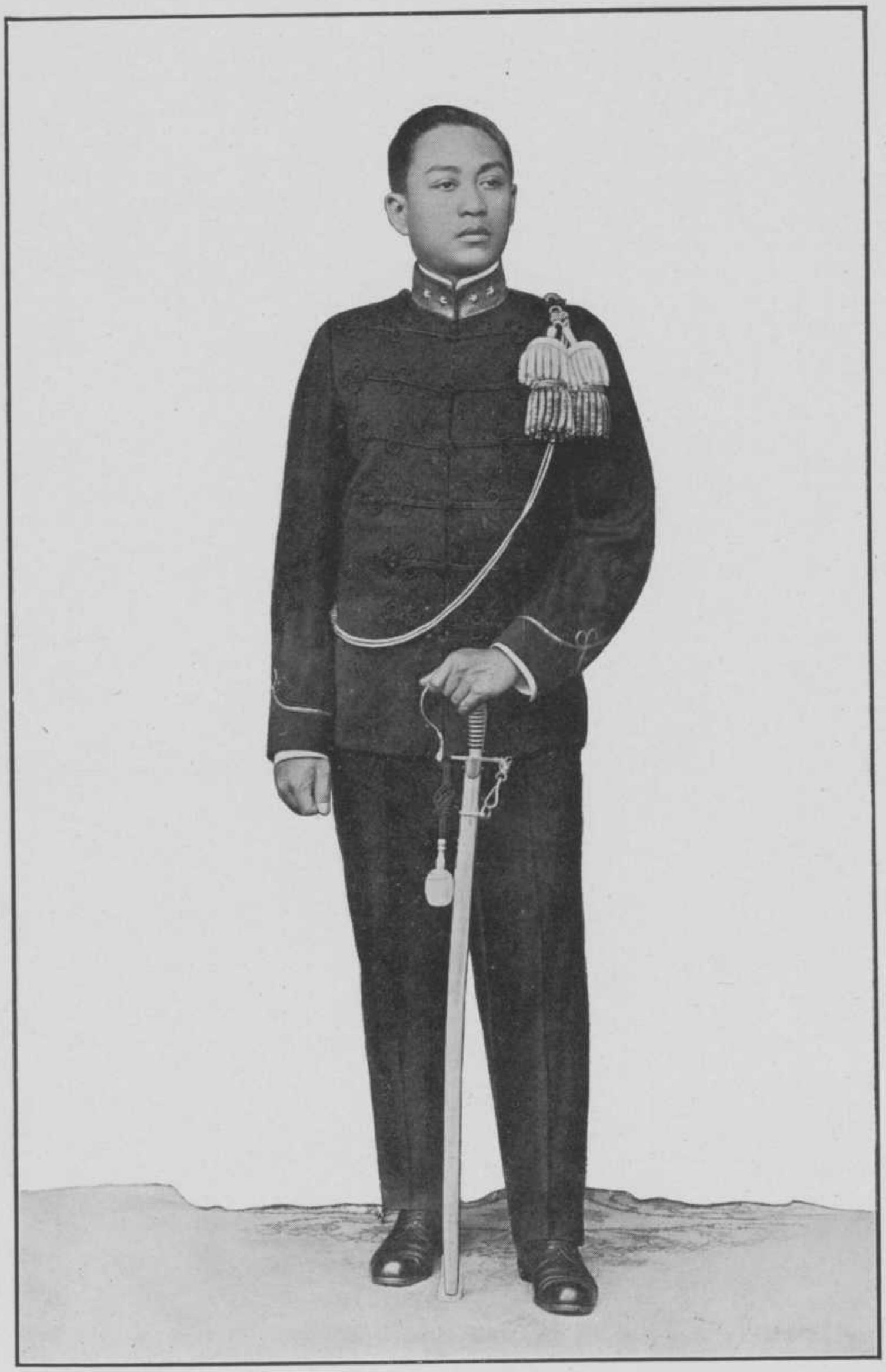
Ik had het voorrecht in 1937 Zijne Hoogheid op dat zelfde Malieveld weder te ontmoeten, onder geheel andere maar zeer zeker niet minder gelukkige omstandigheden.

Geen wonder dat toen aan 7 Mei 1915 werd gedacht.

Ik had behoefte dezen voor Zijne Hoogheid zoo gewichtigen dag even in herinnering te brengen.

Jan Suchtelen van de Haare

VAN SUCHTELEN VAN DE HAARE
Luitenant-Generaal b. d.
s'-Gravenhage.

Pas verheven tot Pangéran Adipati Ario Praboe Prangwadono, Hoofd v. h. Mangkoenagoro'sche Huis en Luit. Kolonel-Commandant van het Legioen (Maart 1916)

Pangéran Adipati Ario Praboe Prangwadono, lid van den eersten Volksraad in 1918

Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro en Java's Oudheid

Het is geen geheim dat, naast de innemende omgangsvormen, welke Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro VII bij feestelijkheden in de Astana Mangkoenagaran aan den dag pleegt te leggen, het ook en vooral diens sterk ontwikkeld gevoel voor schoonheid en goede verhoudingen is, dat zulk een gelegenheid tot een gebeurtenis maakt, welke niet alleen dankbaar wordt herdacht, doch tevens in de herinnering blijft voortleven als iets schoons, iets uit een andere, harmonieuzer wereld.

Inderdaad is het opvallend hoe zoowel de combinatie der kleuren in de kleedij van dansers en danseressen eener dansopvoering, als de rangschikking hunner opstellingen of de opeenvolging hunner bewegingen en hun samenspel, steeds weer getuigen van een voortdurende en zorgvuldige leiding door een voor schoonheid en harmonie gevoelig dirigent, van diens persoonlijk ingrijpen, plooien, corrigeeren, maar niet minder van diens eigen composities, opvattingen en modulaties. Een dirigent die, in tegenstelling tot zijn collega's op het gebied der toonkunst, tijdens de uitvoering de rol van gastheer vervult.

Sommigen meenen, dat dit harmonieus resultaat moet worden toegeschreven aan de voortreffelijkheid der Javaansche kunst zonder meer. Doch wie ook andere dansvertooningen op Java heeft gezien of kennis gemaakt met die gevallen, waarin onder invloed van den modernen tijd het gevoel voor goede verhoudingen geheel verloren is gegaan, weet beter. Hij weet, dat een dergelijk resultaat slechts bereikt kan worden door een gelukkig samengaan van het beste, wat de Javaansche cultuur kan bieden, met een aangeboren aesthetischen zin.

Wat dan ook bij feestelijkheden slechts een tijdelijke en plotselinge uiting is loopt voor hen, die den huidigen Mangkoe Nagoro van nabij kennen, als een roode draad door al zijn handelingen.

Wellicht als geestelijk erfdeel van zijn prachtlievenden vader, Mangkoe Nagoro V, op zijn levenspad medegekregen, heeft hij aan dien ingeboren schoonheidsdrang in den aanvang naar hartelust gehoor gegeven om er later, bij het toenemen van de zorgen en teleurstellingen, welke nu eenmaal ook en vooral een staatshoofd niet gespaard blijven, een troost en een geneesmiddel in te vinden. Hij verschafte hem een ideaal, dat geen desillusie hem kon ontnemen, een verlangen, dat geen oververzadiging kende.

Nu is het vanzelfsprekend, dat de kleurengamma, het palet van zijn schoonheidsopvattingen, de Javaansche waren.

Geboren en getogen in de Vorstenlanden, waar hij de sterke indrukken van de eerste jeugd ontving temidden van lieden, die nog den grootsten eerbied koesterden voor de oude, traditioneele Javaansche waarden, zooals deze op onnavolgbare wijze in wajang, gamelan en dansspel zijn uitgedrukt, zelf in zijn zoekenden geest bewondering aankweekende voor de levensbeschouwing der Ouden, ontving hij een onuitwischbaar Javaansch stempel, dat ook zijn spoedig opgewekt verlangen om de moderne wereld te leeren kennen nimmer heeft kunnen doen vervagen.

En zoo waren het de Ouden van zijn vaderland, zoo was het de Oudheid van Java, welke hem, eerst als navolgbaar ideaal, later als levende bron voorkwam, waaruit voortdurend geput diende te worden teneinde de door den modernen tijdgeest met vervlakking en verdorring bedreigde Javaansche cultuur te kunnen verkwikken en op te kweeken.

Geen wonder, dat deze naar schoonheid zoekende geest in de van een ongekend aesthetisch vermogen getuigende overblijfselen van Java's verleden de bouwstoffen trachtte te vinden voor den opbouw van een nieuwe Javaansche cultuur, welke de oude vormen zou weten toe te passen op een door de moderne techniek en precisie verbeterde wijze.

Met groote doelbewustheid en verzekerdheid heeft Mangkoe Nagoro VII in honderden van gevallen al zijn persoonlijke krachten alsmede de hem uit hoofde van zijn hoog ambt ten dienste staande middelen aangewend om tot dit doel te geraken, steeds vasthoudende aan de grondslagen, welke hij als zuiver Javaansch herkende en welke hij nog onverminderd in zijn volk aanwezig wist.

Talrijk waren echter de ontmoedigingen, welke hij daarbij ondervond, als anderen het helder inzicht bleken te missen dat hij zich tengevolge van zijn groote begaafdheden en werkelijkheidszin had eigen gemaakt. Talrijk ook waren de desillusies, welke hem bereid werden, als de drang der massa telkens weer bleek uit te gaan naar het moderne en genoegen

bleek te nemen met een smakelooze, stijllooze, karakterlooze en allerminst met het Javaansche wezen strookende cultuur-import.

Maar ook veerden zijn moed en hoop weer op als het hem gelukte de moderne techniek te dwingen hare schier onbegrensde mogelijkheden ter beschikking te stellen voor het behoud van het schoone en goede in de oude Javaansche cultuur. Hoe heeft hij niet getracht gramophoon en radio voor dit doel te winnen en welke voldoening heeft hij niet, naar zijn vrienden zich zullen herinneren, gesmaakt, toen zulks niet slechts mogelijk bleek, doch elders op groote schaal werd nagevolgd. Om slechts één uit vele dingen te noemen.

Intusschen is het niet te verwonderen, dat reeds vroeg het verlangen opkwam om zich goede producten van oude Javaansche kunstnijverheid te verwerven, teneinde te beschikken over een zoo ruim mogelijken voorraad van voorbeelden, waaraan de Javaansche kunst van heden zich zou kunnen inspireeren. Niet alleen in de Vorstenlanden, doch ook in het Cheribonsche, op Oost-Java, Madoera, Bali zocht en vond hij de kunstwerken, welke zijn bewondering gaande maakten, zoowel door de kunstvaardigheid hunner scheppers als door de gaafheid en diepte van de cultuur, waarvan zij getuigden.

Aldus ontstond die hoogst belangrijke verzameling van oudheden, welke thans in enkele vertrekken van de Astana in vitrines is ondergebracht, doch die vroeg of laat hare bestemming zal volgen om als openbare collectie het groote publiek te bereiken. Zoowel steenen beelden uit den tijd, waarin de Grooten van Java een of anderen vorm van het Hindoeïsme beleden en zich in de gedaante der goden, welke zij vereerden, lieten bijzetten, als bronzen beeldjes uit den tijd, waarin de leer van den Boeddha ook op Java weerklank vond, bronzen en gouden gereedschap en sieraden, met edelsteenen bezette ringen, welke eens de vingers van koningen en priesters sierden, voortreffelijk gesneden houten maskers uit een later verleden, goede oude wajangpoppen, welke nog de meesterhand der traditie verraden, fijn besneden deurvleugels uit verlaten dalems, ja zelfs de van jarenlange geduldige arbeid getuigende steenen bijlen uit den tijd, dat Java bewoond werd door lieden, welke nog in het steentijdperk leefden.

Hen, die het voorrecht genoten deze verzameling persoonlijk te bezichtigen, dan wel die met haar door middel van den beschrijvenden catalogus kennis maakten, is het zonder meer duidelijk, dat hier geen sprake was van een primitieve verzamelwoede, wortelende in een onleschbaren dorst naar bezit, noch van een verlangen om zich met fraaie voorwerpen te omringen, doch dat bij den aankoop van elk stuk bewust of onbewust de behoefte voorzat om den voorraad van voor het Javaansche volk en zijn kunst belangrijke overblijfselen uit het verleden te vergrooten, tot nut van

datzelfde volk, hetzij doordat het zijn latere kunstvoortbrengselen daarop zou kunnen inspireeren, hetzij doordat aldus de nationale kunstschatten en het nationaal cultuurbezit voor ondergang en vervreemding kon worden behoed.

Dit laatste doel trad, naarmate het Javaansche volk zich ging moderniseeren en daarbij geneigd bleek de hem ter beschikking staande resten van zijne oude materieele cultuur overboord te werpen, meer en meer in de plaats van het eerste. Met de van hem bekende werkelijkheidszin heeft Mangkoe Nagoro VII getoond ook hierin de teekenen des tijds te verstaan.

Maar het behouden van het nationaal cultuurbezit—overal ter wereld een zaak van de eerste orde—heeft weinig zin en nut indien het volk zich niet van deszelfs geestelijke waarde en beteekenis bewust is, indien het zijn cultuurschatten, zooals op Java helaas onder de massa des volks nog algemeen het geval is, beschouwt als overblijfselen van een geslacht van vreemde, hoogere wezens, waarmede het overigens weinig gemeen heeft en van wier werkelijke beteekenis het een geheel onzuivere voorstelling heeft.

Zoolang een volk slechts beschikt over van de werkelijkheid afgedwaalde legenden en fabels betreffende zijne voorvaderen, zooals die, welke nog in de 18e eeuw in Nederland over Kaninefaten en Batavieren werden verhaald en als de oude geschiedenis des lands golden, kan het onmogelijk de voordeelen genieten van het bezit van dergelijke cultuurschatten.

Zoolang op Java de praehistorische bijlen en landbouw-werktuigen door de bevolking worden aangezien voor tanden van den dondergod, zoolang de bijzettingstempels van de oude Javaansche vorsten worden gehouden voor huizen en keukens van legendarische helden en de daarin opgestelde beelden voor uit den hemel gevallen gewrochten der goden, voor uit den bodem opgegraven scheppingen van magisch gevaarlijke wezens of voor de versteeningen van het voorgeslacht, zoolang heeft het weinig zin dat alles te verzamelen of te onderhouden en publiek toegankelijk te maken.

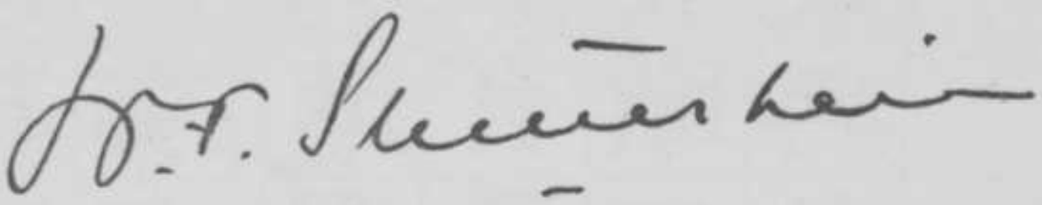
Daarom is het zoo bijzonder verheugend te weten, dat Mangkoe Nagoro VII het oor heeft willen leenen aan voorstellen om in het onderwijs aan het volk, zij het in uiterst eenvoudigen vorm, de elementaire zaken uit Java's oudheid te doen opnemen en aldus den weg te bereiden voor een beter verstaan van het verleden.

Ziedaar de belangstelling, welke de huidige vorst van het Mangkoenagarasche Rijk voor Java's oudheid koestert, in korte en al te gebrekkige woorden geschetst. Het moge den lezer thans duidelijk geworden zijn, dat deze belangstelling niet is de gril van een vorstelijk verzamelaar, noch het

volgen van een mode of een poging om zich op weinig kostbare wijze te verrijken, doch dat aan deze belangstelling hetzelfde ten grondslag ligt, wat al zijn daden kenmerkt, namelijk een groote, warme liefde en belangstelling voor het Javaansche volk.

Moge het Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro VII gegeven worden de vruchten van deze onzelfzuchtige handelwijze bij herhaling en met eigen oogen te aanschouwen.

Dr W. F. STUTTERHEIM
Batavia.

維廿緊地王
王有我厚甲
御四爪物申
宇載島博戌
咸靡位四庚
和然蘇海辛
執承門文壬
中風東通癸
王民智獨嘉
甲衆議倡展
乙咸改文既
丙協教敬屈
丁萬改藝慶
戊邦進衆典
己中農興允
庚和工聲隆
群其王如祥
黎顏碩中祝
戴若莞天億
德爾未日和
丶丶畫如有
延頌厥岩自
頌功弥頂仁
功沖衆松澤
孟江拿歌詻壬即位廿四年慶典
黄宗孝撰句謹獻
無
廟
同

Aan Zijne Hoogheid

Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII

Het Rijk van Zijne Hoogheid, op het eiland van Java, beoosten Sumatra en bereikbaar vanuit de Vier Zeeën, is rijk aan bodemschatten, als vormende eene groote bron van voortdurende welvaart.

Gedurende de vierentwintig jaren van Haar Bestuur en onder Haar zoo kundige leiding zijn vrede en rust het Rijk ten deel geworden. Onvermoeid heeft Zijne Hoogheid Haar volk geleid naar hoogere Cultuur. Het Bestuurs - Jubileum van Zijne Hoogheid zal dan ook door Haar volk dankbaar worden gevierd. En toch, Zijne Hoogheid is verre van uitgeput in het schenken van Hare milde daden. Zijne Hoogheid is gelijk de Middag-Zon, veler harten koesterende met weldadige warmte.

Zoo zij het mij dan vergund hierbij mijne goede wenschen te voegen aan die der duizenden anderen en den Almachtige te smeeken Zijner Hoogheid te schenken veel Geluk en Lang Leven tot voordeel van Rijk en Volk.

(Vertaling v. h. nevensstaande).

OEI TJONG HAUW

Singapore.

Z.H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII en de edele paardensport

Kangdjeng Goesti,

Ter gelegenheid van Uw regeeringsjubileum aangezocht te worden voor een bijdrage in het gedenkboek, beschouw ik als een bijzondere eer, waarvoor ik het Comité niet genoeg erkentelijk kan zijn.

Uwe belangstelling voor alles wat zich in Uwe directe- en indirecte omgeving afspeelt, is spreekwoordelijk en hierover verder uit te weiden ligt niet op mijn weg. Een liefhebberij van U echter, evenals van wijlen Uw vader Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro V en wat mij persoonlijk ook zoo na aan het hart ligt, wil ik, het moge egoistisch lijken, hier even memoreeren, n.l. „de edele paardensport", ten rechte genoemd; „the king of sports".

Zooals van oudsher het geval is, is het paardrijden beoefend door de Inheemschen in de Vorstenlanden niet zoo zeer te doen om de sport.

Toen U als één van de eerste den stoot gaf ter beoefening van deze zoo edele sport in den waren zin des woords, heeft U daarmede blijk gegeven met den modernen geest mede te gaan; immers zooals met alles overal en elders het geval is, is ook op het gebied van de paardensport in den loop der jaren zeer veel verandering gekomen. Ondanks Uw veelomvattende taak als Hoofd van het Mangkoenagoro'sche Rijk, heeft U inderdaad nog tijd gevonden om Uw aandacht te schenken aan ons beider vriend „het paard". Nimmer is dan ook in de Vorstenlanden de ruitersport zoo populair geworden als in de laatste jaren van Uwe regeeringsperiode! Ik meen niet te veel gezegd te hebben als ik het feit op den voorgrond stel, dat thans deze sport door de leden van Uw Huis, de officieren van Uw legioen en de andere paardenliefhebbers uit de omgeving, beoefend wordt als sport „an sich"!

Uw daadwerkelijke belangstelling in deze sport blijkt wel uit Uwe geregelde ritten, vergezeld van Uwe officieren en ambtenaren, waarbij U het nuttige met het aangename weet te vereenigen. Aan deze geregelde inspecties te paard door de kampongs zijn te danken : de breede, begrinte kampongwegen, de zindelijkheid der kampongerven en -hagen, de verbeterde hygienische toestanden onder de kampongbevolking enz. enz. . . . En zelden overtreft iemand U in vertrouwdheid met het wegennet en de wijkencomplexen van de stad Solo.

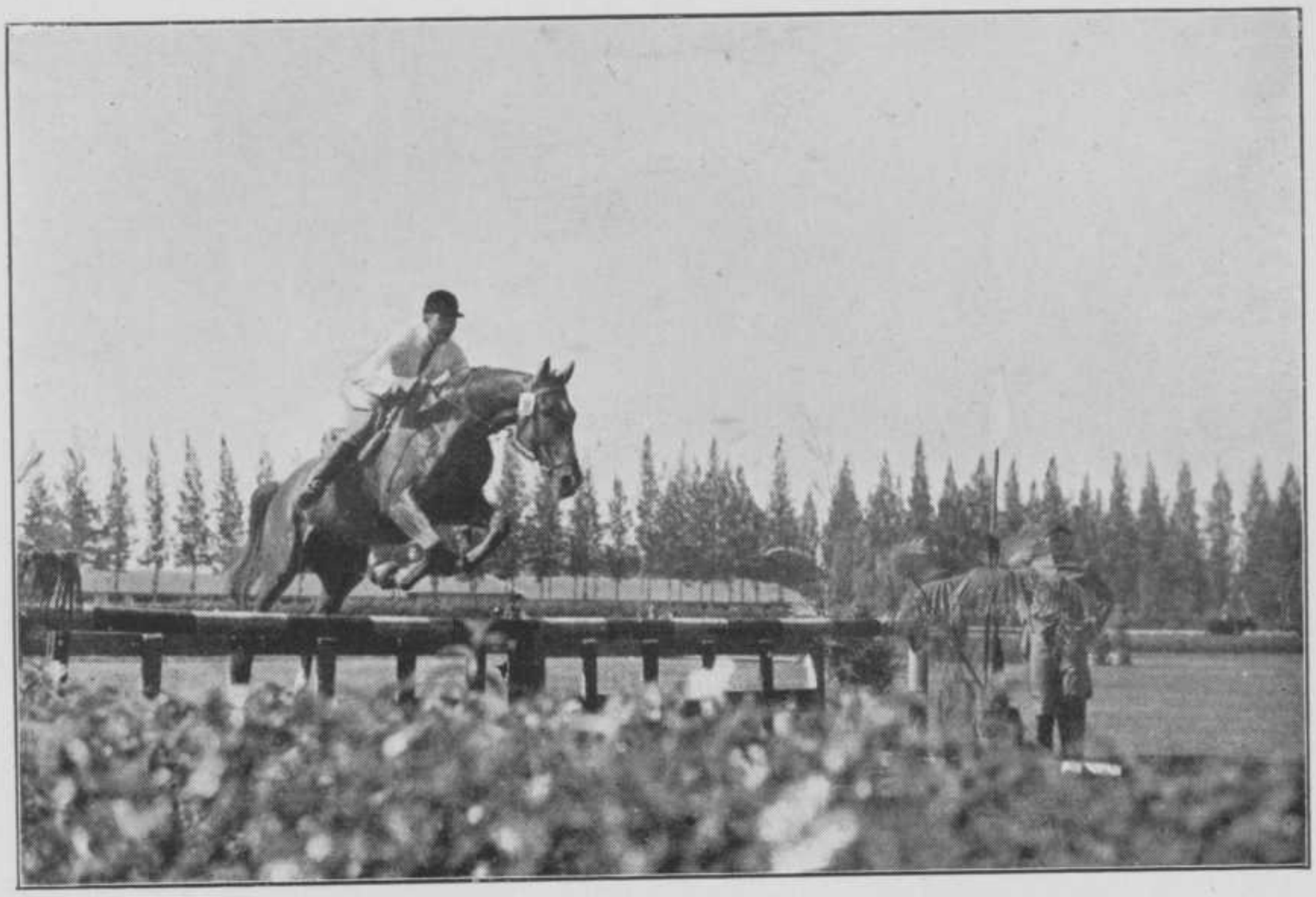
Op zijn schimmel Basoeki (1939)

De ruitergroep van Z. H. gereed om uit te rijden voor een terreinrit

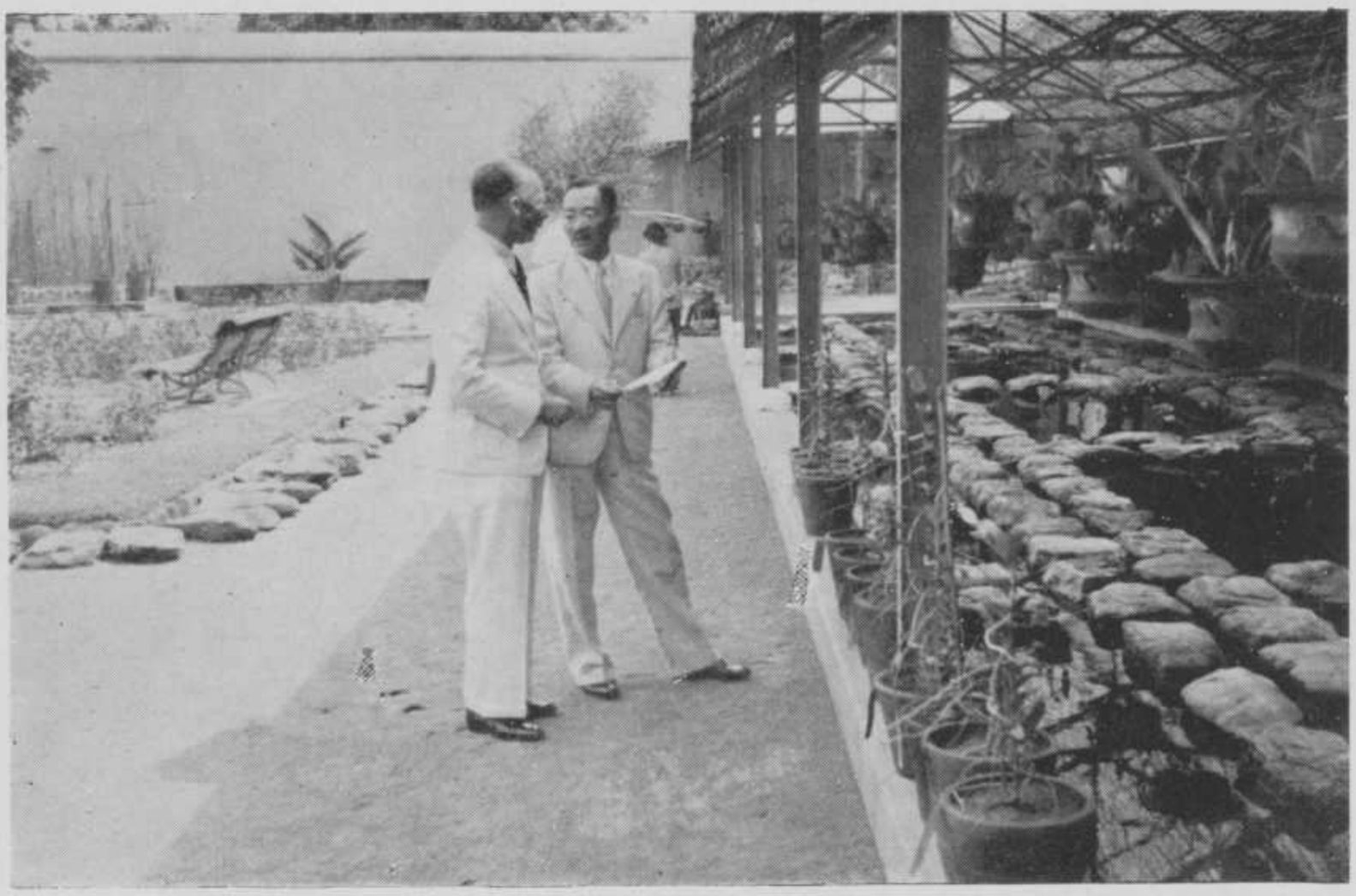
Na arbeid is het goed rusten in de wei

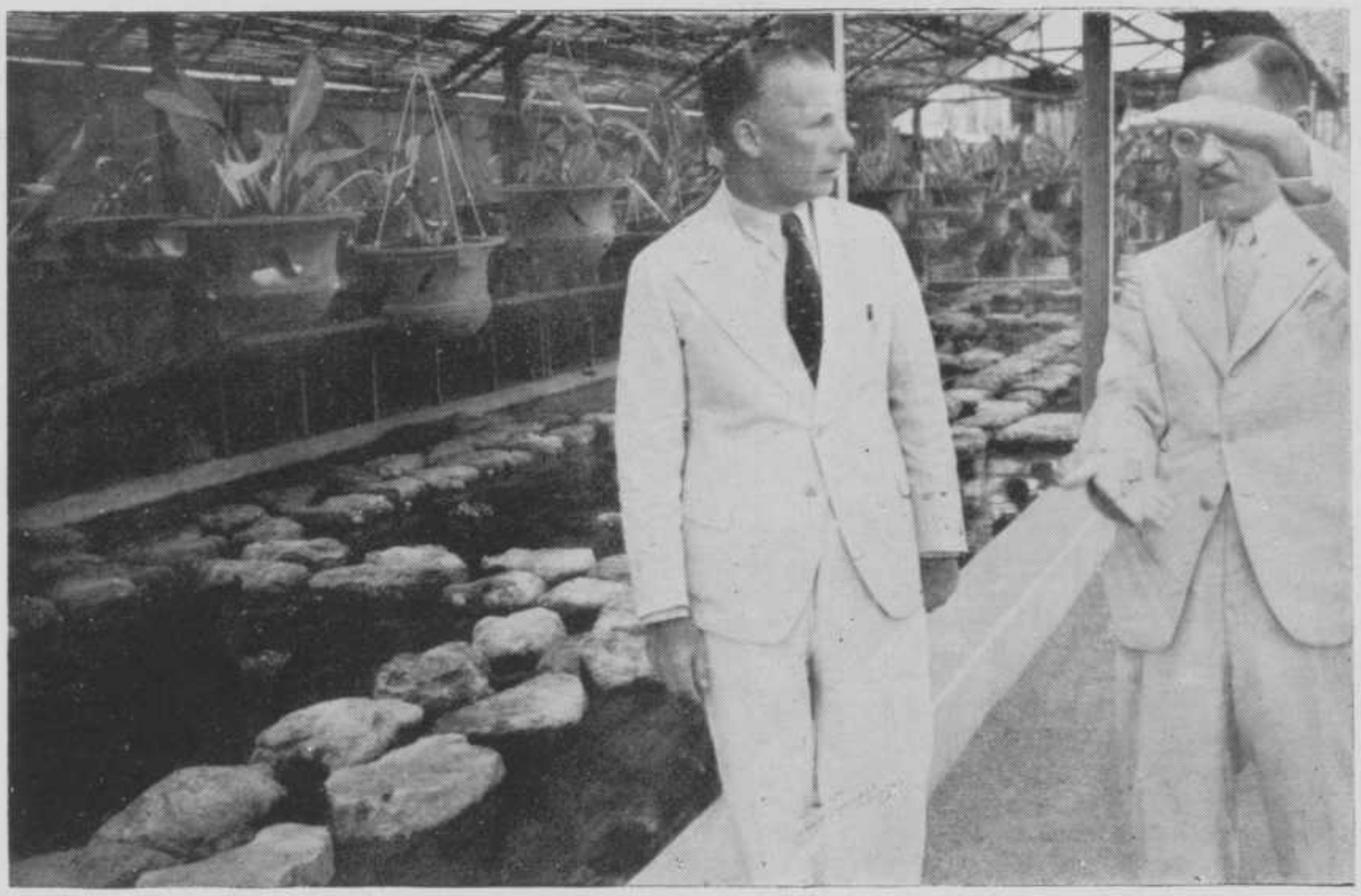
Rn Ms Gondo Soebarijo op Royal Jack

Het springcouloir bij het race-terrein op Manahan

Voor de Cattleya-serre met P. M. W. Dakkus

Het enthousiaste gebaar van den orchideeënminnaar

Hoe hoog de paardensport bij U aangeschreven staat getuigt het feit, dat Uwe zonen, ja zelfs Uwe dochter deze rijkunst mogen beoefenen. Een dergelijke belangstelling van Uwe Hoogheid, gepaard met een tegemoetkoming bij den aanschaf van het paardenmateriaal, moet werkelijk enthousiaste ruiters wel inspireeren zich toe te leggen op een meer deskundige wijze van rijden, met de vaste bedoeling om eventueel op de jaarlijksche springconcoursen, die hier en elders worden gehouden, te kunnen uitkomen. De geregelde rijlessen van Uwe officieren werken vanzelfsprekend mede in deze richting. Toen al spoedig bleek, dat voor de training en vorming der springpaarden een behoorlijke springtuin ontbrak, voorzag U ook in deze behoefte, door in samenwerking met de plaatselijke renvereeniging over te gaan tot den aanleg van een springcouloir, een „piste oblongue", volgens het idee van d'Havrincourt, welke in heel Java zijn weerga niet vindt. Voorwaar kosten noch moeite werden gespaard in het belang van de paardensport ! En Uw zoo gewaardeerd streven is dan ook inderdaad niet zonder resultaten gebleven, getuige de prestaties van Uw ruiter-equipe (een unicum in de Inheemsche samenleving), die gedurende zijn korte bestaansperiode op de verschillende springconcoursen reeds menige lauweren heeft weten te behalen !

Moge desondanks Uwe ruiters steeds indachtig zijn de woorden van wijlen Baron Pièrre de Goubertin, den grondlegger van de groote Olympische Spelen, gesproken ter gelegenheid van de Xe Olympiade te Los Angeles, aldus :

„The main issue in life is not the victory but the fight; the essential is „not to have won but to have fought well",

waaraan ik persoonlijk een bescheiden regel moge toevoegen, n.l. :

„Er is geen sport zonder gevaar; juist in het overwinnen van het gevaar zit „de sport" !

Kangdjeng Goesti, hier past een woord van hulde en oprechten dank voor Uw zeer sympathiek streven in het belang van de paardensport en ik moge U ter gelegenheid van dit voor U zoo belangrijk jubileum mede mijn eerbiedige gelukwenschen aanbieden en de innige hoop uitspreken, dat U nog tal van jaren gespaard moge blijven tot heil en zegen van het Mangkoenagoro'sche Rijk !

Rn. Ms. GONDO SOEBARIJO
Soerakarta.

Orchideeën-herinnering

Orchideeën ! Hoe fascineerend klinkt dit woord en het toovert voor onze oogen bloemen van zeer bijzondere, sierlijke vorm, elegant van lijn en getint in de meest delicate kleuren. Het is zonder twijfel dat de orchideeën zijn de edelste gewassen in Flora's rijk, de aristocraten onder de bloemen. Als zoodanig werden zij reeds beschouwd in het begin der vorige eeuw, toen de eerste schaarsche importen in Europa in bloei kwamen en de bloemen de aandacht trokken door de bizarre vorm en merkwaardige bouw.

Het moet in het jaar 1732 geweest zijn, dat in Engeland, waar de orchideeën-cultuur haar bakermat vond, voor de eerste maal een tropische orchidee (Bletia verecunda) haar bloemen-wonder toonde. Deze soort was van het eiland Providence der Bahama-eilandengroep naar Engeland gebracht. De Vanille verscheen in 1765 pas in Engeland, terwijl in het jaar daarop enkele Epidendrum-soorten uit W. Indië werden ingevoerd. Het scheen aanvankelijk wel alsof W. Indië het eenigste orchideeën-land was, want in vrij snel tempo werden van daar uit meerdere soorten geimporteerd. Eerst in het jaar 1812 kwam men tot de ontdekking dat ook in deze gewesten orchideeën voorkwamen en het waren enkele Vanda- en Dendrobiumsoorten die naar Engeland verhuisden. Een benijdenswaardig bestaan hadden deze eerste orchideeën-importen allerminst. Den verzorgers was niets bekend over de natuurlijke groeivoorwaarden dezer uit vreemde landen afkomstige planten. Er heerschten de meest merkwaardige opvattingen over de wijze hoe deze exotische gewassen gekweekt moesten worden, met als gevolg dat de planten een behandeling en verzorging kregen die ertoe leidden dat zij niet dood gingen, maar een zeer kwijnend bestaan leden.

Bloeide er per ongeluk eens een plant dan was dit een zoo belangrijk evenement, dat er in de kranten uitvoerige verslagen over verschenen en aan de bloemen werden de meest fantastische eigenschappen toegeschreven. Zoo'n gebeurtenis werd door kweekers en plantenliefhebbers druk besproken en vaak reisde men het geheele land af om het groote wonder te kunnen aanschouwen. Het gevolg hiervan was, dat er geleidelijk meer belangstelling voor deze vreemde planten ontstond. De importen uit vrijwel alle tropische landen breidden zich sterk uit, er werd meer bekend

over de wijze waarop de planten in het wild groeien en dit had tot gevolg dat men kunstmatig deze groeivoorwaarden trachtte te imiteeren, hetgeen veel betere cultuur-resultaten gaf.

Dit eerste pogen om de uiteraard zeer kostbare planten te kweeken, heeft de grondslag gevormd van de huidige perfecte cultuurmethoden. De betere kweekwijze had tot resultaat, dat bloeiende planten minder zeldzaam werden, maar toch heeft het nog vele jaren geduurd, dat geregeld over de bloeiende exemplaren artikelen in de dagbladen en vaktijdschriften verschenen. Wel een bewijs dus dat een bloeiende orchidee een belangrijke gebeurtenis was. Schrikwekkend hooge bedragen werden voor een dergelijke bloeiende plant betaald ; bedragen van meerdere duizenden guldens waren geen zeldzaamheid. De faam dezer merkwaardige gewassen verbreidde zich langzamerhand ook buiten Engelands grenzen, in Duitschland, Frankrijk, België en Holland werd de belangstelling gewekt en steeds grooter werd de vraag naar orchideeën. Ondernemende kweekers in Engeland zonden menschen uit naar tropische landen om daar groote hoeveelheden planten te verzamelen en naar Engeland te brengen. Dit was een uiterst speculatieve onderneming, want men wist weinig van die landen en nog minder van de wijze waarop de levende orchideeën over dergelijke groote afstanden vervoerd moesten worden. Deze plantenjagers waagden hun leven en gezondheid, meerderen gingen te gronde aan ziekten of lieten op andere wijze het leven. Soms keerden zij met rijke buit beladen aan de kust terug om daarna op het verdere transport alles weer te verliezen, slechts enkele gelukkigen kwamen met hun buit veilig en wel thuis.

Groot is de dank die wij verschuldigd zijn aan deze op avontuur beluste mannen, want zij brachten ons al het schoons waarover wij thans beschikken, maar groot is ook de schade die zij hebben aangericht aan het ongerepte tropische oerwoud. Vooral in de latere jaren, toen de noodige ervaring was opgedaan bij deze plantenjacht, hebben de plantenverzamelaars niet geschroomd om, gedreven door concurrentie-nijd, nieuwe soorten die zij vonden grondig uit te roeien, opdat een ander plantenjager niet meer in de gelegenheid zou zijn om de bewuste soort te verzamelen (1876 — 1890).

Het zou me te ver voeren om fragmenten aan te halen uit de tallooze reisbeschrijvingen van deze orchideeën-verzamelaars, maar ik wil slechts vermelden, dat men bij het lezen dezer verhalen onder den indruk komt van de bijkans onoverwinnelijke moeilijkheden waarmede deze menschen te kampen hebben gehad om ons het thans bestaande orchideeën-sortiment te schenken.

Veel hebben deze menschen ook bijgedragen tot de verbetering der kweekmethoden en bij het voortschrijden der kennis van de behandeling van orchideeën kwam men geleidelijk ook op de methoden om deze kostbare

planten te vermeerderen. Aanvankelijk bestond dit alleen in het splitsen van groote planten, maar allengs ontdekte men ook hoe een vermeerdering door zaad kon geschieden. Wel ging dit zaaien nog erg lastig en was het percentage planten dat uit zaad gekweekt werd gering, maar het ging. Mede als gevolg van andere oorzaken maakte het zaaien praktisch een eind aan het importeeren van orchideeën uit tropische landen.

De prijzen van de planten werden weliswaar daardoor ook minder, maar toch en dat geldt ook nog voor den huidigen tijd, bleven de orchideeën behooren tot de kostbaarste gewassen. De kennis van de kweekmethoden ontwikkelde zich gestadig en kwam gedurende de laatste 40 jaren tot een ongekende hoogte. Vooral door de ontdekking van een nieuwe wijze van uitzaaien, waarvoor de Franschman Bernard en de Duitscher Burgeff de grondslag legden, werd het mogelijk om op betrekkelijk eenvoudige wetenschappelijke wijze groote hoeveelheden planten uit zaad te kweeken. Dit stimuleerde het maken van kruisingen in de geslachten die het meest werden gekweekt, zooals Cattleya, Phalaenopsis, Oncidium, Miltonia en andere, zoodat op den huidigen dag het aantal hybriden in de duizenden loopt.

In deze gewesten, de bakermat van vele soorten, kwam de mode-ziekte om orchideeën te kweeken pas veel later en is van betrekkelijk jonge datum, vermoedelijk pas van een 40 jaren her. Eerst sedert de laatste tien jaren heeft ook hier de cultuur van deze edele bloemsoort een veel grootere vlucht genomen. De beroepskweekers mogen nog niet talrijk zijn, doch de verzamelingen in privé bezit zijn zonder twijfel grooter dan in Europa.

Één van de grootste privé verzamelingen is die van Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, welke verzameling ik in 1938 het groote voorrecht had onder persoonlijk geleide van Zijne Hoogheid te mogen bewonderen. Onvergetelijk zal die morgen in 1938 voor mij blijven, niet alleen door het aangename onderhoud dat ik met Zijne Hoogheid mocht hebben en waarbij Hare groote liefde voor orchideeën zoo sterk naar voren kwam, maar ook omdat mijn lang gekoesterde wensch om deze verzameling te mogen bewonderen in vervulling ging en mijn zeer hoog gespannen verwachtingen verre werden overtroffen.

Moge het Zijne Hoogheid nog vele windoes gegeven zijn om tusschen Hare Flora-kinderen te vertoeven!

P. M. W. DAKKUS
Buitenzorg.

Twintig jaren cultureele arbeid

Omstreeks den jare 1890 begon het Nederlandsch-Indische Gouvernement met de Westersche opleiding eener groep jongeren uit de Javaansche aristocratie.

Deze eerste generatie van Westersch-geschoolden stonden, teruggekeerd in de Inheemsche samenleving, vreemd tegenover hun eigen maatschappij. Bij velen dezer jongeren, was de Westersche kennis, die zij in Nederland aan de hoogescholen, dan wel op Java aan de Indische Artsen- en Rechtsschool hadden opgedaan, in een durend conflict met de eigen traditie, die zij in hun onderbewustzijn als erfenis hunner voorzaten hadden meegekregen. Deze gespletenheid in hun bewustzijn kwam tot uiting op het eerste Javaansche cultuur-congres, dat mede op initiatief van den toenmaligen Pang. Ad. Ar. Praboe Prangwadana van 5 tot 7 Juli 1918 te Solo bijeenkwam. Op dit congres gaven de deelnemende Javaansche intellectueelen uiting aan dit dualisme tusschen nieuw verworven kennis en aloude gevoelens. Uit de gedachtenwisseling op dit congres, waarin voor- en nadeelen der Westersche en Javaansche cultureele inzichten werden nagegaan, is het Java-Instituut als „permanent instituut ter bestudeering van de cultuur uit vroeger dagen en het heden, ter afbakening van de richting waarin zij zich voor de toekomst zal moeten ontwikkelen", geboren.

Reeds op 18 Juli 1926 heeft Pangeran Soerjadiningrat in eene lezing voor het Indisch Genootschap, sprekende over „de ontwakende cultuur van Java", van de resultaten van den arbeid van het Java-Instituut in de volgende bewoordingen gewaagd:

> „Ondanks ook den invoer van Westersche cultuur, die met verwarring stichtende kracht op Java inwerkt, is de Javaansche cultuur levend gebleven, en in de laatste tien jaren wordt een plotselinge en sterke herleving van de laatste merkbaar, die ons doet hopen, dat Java ook de leeringen van het Westen zal kunnen verwerken, zonder zijn eigen wezen te verliezen. Wij zien een vernieuwde en levendige belangstelling voor Javaansche architectuur, muziek, dans, tooneel en literatuur. Uitingen daarvan zien wij in het Java-Instituut, de cultuur- en taal-

congressen, de vereeniging Madjapahit en verschillende vereenigingen en instellingen in Jogjakarta, Soerakarta en Semarang".

Iets verder in deze uitmuntende rede heet het:

„Daarbij valt met vreugde te constateeren, dat de Javaansche vorsten zelf warme belangstelling koesteren voor het Java-Instituut, dat zelfs een van hen, Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagara, tot eere-voorzitter heeft. Eindelijk wordt ook van de zijde der Regeering voortdurend steun en waardeering ondervonden."

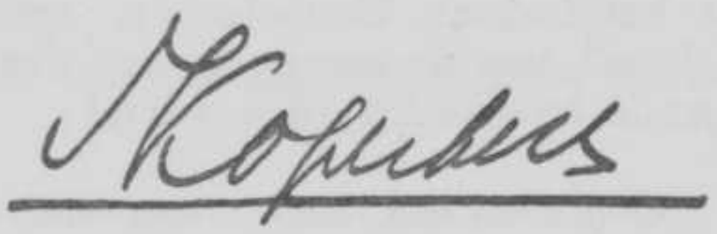
„Onder directen of indirecten invloed nu van deze vereeniging is men, vooral in Jogja, overgegaan tot het stichten van instellingen met een bepaald cultureel doel".

Twintig jaren heeft thans dit instituut, het Java-Instituut, gearbeid. Het heeft geen zin, in dit kort bestek in details weer te geven, wat het Instituut ten deze gedaan heeft, doch wel mag geconstateerd worden, dat het door zijn tijdschriften, congressen en tentoonstellingen, in de verloopen twintig jaren, veel heeft bijgedragen tot verheldering der geesten; evenzeer heeft het door gelijkstrevende organisaties van eigen cultuur tot ontwikkeling te brengen nog meer indirect de jongere generatie van Westersch geschoolden beïnvloed.

Deze feestbundel is niet de plaats om eenigszins uitvoerig de geschiedenis der Javaansche cultuurbeweging op te teekenen, doch wel mag nog gewezen worden op de nieuwe perspectieven, die zoowel het museum Sana-Boedaja te Jogja alsmede de nog in dit jaar daaraan te verbinden kunstnijverheidsschool op de verdere ontwikkeling van de cultuur van Java, Madoera en Bali kan hebben.

Een opwekking in dit gedenkboek, om ook deze nieuwste pogingen van het Java-Instituut om de Javaansche cultuur te stimuleeren en in de toekomst te helpen aanpassen aan de moderner tijdsomstandigheden, is zeker hier niet misplaatst.

S. KOPERBERG
Secretaris v/h Java Instituut.
Djokjakarta.

In rijpsten praal van paars en goud, de late Augustusdagen,
Een gloed om vast vermeend bezit in onze ziel;
Maar bij den tragen val van vroegen avond,
De huivering door ons hart, om al wat ons ontviel.

Ina Boudier-Bakker

Mevr. INA BOUDIER-BAKKER
's Gravenhage.

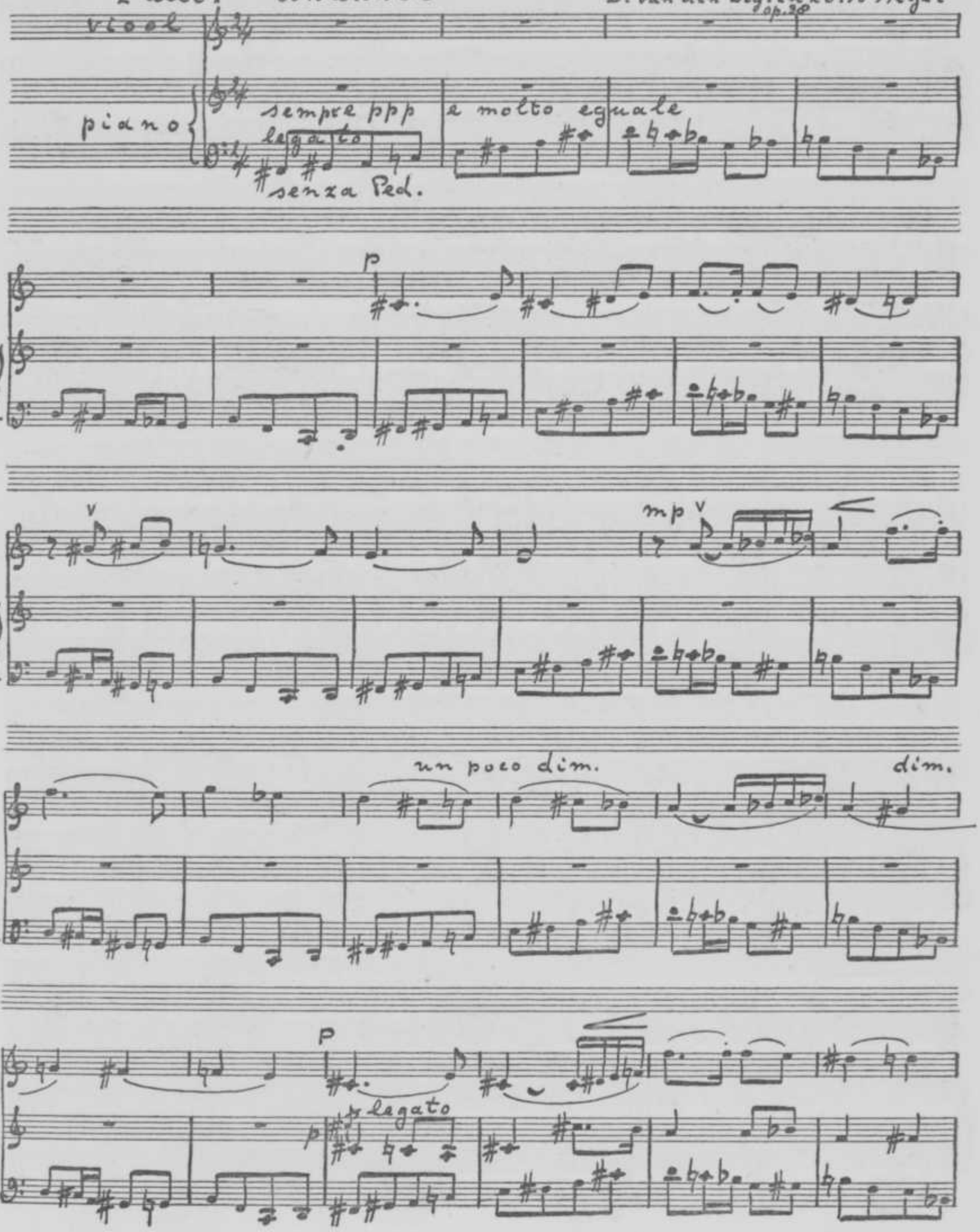
„Buitenzorg"

RIENT VAN SANTEN
's Gravenhage.

Sonate voor viool en piano
opgedragen aan
Z.H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII

2e deel: Andante

B. van den Sigtenhorst Meyer
op. 28

mf
sempre cresc.
rit.
a tempo
ff
cresc.
rit.
f a tempo
pesante
Ped.

un poco accelerando

sfz.

cresc.

mp

legato

Ped. Ped. Ped.

dim.

f

dim.

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped Ped. Ped.

mf legato

senza Ped.

calando poco a poco

3

mf dim.

p

tempo I°

mp

dim.

pp

pp

ppp

v

un poco Ped.

pp

rit.

ppp molto rit.

pp molto rit.

Ped.

Herinnering aan het bezoek

van Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII

in Nederland

Bij het bezoek, dat de thans jubileerende vorst een paar jaren geleden ook aan mijn woonplaats Haarlem gebracht heeft, trof mij bij het bezichtigen van het Frans Hals-museum de hevige interesse, waarmee deze Indische vorst zich op de hier ten toon gestelde schatten van schoonheid wierp. De uitdrukking is in dit geval bijna letterlijk op te vatten, want het lenige oostersche lichaam van den vorst was in voortdurende beweging om telkens den juisten stand tegenover het bezichtigde schilderij in te nemen en zijn oogen speurden met een volmaakt overgegeven gretigheid naar elk plekje, waarop het licht nieuwe kleurwonderen deed spelen. Hoe kon deze zelfde levendigheid plotseling verstillen tot een geheel verzonken zijn in het aandachtig beschouwen van de zoo met stemming en sfeer geladen portretstukken van den beroemden Haarlemschen schilder. En met welk een belangstelling, door vragen en navragen, verdiepte de prins zich in het onderwerp en de geschiedenis van elk der tallooze doeken en hoe wist hij met een geestige opmerking of een van kennis getuigende interruptie het gesprek levendig te houden, hierbij voortdurend bewijzend hoezeer hij met hart en ziel profiteerde van de deskundige toelichting, die zoovele officieele hooge bezoekers louter plichtmatig ambtshalve plegen te incasseeren.

Eenzelfde groote kennis ontdekte ik ook bij den hoogen bezoeker, toen ik het voorrecht had op een van de intieme avonden, waarop de Mangkoe Nagoro intellectueelen en kunstenaars rondom zich verzamelde, naast hem te mogen plaats nemen en een uitvoerig gesprek met hem te

mogen houden. Maar behalve deze kennis trof mij bij die gelegenheid het blijmoedig optimisme, waarmede deze vorst, die de realiteit uit ervaring kent en met zijn diepste wezen doorgrondt, de toekomst van de wereld en inzonderheid ook van de westersche cultuur beschouwt. Hij geeft toe, dat er momenteel zeer veel niet in den haak is, maar zijn in een lange oostersche traditie geërfd kosmisch besef schenkt hem den troost en de verzekering, dat al deze voor ons, tijdelijke aardbewoners, wel zeer pijnlijke sociale fouten, economische tekortkomingen en cultureele mislukkingen toch in den universeelen samenhang der dingen blijkbaar noodzakelijk zijn om een nieuwe en hoogere wereldorde voor te bereiden.

Inzonderheid staat hij optimistisch ten opzichte van de door een oudere generatie zoo dikwijls gelaakte en gesmade moderne jeugd. Al erkent hij, dat vele verschijnselen, die den opvoeder in den kring der jongeren verontrusten, voor de ouderen onbegrijpelijk zijn, ook hier gaat hij uit van een onwankelbaar vertrouwen in de eeuwige en ononderbroken evolutie. Hij tracht zich in de jeugd te verplaatsen, stelt zich niet uitsluitend als opvoeder daar tegenover, maar wil ook zelf zich ontvankelijk houden voor de opvoedende werking, welke van de jeugd kan uitgaan op het oudere geslacht.

Zoo blijft deze vooruitstrevende mensch met zijn indrukwekkenden eerbied voor de schatten van het verleden, bij dat verleden niet staan met een verzuchting, maar met een nieuwsgierig verlangen kijkt hij reeds uit naar de nieuwe cultureele schatten, welke de toekomst zal brengen.

Menigmaal zullen wij ons de figuur van dezen fijnzinnigen en in zijn oostersche distinctie toch zoo menschelijken vorst in het geheugen terugroepen met de beide vrouwengestalten, waardoor zijn verschijning werd geflankeerd: deze twee teere en fijne poppetjes, bij welker aanblik men zich moeilijk kan inprenten hier met realiteit te hebben te doen en niet met de fantasie van een Japansch penseel of van een kunstenaar die zijn beeldjes uit ivoor snijdt; deze prinsessen als uit een sprookje in de gave en zuivere en zoo harmonische schoonheid van het Javaansche ras en de Javaansche kleedij.

H. G. CANNEGIETER
Haarlem.

Enige persoonlijke Herinneringen aan Z. H. Pangéran Adipati Aria Mangkoe Nagara VII

1. Wanneer ik, na voor ongeveer twaalf jaren mijn ambt als Hoofd van Gewestelijk Bestuur van Soerakarta te hebben neergelegd, mijn loopbaan van vier en dertig jaren dienst bij het Binnenlands Bestuur op Java, in gedachten overzie, dan is en blijft voor mij het glanspunt daarvan het tijdvak, gedurende hetwelk ik Resident van Soerakarta was.

2. Mijn eerste kennismaking met de Vorstenlanden vond plaats in 1909, toen ik in het gewest Soerakarta werd geplaatst en mij Wonogiri, de hoofdplaats van het gelijknamig onderregentschap van het Mangkoenagara 'se Rijk, door den toenmaligen Resident, de heer G. F. van Wijk, als standplaats zag aangewezen met de woorden : „Ik plaats U te Wonogiri. Wij weten hier te Solo niets van die onderafdeling; U zorgt ervoor, dat wij over een jaar er alles van weten".

3. Met zulk een opdracht, in zulke woorden vervat, zette ik mij onmiddellijk met volle kracht aan het werk en reeds na tien maanden van ingespannen arbeid kon ik — na talrijke besprekingen met de plaatselijke Mangkoenagara 'se ambtenaren — mijn rapport terzake indienen, vergezeld van de nodige voorstellen tot verbetering van de toen bestaande toestanden.

4. Enkele maanden later werd ik naar Banjoewangi overgeplaatst. Maar die uitgebreide en diepgaande onderzoekingen en studiën ook op historisch gebied van deze minst bedeelde landstreek van Mangkoenagara had op mij, juist om zijn jammerlijke toestanden, een onuitwisbaren indruk gemaakt en een levendige sympathie voor de bevolking bij mij gewekt, zodat ik hoopte, nog eens in dit gewest, in hogeren rang geplaatst te worden om mede te kunnen werken aan de invoering van de wel zeer nodige verbeteringen.

5. De jaren verliepen; in 1916 trad de thans regerende vorst op en ikzelf — na eerst Resident van Pasoeroehan en Semarang te zijn geweest — werd in 1924 benoemd tot Resident van Soerakarta.

Bij gelegenheid van een audiëntie, welke de Gouverneur-Generaal, Mr. D. Fock mij vóór mijn vertrek naar mijn nieuwe standplaats verleende, gaf Z. E. mij als zijn bepaalde wens te kennen, dat mijn bestuursbeleid erop gericht moest zijn de Zelfbestuurders *werkelijk* Zelfbestuurders te doen zijn, door ook hún het initiatief in bestuurszaken te laten en het tot uiting brengen daarvan uit te lokken en aan te moedigen.

6. Deze opdracht liep, zoals men ziet, parallel aan hetgeen door den Regeringsgemachtigde inzake de positie van de Zelfbestuurders in Nederlands-Indië reeds herhaaldelijk in den Volksraad was verkondigd. Zij lag ook geheel in de lijn en richting, waarin ik, èn in Pasoeroehan, èn in Semarang als Resident mijn bestuur had gevoerd. Ik voldeed dus aan dien wens van heler harte, te meer waar mijn sympathiën nog steeds naar dat centrum van het echte zuivere, Javaanse kunst- en cultuurleven, Soerakarta Adiningrat, uitgingen.

Of ik geslaagd ben?

In zijn tafelrede, ter gelegenheid van mijn afscheid uit 's Lands dienst, in 1927, zeide de Pangeran Adipati o.m. het volgende: U waart mij in den werkelijken zin des woords een grote steun bij het besturen van het Mangkoenagara'se Rijk; een steun, die nimmer vergat *een man met plichtsbetrachting en eigen inzichten* (ik cursiveer) voor zich te hebben; U hebt dit steeds in het oog gehouden".

7. Inderdaad, zó staat thans, nu twaalf jaren verlopen zijn sedert mijn vertrek uit Soerakarta, het beeld van den zevenden Mangkoe Nagara vóór mij: *een mens van grote en toegewijde plichtsbetrachting*, die zich niet tot een alledaagse dienst- en plichtmatige vervulling van een eng opgevatte bestuurstaak bepaalde, maar een, die het besturen van zijn Rijk als een hoge levenstaak beschouwde, welke al zijn kennen en kunnen vorderde; een *gewijde* taak tevens, omdat het immers gold het welzijn, niet alleen het stoffelijk maar ook het zedelijk en geestelijk welzijn van bijkans een millioen mensen te bevorderen.

8. *Een mens met eigen inzichten!*, die zijn grote verantwoordelijkheid voor zijn bestuur aan God en zijn onderdanen juist aanvoelde.

Dat was het bizondere van onze wekelijkse besprekingen ten Residentiehuize, dat wij, in vrije en ongedwongen discussie onze inzichten over onderwerpen van den meest uiteenlopenden aard — lang niet altijd of alleen over *dienstzaken* — aan elkander toetsten en bespraken, vergeleken, om zó in bepaalde gevallen tot de beste oplossing te komen; dáár leerde ik van hem, op die wijze de echt Javaanse want Vorstenlandse mentaliteit kennen, zoals die zich uit in houding, gebaar, gelaat, gedachtengang en gedachtenuiting; dáár kon ik, op mijn beurt, hem van mijn langdurige

ervaring, bij het Binnenlands Bestuur op Java opgedaan, mededelen en hem daarmede steunen waar zulks nodig bleek.

9. Hoe die *plichtsbetrachting* zich gaandeweg verdiepte en verbreedde; hoe dat *eigen inzicht* door de ervaring rijpte; tot welken uitslag dat voerde: dat moge getuigen het boekje van Dr. Th. Metz, getiteld: Mangkoe Negaran" dat in 1935 bij Nygh en Van Ditmar N. V., te Rotterdam verscheen.

Dat getuigt ook het feit, dat ik al spoedig na mijn optreden als Hoofd van Gewestelijk Bestuur, bevond hoezeer de toestanden in het Mangkoenagara'se Rijk, speciaal in het onderregentschap Wonogiri, hemelsbreed verschilden met die, welke ik in mijn rapport van 1910 had beschreven.

Zó heeft Z. H. Pangéran Adipati Aria Mangkoe Nagara VII niet alleen de bedoelingen van de Regering volkomen begrepen, aan Hare verwachtingen geheel beantwoord, maar ook rechtstreeks voortreflijke diensten aan zijn Rijk en Volk bewezen en zijdelings aan het gehele Javaanse Volk door metterdaad te bewijzen, dat daarin wel degelijk de nodige en noodzakelijke eigenschappen voor „Bestuurder" schuilen. Trekken leringen..... voorbeelden wekken! Zijn voorbeeld was zijnen ambtenaren tot richtsnoer en zo ligt er in dien uitslag ook een stuk van hun werk.

Reeds door zijn verheffing in 1924 tot Mangkoe Nagara na acht jaren (de eerste der drie windoes) bestuursvoering, later gevolgd door de toekenning van den titel „Hoogheid", alsmede door zijn benoeming tot Adjudant in buitengewonen dienst van Hare Majesteit de Koningin gaven èn Vorstin èn Regering blijk van hun ingenomenheid met zijn arbeid op bestuursgebied en met zijn aanhankelijkheid aan het Nederlands Gezag en trouw aan het Koninklijk Huis.

10. Over hetgeen hij t.o.v. de Javaanse Kunst en Cultuur tot stand heeft gebracht en daarvoor heeft geijverd en gewerkt, zullen bevoegden wel het hunne zeggen; wat mij altijd sterk getroffen heeft, was wel de gave, die de Pangeran Adipati bezat om Westerse uitingen van kunst of cultuur, welke voor het Javaanse Volk van nut waren, in de Javaanse omgeving aan te passen en tot Javaanse uiting te brengen door zinrijke ontleding en harmonische voeging aan het bestaande. Intussen, de schoonheid van het Javaanse toneel in zijn beste uiting, de „Wajang Wong" en van de Javaanse danskunst (Beksan) ontging mij niet.

Gaandeweg leerde ik die, dank zij de verklaringen en toelichtingen door den Pangéran Adipati gegeven, meer en meer waarderen en trof mij vooral de dikwijls daarin vervatte symboliek, zo gracelijk tot aanschouwing gebracht.

Beide kunst-uitingen behoren mede tot de schoonste herinneringen van mijn Solo'se jaren. Opnieuw werden ze tot leven gewekt, toen ik in December 1936 hier te 's-Gravenhage de repetitie mocht bijwonen van de dans, door 's Vorsten dochter uit te voeren voor het Koninklijk Huis.

11. De ontmoeting met het Vorstelijk Gezin bij zijn aankomst te 's-Gravenhage op dien bleken, killen Decemberdag van 1936 was voor mijn vrouw en mij een bizonder groot genoegen; ineens kwam de herinnering boven aan de vele aangename bezoeken, over en weer, en aan de feestelijkheden in Poera en Residentiehuis.

Wij hebben elkander na dien nog verscheidene malen ontmoet bij verschillende gelegenheden en het was ons daarbij steeds of we niet weg geweest waren, zo vertrouwd was ons alles weer.

12. Dit is nu weer voorbij en blijf ik weer alleen met mijn Vorstenlandse herinneringen, tastbare en onlichamelijke. Maar de band met Soerakarta is blijven bestaan en wordt geregeld gevoed door een briefwisseling met den Pangéran Adipati, die nu reeds bijkans twaalf jaren duurt; een briefwisseling, waarin wij elkander van alles schrijven, wat wij menen, dat den „Vriend over Zee" belangstelling zal inboezemen.

13. Ik heb in het voorgaande dikwijls, zij het tegen mijn zin, over mijzelven moeten spreken; maar dat was niet te vermijden. Mij is geen ambtelijke bestuursverhouding bekend, zó nauw als die van Hoofd van Gewestelijk Bestuur en Zelfbestuurder, zodat, bij het geven van persoonlijke herinneringen de een niet van den ander kan gescheiden worden.

Ik besluit met de bede, dat het Gode behagen moge Zijn zegen uit te strekken over het Mangkoenagoro'se Rijk, Volk en Vorst met zijn Gezin: moge de thans voorbije triwindoe zich verlengen tot meerdere.

's-Gravenhage 16 Januari 1939

J. H. NIEUWENHUYS
's Gravenhage.

De sociaal-cultureele taak der Indonesische intellectueelen

Bij deze herdenking van het drie windoe-regeeringsjubileum van Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, die een erkend bevorderaar en beschermer is der Javaansche cultuur, lijkt me de gelegenheid zeer geschikt een kort woordje te wijden aan de sociaal-cultureele taak, die niet alleen op de Javaansche, maar in het algemeen op de Indonesische intellectueelen rust. Ik ben er van overtuigd, dat deze aangelegenheid de volle aandacht van Zijne Hoogheid heeft en terecht, daar voor het Indonesië der toekomst veel, zoo niet alles afhangt van de wijze, waarop de intelligentia, de leiders van het volk hun sociaal-cultureele taak opvatten en volvoeren. Het is trouwens meer dan tijd, dat wij ons thans gaan bezinnen over de positie, die de intellectueelen in het Indonesisch maatschappelijk bestel innemen. Al dadelijk zij opgemerkt, dat bedoelde intellectueelen een typisch product zijn van het westersch onderwijs en als zoodanig een verschijnsel van de laatste decennia.

Niet, dat het Indonesische volk in vroegere perioden geen intellectueelen zou hebben gehad. De leiders uit de nationale geschiedenis van vóór het koloniale tijdperk kunnen als zoodanig worden beschouwd. Hetgeen de hedendaagsche intellectueelen van de vroegere onderscheidt is, dat laatstgenoemden producten waren van het eigen cultureel leven en als zoodanig een natuurlijke plaats hadden in de eigen maatschappij, terwijl de moderne intellectueelen van hun eigen sfeer zijn vervreemd. Die vervreemding — sommigen spreken van „ontworteling" — is, dunkt me een feit, dat wij hebben te erkennen en is een onvermijdelijk gevolg van het onderwijs op westerschen grondslag. Hetzelfde verschijnsel nemen we waar in India. [1])

Met het constateeren van dat vervreemdingsverschijnsel schijnt de eerste taak der intellectueelen ten opzichte van de eigen samenleving

---

[1]). De Kat Angelino, Staatkundig beleid enz. in N. Indië, dl. I, blz. 899.

tevens aangewezen. Zij moeten allereerst „den Weg zurück", den blik richten naar het eigen cultuurleven, het trachten te begrijpen en — wat het voornaamste is — het trachten te beleven. „Men komt echter niet ver", zegt Prof. Duyvendak terecht [1]), „met een meer of min oprechte belangstelling voor eigen inheemsche cultuur of (kunstzinnige) onderdeelen daarvan. Evenmin komt men ver, wetenschappelijk, met een naiëve ongeschoolde retrospectieve beschouwing over de cultuur van het volk, waaruit men voortkwam. Verdiept inzicht", aldus genoemde hoogleeraar, „is alleen te verwerven langs den weg van *cultuurstudie*, zoowel van Indonesische als van Europeese en andere culturen". Inderdaad, en ik zou er dadelijk aan willen toevoegen, dat juist inzicht, helder begrip van de eigen cultuurwaarden en vooral ook, van de *relatieve waarde* der eigen cultuur ten opzichte van andere culturen, primaire voorwaarde is voor opbouw en verrijking van het eigen cultuurbezit.

Van de traditioneele sfeer in de Indonesische maatschappij zijn de intellectueelen dus vervreemd geraakt. Men hoede zich voor de voorstelling, als zou die sfeer door alle eeuwen heen hetzelfde zijn gebleven ! Verre daarvan ! De Indonesische maatschappij groeit, ook daar, waar westersche invloed het minst aanwezig is. Uit de studie van het adatrecht en de volkenkunde weten wij, hoe de sociaal-religieuse eenheden, waaruit de Indonesische maatschappij in haar bonte schakeeringen is opgebouwd, zich door natuurlijke, inwendige oorzaken splitsen, differentieeren, hoe groepsgebondenheid zich door sociaal-economische factoren geleidelijk verzwakt en hoe het individualiseeringsproces in de commune samenleving geleidelijk doorbreekt. De aanraking met Europeanen, het ingrijpen van het Gouvernement in de huishoudingen der gemeenschappen, de openlegging van uitgestrekte gebiedsdeelen voor handel en verkeer, kortom de gouvernementsrechtsorde heeft dat individualiseeringsproces in hooge mate versneld. Overheidsbemoeienis, vaak goed bedoeld, heeft dikwijls vervormingen in de volkshuishouding en daardoor storingen van het sociaal evenwicht ten gevolge. Het westersch onderwijs brengt de Indonesische maatschappij met westersche ideeënwereld in contact, waardoor bij de Indonesiërs conflicten tusschen eigen, inheemsche en aan het Westen ontleende ideologieën ontstaan.

Het moge waar zijn, dat cultureele spanningen in iedere overgangsperiode in het natuurlijk groeiproces van iedere maatschappij steeds voorkomen, in de Indonesische samenleving nemen die spanningen onnatuurlijke afmetingen aan, doordat in de worsteling tusschen oud en nieuw een machtige derde zijn invloed laat gelden, met name de Europeesche cultuurfactor.

Het hevigst doen die spanningen zich bij de intellectueelen voor, daar zij door hun westersche opvoeding eenerzijds van hun eigen zeden

---

[1]). Dr. J. Ph. Duyvendak, Ethnologische belangstelling, inaugureele rede 1938, blz. 18.

en gewoonten vervreemd zijn geraakt en anderzijds zich westersche beschavingsvormen hebben eigen gemaakt zonder nochtans — wat onmogelijk schijnt — westerling in hart en nieren te zijn geworden. Spanning bestaat vooreerst in de eigen familiekring, doordat men de familiegebondenheid als knellende band voelt; of doordat men bepaalde huwelijksverboden of bepaalde huwelijksvoorkeuren strijdig acht met eigen persoonlijke opvattingen. Verzet rijst tegen traditioneele omgangsvormen, tegen het gebruik van bepaalde taalnuances, welke volgens de adat in acht genomen moeten worden in verband met het standsverschil tusschen de betrokkenen. Nivelleeringstendenzen breken zich baan. Voor het maatschappelijk aanzien worden nieuwe, hoofdzakelijk op schoolsche ontwikkeling gebaseerde maatstaven aangelegd.

Al die spanningen verwekken in het organisme der Indonesische maatschappij, gelijk Dr. Radjiman het uitdrukte, een gevoel van „pijn", [1]) een zich vooral bij het jongere geslacht openbarende gevoel van onbevredigdheid [2]). Het is nog niet zoo lang geleden, dat wij, onwennig aan eigen sfeer, alles wat inheemsch is, overboord wilden gooien en de Europeanen in alles wilden imiteeren. De daarop gevolgde reactie zich uitende in zelfoverschatting, in chauvinisme en in de beschouwing van alles wat Europeesch is als anti-nationaal ligt nog versch achter ons.

Dit alles wijst op geestelijke onevenwichtigheid, die wij — laten wij dit ronduit erkennen — ook thans nog niet te boven zijn gekomen. Geestelijk evenwicht nu, zullen we, naar het mij wil voorkomen, eerst dan bereiken, wanneer wij in cultureel opzicht niet meer als halve vreemden in onze eigen maatschappij zullen rondloopen, doch een zoodanige plaats in het Indonesisch maatschappelijk bestel zullen weten te veroveren, dat wij als leidend orgaan in het maatschappelijk geheel, in harmonische samenwerking met de andere volksorganen kunnen functionneeren. De eerste schrede, die wij op den weg naar herstel van de organische band met onze eigen maatschappij hebben te doen is stellig, de studie van onze eigen cultuurwaarden èn — ik moge hierop vooral den nadruk leggen — het verkrijgen van *inzicht* in de relativiteit van die waarden ten opzichte van Europeesche en andere culturen.

Geenszins willen wij, noch kunnen wij herstel verlangen van reeds afgedaan hebbende cultuurvormen. Verlaten zeden en gewoonten, die bij vroegere sociale verhoudingen in grootere of kleinere gemeenschappen pasten, kunnen we niet doen herleven. Wat wij wèl hebben te doen is, de huidige maatschappelijke instellingen in haar onderling verband en haar functie in het cultureel

---

[1]). Radjiman in Ind. Genootschap, 27 Februari 1920, bldz. 78.
[2]). Dr. Schrieke in Kol. Studiën, Febr. 1924, blz. 38.

geheel trachten te begrijpen, de westersche invloeden op de juiste waarde trachten te bezien en het van het Westen geleerde om te werken tot eigen cultuurbezit. Aldus te werk gaande, bouwen we aan een nieuwe, Indonesische cultuur, die op de eigen grondslagen rustende, onvermijdelijk een westerschen inslag zal hebben. Hoe zou het ook anders kunnen ? De moderne techniek, de westersche wetenschap, de wetenschappelijke methode, het zijn westersche cultuurschatten, die wij dankbaar aanvaarden. Al die westersche kennis zullen we „in eigen erfenis hebben te dynamiseeren" en dienstbaar hebben te maken aan hedendaagsche en toekomstige sociaaleconomische en politieke behoeften. [1]) Voor de nationalisatie der wetenschappen bij voorbeeld, is intense samenwerking tusschen onze technici en andere vakgeleerden met onze taalkundigen noodzakelijk. Aan de vorming van eigen wetenschappelijke terminologie in de Indonesische talen, aan vorming van een inheemsche rechtstaal zullen we onze krachten moeten wijden. In zijn standaardwerk schreef Prof. Van Vollenhoven, dat Sir William Blackstone het oudbritsche gewoonterecht in pakkende taal had weten te beschrijven en dat hij daardoor de liefde voor en de gehechtheid der beschaafde standen in Engeland aan hun eigen instellingen had weten te bewerkstelligen. „Zoo iets", aldus deze geleerde, „kan alleen worden bereikt door een zoon des lands in de taal des lands. „Om de waardij van het adatrecht in Ned. Indië te maken tot een levend ding en een kleinood voor het besef der massa", vervolgt de geleerde schrijver, „is een voor Nederlanders door een Nederlander geschreven boek over adatrecht onmachtig, daarvoor is noodig een Boegineesche of Javaansche Blackstone, een Minangkabausche of Balische De Groot." [2])

Voor heele groepen Indonesische intellectueelen, in het bijzonder de academici onder hen, is dikwijls in het staatkundig leven binnen de enge grenzen der dorps- of streekgemeenschappen van hun herkomst geen plaats, en zijn ze aangewezen op functies in het gouvernementsstaatsbestel, of in westersche bedrijven dan wel aangewezen op de uitoefening van moderne vrije beroepen (advocaat, praktiseerend arts, e. a.). In het interindonesisch verkeer tusschen de bevolkingsgroepen van den Archipel zullen onze intellectueelen, vooral de zoonet genoemde academische groep, de leiding moeten nemen in het scheppen van interindonesische „tototjoro" (zeden en gewoonten); in de vorming van interindonesisch adatrecht zullen zij eveneens een leidende rol hebben te spelen. Bij al deze dingen is vóór alles bezinning en nog eens bezinning noodig, gepaard aan juist begrip van al wat zich in en rond de Indonesische maatschappij afspeelt in het kader van het wereldgebeuren.

---

[1]) De Kat Angelino, Staatkundig beleid, enz. dl. I, blz. 921.
[2]) Van Vollenhoven, Adatrecht II, blz. 879.

In de afgeloopen drie windoeperioden was onze activiteit in het algemeen gericht op het opwekken van belangstelling voor, het opnieuw ontdekken, het hervinden en herkennen van onze aloude cultuur. Moge de komende periode worden gekenmerkt door creatieven arbeid, door nieuwvorming van een met den modernen tijdgeest harmonieerende cultuur, gebaseerd op de fondamenten van de oude!

Rn Mr SOEPOMO
Batavia.

Een herinnering

Het was in November 1915, tijdens de festiviteiten van het huwelijk van wijlen den Soesoehoenan met Goesti Raden Adjeng Moersoedarinah, dochter van den Sultan van Jogja, dat ik, op een receptie bij den Resident van Solo, in de overvolle galerijen, tot mijn groote verbazing, iemand ontdekte in het groot tenue van Luitenant der Grenadiers, de wit gepluimde shako dragend op den linkerarm.

Hoe was zulk een uitzonderlijke verschijning mogelijk op Java ?

Mijn nieuwsgierigheid was groot, doch gewettigd bij een oud-officier van het Haagsche gardecorps, met het gevolg dat onmiddellijk inlichtingen werden ingewonnen omtrent de identiteit van dien collega.

Het antwoord luidde :

„Die Luitenant is Raden Mas Ario Soerjo Soeparto, inlandsch translateur van de Javaansche taal, kortelings teruggekeerd van zijn bijna twee-jarig verblijf in Holland, waar hij, gedurende zijn studietijd in de Oostersche talen te Leiden, dienst had genomen hij het reservekader van het Regiment Grenadiers en Jagers in Den Haag ; door den inmiddels uitgebroken oorlog, was hij genoodzaakt voorloopig in dienst te blijven, hij doorliep toen de verschillende graden, en werd in Mei 1915 benoemd tot 2e Luitenant, kort daarna keerde hij naar Java terug."

Dit alles interesseerde mij in hooge mate.

De kennismaking was alras gemaakt.

Deze herinnering aan de eerste ontmoeting met den lateren Mangkoe Nagoro VII is voor mij van groote waarde, omdat ik het bijzondere voorrecht had sindsdien met deze prominente figuur op aangename wijze in connectie te blijven. Intusschen vraag ik me af : was tijdens die ontmoeting, voor den luitenant-translateur, de toekomstige hooge positie nog geheim ? Zou hij niet toen al geweten hebben, dat hij, mede door bijzondere voorspraak van Mr. van Deventer en van den Resident van Wijk, bestemd was opvolger te worden van den zeer bekwamen en karaktervollen Mangkoe Nagoro VI, die om persoonlijke redenen vrijwillig zijn

hoog ambt had neergelegd ? Reeds enkele maanden na deze ontmoeting immers — n.l. op 3 Maart 1916 — werd Raden Mas Ario Soerjo Soeparto officieël geïnstalleerd tot vorst van het Mangkoenagoro'sche Rijk.

Een gelukkiger keuze kon niet worden gedaan.

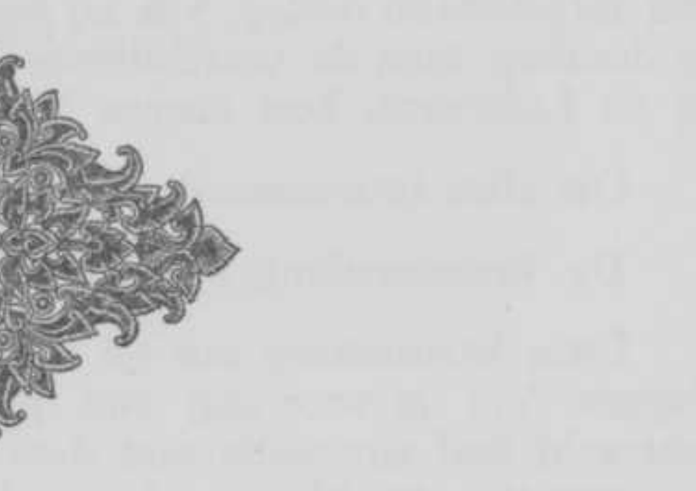
Geestdriftig heeft de jonge, sympathieke Prang Wadono de vaan der Javaansche cultuur in handen genomen ; op alleszins voortreffelijke wijze heeft Z.H., steunend op de tradities van het volk, maar ook op de schatten der nationale kunsten — vooral op die van het tooneel, met de daarmee inhaerente danskunst— de verdere ontwikkeling der maatschappelijke samenleving en der maatschappelijke opvoeding zeer begunstigd. Meegaande met de onherroepelijke eischen van den nieuwen tijd, wist Z.H. zijn idealen te verwezenlijken. Zijn gaven van hart en verstand, zijn onverstoorbare werkkracht, zijn tactvol optreden, maar niet minder zijn ononderbroken enthousiasme en toewijding, hebben er toegeleid den naam en de tradities van het befaamde Mangkoenagoro'sche Huis hoog te houden.

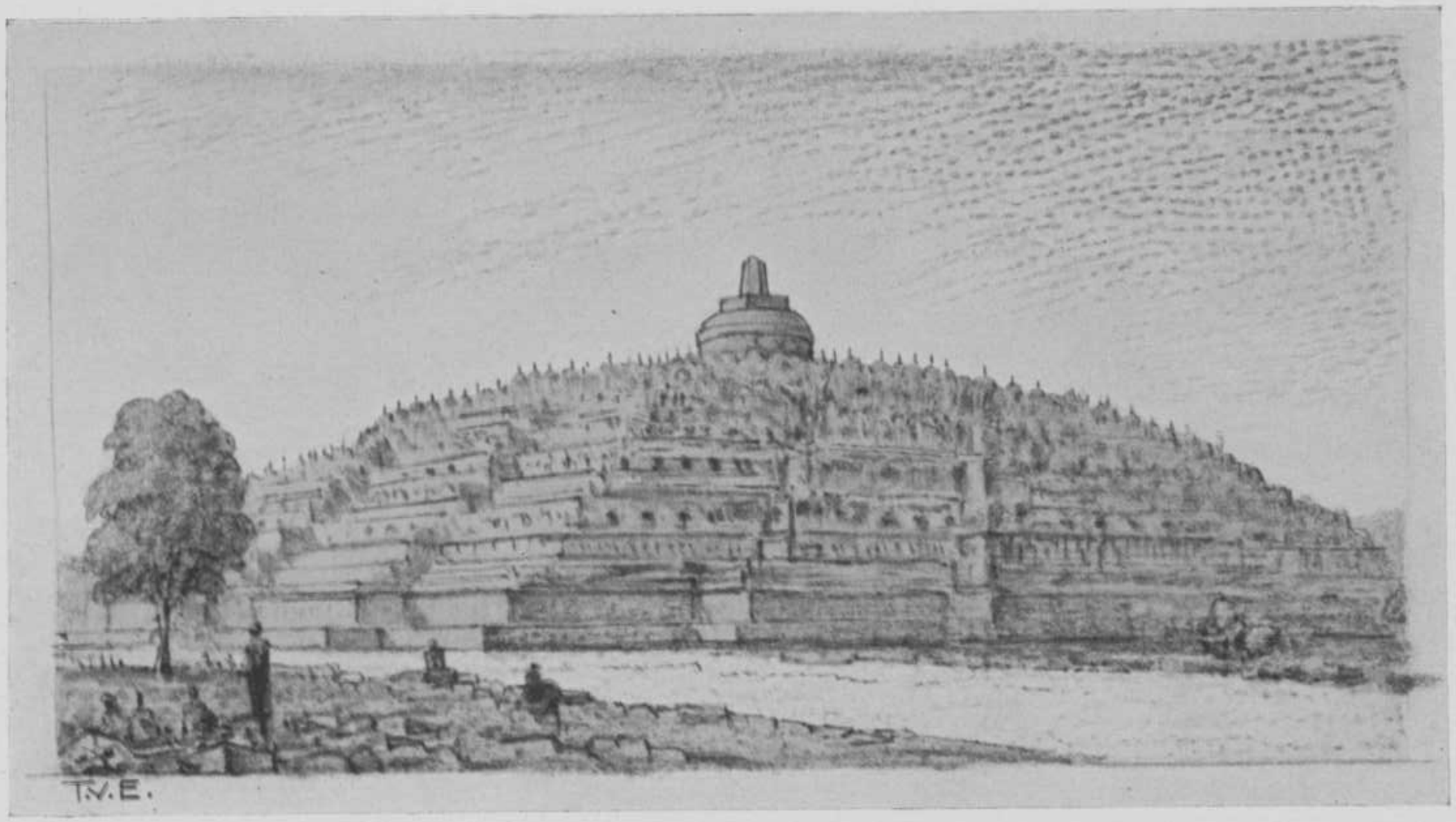
Gelukkig het volk dat dergelijke pientere leiders telt.

Gelukkig Nederland dat samen mag werken met zulke bestuurders.

TH. B. VAN LELYVELD

's Gravenhage.

„Boro-boedoer"

Th. van Erp, 's Gravenhage

Willy Sluiter Wassenaar

Boven het schett'ren der trompetten
En het statig klokgebrom,
Het knett'rend knallen der musketten
En het roff'len van den trom,
Doet zich blij de jubel hooren
Met het vroolijk feestgedruisch,
Ook in Holland doet dees toon zich hooren:
„Leve het Mangkoe Nagorosche Huis!"

Den Haag, 16 Juni 1939.

J. M. A. GRÉGOIRE
's Gravenhage

Seiner Hoheit
Prinzen Mangkoenegoro
dem Förderer Javanischer Kunst zum Regierungs-
Jubilaeum freundlichst zugeeignet

Linda Bandara

Sehnsucht.

Orchesterlied von

Linda Bandara.

Gedicht von R. M. Rolvsersloot.

Partituur.

Fragment eener partituur van Mevrouw Linda Bandara (L. Hofland), Wassenaar.

Sehnsucht.

(Volksweise.)

Linda Bandára.

Sehr mässig

widgenerord door Nederl. Zangersbest o.l.v. C. Glasdra van Son op 23/3-37 in den Haag.

p
Ogs.
meine Sehn.... sucht ist eine Re.. gen. wol.. ke, die
fl
Hr.
Cl. in A.
Fl.
Grd
Pg
Vl
Br
Cll
hervorbrechend
Bss

Bps ziel . . los treibt mit schwe gender Sehn . . . . . ge

fl.

ob

cl.

Hr

Vc

Cb

Vl

Bn

cel

Bss

Het kenmerk van de laatste 24 jaren

De laatste 24 jaren worden wat ons land en volk betreft, gekenmerkt door den strijd tusschen oud en nieuw.

Indonesië van thans is niet Indonesië van voorheen; deze uitspraak wordt beaamd doch ook vaak tot op bepaalde hoogte tegengesproken. Inderdaad, in ons land houdt men zich in het individueele familie- en groepsleven over het algemeen nog zoo vaak aan de oude gewoonten en tradities dat een oppervlakkige waarnemer, die bovendien vreemdeling is in Jeruzalem, geneigd zou zijn te veronderstellen dat de Indonesiër wel uiterlijk of materieel eenige veranderingen heeft ondergaan, doch in sociaal en zedelijk opzicht nog geen stap verder is gekomen dan gedurende den toestand ten tijde van Valentijn.

Dit is echter niet de meening van hen, die Indonesië nauwkeuriger hebben bestudeerd, evenmin het oordeel van den Indonesiër zelf. Deze wijst juist over het algemeen met nadruk op de diep-ingrijpende veranderingen, die hier in de gansche inheemsche maatschappij bezig zijn zich te voltrekken. Hij vestigt daarbij de aandacht op het bestaan en de voortdurende uitbreiding van spoorwegen, postkantoren, telegraaf- en telefoonlijnen, onderwijsgelegenheden, op de toepassing van de Westersche begrippen omtrent administratie en rechtspraak, op de steeds intensiever en omvangrijker wordende werking van moderne economische krachten enz. enz., waardoor de Indonesiër nuttige doch ook niets zeggende en slechte nieuwigheden aanneemt en zich instinctmatig aanpast aan de veranderde levensomstandigheden. Die veranderingen zijn soms zeer belangrijk, doch zij zijn zoo gradueel dat zij inderdaad bijna onopgemerkt plaats hebben. Dat neemt echter niet weg dat de Indonesiër maatschappelijk in een bepaalde richting wordt voortgestuwd, hetgeen ook van invloed kan zijn op zijn mentaliteit.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat de geheele inheemsche maatschappij bezig is een hervorming te ondergaan en schijnt in een periode te verkeeren, waarin het oude tegen het nieuwe worstelt.

Inderdaad, op politiek, op economisch en op maatschappelijk gebied, overal openbaart zich een streven naar nieuwe levensvormen.

Ik heb Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII leeren kennen als mensch, als bestuurder, als politicus en last but not least als vriend.

In welke hoedanigheid ook, bij de strijd tusschen oud en nieuw schaart hij zich steeds aan de zijde van het laatste, zonder daarbij echter het oude uit het oog te verliezen. Dit doet hij omdat hij zich volkomen bewust is van de waarde van eigen cultuur bij de voortschrijdende ontwikkeling der Indonesische maatschappij in de Westersche richting.

Geen volk ter wereld zal in beschaving een hoogere trap van ontwikkeling kunnen bereiken, indien het niet in staat en in de gelegenheid is om het goede van andere volkeren over te nemen. Met overnemen wordt niet bedoeld klakkeloos imiteeren doch in zich opnemen. Dat proces heeft ook het Indonesisch volk door de eeuwen heen medegemaakt en met succes, waaruit blijkt dat dat volk in staat is om zich in beschaving verder te ontwikkelen. Onder de vreemdelingen, wier voorbeeld en onderricht de Javanen bijvoorbeeld allengs op de baan van hoogere ontwikkeling hebben gevoerd, nemen de Hindoes in tijd de eerste, in rang de voornaamste plaats in. Moeilijk is na te gaan hoe de maatschappelijke toestand van Java's bevolking was, voor hij de invloed der Hindoes ondervond. Sommige geschiedschrijvers zeggen echter dat voor de komst van de Hindoes op Java hier reeds beschavingsverschijnselen geconstateerd werden. Hierbij werd o.m. gewezen op de rijstteelt (sawahbouw), op de voornaamste uitingen van den kunstzin der Inlanders (de wajang en de gamelan). Brandes gaat nog verder en meent dat de Javanen een geregelde staatsinrichting, eigen muntsoorten en zelfs een eigenaardig stelsel van versmaten bezaten, welke alle eerst langzamerhand door de Hindoesche instellingen zijn verdrongen. De bewijzen voor deze onderstellingen zal hij eerst later na de voltooiïng van zijn onderzoek kunnen trachten op volledige wijze te geven. Het is jammer dat die geleerde zijn onderzoek door den vroegen dood niet heeft vermogen te voltooien, zoodat wij op dat gebied nog steeds op een andere geleerde moeten wachten (P. J. Veth Java deel 1, 2de hoofdstuk).

In elk geval schijnt het wel toch vast te staan, dat op Java voor de komst der Hindoes niet uitsluitend wilde horden gevonden werden, doch menschen met eenige beschaving.

Wanneer een volk zich in een bepaalde richting ontwikkelt, dan doet het niet direct in zijn geheel, doch bij gedeelten. Ook dit heeft ons de geschiedenis geleerd. De verspreiding van de Hindoesche beschaving ging

uit van bepaalde centra waar machthebbers hun invloed om zich heen konden doen gelden. De Islam begint in ons volk door te dringen aan de kust, waar zich handelscentra bevinden.

Zulks blijkt ook uit onzen tijd; om ons in de Westersche richting in den Nederlandschen vorm te kunnen ontwikkelen is o. m. de kennis van de Nederlandsche taal onontbeerlijk; om die kennis zich eigen te maken is slechts een kleine groep van ons volk gegeven, wat begrijpelijk is. Men kan toch niet direct in de kleinste desas H.I. scholen of Europeesche Lagere scholen voor ons oprichten. Juist dat kleine bevoorrechte deel van ons volk moet het als zijn taak beschouwen om de door hem opgedane ervaring onder de groote massa van zijn volk verder te verspreiden. Dit zal het slechts met succes kunnen doen, indien het door zijn landgenooten begrepen wordt, terwijl het anderzijds zijn landgenooten volkomen begrijpt. En begrijpen is ongetwijfeld niet gemakkelijk; Dr. Sun Yat Sen zegt immers: „Spreken is moeilijk, zwijgen nog moeilijker en begrijpen is het moeilijkst". Juist opdat wij elkander goed kunnen begrijpen, moeten wij onze wederzijdsche innerlijke roerselen goed kennen. Dit zullen wij alleen kunnen doen indien wij ons gemeenschappelijk erfgoed, met name onze eigen cultuur, grondig kennen. Zonder deze te kennen zouden wij vervreemd raken niet alleen van onze landgenooten, doch ook van onze ouders, onze moeder, broeders en zusters. Deze bescheiden bijdrage moge ik eindigen met de onderstaande bede.

Zangwijs: Roemiang.

Hormat miwah pangabekti, rinèngga ing kasoetjian,
kondjoek ing ngarsa Pagoestèn, Pangeran Mangkoenagara,
sarawoeh garwa poetra, noe moelja-moekti satoehoe,
Ratoe ing Mangkoenagaran.

Kaoela sakoelawargi, njanggakeun kawiloedjêngan,
rehning dina ijeu waktos, Goesti djênèng ngaratoean,
ngasta Mangkoenagaran, tjoendoek djêdjêg tiloe windoe
noegraha kawiloedjêngan.

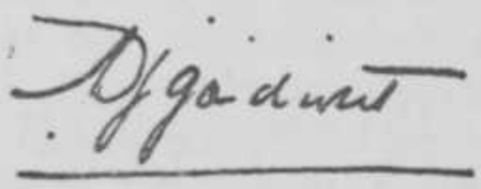
Moedji ka Jang Maha Soetji, moegi 2 ka pajoenna,
dipisahan koe jang Angreh, soeboer ridjki-paos joeswa,
rinaksa salamina, moeloes toemoeloej rahajoe,
oelah mêndak pantjabaja.

Linangkoengan moelja-moekti, karaton Mangkoenagaran,
loebak-liboek hedjo-lêmbok, kawangikèun ka anggangna,
têngtrêm-kèrta-rahardja, aroem anoe djênêng Ratoe,
kontjara ka saboeana.

Sakitoe hatoer pang bakti, pang doa ti pasiringan,
depok njomplong kêbon karet, P. A. A. Djajadiningrat,
pensioen Lid Raad van Indi(ë); moegi pang doa di kaboel,
koe Allah anoe moerbengrat.

Djomin, Maart 1939.

Pang. Ar. Ad. A. DJAJADININGRAT
Tjikampèk.

De Chineesche beweging op Java

Het was nog in het ochtendgloren van het ontwaken van het Oosten, toen ik te Leiden voor het eerst kennismaakte met Rn Ms Ar Soerjosoeparto, niet vermoedende, dat hij weinige jaren later tot Hoofd van het Mangkoenagara'sche Huis zou worden uitverkoren. Ik herinner me nog levendig, hoe hij me bij onze latere ontmoetingen vol belangstelling aanhoorde, als ik het over de Chineesche kwestie op Java had, daar hij volkomen begreep, dat, waar de Indische samenleving zoo doortrokken is van Chineesche elementen, men geen Indisch probleem kan bestudeeren, zonder op een Chineeschen kant te stuiten. Nu mij werd verzocht een bijdrage te leveren voor dit Triwindoe-Gedenkboek, meende ik niet beter te kunnen doen dan de Chineesche beweging gedurende omstreeks deze periode te schetsen.

In het begin dezer eeuw waren wij, Chineezen, zooals Mr. P. H. Fromberg onze wettelijke en maatschappelijke positie in Indië beschreef, zonder hoofden of organen van eenige beteekenis, die, in aanraking met het Gouvernement en het ambtelijk element, invloed konden uitoefenen; zonder eenig politiek recht, waardoor wij onze belangen in de wetgeving konden doen gelden, slechts aangewezen op het recht van petitie tegenover een hooghartige en ingebeelde bureaucratie, verstoken van onderwijs, dat kennis kon bijbrengen als wapen in den strijd om het bestaan, belemmerd door een passenstelsel om met andere rassen te concurreeren en onderworpen aan een politierol en aan een minderwaardige Inlandsche strafrechtspleging.

Economisch maakten wij een zwaren tijd door. Landbouwcredietbanken werden opgericht, waardoor onze geldhandel een groote concurrentie ondervond. Het pachtenstelsel werd afgeschaft, waardoor velen onzer hun broodwinning verloren en vele kapitalen kwijt raakten.

Onder den druk van dezen benarden toestand begonnen wij, die anders zoo rustig en tevreden voortleefden als „bangsa tengah" tusschen blank en bruin, ons te roeren. Het was ons geboden ons krachtig aaneen te sluiten en te organiseeren, wilden wij niet in een staat van inferioriteit vervallen.

Begrijpend, dat men voor alles onderwijs noodig had, werden met eigen middelen de Tiong Hwa Hwee Koan - scholen opgericht. Men zocht en vond steun en aansluiting bij het onderwijs in het stamland. Alzoo hebben deze scholen het Chineesch als voertaal en een geheel Chineesch program.

De N.I.Regeering besefte, dat, wanneer wij alleen op het nationaal Chineesch onderwijs bleven aangewezen, wij op den duur buiten het Indisch staatsverband zouden geraken. Daarom besloot zij in 1908 tot de oprichting der Hollandsch-Chineesche scholen met het Nederlandsch als voertaal en geheel op Westerschen leest geschoeid. Een synthese tusschen beide onderwijsinstellingen werd niet gevonden; althans scholen, waar het Westersche kunnen wordt geleerd en het behoud van eigen cultuur wordt nagestreefd, behooren nog tot de vrome wenschen.

Zoo staan wij nu voor de keus : òf specifiek Westersch òf specifiek Chineesch onderwijs. Wat men prefereert, hangt in principe af van het politieke standpunt, dat men huldigt.

Sommigen onzer zijn van meening, dat verbetering onzer positie hier te lande slechts te verkrijgen is met behulp van het stamland : slechts in een machtig China ligt de toekomst der Hwa Kiauws.*) Immers het sterke Japan heeft voor zijn onderdanen weten af te dwingen, dat zij in Indië tot de bevoorrechte groep der Europeanen worden gerekend. Aanhangers dezer meening wenschen hier vreemdelingen te blijven, willen zich niet bemoeien met het politieke leven dezer gewesten.

Anderen weer houden den blik op Indië gevestigd. Van geslacht tot geslacht hier geboren en getogen, voelen zij zich burgers van dit land en nemen deel aan het publieke leven.

In het begin van deze triwindoe scheen de eerste groep de overhand te hebben. Althans een groote vergadering te Semarang, belegd bij de oprichting van den Volksraad, sprak de motie uit, dat de Chineezen niets met dat lichaam te maken hadden. Men begreep het belang van vertegenwoordigende lichamen niet en stond wantrouwig tegenover deWet op het Nederlandsch onderdaanschap van 1910, welk onderdaanschap indertijd nagenoeg een „nationalité nue" was.

Successievelijk heeft de Regeering echter aan dit Nederlandsch onderdaanschap meer en meer rechten toegekend en begonnen wij te beseffen, dat wij ons niet afzijdig konden houden van het wel en wee van het land onzer inwoning.

---

*) Chineezen buiten China.

Tien jaar geleden werd terzelfder plaatse wederom een congres gehouden, waar o.m. het deelnemen of niet deelnemen aan de vertegenwoordigende organen opnieuw aan de orde werd gesteld. Deze vergadering mocht zich verheugen in de vereerende en gewaardeerde belangstelling van Z. H. Mangkoe Nagoro VII, die met Gemalin aanwezig was.

Gedurende de voorbereidingen kwamen brieven binnen met den raad om het congres niet te houden, daar het toch tot een échec zou leiden. Men heeft echter doorgezet en het resultaat was de overwinning van de groep, die den blik op dit land gevestigd houdt. Met de Regeering en de andere bevolkingsgroepen wil men samenwerken tot heil van Ned. Indië.

In aansluiting op dit congres is de vereeniging „Chung Hwa Hui" (C. H. H.) opgericht, die bij de jongste volksraadsverkiezing met 2 zetels uit de stembus is gekomen. Haar streven is vervat in de volksraadsrede van den h.t. voorzitter van het hoofdbestuur: „Ik spreek hier van dat overgroote practisch en nuchter denkend deel van die nijvere groep (de Chineezen), ... dat ten volle beseft en zich niet van de wijs laat brengen, dat de band met het oude vaderland (China) niet behoeft te worden verbroken bij de behartiging van eigen reëele belangen in het land, welks welvaart zoo nauw samenhangt met het bestaan der zijnen; dat, zonder rasverhouding, zonder ontrouw te zijn aan hetgeen door een Engelsch schrijver is genoemd the religion of the seed, een ieder zich tot plicht moet rekenen zoowel jegens zich zelf, als jegens zijn mede-ingezetenen om zijn beste krachten te geven voor den vooruitgang van Indië en voor de opheffing der bevolking, aan wie ook de Chineezen veel dank verschuldigd zijn".

Waar onze belangen zoo uiteenloopen, ligt het voor de hand, dat Chung Hwa Hui niet alle Chineezen kan omvatten. In de latere jaren is de Partij Tionghwa Indonesia (P. T. I.) ontstaan, die krachtige samenwerking met de Inheemschen sterk voorstaat.

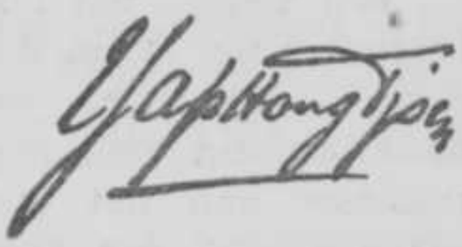
Weer anderen hebben zich aangesloten bij den Politiek - Economischen Bond (P.E.B.), die momenteel een Chineeschen vertegenwoordiger in den Volksraad heeft.

Op één punt na, n.l. de algeheele gelijkstelling met Europeanen, is het specifiek Chineesch program afgewerkt. Is ook deze verkregen en behoort in de wetgeving het rascriterium tot het verleden, zoodat alle bevolkingsgroepen gelijkberechtigd zijn, dan zal de Chineesche partij ongetwijfeld van karakter moeten veranderen en zal zij zich wijzigen in een krachtige middenstandsgroep, overeenkomstig haar economische beteekenis in de Indische samenleving.

Onze solidariteit, de weinige excessen, het feit, dat op onze vergaderingen zelden een wanklank wordt vernomen, zijn de eigenschappen, die Z.H. Mangkoe Nagoro VII in onze beweging sympathiek vindt. Haar belangstelling blijft echter niet daartoe beperkt; in ons sociaal en liefdadig streven ondervonden wij vaak Haar daadwerkelijken steun. Het is dan ook niet louter uit beleefdheid, dat de Chineesche Regeering Haar heeft onderscheiden met een der hoogste orden: het Groote Witte Lint met de Roode Randen van de Orde van de Jade (Le Grand Cordon Blanc aux Bordures Rouges de l'Orde du Jade).

Djokdja, Februari 1939.

Dr YAP HONG TJOEN
Djokdjakarta.

Beweging en Ruimte

Aan Zijne Hoogheid Vorst Mangkoe Nagoro VII eerbiedig en dankbaar aangeboden.

Overal op aarde bij alle volkeren was de dans eens diepste en zuiverste uitdrukking van het leven.

Wij weten, dat ook nu nog bij natuurvolken alles wat maar van eenig levensbelang is, in dans vertolking vindt. Vereering van Goden of voorouders, bezwering van geesten, viering van geboorte en manbaarheid, dankbaarheid voor oogst, plechtigheid bij den dood, oorlog, vrede, liefde, tradities van het stamleven door ouderen aan jongeren overgedragen dikwijls met een schat van stam-overleveringen, dit alles heeft bij die volkeren zijn gewijde, rhythmische bewegingsvormen, — dit alles kan bij hen slechts uitgedrukt door de overgave van de geheele menschelijke vorm in den dans. Dit dansleven heeft dus vele schakeeringen: meestal is het religieus, dikwijls ook magisch, soms episch en zelfs ethiek komt erin tot uiting. Men heeft reeds lang ontdekt dat dit dansen niet „maar een wild rondspringen" is, zooals het dans-arme Europa het zich heeft voorgesteld.

Met als achtergrond de grootsche omraming van de natuur, die in een theater slechts kunstmatig kan worden nagebootst, leeft bij die primitieve volken het rhythme en is er de algeheele overgave van de menschelijke vorm aan dat rhythme in volkomen natuurlijkheid. Dit menschelijk bewegen is even natuur-verbonden als de beweging van de boomen en wateren, van de lucht en de wolken om hen heen en hun bewegingsbesef is even intens en onmiddellijk. Want het bewogen-zijn in het innerlijk brengt bij hen op geheel natuurlijke wijze een bewogen-zijn in de vorm te voorschijn.

De groote dansculturen bij beschaafde volken hebben in hun ontwikkeling steeds die reine natuuroorsprong bewaard.

Bij de oude Grieken bestond het onderricht uitsluitend in dans en muziek. De jeugd werd zeer jong in deze beide kunsten onderwezen en meer dan twintig jaren dagelijks daarin geoefend, met het bewuste doel, vergrovende invloeden van klimaat en menschelijke samenleving tegen te gaan en de fijnere, innerlijke bewogenheid in den mensch naar buiten een weg tot schoone vorming te banen. Muziek was in die tijden nauw verbonden met dichtkunst. Gedichten werden nooit gelezen of gedeclameerd, maar gezongen: het rhythmisch bewogen woord had een melodische lijn. Zoo was ook het drama een samengaan van woord-, klank- en bewegingskunst, verbonden door de gemeenschappelijke ziel dier drie kunstvormen: het vloeiende rhythme.

Hetzelfde vinden we bij de Oostersche culturen, zoowel in de oudheid als in het heden. Tagore's gedichten zijn in hun Westersch vertaalde vorm geenszins weergave van het oorspronkelijke kunstwerk van Tagore. Want deze zanger-dichter vindt voor zijn bewogenheid vorm in toon- en woordklank *tegelijk*. Voor hem heeft het gedicht zonder de melodische lijn waarop de woorden zich reien, geen leven.

Overal waar in het Oosten drama bestaat, zoowel in Hindoestan, als in Achter-Indië en op Java, gaan die zusterkunsten samen in onverbreekbare verbondenheid. Het is het scheppend rhythmisch element, dat in het diepste binnenste van den mensch een ontroering wekt, die vormend door het menschelijk bewustzijn beweegt en in de daarvoor open menschelijke ziel, die luistert, gelijktijdig doorvloeien kan met klank van toon en woord, bewegingsbeeldingen in de golvingen van die klanken meedragend. Het verband tusschen de zusterkunsten van toon, woord en beweging heeft ook in Europa bestaan, maar zich sneller losgemaakt door de neiging tot sterkere verpersoonlijking van ieder dier kunstvormen apart.

In de Middeleeuwen heeft de danskunst in Europa ook nog een rijke verscheidenheid gekend van religieuse en magische dansen van dooden- en liefdedansen en door de eeuwen heen heeft zich de danskunst in een gekristalliseerde bewegingskunst vervolmaakt: het ballet, dat in het theater zoowel een dramatische als een zuiver rhythmische vertolking vond. De overgeleverde vormen van het ballet getuigen als doode taal nog van de reine rhythmische bewogenheid, die deze bewegings-symboliek heeft geschapen.

Sedert in Europa het rhythmisch scheppend element in den mensch verdrongen is door den invloed eener langzaam groeiende overmacht van het machinale en het mechanische was de danskunst ten doode gedoemd. Men moet bewondering hebben voor diegenen, die intuitief gedreven, gestreden hebben voor het behoud van den dans en stand hebben gehouden ondanks de algemeene verwording van het zuiver rhythmische gevoel, dat steeds meer plaats heeft moeten maken voor een machinale maatdwang. Het is een steeds zwaarder en moeilijker kamp, want tot in alle lagen der maatschappij is de menschelijke vorm reeds teruggebracht tot een mechanisch voelend, denkend en bewegend lichaam. Zelfs de moderne bewegingskunst draagt reeds de sporen van dien rhythme-doodenden invloed. Er worden dan ook weinig of geen dansers meer geboren en die enkelingen zwerven als bannelingen in de Westersche maatschappij.

Het mag zeker een wonderlijke bestiering genoemd worden, dat een Javaan, onbewust van dit alles, in Europa verscheen en met zijn dans en zeldzaam rhythmische begaafdheid geheel onopzettelijk een zeer diepen indruk veroorzaakte in de kunstenaarswereld. Die indruk werkte zóódanig, dat hij voor vele strijdenden en zoekenden meer dan een kunstenaarspersoonlijkheid werd, en een onpersoonlijke beteekenis kreeg, als openbaring van universeele eigenschappen en van een scheppend vormelement, dat in Europa bezig was verloren te geraken.

Door hem werd niet alleen de zuiver formeele schoonheid van den dans bewust gemaakt, maar ook het besef overgedragen van de ziel *van het bewegen in deze bewegingen.* Men werd aangeraakt door het rhythme, dat vloeit en trilt in deze dansvormen, dat met een fijnste beheersching van dit scheppend bewegingselement de gebaren doet *ontstaan* en ze vorm *geeft.* Men begon te begrijpen, dat er iets is, dat de menschelijke figuur in de ruimte tot een gebied van scheppende schoonheidsexpressie maakt. De belevenis van deze kunst bracht de her-ontdekking van de scheppende beweging van het Leven, de beweging, die alle vormen in aanzijn brengt en ze laat bestaan, die de grond-expressie in alle vormen is en die door hen heen beweegt met den polsslag van het scheppend rhythme en de klare, boeiende vormgeving van het levende Leven. Daaruit vloeien dan de bewegingen der vormen geheel natuurlijk voort en verkrijgen door die essentie hun schoonheid, hun evenwicht en hun intensiteit.

In wien deze bron der scheppende beweging zich rein heeft bewaard, voor hem is het scheppen een vreugde en heeft een natuurlijke vanzelfsprekendheid, die niet het ontledend bewustzijn behoeft, dat later vormen combineert en expressie dwingt in bedachten maat. Maar wien deze natuurlijkheid en vanzelfsprekende vloeiïng der vormgeving verloren ging, voor hem is het noodzakelijk vanuit het doel-bewustzijn der hersens terug te komen tot het dieper, scheppend *levensbewustzijn.*

Het is door een Javaan, dat in anderen een klaar begrip is kunnen ontstaan over den weg, die men af te leggen heeft tot wederbelevenis van rhythme en scheppende beweging en tot een daarin gevoerde ontwikkeling naar rhythmische beheersching in den dans èn in het leven.

Hiervan te getuigen ter gelegenheid van het gedenkfeest van een op Java alom geliefd Vorst, die zooveel voor de danskunst van zijn volk heeft gedaan, is een groote, blijde voldoening voor diegenen, die weten wat zij in eigen kunnen aan de Schoonheid van de Javaansche danskunst te danken hebben.

In deze tijden, waar een wedloop der volkeren stort naar hoogste machtsdwang en het mechanische in duizelingwekkende vaart zich vervolmaakt om te heerschen door vernietiging of om stand te houden in den verwoestenden stroom, is het bewaren der zuivere menschelijke beschaving en het behoeden der schoone kunsten in de handen gelegd van een volk, dat aan dezen wedloop geen deel neemt, maar trouw en stil God's onvervreemdbare gaven bewaakt.

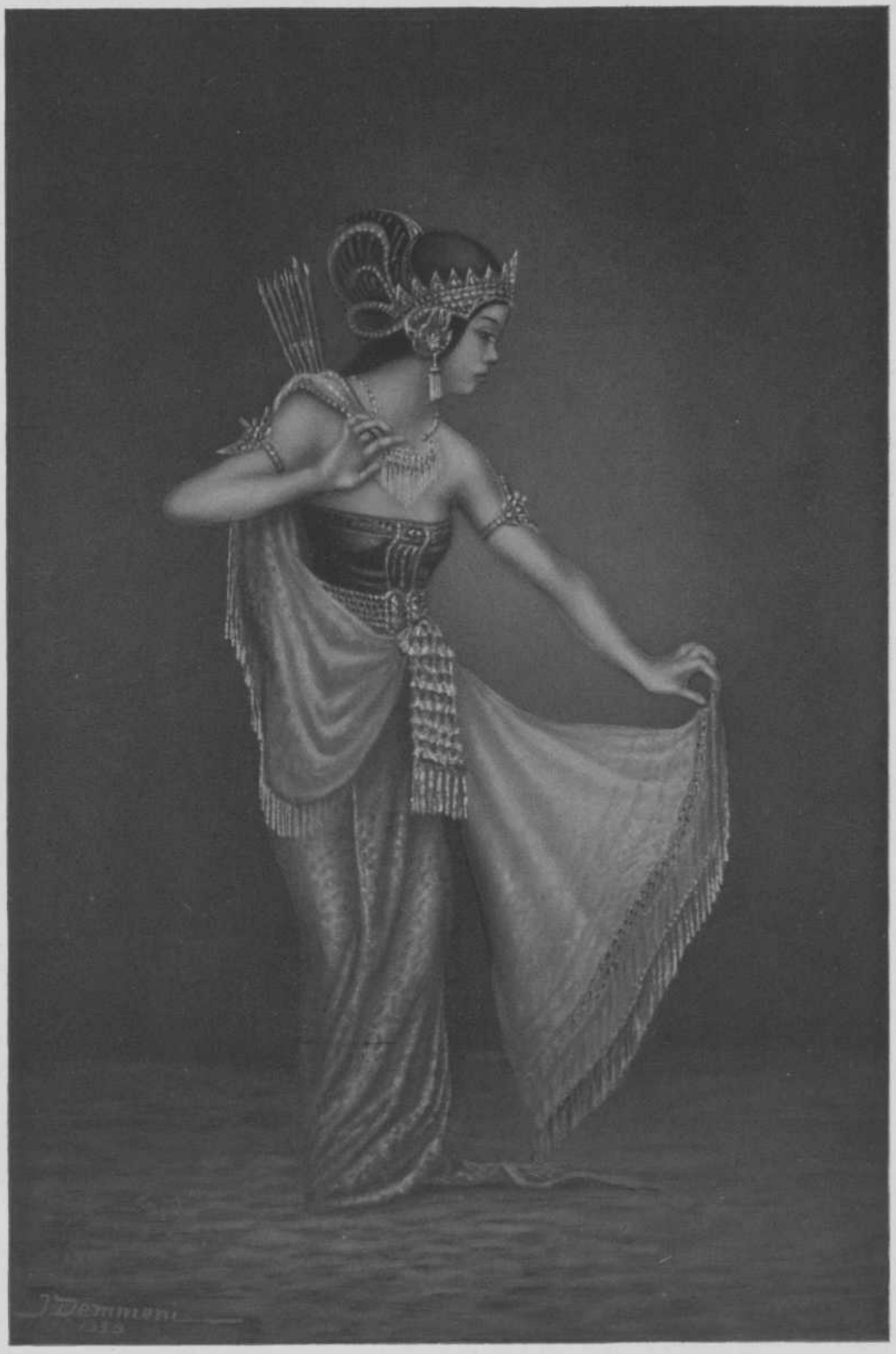
Rn Aj. JODJANA
Château de Vergoignan
Dep. du Gers (France).

Uit naam van velen
Raden Ajoe Jodjana

H. Paulides

Amsterdam

„Wirèng-danseres" J. Demmeni, Buitenzorg.

In a Dance-hall

Here through your glaring heaven of sound
I pass like Dante through his hell.
Yet here is hint of holy ground,
And some high tale that you could tell
Had you but vision to surmise
What Gods the God-in-You would greet,
What exile hunger lights to your eyes,
What cosmic impulse moves your feet.

In your most dark desires I see
Of spirit-blooms the breaking shards.
Your drink apes ecstasy to be,
Your very smoke gropes heavenwards.
Something up-calls you from the brute,
And casts you an inviting glance
To blow with Krishna on His Flute,
To dance with Shiva in His Dance.

Written in India
after returning
from Europe

James H. Cousins

Dr J. H. COUSINS
University of Travancore (India).

Iets omtrent den naam „Serat Tjentini"

Weinig of geen Javaansche dichtwerken bevatten zulk een rijkdom aan gegevens over het Javaansche leven in zijn meest verscheiden vormen als het werk, dat nu algemeen onder den naam „Serat Tjentini" bekend staat. Binnen het raamverhaal der zwerftochten van de kinderen van Soenan Giri, vooral van den oudsten zoon Djajèngresmi of Amongraga, komt practisch alles, wat met de Javaansche cultuur van het begin der vorige eeuw samenhangt, ter sprake. Het is dan ook niet te verwonderen, dat Hij, wien dit gedenkboek als een huldeblijk van vele vrienden bij Zijn regeeringsjubileum wordt aangeboden en wien de cultuur van Zijn volk zoozeer ter harte gaat, reeds in Zijn jonge jaren blijk gaf van Zijn belangstelling voor dit gedicht door voor de uitgave van het Leidsche handschrift (Cod. 1814) het voorwoord te verzorgen. Enkele woorden aan dit werk te wijden, moge dan ook hier op zijn plaats zijn.

In zijn inleiding op de inhoudsopgave van Serat Tjabolang en Serat Tjentini (Verhandelingen Bataviaasch Genootschap dl. 72) begint Dr. Th. Pigeaud zijn korte bespreking van de samenstelling ervan met de woorden: „Uit het overzicht over het raamverhaal blijkt reeds, dat de naam Tjentini voor het geheele werk of voor een gedeelte ervan eigenlijk zeer zonderling gekozen is." Inderdaad, het kan verbazing wekken, deze onopvallende figuur, die op den loop van het verhaal geen belangrijken invloed uitoefent, als naamgeefster aan het geheele werk te ontmoeten. Slechts een oogenblik neemt ze eenigszins aan de gebeurtenissen deel en dan nog in welk een ondergeschikte rol! Wanneer Tambangraras, ziek van smart over het verdwijnen van haar echtgenoot Amongraga, gaat zwerven, vergezelt Tjentini haar [1]) en heeft aldus de gelegenheid, een gering aandeel te hebben in het weervinden van Amongraga, zonder echter in het verhaal ook maar in het minst op den voorgrond te treden, veel minder b.v. dan de dienaren van Amongraga tijdens diens zwerftochten. Zelfs wanneer men aanneemt, dat de naam Serat Tjentini oorspronkelijk

---

1) Zang 324 volgens de inhoudsopgave van Dr. Pigeaud, waarvan we de zangnummering ook elders volgen. P. zegt aldaar, dat Tjentini ook Soelastri geheeten wordt. Dit moet op een vergissing berusten. Soelastri is een dienares van Mangoenarsa en Rantjangkapti; zie o.a. Z. 326, str. 31; Z. 328, str. 38 en 40; Z. 329, str. 4.

aan dit stuk heeft toebehoord en pas later aan het geheele werk is toegeschreven, ook aan het uitgegeven gedeelte, waarin deze passage niet voorkomt, blijft de verklaring niet volkomen bevredigend.

We willen hier een oogenblik nagaan, welke plaats Tjenṭini in het overblijvende deel van het werk inneemt. Voor het eerst wordt haar naam genoemd in Zang 35, strofe 40, waar ze met Soembaling haar meesteres Tambangraras vergezelt in de ṣalāt, waarbij haar vader voorgaat. Voortdurend zullen we deze twee dienaressen in het huis van Baji Panoerta zien optreden; zij brengen de spijzen op en dragen de schotels af. Maar terwijl over Soembaling, een vroegere dansvrouw, overigens zoo goed als niet gesproken wordt, wordt reeds dadelijk over Tjenṭini gezegd: „Zij schepte behagen in den godsdienst. Daarom beminde Tambangraras haar zeer; want ze was één met haar in denken en verlangen. Dag en nacht mocht ze niet van haar scheiden" [1]).

Wanneer Amongraga met Baji Panoerta een gesprek over de hoogere wijsheid houdt, waarbij duidelijk zijn meerderheid blijkt, luisteren Tambangraras en haar moeder in het verborgen alles af; maar als derde is daarbij ook Tjenṭini. Tambangraras, onder den indruk van de heiligheid en wijsheid van Amongraga, wordt op hem verliefd en een huwelijk volgt; in den stoet is Tjenṭini ook weer vlak naast de bruid [2]). Dan begint de beschrijving van de eerste huwelijksdagen, waarin Amongraga zijn vrouw steeds verder in de ngèlmoe inwijdt. En van het eerste onderricht af tot het laatste, *zonder een enkele uitzondering* [3]), vinden we vermeld, dat ook Tjenṭini erbij tegenwoordig is. Zoo zien we haar, de eerste maal [4]), op den rand van de slaapstede, zoo dichtbij mogelijk, eerbiedig ineengebogen luisterend, om zooveel ze kan vatten in zich op te nemen. En geen oogenblik verlaat ze die luisterplaats, zoodat ze onmiddellijk aanwezig is, zoodra de jonggehuwden zich voor de morgen-ṣalāt naar buiten willen begeven. Op zijn verwonderde vraag legt Tambangraras haar man uit, hoe Tjenṭini een verre verwante is, waarvan ze om haar trouwe gehechtheid zeer veel houdt; en hij staat goedgunstig toe, dat ze het nachtelijk onderricht bijwoont. Zoo blijft ze onafscheidelijk bij hen, hetzij ze zich voor devotieoefeningen overdag in het bedehuis terugtrekken, hetzij ze heele nachten met godsdienstige gesprekken doorbrengen. Er is op het gebied van inzicht in de leer der volmaaktheid bijna geen verschil tusschen haar en haar meesteres [5]), en Amongraga laat haar Korancommentaar

---

1) Z. 35, str. 52. 2) Z. 38, str. 406.
3) Men lette erop, dat met het woord koetjoemboe of koetjoembi de dienstmaagd Tjenṭini wordt aangeduid, zoodat de beteekenis van echtgenoote (Pigeaud Handwb.) en huisvrouw, huismoeder (G.R.) te beperkt is. Deze ruimere beteekenis komt geheel overeen met die van het Sanskrit-origineel, waarvoor Monier Williams ook geeft: any one (also a servant) belonging to a family (s. v. kuṭumbin).
4) Z. 41, str. 40.
5) Z. 43, str. 114-118.

reciteeren, opdat ze van zijn uitleg mee zal kunnen profiteeren. Met haar meester en meesteres verricht ze de oefeningen, die de extase moeten opwekken; niet anders dan zij — en het wordt telkens uitdrukkelijk vermeld — verliest ze het bewustzijn om in de godheid op te gaan [1]). En wanneer dan in de volgende zangen, vooral Zang 57 en 64, verhaald wordt, hoe iederen nacht Tambangraras verder door haar man binnengeleid wordt in de geheimen der ngèlmoe, vergeet de dichter geen enkele maal van de aanwezigheid van Tjenṭini melding te maken. Zij doorloopt volkomen dezelfde initiatie als haar meesteres.

Zou, wanneer we aldus het optreden van Tjenṭini overzien, niet een beter inzicht in den naam van het werk te krijgen zijn? We moeten daarbij goed voor oogen houden, wat voor de Javanen de bijzondere waarde van de Serat Tjenṭini uitmaakt. Het is niet zoozeer te doen om het verhaal der lotgevallen van de kinderen van Soenan Giri. Het al of niet deel hebben aan deze uiterlijke gebeurtenissen behoeft dus niet beslissend te zijn voor de aannemelijkheid van den titel Serat Tjenṭini. Dit werk wordt vóór alles belangrijk geacht om wat het bevat aan theologische samenspraken, om de uitvoerige uiteenzettingen omtrent de ngèlmoe kasampoernan, de leer der hoogere volmaaktheid, welke in de gesprekken der optredende personen voorkomen.

Dit blijkt reeds uit de oudste vermelding van het gedicht door C.F. Winter in zijn Samenspraken [2]), waar de inhoud kortweg omschreven wordt met „pralambang ngèlmi". Dit is ook de indruk van Rn. Ms. Ar. Soerjasoeparta in Zijn inleiding op de uitgave van het Bataviaasch Genootschap, waar Hij zegt: „Ananging menggah isinipoen serat Tjenṭini ingkang perloe karaosaken sanget déning para noepiksa, poenika sanès lelampahanipoen sèh Amongraga, nanging anḍaranipoen ngèlmoe Djawi toewin toetoeroetanipoen kawroeh kasampoernan Djawi" [3]). Wij gelooven niet ver bezijden de waarheid te zijn, wanneer we in deze woorden de algemeen heerschende Javaansche opvatting omtrent dit werk zien.

De gedeelten, welke deze godsdienstige bespiegelingen bevatten, zijn verspreid over het geheele werk. Men vindt ze in de gesprekken van Djajèngresmi en Djajèngraga met verschillende leeraars, die ze bij hun rondzwerven op zoek naar Amongraga ontmoeten, zoowel als in de onderlinge tijdkorting tusschen genoemde personen onderweg; in de disputen van Amongraga met kjaji's, minder machtig en minder heilig dan hij, zooals de „boeddhistische" Wergasana, Ragaroenting, Ragasmara e. a.; in de bij-

---

1) Z. 47, str. 45; Z. 49, str. 1 en vlg.
2) Aangehaald door Pigeaud, Inhoudsopgave pg. 1.
3) Pg. VII.

eenkomsten bij Mangoenarsa en bij Malangkarsa. Maar al deze gesprekken zijn min of meer toevallig bepaald door den loop der omstandigheden en de aanleiding van het oogenblik. Ze vormen niet een afgerond geheel.

Anders is dit met de leerredenen, welke Amongraga tijdens zijn verblijf te Wanamarta houdt tot zijn echtgenoote en waarmee hij het uitgesproken doel heeft, haar binnen te leiden in de geheimen der hoogste wijsheid. Zij vormen een geheel; zij zijn erop berekend, langs lijnen van geleidelijkheid trapsgewijze te doen opklimmen tot den top. In een dertiental opeenvolgende nachten is zoo de volledige initiatie voltooid. Dan heeft Tambangraras heel de kennis, die haar man reeds bezat, in zich opgenomen [1]).

Moet niet juist dit gedeelte een bijzonderen indruk maken op de lezers van het gedicht, die er vooral in zoeken een bevrediging van hun verlangen naar inzicht in de geheimen van de ngèlmoe? Doorloopen ook zij er niet, mét Tambangraras, heel de ontwikkeling van beginneling tot geïnitieerde en volleerde? En herkennen zij aldus in de dienstmaagd Tjenṭini, die zoo geheel mag deelnemen aan dit geheime en eigenlijk niet voor ooren van buitenstaanders bestemde onderricht, niet zichzelf? Met haar voelen ze zich één, wanneer de dichter met zijn tot cliché wordende opmerking het nooit overbodig vindt te herhalen: Tjenṭini tan tebah; Tjenṭini tansèng woentat (Tj. verwijderde zich niet; Tj. bleef steeds vlak achter hen). Met haar luisteren ze eerbiedig naar de woorden van wijsheid, welke ze als een aan zoo weinigen geopenbaarden en toch zoo bovenmate kostbaren schat beschouwen. En zoo maakt op hen de figuur van Tjenṭini, ondanks de ondergeschikte rol, die zij in het verhaal speelt, toch een onuitwischbaren indruk, omdat zij in dat gedeelte van het werk, dat het uitvoerigst en het meest systematisch de ngèlmoe uiteenzet en daarom als de kern ervan kan gelden, henzelf, zoekers en vinders van die wijsheid, verpersoonlijkt.

Bij de verklaring van den naam Tjenṭini is hiermede, naar het ons toeschijnt, rekening te houden. Vinden we hierin den volledigen grond van zijn ontstaan? Het zou voorbarig zijn, dit te beweren.

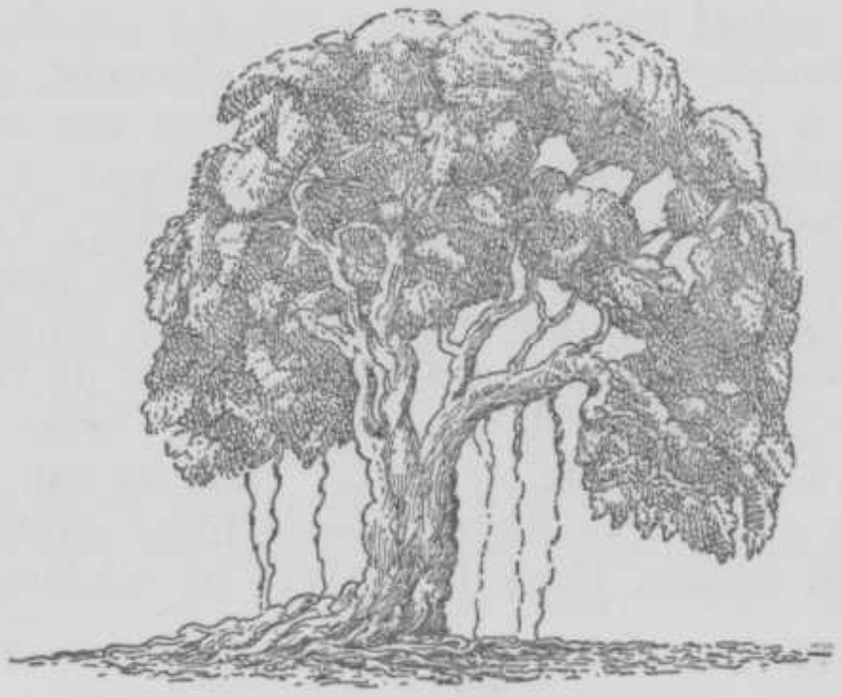
Wanneer immers het Djalalèn-gedeelte, waarin Tjenṭini een meer handelende, maar minder met de ngèlmoe in verband staande rol vervult, ouder zou zijn, mét den titel Serat Tjenṭini, dien het in Cod. Leiden 4584 t/m 4586 en 4895 draagt, dan het door het Bataviaasch Genootschap uit-

---

1) Z. 65, str. 1: Apan sarja winedjang ing ilmi, sedaja woes winot, sapangawikanira kakoengé, winedjangken marang ingkang raji.

gegeven gedeelte [1]), zou onze beschouwing, die op dit laatste gebaseerd was, voor het *ontstaan* van den naam „Serat Tjenţini" geen waarde hebben. Ze zou echter toch een redelijke verklaring aan de hand doen, waarom deze naam aan dit gedeelte is gegeven of erop is kunnen overgaan, zonder dat een nadenkend Javaansch lezer dit als zonderling of toch eigenlijk in strijd met den inhoud behoefde te gevoelen.

PATER Dr P. J. ZOETMULDER S. J.
Maastricht.

1) Verg. Pigeaud, Inhoudsopgave pg. 9 - 11.

Huwelijk en onderhorigheid

De invloed van het huwelijk op de onderhorigheid van de vrouw is in wet noch politiek kontrakt of zelfbestuursregelen uitdrukkelijk geregeld. Verkrijgt en volgt zij in dit opzicht „de staat" van haar man, indien deze voor het huwelijk van de hare verschilde? Of blijft zij ook na haar huwelijk lands-of zelfbestuursonderhorige, gelijk zij dit van te voren was, al moge ook haar man zelfbestuurs-of landsonderhorige zijn? Het antwoord op deze schijnbaar zo eenvoudige vraag is niet in een enkel woord te geven.

1. In de eerste plaats zij men er op bedacht, dat het huwelijk wijziging kan brengen in de staat van onderhorigheid van de vrouw, doordat zij tengevolge van haar huwelijk tot een andere bevolkingsgroep overgaat. Die wisseling van bevolkingsgroep kan geschieden, doordat art. 2 van de Regeling op de Gemengde Huwelijken (R.G.H.) bepalende dat de vrouw de staat volgt van de man, ook bij het huwelijk van een lands- met een zelfbestuursonderhorige toepasselijk is (wij zullen straks zien wanneer dit het geval is), maar ook doordat bij niet-toepasselijkheid van dit art. 2 het daarin neergelegde beginsel toch bij de toepassing van art. 163 van de Indische Staatsregeling, dat slechts hoofdregels geeft die uitwerking behoeven, gevolgd dient te worden. Grond hiervoor is, dat slechts op deze wijze een redelijke indeling der bevolkingsgroepen mogelijk is, in overeenstemming met de beginselen, die aan de lagere wetgever, die deze nadere bepaling van de staat van de gehuwde vrouw voor *alle* gehuwde vrouwen dacht te geven, voor ogen stonden. Ten gevolge hiervan zullen stéédS — of nu art. 2 R. G.H. toepasselijk is of niet — ter beantwoording van de vraag tot welke bevolkingsgroep een gehuwde *vrouw* behoort, de algemene regels van art. 163 I.S. op haar *man* moeten worden aangewend. Zo wordt dan het hollandse meisje, dat met een voor goed in Holland gevestigde javaan in het huwelijk treedt, evenzeer voor het ned.-indische recht een „inlandse" als haar indische zuster, die dit in Batavia doet, ook al zet de eerste nooit met haar man in Indië voet aan wal. Zo wordt de chinese vrouw — van chinese nationaliteit — door haar huwelijk in Shanghai met een burger van de Ver. Staten van Amerika in Nederlands-Indië „aan de bepalingen voor europeanen onderworpen",ook al zou zij niet de amerikaanse nationaliteit verkrijgen. En zo wordt dan evenzeer de europese vrouw, die met

een inlandse zelfbestuursonderhorige trouwt, naar ons recht een inlandse, want art. 163 I.S., voor de toepassing van het indische recht de gehele mensheid in zijn drie bevolkingsvakken verdelend, is in elk politiek kontrakt stilzwijgend als geldend ook in de landschapssfeer aanvaard. In het landschap zich bevindend zal dan deze laatste vrouw, volgens de bepalingen van art. 7 van de zelfbestuursregelen 1938, — die wij nu maar verder als enig voorbeeld zullen nemen — niet meer vallen onder de *europeanen*, die landsonderhorigen zijn, maar onder de *inlanders*, die als ,,zelfbestuursonderhorigen worden aangeduid."

De vraag of zij de onderhorigheidsstaat van haar man *volgt* behoeft hier dus niet te worden opgeworpen: zij *is* volgens de wettelijke regels op de onderhorigheid zelfbestuursonderhorige, *evenals* haar man. En hetzelfde — maar omgekeerd — geldt voor de zelfbestuursonderhorige inlandse vrouw, die met een europeaan of een vreemde oosterling, dus (behoudens een hier en straks te verwaarlozen uitzondering [1]): een landsonderhorige, huwt.

II. Huwelijken tussen lands- en zelfbestuursonderhorigen waarbij de vrouw *niet* tot een andere bevolkingsgroep overgaat, moeten (altijd onder de Zelfbestuursregelen 1938) huwelijken tussen inlanders onderling zijn. Wij moeten hierbij onderscheiden naar mate de man of de vrouw landsonderhorige is.

A. Is de man landsonderhorige, dan is de Regeling op de Gemengde Huwelijken toepasselijk. Dit staat nergens uitdrukkelijk in de wet, maar het beginsel, dat bij konflikt van het recht van man en vrouw, dat van de man de voorrang heeft, is nog zo algemeen in het indische recht aanvaard, dat wij het ook hier toepasselijk mogen achten.

Een tweede vraag is, of, eenmaal de toepasselijkheid van de R.G.H. aangenomen, artikel 2 van die Regeling, dat bepaalt, dat de vrouw ,,publiek- en privaatrechtelijk de staat van haar man volgt", nu ook op de staat van *onderhorigheid* moet worden betrokken. Maar waarom zou dit *niet* het geval zijn? Is dit vroeger, ook door mij, omdat men zich de geldingssfeer van de R.G.H. niet scherp genoeg voor ogen stelde, wel op grond van gevreesde, slecht aanvaardbare konsekwenties betwijfeld, bij nader inzicht schijnt er geen reden te zijn de interpretatie van genoemd artikel 2 op gewrongen wijze te beperken.

De inlandse zelfbestuursonderhorige, die met een inlands landsdienaar of onder poenale sanctie werkend arbeider huwt, zal dus ook de landsonderhorigheid deelachtig worden. En worden daarna op haar man de voor europeanen geldende bepalingen toepasselijk verklaard, dan zal zij hem ook, krachtens genoemd artikel 2, in die nieuwe rechtstoestand volgen.

---

1) Met name: de vreemde oosterlingen, die afstammelingen van een zelfbestuursonderhorige zijn

Doch verliest hij, door ontslag uit 's Lands dienst, zijn landsonderhorigheid, dan verliest daarmede ook art. 2 zijn gelding voor zijn huwelijk. Beide, man en vrouw, tot zelfbestuursonderhorigen geworden, zijn dan aan de R.G.H. onttrokken : wordt de vrouw daarná „landsdienaar", dan kan op grond van het artikel 2 van die Regeling niet meer worden betoogd, dat zij geen andere staat dan die van haar echtgenoot zou kunnen verwerven en dus ondanks haar treden in 's Lands dienst toch zelfbestuursonderhorige zou zijn gebleven. En wie dit aanvaardt mag ook niet volhouden, dat de vrouw, ná haar man tot landsdienares benoemd, bij ontslag van haar man alléén, geen landsonderhorige zou kunnen *blijven* !

B. Rest nog de vraag : wat is rechtens indien van man en vrouw, behorende tot dezelfde, dús de inlandse, bevolkingsgroep, bij het aangaan van het huwelijk de vrouw lands-, de man zelfbestuursonderhorige is ? In dit geval blijft de R.G.H. en met name haar artikel 2 buiten toepassing. En daarbuiten zie ik geen reden om de vrouw de onderhorigheidsstaat van de man te laten volgen. Ook ná haar huwelijk blijft zij dus landsonderhorige, — en gelukkig maar, want tot welke inextricabele moeilijkheden zou de opvatting, dat ook in dit geval de vrouw de onderhorigheidsstaat van haar man volgt, aanleiding kunnen geven ! De in de literatuur over de onderhorigheid beruchte taxi-chauffeur — hoeveel mooier is het voorbeeld geworden nu de taxi de sado verdringt ! — die vele malen per dag landschap in, landschap uit rijdt, zou daarbij telkens niet alleen zich zelf, maar ook zijn vrouw (en kinderen !) van „staat" doen veranderen ! Nièt dat dit ten aanzien van het op haar toepasselijke *privaatrecht* tot grote moeilijkheden aanleiding zou geven : ook voor de man zelf neemt men noodzakelijk aan, dat het voor zijn personele verhoudingen geldende recht ook bij zijn tochten buiten landschapsgebied — waardoor hij momenteel landsonderhorige wordt, ofschoon de *praktijk* hem landschapsonderhorige blijft *noemen*, zolang hij in het landschap *woont*, — hetzelfde blijft. En à fortiori zou dit voor zijn echtgenote gelden. Maar bijvoorbeeld ten aanzien van de vragen, welke rechters voor man en vrouw de bevoegde zijn, zou men voor vreemde verrassingen komen te staan. Volgens artikel 12 van de Zelfbestuursregelen is immers in strafzaken de lands- dan wel de zelfbestuursrechter bevoegd, naar mate op het tijdstip van het strafbaar feit de dader lands- of zelfbestuursonderhorige was. Voor de man zal dit in de regel wel tot redelijk resultaat voeren omdat een dader meestal (zij het ook niet steeds !) bij het plegen van zijn daad op de plaats van zijn misdrijf aanwezig is. Maar welk een vreemd gevolg zou genoemd artikel voor de vrouw kunnen hebben indien zij werkelijk de staat van haar man op diens binnen- en buitenlandschappelijke excursies volgen moest ? In eigen huis een misdrijf plegend, zou zij voor de rechter van het land of van het landschap moeten verschijnen, naar mate op het ogenblik van haar daad haar man zijn auto her- of derwaarts had gestuurd ! Gelukkig dat wij dit niet behoeven te aanvaarden. Moeilijk genoeg heeft de wetgever

het ons toch reeds gemaakt door in hetzelfde artikel 12 der Zelfbestuursregelen in *burgerlijke* zaken de bevoegdheid van de lands- en landschapsrechter af te laten hangen van de vraag of ten tijde van het aanhangig maken van het geding gedaagde lands- of landschapsonderhorige was. Zag hij over het hoofd, dat de burgerlijke gedaagde bij het aanhangig maken van zijn zaak niet op dezelfde wijze aanwezig pleegt te zijn als de strafrechtelijke beklaagde bij het plegen van zijn daad ? Of speelde de onzuivere gedachte, dat onderhorig blijft wie *woonplaats* houdt, hem parten ? Het laatste zal het geval wel zijn geweest en de rechter zal dan ook in deze richting naar een redelijke uitleg moeten zoeken en goed doen de bepaling maar te lezen alsof er stond, dat de zelfbestuursrechter dan bevoegd is indien de gedaagde, ten tijde van het aanhangig maken van de vordering, zelfbestuursonderhorige was *wanneer hij in zijn woonplaats zich bevond.*

Maar hoe dit zij, naar onze opvatting zal in elk geval de wisselende onderhorigheid van de *man* op het forum van de *vrouw* geen invloed hebben.

Prof. Mr R. D. KOLLEWIJN
Groningen.

Groningen, 6 April 1939.

Over de letterschriften en de spelling van het Javaans

Het Javaans behoort tot de talen, die reeds vrij vroeg een schriftelijke wedergave gevonden hebben, en daarbij gedurende vele eeuwen geen zeer ingrijpende veranderingen blijken te hebben ondergaan. Men weet dat de oudste der Javaanse inscripties op steen, die gevonden zijn, dateren van lang voor het jaar 1000; de taal van dergelijke oorkonden uit de voor-Moslimse tijd bevat wel tal van vreemde woorden en uitdrukkingen, maar zij verschilt toch lang niet zoveel van het huidige Javaans in bouw en woordvorm als, om een voorbeeld te noemen, de huidige West-Europese talen verschillen van hun voorvaderen van omstreeks het jaar 1000, voor zover we die kennen.

In de 10 eeuwen van hun geschiedenis, die we enigszins kunnen overzien, hebben de Javanen hun taal met drie verschillende letterschriften geschreven: een Indisch letterschrift, het Arabische letterschrift en het Latijnse letterschrift. En alle drie zijn thans nog in gebruik.

Wat men thans gewoonlijk het Javaanse letterschrift noemt, is ontstaan uit een schrift, dat met de Indische beschaving in deze landen gekomen is. De oudste vormen daarvan lijken betrekkelijk weinig op de lettertypen, die men thans Javaans noemt. Ook in het Javaanse letterschrift van de na-Hindoeïstische, Moslimse tijd zijn of waren tot voor kort nog vrij grote verschillen te ontdekken tussen de gewesten van het land. Noord-Oost-Pasisir handschrift, de Vorstenlandse handschriften en oud Tjerbons handschrift zijn vaak gemakkelijk te onderkennen.

Het Javaanse schrift is vrij goed aangepast aan de Javaanse taal. Het Javaans zal wel, als men het streng fonetisch beschouwt, heel wat meer klanken blijken te hebben dan het Javaanse schrift lettertekens heeft. Maar dit heeft de moderne fonetiek van elke taal, die van ouds geschreven is, kunnen aantonen. De belangrijkste klanken van het Javaans kunnen echter met het Javaanse letterschrift voldoende duidelijk aangeduid worden. In de weergave van de klinkers schiet het echter wel wat te kort. Het verschil tussen a en å wordt niet (in 'n ouderwets, thans in onbruik

geraakt spelsysteem soms: ꦤꦺꦴꦒꦫ in plaats van ꦤꦴꦒꦫ) aangeduid; zo ook het verschil tussen é en è, tussen ò en ō.

De spelling van het Javaans met het Javaanse letterschrift is in de loop der tijden nogal veranderd. In de oudste tijden kan men een duidelijk streven opmerken om het Javaans te spellen alsof het Sanskriet was; men onderscheidde lange en korte klinkers en maakte veel gebruik van wat men later de „grote" letters, aksara gedé, is gaan noemen, voor een deel ook toen reeds vermoedelijk alleen voor de deftigheid. In de na-Hindoeïstische, Moslimse tijd is de spelling langzamerhand vaster geworden. In de 19de eeuw is er in Soerakarta onder invloed van de poedjangga-letterkunde een vrijwel algemeen als juist erkende en aanvaarde spelling ontstaan. De huidige door het Gouvernement goedgekeurde spelling van het Javaans met Javaanse letters is een systematisering en vereenvoudiging daarvan; zij is ook te Soerakarta opgesteld in de kring van de leden van Radya Poestaka.

Het schrijven van het Javaans met Arabische letters heeft ingang gevonden, toen de Islam de overhand kreeg. Hetzelfde is, zoals men weet, geschied in welhaast alle landen, die Moslims zijn geworden; veelal heeft het Arabische schrift bij de komst van de Islam oudere letterschriften geheel verdrongen. De toen reeds eerbiedwaardige ouderdom van het Javaanse letterschrift, en zijn goede bruikbaarheid voor het Javaans, hebben het waarschijnlijk voor verdringing bewaard. Het is echter zeker, dat in de eerste tijd dat de Islam op Java kracht ontwikkelde, vooral in de 17de eeuw, er veel meer Javaans met Arabische letters geschreven werd dan thans het geval is. Thans beperkt het gebruik van het Arabische letterschrift voor het Javaans zich meestal tot Moslims-godsdienstige letterkunde.

Het Arabische letterschrift is eigenlijk geheel ongeschikt voor het schrijven van het Javaans; dat is het trouwens ook voor vele van de andere talen in Azië, waarvoor het in gebruik is gekomen. Bij zeer veel letters zijn er diakritische punten nodig om duidelijk te maken, welke klank bedoeld is; de klinkers kunnen slechts zeer gebrekkig aangeduid worden. Wanneer het ongevocaliseerd geschreven wordt, is het zonder de nodige oefening zeer moeilijk te ontcijferen.

Een vaste spelling voor het Javaans met Arabisch schrift geschreven heeft er nooit bestaan; men heeft de spelling van het Arabisch en het Maleis met Arabische letters tot voorbeeld genomen. De weergave van de klinkers gaf weer de meeste moeite.

Het gebruik van het Latijnse letterschrift voor het Javaans dateert volstrekt niet uit de tijd, dat Europeanen voor het eerst met de Javanen

in aanraking kwamen, maar van veel later. De Europese beoefenaars van het Javaans in de 19de eeuw hebben zeer lang het Javaans uitsluitend met Javaanse letters geschreven; vóór de 19de eeuw was er nauwelijks sprake van, dat Europeanen Javaans schreven of lieten drukken. Onder deze omstandigheden was het niet te verwachten, dat de Javanen uit zich zelf ertoe over zouden gaan hun taal met Latijnse letters te schrijven; de invloed van de Westerse beschaving op de Javaanse is immers ook slechts zeer langzaam in kracht toegenomen. Tot ver in de 19de eeuw was zij vrij gering.

Namen van personen en plaatsen op Java zijn echter, daaraan was niet te ontkomen, reeds vroeg met Latijnse letters geschreven. In de 17de en 18e eeuw ging dit nog vrij gebrekkig en zeer onsystematisch; in die tijd hebben verscheidene foutieve spellingen van plaatsnamen, zoals Cheribon in plaats van Tjerbon, Grissee in plaats van Gresik, Sourabaya in plaats van Soerabaja, burgerrecht verkregen. In het algemeen trachtte men in die tijd de klank van het Javaans min of meer fonetisch weer te geven; hoe de naam met Javaanse letters geschreven werd, had weinig invloed. De Midden- en Oost-Javaanse å gaf men met een o weer, een misbruik dat nu helaas bij het schrijven van namen overal doorgedrongen is en nauwelijks meer uit te roeien zal zijn.

Voor het schrijven van de Javaanse taal in haar geheel achtte men zeer lang het Latijnse letterschrift ongeschikt. Pas in het laatste deel van de vorige eeuw zijn Westerse taalgeleerden er langzamerhand toe overgegaan om zo nu en dan het Javaans ook met Latijnse letters te schrijven en te laten drukken. Men gebruikte daarvoor in den beginne vaak de spelling van het Sanskriet met Latijnse letters (u in plaats van oe); de studie van het oud-Javaans met zijn Sanskritiserende spelling heeft daartoe geleid. Deze Sanskriet-Latijnse spelling zou voor het Javaans wel zeer goed gepast hebben; zij staat echter ver af van de gewone spelling van het Nederlands en het Maleis met Latijnse letters, zodat men, zonder ingewijd te zijn in het systeem, de Javaanse woorden niet spoedig herkent.

De Commissie en later het Kantoor voor de Volkslektuur hebben daarna, onder invloed van Westerse taalgeleerden, een spelling van het Javaans met Latijnse letters uitgewerkt, die zo dicht mogelijk stond bij de spelling met Javaanse letters, zonder ver af te wijken van de gebruikelijke spelling van het Nederlands en het Maleis met Latijnse letters. Dit is de huidige Volkslektuur- en Onderwijsspelling van het Javaans met Latijnse letters geworden, zoals zij door het Gouvernement is vastgesteld en goedgekeurd.

Deze spelling geeft de klanken van het Javaans ongeveer evengoed weer als de spelling met Javaanse letters. Het nadeel is alleen, dat men

een aantal diakritische tekens, waarmee de klanken, die in het Nederlands niet voorkomen, aangeduid worden, moet leren gebruiken. Maar met behulp van die diakritische tekens kunnen de klinkers é en è, desgewenst a en å ook beter onderscheiden worden dan met het Javaanse schrift. Voor sommige klanken, ng en nj, dj en tj, gebruikt het Latijnse schrift twee lettertekens, terwijl het Javaanse met één kan volstaan; daar staat tegenover de omslachtige spelling van de o in het Javaanse schrift (taling-taroeng) en het lastige stelsel van pasangan's en sandangan's.

Het grote voordeel van het gebruik van het Latijnse schrift voor het Javaans is echter, dat de taal daardoor uit haar isolement verlost wordt. De drukkers kunnen even goedkoop Javaans als een andere taal met Latijns letterschrift drukken; het leren van het Javaans op de scholen en door vreemdelingen wordt niet nog extra bemoeilijkt door het lastige Javaanse schrift. Dit is dan ook zonder twijfel de reden, waarom, vooral in vele streken buiten de Vorstenlanden, maar ook in Zuid- Midden-Java zelf, vele Javanen het Latijnse letterschrift zijn gaan gebruiken, nadat er in den beginne nogal wat tegenstand tegen bestond, vooral van de zijde van de ouderen. Of het Javaanse letterschrift ten slotte geheel in onbruik zal geraken, is niet te voorspellen. Zeer spoedig zal dit waarschijnlijk wel niet geschieden. In het dagelijks leven zal echter het gebruik van het Latijnse schrift voor het Javaans vermoedelijk nog in wijder kringen ingang vinden, dan nu reeds het geval is.

Dit is zeer zeker in het belang van de verspreiding en uitbreiding van het gebruik van het Javaans in geschrifte, ook in het dagelijks leven. Het heeft er wel eens hier en daar op geleken, alsof het Maleis het Javaans zou gaan verdringen, niet alleen in de ambtelijke briefwisseling maar ook in het dagelijks leven, in brieven en kranten. Men vond het schrijven en drukken van het Javaans met Javaans letterschrift te duur, te lastig en te omslachtig. Het is te verwachten dat, naast andere verjongingen, het gebruik van het Latijnse letterschrift voor het Javaans er toe zal bijdragen, dat de taal weer de plaats in het dagelijks leven op Java gaat innemen, waar zij recht op heeft.

Inziende, dat het aldus in het belang van het Javaans als moderne taal en van de Javanen als zich verjongend volk geacht moest worden, dat het Latijnse letterschrift een zo groot mogelijke verbreiding kreeg, is Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagara VII te Soerakarta er toe overgegaan, in zijn gebied het gebruik van het Latijnse letterschrift voor ambtelijke briefwisseling e.d. voor te schrijven. Dit kan het gebruik van dit letterschrift, dat sedert enige jaren in de Vorstenlanden, in Jogja eerder dan in Soerakarta, veld begon te winnen, niet weinig bevorderen. Het besluit van den Pangéran

Adipati is dan ook toe te juichen als waarlijk in het belang van de volksontwikkeling en -beschaving.

De moeilijkheid met het gebruik van het Latijnse letterschrift voor het Javaans is echter, dat de door het Gouvernement vastgestelde en goedgekeurde spelling, dat is die van het Kantoor voor de Volkslektuur en van het onderwijs, nog lang niet algemeen bekend is en gevolgd wordt. Dit is ongetwijfeld een gevolg daarvan, dat men zo lang de mogelijkheid, het Javaans met Latijnse letters te schrijven, veronachtzaamd heeft. Daardoor is er een zekere verwildering in het gebruik van het Latijnse letterschrift gekomen. Van verschillende zijden zijn herhaaldelijk voorstellen gedaan om spelregels voor deze spelling op te stellen; sommige dezer voorstellen maakten zo'n zonderling gebruik van de voorhanden Latijnse lettertekens, dat het Javaans, zo gespeld, er als een geheime taal ging uitzien, met veel x'en en y's.

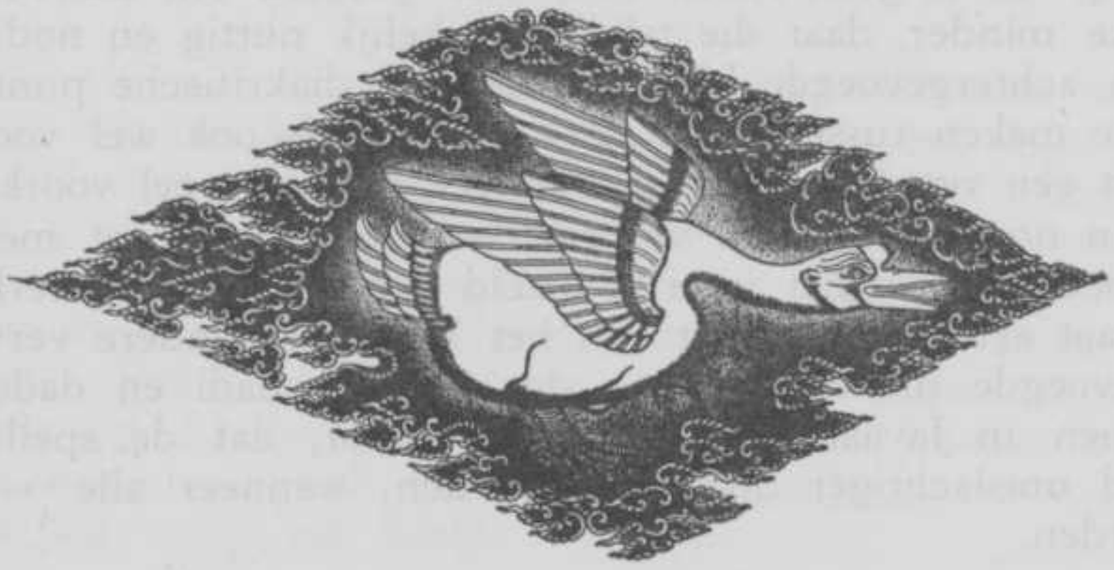
Het bezwaar, dat sommigen nog tegen de officieel goedgekeurde spelling met Latijnse letters hebben, is blijkbaar het gebruik van de diakritische tekens, ter onderscheiding van ḍ en d, ṭ en t, é en è. Men is daar niet aan gewend bij het schrijven van het Nederlands en het Maleis. Vele Europese talen, die van oudsher met Latijnse letters geschreven worden, hebben daartoe echter ettelijke tekens ingevoerd, zoals het Frans: é, è, ê, â, ô, ç. Er is geen reden voor het Javaans om daarvoor terug te schrikken, te minder, daar die tekens werkelijk nuttig en nodig zijn. Het gebruik van achtergevoegde h's in plaats van diakritische punten om onderscheid te maken tussen d en ḍ, t en ṭ, zoals ook wel voorgesteld is, is allerminst een vereenvoudiging; wanneer men de veel voorkomende Javaanse ꦢ dan nog met een dh wil gaan schrijven, ontmoet men het grote praktische bezwaar, dat het uiterlijk beeld van het Javaans sterk veranderd wordt en gaat afwijken van dat van het Maleis en andere verwante talen. Het voorgevoegde di- en dipoen-, de woorden dadi en dados, déné en déning komen in Javaanse zinnen zoveel voor, dat de spelling er aanzienlijk veel omslachtiger door zou worden, wanneer alle ꦢ 's als dh gespeld werden.

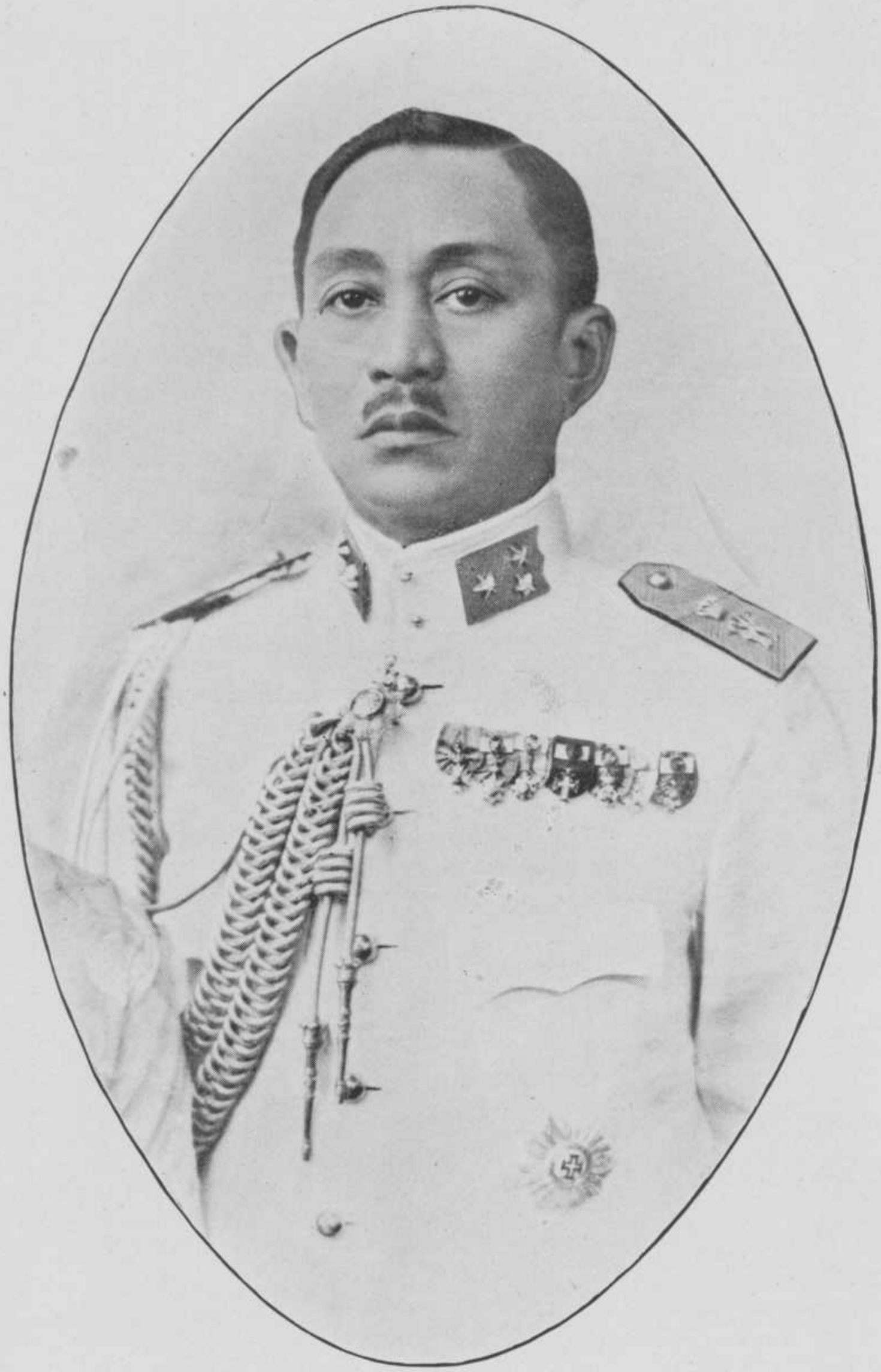
De thans door het Gouvernement vastgestelde en goedgekeurde spelling van het Javaans met Latijnse letters voldoet aan de eisen van eenvoud en praktische bruikbaarheid. Wanneer de spelregels nog iets duidelijker en scherper geformuleerd worden, wat zonder twijfel binnen korten tijd zal geschieden, zal er in redelijkheid op deze spelling weinig aan te merken zijn. Door de uitgaven van het Kantoor voor de Volkslektuur en door het onderwijs zal zij zeker wel langzamerhand overal doordringen. Ook al is het niet te verwachten, dat iedereen dadelijk feilloos spelt, — menigeen zal nog wel vaak een puntje onder een

d of t, evenals een puntje op een i, vergeten —, wanneer het Javaanse volk slechts in steeds groter getale leert en eraan went zijn eigen taal te lezen en te schrijven, is dit reeds een grote vooruitgang. De bevordering van het gebruik van het Latijnse schrift voor het Javaans, waaraan ook Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagara VII tot zijn eer deelneemt, verdient de steun van allen, wien de toename van de volksontwikkeling en de strijd tegen het analfabetisme op Java ter harte gaan.

Dr Th. PIGEAUD
Djokdjakarta.

1936

Foto van Felde, Batavia

1938

Foto van Felde, Batavia

Een Herinnering

Eerbiedig opgedragen aan Zijne Hoogheid
Pangéran Adipati Ario Mangkoe-Nagoro VII

Toen werd het Westersche Oud-Wassenaar
door Oostersch Vorst uit winterslaap gewekt,
Zooals, wanneer uit zonnig Zuiden trekt
naar 't grauwe Noorde' een bonte vogelenschaar.

Nog lag ons bladerlooze land bedekt
met blanke sneeuw, toen als een hoofsch gebaar,
dit hoog bezoek aan hoogen Prinselijk Paar
een hulde bracht, die nog ontroering wekt.

Maar dieper dan der missie trouwbetoon
leeft in mijn hart d' herinnering aan een fijn,
kunstzinnig, adel mensch, Ardjoena's zoon,
volstrekt eenvoudig, als slechts Grooten zijn —

Herinnering, die 'k als juweel bewaar,
aan schoonsten avond op Oud-Wassenaar.

's Gravenhage.
April 1939

Nico Oosterbeek.

Een avondbezoek bij Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro VII

Toen ondergeteekende in het voorjaar van 1928 een reis door Indië deed viel hem de hooge eer te beurt een dansavond te worden aangeboden door Z. H. Mangkoe Nagoro VII. Het was een fijnzinnig gebaar van Z. H. tegenover den kleinzoon van den eersten superintendent van zijn Huis, wijlen den Heer J. A. C. de Kock van Leeuwen, aan wien dat Huis veel dank verschuldigd is.

Toen Z. H. 8 jaar later naar Nederland kwam om het huwelijk van Prinses Juliana bijzonderen luister bij te zetten, heb ik gemeend dat gebaar van Zijne Hoogheid tegenover de nagedachtenis van mijn beminden grootvader niet beter te kunnen reciproceeren dan door het publiceeren van een herinnering aan dien onvergetelijken avond in de Astana te Solo doorgebracht, een herinnering en een oprechte hulde tevens aan mijn edelen gastheer. Het artikel vond een plaats in het *Nieuwsblad van het Noorden* van 21 November 1936.

Ik prijs mij gelukkig, dat het thans waardig is gekeurd, ondanks zijn zwakheden en wellicht technische onnauwkeurigheden, in dit boekwerk te worden opgenomen. In dankbare herinnering, in oprechte hulde!

Den 11den November zijn uit Indië naar Nederland scheep gegaan op de Marnix van St. Aldegonde, Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII en diens gade de Ratoe Timoer, om tegenwoordig te zijn bij het huwelijk van Prinses Juliana.

De Mangkoe Nagoro is vorst over het Rijk Mangkoenagaran, gelegen in Midden-Java. Dit rijk is ongeveer zoo groot als het Hertogdom Luxemburg en telt plm. 1.000.000 inwoners. *).

*) Wie meer zakelijk georiënteerd wenscht te worden over het Rijk en deszelfs Bestuur kan met vrucht ter hand nemen een boekwerk van dr. Th. Metz: Mangkoe-Negaran, Analyse eines Javanischen Fürstentums (Nijgh & Ditmar, Rotterdam).

Het was op een reis door Nederlandsch-Indië in het jaar 1928, dat ik het groote voorrecht had als gast van Zijne Hoogheid een buitengewoon boeienden dans- en muziekavond te Zijnen paleize, de even sobere als indrukwekkende Astana, te mogen meemaken.

De tegenwoordige vorst van het rijk Mangkoenagaran is een buitengewoon verlicht heerscher. Zich eigen makend wat Westersche cultuur aan goeds hem bieden kan, is hij niettemin door en door Javaan gebleven. Hij geldt terecht als het „Inbegriff" van de voortreffelijke eigenschappen van het Javaansche ras in het algemeen, van den Javaanschen adel in het bijzonder. Het edelste, het meest verfijnde van een ras en een kaste heeft zich hier in één individu saamgetrokken. Nimmer hebben wij iemand ontmoet van een dergelijke voorname allure, dermate hoflijk, dermate verfijnd in manieren, dermate delicaat van smaak en gevoel. Men ontmoet zoo in het leven wel menschen, die steeds meenen distantie te moeten scheppen als achtergrond voor hun maatschappelijke waardigheid. Doch de Mangkoe Nagoro schept geen afstand, maar hij héeft ruimte. Ook is hij nimmer „joviaal" of nog erger „minzaam". Noch het een, noch het ander, is hij nochtans èn het een èn het ander. Een volmaakt levenskunstenaar; zijn natuurlijkheid is gestijld en zijn stijl natuurlijk. Van 'n waardigheid, die immer hoog en nimmer hooghartig is. Een man van gewicht, doch nimmer gewichtig. Een aesthetisch mensch zonder de Schöngeisterij van den aestheteling. Een zuiver maatgevoel bewaart hem voor een over-cultuur, waardoor de verfijning, waarvan zijn gansche wezen en deszelfs uitingen doortrokken zijn, ridicuul, want bleekbloedig en verwijfd zou worden.

Als verlicht vorst en wetenschappelijk mensch *) stelt hij alles in het werk om het volk te verheffen en de Javaansche cultuur, vooral dans muziek, litteratuur en geschiedenis te bevorderen. Zoo is zijn hof een middelpunt van tot nieuw leven gewekte Javaansche cultuur geworden.

Van Juli 1913 tot Mei 1915 is Zijne Hoogheid in Nederland geweest, in welke jaren hij zijn studie in de Oostersche letteren aan de Rijksuniversiteit van Leiden voltooid heeft. Hij is in die jaren de vriend van den jongen Javaanschen dichter Raden Mas Noto Soeroto uit het vorstelijk geslacht Pakoe Alam en vertaalde toentertijd gedichten van dezen, alsmede van Frederik van Eeden en Rabindranath Tagore in het Javaansch. Die vriendschap blijkt duurzaam, want thans vergezelt Noto Soeroto den Mangkoe Nagoro als diens secretaris op zijn reis naar Europa. Zijn contact straks met Hollanders zal geen bezwaar uit hoofde van de taal opleveren, want Zijne Hoogheid spreekt het Nederlandsch voortreffelijk, bloemrijker dan

*) Een enkel voorbeeld. Eenige jaren geleden verscheen er van zijn hand een gedegen studie over de Wajang, waarbij deze deskundige-bij-uitstek b r e e d voerige en d i e pgaande beschouwingen wijdt aan het symbolische en mystieke element in het Wajangspel.

wij en zuiverder. Niettemin op een typisch zangerige wijze; inderdaad zoo is het Nederlandsch een tale „zoeter gezeid en gezongen als honing". *).

Zijne Hoogheid ontving ons dien bewusten avond met al die werkelijk onontkoombare verfijnde charme, waarvan hij het geheim bezit. Reeds zijn uiterlijke verschijning imponeerde door hare voorname distinctie. Hij droeg een kain gebatikt met het z. g. rangas boeroeng motief (de jonge spruitsels van den bamboe) oneindig dikwijls herhaald, van een krachtig snel rhythmische werking. Een kain bleek-bruin van toon als de vroege herfst.

Van voren was zij in de lengte zeer kunstig geplooid, als het ware een opgevouwen waaier. Bij het loopen is het de kunst — en het behoeft geen betoog, dat die kunst volmaakt door den Mangkoe Nagoro beheerscht wordt — door een bepaalden stand en beweging van het been die „waaier" zoo bevallig mogelijk open en dicht te klappen. Van welk een raffinement de werking daarvan is op het toch reeds „beweeglijke" rangas boeroeng motief kan men zich makkelijk voorstellen.

Boven de kain een harmonisch opgelost mengsel van een Westersch overhemd met daarover een kort duiven-grijs jasje, waar tegen op den rug de prachtige soepele greep van den Solo-schen kris leunde. Tenslotte de hoofddoek — alweder een batikkan van het zuiverste water en onberispelijk gevouwen.

Zóó kwam hij ons tegemoet, doorschrijdend die ontzaglijke aan drie zijden open ruimte van de pèndoppo, stralend in een hel licht van tientallen lampen, die duizendvoudig weerkaatsten in het smettelooze marmervlak van den vloer.

Na een korte begroeting zette het kleine gezelschap zich. Helaas kon wegens ziekte niet aanwezig zijn des Mangkoe Nagoro's gade de Ratoe Timoer, dochter van den Sultan van Djokjakarta en schoonzuster van den Soesoehoenan van Solo.

Links achter ons was het gamelan-orkest opgesteld, dit meest voortreffelijk ensemble, dat zijn weerga op Java niet vindt en misschien slechts geëvenaard wordt door dat van den Déwa Gedéh Raka Soekawati, den Tjokorda van Oeboed in Midden-Bali.

En dan plotseling was er het wonder. Begeleid door den gamelan waren ze er — vanwaar ze kwamen, ik weet het niet — zes kleine danseresjes, prinsesjes, nichtjes van de Ratoe Timoer, heel pril, kinderen bijna nog, heel gracielijk. En ze dansten; ieder gebaar, elke beweging omstrengeld door de muziek van den gamelan. Zes bonte vlinders tippend in luchten

*) Zoo vertaalt een dichter (Gezelle) den Homerischen regel. Zóó doet het een voortreffelijk huispoëet (Van Lennep): „En van zijn tong vloeide een taal zoeter dan honig".

vlucht smètteloos blank van marmer. Elke beweging volkomen beheerscht ; soms spreidend de handjes en bewegend de staafjesdunne vingers op en neer, duizelingwekkend snel als de trillende vleugels van den libel. Dan in opperste gracie met één pinkgebaar wegtippend het losse eind van een groengouden sjerp, zoodat die zich spreidde en glansde in het helle licht.

Beginnend bij de toppen der vingeren een rilling, niet meer dan een rilling zich voortzettend langs de tengere meisjesarmen en de fiere hals en uitloopend in een heel subtiel schokgebaartje van het hoofd. Geen sprongen, geen huppelen, geen groote passen zelfs. Elk van de zes had nauwelijks meer noodig dan een enkele vierkante meter voor de volmaakt beheerschte schuifeling der voeten, snel en luchtig, dan weer loom, soms ,,driftiger" ook al naar den wil van den gamelan. Zoo verstreek het eene kwartier na het andere. Bestond er geen vermoeidheid ? Niets was er van te bespeuren op de strakke gezichtjes als in trance.

En dan even geruischloos en snel als haar komst, waren ze verdwenen. En 't wonder was uit en de zes kleine danseresjes werden zes kleine Javaansche meisjes die later zoetjes mee snoepten van de geboden lekkernijen en nipten van de minoemans (dranken). En Zijne Hoogheid was heel heel lichtelijk één oogenblik ontstemd, want één van de zes had één pasje fout gezet, één van de vele honderden . . . .

En daarna als hoogste eer danste de broeder van den Mangkoe Nagoro een solodans. Ook hier weer de dans als uiting van een in de volksziel diep geworteld en waarachtig levend mysticisme. Zooals eerst alles even luchtig en vrouwelijk, zoo thans manlijk en krachtig. Doch ook met die volkomen beheerschtheid van elk gebaar, van elke beweging. De felle gespannenheid van elke vezel des lichaams. En weer die innige versmelting met de muziek van den gamelan.

Ja, de gamelan. Zooals ik reeds zeide schuin achter ons opgesteld, zoodat men voor zich kijkende er niets van zag. Een heerlijke gamelan die van den Mangkoe Nagoro ! Een uitgebreid ensemble van slag- en tokkelinstrumenten en trommen en gongen, de saron, de gambang, de bonang, de kenong, de gendèr, de ketjèr, de kempoel, de kendang, de bedoeg, de groote gongs en hoe ze heeten mogen met hun schilderachtige geluidnabootsende namen. Maar de gendèr is mij het liefst, een sonoor zilverachtig geluid. En dan bescheiden lief weemoedig tusschen al die luidere instrumenten hoog zingend er boven uit, zeer eenzaam en bijzonder, de rebab, de Javaansche viool.

De muziek van den gamelan, dat is in muziek gezongen het eeuwige zingen der zee, het fluisteren van den waringinboom, dat is de geur van de kenangabloem, dat is de kleur van het prille rijstveldje, dat is het maanlicht druppend van de gladde blaren van den klapperboom, dat is

de stilte vol leven van den tropischen nacht, dat is de troostelooze immense melancholie van den regentijd, dat zijn de booze daemonen, die overal huizen ook in het menschelijk hart, dat is de wilde hartstocht, maar ook de balsemende liefde, maar óók het zoete gekweel van den verliefden Javaanschen jongen op zijn soeling (fluit). Dat is tot muziek verpuurd het geheime leven van de natuur en van den mensch, die er nog niet van vervreemd is. Zóó moet gij den gamelan hooren, opgesteld in den wijden pendoppo naar drie zijden open. Zóó moet gij den zwaren gong hooren, den machtigen, wegdreunend zijn galm in den duisteren avond. Zoo moet gij den gendèr hooren mijmeren, mengend zijn zingen met het geruisch van den waringin. Zoo moet gij de rebab hooren, neuriënd haar liedje, weemoedig als het eindeloos gesjirp van den krekel. Zoo moet gij den gamelan hooren, of heelemaal in de open lucht, zooals ik hem hoorde op Bali, maar nooit, nooit in gesloten ruimten.

Ook aan een schoonen droom komt een eind. De gamelan had reeds lang zijn heerlijken klankenstroom over ons uitgegoten. Toen begon weemoedig te zingen de rebab spaarzaam begeleid door gendèr en bonang. Langzamer werd het rhythme, aangegeven door het zachte maar zeer nadrukkelijke geklop van den ketoek, de Javaansche pauk. Men voelde dat het einde naderde. Toch nog heel onverwacht voor een Westersch oor zweeg alles stil en het was gelijk een moegestreden menschenhart, dat plotseling ophoudt te kloppen. De dood neemt bezit van het leven, de loodzware stilte van den Indischen nacht had bezit genomen van den levenden klank.

H. NAUTA
Haren (Groningen)

H. Nauta

Een huldebetuiging van het Legioen

Ter gelegenheid van het Triwindoe-Jubileum van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII Kolonel Commandant van het Legioen, wil het Legioen niet achterblijven met een huldebetuiging.

Het acht het tot zijn plicht op dat gewichtig moment van zijn eerbied en verknochtheid jegens het Hoofd van het Mangkoe-Nagorosche Huis te getuigen door een kleine bijdrage te leveren voor het samen te stellen gedenkboek.

Na rijp overleg met mijne mede-officieren zijn wij het met elkander ééns geworden, dat de juiste vorm van onze huldebetuiging in het gedenkboek zou zijn: een vertaling te geven van één der leerdichten van Zijner Hoogheids doorluchtigen Grootvader Mangkoe Nagoro den IVen, en wel dàt leerdicht, dat rechtstreeks is gericht tot de krijgslieden onder de Mangkoe Nagaranners, gelijk zij vereenigd zijn in het Legioen.

Wij hebben één der onzen opgedragen een vertaling te leveren van het leerdicht „Tripama", welke „proeve van vertaling" wij hierbij aanbieden met de verzekering, dat alle officieren de lessen en vermaningen in „Tripama" gegeven, ter harte zullen nemen en ze tot richtsnoer zullen beschouwen in hun handel en wandel.

Mangkoenagaran, den 15en Maart 1939

Rn Ms Pdj. NOTOHATMODJO
Luitenant Kolonel b.h. Legioen,
Soerakarta.

De Oudste Korpscommandant

I. 1 ཐུབ་པ་ཤཱཀྱའི་རྒྱལ་མཚན་ཅན་ཞེས་བྱ་བ།
2 ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱང་ཡིན།
3 མཐའ་ཡས་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཐོབ་པ་ཡིན།
4 ཀུན་ཏུ་བཟང་པོ་རབ་ཏུ་བྱེད།
5 ཡང་དག་པར་ཧཱ་ཧཱ་རབ་ཏུ་སྨན།
6 ཀུ་ཏ་ཀ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕུང་པོ།
7 ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡུལ།
8 མཚན་གཅིག་ཏུ་ལྡན་པའི་ཁྱད་པར།
9 གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡི་མཚན་གྱུར་པ་ཉིད།
10 ཀུ་ཏ་ཀ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕུང་པོ།

II. 1 ཐུབ་པ་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡུལ་བྱའོ།
2 གྲུབ་ཅིང་མངའ་ཞིང་ཤིན་ཏུ་ཡོངས་སོ།
3 ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན་ཤིན་ཏུ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར།
4 མཐའ་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར།
5 ཀུན་ལས་བྱུང་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི།
6 ཡང་དག་པར་ཤེས་པ་ཐོབ་པའོ།
7 མཐའ་ཀ་གྲུབ་ཀྱི་ཕྱིར།
8 ཀུ་ཏ་ཀ་ཐམས་ཅད་ཀུན་ཏུ་བཟང་པོ།
9 ཡང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཡིན།
10 གྲུབ་པའི་ཐུབ་པའི་ཕྱིར།

DE DRIE VOORBEELDEN.

Leerdicht van Mangkoe Nagoro IV.

Versbouw : Dandanggoela.

I. 1. Het strekt den krijgsman tot sieraad
2. indien hij als voorbeeld navolgt —
3. zooals het verhaal verluidt —
4. den vertrouwde van Zijne Majesteit
5. Sasrabahoe, Koning van Maèspati,
6. Patih Soewonda genaamd.
7. Diens toegewijdheid jegens den vorst
8. vat drie eigenschappen in ééne saâm:
9. kunde, rijkdom aan verdiensten en moed in de vervulling van een dierbare plicht,
10. ten blijke van trouw aan zijn edel bloed.

II. 1. Hoe luidt verder dit schoon gedrag in drieërlei zin ?
2. „Kundig" — wijl hij alle arbeid, van welken aard die zij,
3. kon voltooien, zichzelven strekkende tot eer.
4. „Rijk aan verdiensten" — in den hoogsten zin des woords:
5. want toen hij Magadha hulp verleende in den krijg
6. en achthonderd jonkvrouwen had buit gemaakt,
7. bood hij plichtmatig alle buit zijn koning aan.
8. Soewanda's moed is ten duidelijkste gebleken,
9. toen hij in tweekamp met Ngalenka's reuzenvorst
10. den dood had gevonden op 't veld van eer.

III. 1 ཁྱོད་ཀྱིས་ཤིང་ཚོད་ཅིག་བྱས་སམ།
2 ཨ་ཁྱོའི་ཡབ་ལ་ཅི་ཞེས་བྱ།
3 ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕོ་ཉ་ཇི་ཙམ་ཡོད།
4 ཁོ་ལྟ་བུ་ཁྱོད་ཅིས་ཡིན།
5 མུ་ཏེག་གཅིག་ཀྱང་ཡོད་ཀྱི་མེད།
6 ཁྱོད་ཚ་བའི་ཚེ་ཆུ་བཏུང་ངམ།
7 གཅིག་ཤོས་ཀྱང་ཡོད།
8 ཁྱོ་བོ་ཅག་ཡང་ཁྱེད་ལས་ཆུང་ངོ།
9 ཁོང་ཚོས་ཤིང་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཟ་ཡི་ཐུབ།
10 གཅིག་ཡོད་པ་མཐའ་ཁ།

IV. 1 ཁྱོད་ཀྱིས་ཁོ་ཚོ་ཐམས་ཅད་ལ་ཟ་བར་བྱས་སམ།
2 ཁྱེད་ཅག་ཐམས་ཅད་ཀྱང་སློབ་མ་ཡིན།
3 བྱེ་བ་ཀྱི་ཡིན་ཐམས་ཅད་ཡོད།
4 ཡིན་ནའང་ཁང་པ་ཆེ་ཞིང་།
5 ཡང་ཡིན་ཏེ་ཁྱོད་ཀྱང་ཡིན།
6 ཁོང་ཚོ་ཡིས་ཡང་ཡང་ཟ་བ་ཡིན།
7 རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་ཡིན།
8 ཁྱོ་བོ་ཅག་ཡང་ཁྱེད་ལས་ཆུང་ངོ།
9 ཁོ་ཚོས་ཤིང་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཟ་ཡི་ཐུབ།
10 ཁྱོད་ཀྱི་ཐུགས་ཀྱི་ཁྲལ།

V. 1 ཁྱོད་ཀྱིས་ཤིང་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འཁོར་ཡུག་བཅད།
2 ཤིང་ཡུག་ཁྲུ་གཉིས་ཡན་ཆད་ཡོད།
3 ཡང་ཟླ་བཞི་ཡན་ཆད་ཡོད།
4 གཅིག་ཡང་ཡོད་ཀྱི་ཡིན།
5 ཁྱོད་ཀྱི་ཐུགས་ཀྱི་ཁྲལ།
6 ཡང་ཁོ་ཚ་ཞིང་ཐུབ།

III. 1. Een ander, roemrijk voorbeeld valt nog te melden:
2. de hooge Ksatrya uit het rijk Ngalenka;
3. Koembakarna was zijn naam.
4. En schoon hij de gedaante had van een démon,
5. was zijn streven niettemin naar 't goede gericht.
6. Toen de oorlog van Ngalenka uitbrak
7. was zijn woord tot den Koninklijken broeder
8. een waarschuwende herinnering aan het heil van het rijk.
9. Dasamoeka bleef onbewogen voor een waar woord,
10. wijl hij slechts tegen apen te strijden zou hebben.

VI. 1. Koembakarna werd bevolen ten oorlog te trekken.
2. Ten aanzien van zijn broeder verzette hij zich niet
3. tegen het vervullen van zijn ksatrya-plicht;
4. maar in zijn gemoed was hij vast besloten niet te strijden;
5. slechts dacht hij eraan zich voor het rijk op te offeren,
6. denkende ook aan zijn vader en zijn moeder,
7. en aan zijn doorluchtige voorouders,
8. die welzalig waren in het rijk Ngalenka.
9. Nu dit vernietigd dreigt te worden door het apenheir,
10. verkoos hij den dood in den strijd te zoeken.

V. 1. Nog eenmaal een lofwaardig voorbeeld
2. was Soerjapoetra, de koning van Ngawongga
3. en den Pandawa's nog wel bloedverwant
4. van anderen vader weliswaar, doch van moeder één.
5. Hij was onderhoorig aan Sri Koeroepati;
6. in het Ngastina-rijk

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

10 [illegible]

VI. 1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible];

6 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

10 [illegible]

VII. 1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

10 [illegible]

[illegible]

7. was hij verheven tot paladijn;
8. van bevelvoerder is hij in den Bratajoeda —
9. krijg geroepen tot het opperbevel
10. over de gansche troepenmacht der Kaurawa's.

VI 1. Hij kreeg zijn eigen broeder tot tegenstander
2. in den tweekamp met Danandjaja.
3. Sri Karna was verheugd in zijn gemoed,
4. wijl hem de weg werd aangewezen om
5. thans de genegenheid te beantwoorden,
6. welke Doerjadana hem steeds had toegedragen.
7. Daarom was het uitermate
8. zooals hij zijn onstuimige dapperheid den vrijen teugel liet.
9. In het heetst van den strijd viel Karna, door een pijl getroffen,
10. als een hooge held roemrijk geprezen.

VII 1. Dit zijn de drie voorbeelden voor den Javaan,
2. waardig om door alle krijgers
3. nagevolgd te worden, naar hun hoogste vermogen,
4. in de vervulling van plicht, eer en offervaardigheid.
5. Zet het voorbeeld niet terzijde !
6. Indien gij ooit tot verzaking daarvan valt,
7. wel laag hebt gij u uw levensdoel gedacht !
8. Schoon de vaste wil huisde in Boeddhisten,
9. daar was geen verschil met het gedrag van elk ander,
10. die (volgend een andere leer) zijn streven richt naar wat edel is en wat hoog.

Het tweede, tropische, tehuis

De Nederlander, die, met gevoel van verbondenheid aan eigen land en afkomst, het voorrecht genoot een deel van zijn leven, en wel het meest vitale deel, te mogen meewerken aan de taak, welke voor zijn volk, daarginds aan den evenaar, op grond van historische ontwikkeling tot een recht en een plicht is geworden, zal zich, teruggekeerd in zijn geboorteland, nimmer meer kunnen losmaken van de herinnering aan dat tweede, tropische, tehuis, aan zijn mooie natuur en zijn in wezen zoo goede bevolking.

Naar mate de jaren sommige dezer herinneringen doen vervagen zullen andere meer naar voren komen en in een schooner licht plaatsen en tot de mooiste daarvan mogen wel gerekend worden die, welke oostersch en westersch denken en begrijpen zich zagen toenijgen tot elkaar.

In den loop der tijden leidde persoonlijke aanraking tusschen hen, die van Oost en van West zijn, zeer zeker vele malen tot wederzijdsche waardeering, doch de toenadering en samenwerking, uit vrije beweging en op ruimer schaal, tusschen hen uit de beide bevolkingsgroepen, die gaarne een harmonisch samengaan wilden, kregen vooral na 1915 het tij mee.

Voor velen die niet reeds ambtshalve aanraking hadden met de vorstenhoven leek tot dien het eigenlijke, diepere, Java te leven als in een burcht van gewilde teruggetrokkenheid, afgesloten van het leven der wereld, als in een geheimzinnig waas, waaruit nu en dan en spaarzaam oude schoonheidsglans naar buiten kwam.

De verheffing van Raden Mas Hario Soerjosoeparto tot Hoofd van het Mangkoenagarasche Huis zou dit veranderen. De jonge Pangeran Adipati Ario Praboe Prangwadono VII wist al spoedig deze afsluiting te openen en met een gebaar van innemende hoffelijkheid een brug te slaan van oostersche overlevering en denken naar westersche belangstelling en geneigdheid tot samengaan. In het bijzonder wist hij velen, wier belangstelling openstond voor het schoone der oude cultuur, de gelegenheid te geven daarin inzicht te gewinnen of te verdiepen.

Wat Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro VII door steun en medewerking aan het cultuurcongres van 1918 en daarop volgende werkzaamheden van overeenkomstigen aard heeft tot stand gebracht wordt elders in dit gedenk-

boek in het licht gesteld, hier wordt het een voorrecht geacht herinneringen te laten spreken van persoonlijken aard.

Bedoeld zijn die avonden, als, na een maaltijd met weinigen, de vorstelijke gastheer zijn bezoekers de vraag stelde, welke lakon zij straks wilden zien opgevoerd. Dan, rustig gezeten in de voorgalerij van de Prangwadanan, onder getemperd licht, met buiten de wondervolle „stilte vol geluiden" van den oosterschen nacht, verschenen uit het duister in den kring van maanlicht en lampengloed langzaam goden en helden, demonen en volgelingen, die op maat van helder tinkelende of diep dreunende klanken statig en sierlijk bewogen, zonder haasten uitspinnend den draad van de oude gewijde verhalen, tot een geheel van schoone gebaren en kleuren, overgoten van den diepen ernst van een handeling, die geheiligd werd door eeuwen van eerbiedige aandacht.

Over de beteekenis van het vertoonde te spreken wordt hier niet bedoeld, anderen hebben dit gedaan, en in het bijzonder heeft Dr. Rassers in zijn beschouwing over den oorsprong van het javaansche tooneel hierover opmerkelijke dingen gezegd, liever wordt hier herdacht welk een schoonheidsbeleving het was zoo volkomen deze hoogstaande uiting te kunnen ondergaan van een kunst, die, opgeweld uit religieuse bron, door eeuwenlange liefdevolle vereering van een kunstzinnig volk werd ontwikkeld en verfijnd.

Wie, onder bekoring van den tropischen nacht, het begrip tijd en plaats heeft zien vervagen voor dit aesthetisch welbehagen, dat men niet dan noode zag eindigen, blijft dit beschouwen als behoorend tot zijn schoonste ervaringen.

Volledige waardeschatting van een kunstuiting kan men met een daarvoor ontvankelijk gemoed beleven als een opzichzelfstaand iets, men kan haar echter bevestigen en verdiepen, door vergelijking met andere uitingen van overeenkomstigen aard. Gelegenheid daartoe bood onder meer de Koloniale Tentoonstelling te Parijs in 1931, waar uitheemsche dansen van velerlei aard werden vertoond. Wat van Afrika daar te zien was zal voor hen, die den dans van Java kennen, eerder hebben geschokt dan verheugd en van de uitingen van Azië zal men, bij afwezigheid van Java, wel de schoonste herinneringen hebben meegenomen aan den dans van Bali :

Vergelijking weer tusschen Bali en Java kon men treffen bij gelegenheid van het huwelijk van Pang. Ad. Ar. Praboe Prangwadono VII met Goesti Kangdjeng Ratoe Timoer, toen de dansers van Goesti Djilantik bij de feesten te Soerakarta voor de eerste maal in de Vorstenlanden den balischen dans vertoonden. Zelfs het strenge decorum en de voorname beheerschtheid der aanwezige leden van de vorstenlandsche hoven konden niet

beletten, dat men aan hunne houding ten opzichte van deze kennismaking kon opmerken hoezeer het verschil hen trof, tusschen de dynamische bewegingen en de felklinkende muzikale begeleiding van den balischen dans en de statische voornaamheid en verfijning van de javaansche spelen.

Ook een vergelijking met het voorname Nō-spel der Japanners, dat als een zeer bijzondere uiting na meer dan tien eeuwen nog door een geestelijke élite wordt in stand gehouden, zal in vele gevallen het javaansche spel doen verkiezen.

Dat Zijne Hoogheid zich bij Hare verheffing onmiddellijk en met volle overtuiging heeft ingezet voor het behoud en de ontwikkeling van de oude nationale cultuur, zal vooral die Nederlander volledig kunnen waardeeren, die zelf is doordrongen van de volle beteekenis van eigen nationaal cultuurbezit en die er een eer in stelt deel te hebben aan de grootheid van zijn eigen beschaving, welke Rembrandt wel het sprekendst tot uiting bracht.

Waar Oost en West elkaar ontmoeten op een zoo hoog plan, als het beste van beider beschaving kan bieden en verbonden door een belangen- en werkgemeenschap, die door eeuwen van samengaan is gegroeid tot een historisch geheel, mag men een goeden grondslag zien voor wederzijdsch begrip en waardeering en voor steeds toenemende goede samenwerking.

Dit zoo te hebben begrepen en gewild en uit vrije beweging en innemende gratie te hebben tot stand gebracht, mag, vooral voor hen in wien het nederlandsch nationaal begrip leeft, een reden zijn om Zijne Hoogheid Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII bij Hare herdenking van den dag der verheffing tot de hooge waardigheid, nu drie windoes geleden, te eeren en te danken. En dit is vooral dringend voor hen, die aan Hare hoffelijke gastvrijheid en vriendelijke toenadering herinneringen danken, welke behooren tot de glanspunten van hun leven.

J.W. TEILLERS
's Gravenhage.

den Haag, Maart 1939.

Pangeran Adipati Ario Praboe Prangwadono op bezoek bij Ida Anak Agoeng Agoeng Bagoes Djlantik, destijds nog stedehouder, thans Zelfbestuurder van Karangasem. In zijn bijdrage vertelt de Zelfbestuurder van Karangasem van zijn eerste ontmoeting met den Jubilaris, die destijds een reis door Bali maakte, vergezeld door een jongeren broeder en door de oudheidkundigen Dr. F. D. K. Bosch en V. P. van Stein Callenfels.

1928

Foto Dr. Metz

Niet gaarne zou ik ontbreken bij de namen van hen, die U, hooggeachte Vriend, op 16 Juni a.s. hulde wenschen te brengen bij gelegenheid van Uw Bestuur over het Mangkoenagoro'sche Rijk gedurende „drie windoes".

Ik laat aan anderen over uiting te geven aan wat U voor Uw Rijk en Volk in die periode geweest is.

Onze vriendschap dateert reeds van het jaar 1912, toen mijn echtgenoot en ik U in Solo leerden kennen door tusschenkomst van Resident van Wijk; later bij Uw verblijf in Holland 1913 - 1915, werd die band steeds hechter, toen door U de keuze gedaan moest worden tusschen „naar Uw Vaderland terugkeeren of nog in Holland blijven voor verdere studie".

Helaas kwam reeds spoedig nadat U tot Prang Wadono gekozen werd, een einde aan het leven van mijn man; doch na zijn heengaan zijn de vriendschapsbanden tusschen U en mij blijven bestaan; niet weinig heeft daartoe bijgedragen de oprichting der Solosche Van Deventerschool, die sinds die oprichting steeds door U niet alleen, doch ook door Ratoe Timoer zoo krachtig gesteund wordt.

Met den wensch dat U nog gedurende vele „windoes" Uw zegenrijken arbeid zult mogen voortzetten en mij in Uw vriendschappelijke herinnering bij voortduring aanbevelend

blijf ik met de meeste hoogachting

's Gravenhage, April 1939.

E. van Deventer-Maas

wed. Mr. C. Th. van Deventer

Mevr. E. VAN DEVENTER-MAAS
(Wed. Mr. C. Th. van Deventer)
's Gravenhage.

Bekenntnis und Dank

„C' est vers le Moyen Age énorme et délicat
Qu' il faudrait que mon coeur en panne naviguât,
Loin des nos jours d' esprit charnel et de chair triste".

Im Weltkrieg wurde mir wie so vielen Anderen deutlich, dasz in einer Kultur, in der eine solche Katastrophe möglich ist, etwas falsch sein müsse, in radice falsch. Nie hatte sich die Menschheit so aller Selbstbestimmung begeben, nie war das „Bild des Menschen" so gründlich verleugnet und vernichtet worden. Und wie so vielen Anderen war es mir selbstverständlich, dasz ich auswandern würde, wenn ich das Ende jenes Kriegs erleben sollte, jenes „Kriegs von Maschinen", die den Menschen, der ihrer Herrschaft und der allgemeinen Mechanisierung zu entrinnen in Verzweiflung in den Krieg geflüchtet war, im Krieg erst recht verknechteten.

Wohin? Auch das war mir deutlich! War ich doch wie jeder Deutsche erzogen in der tiefen Verehrung für den Orient, für seine Religionen, Philosophie und Kunst. Aber welches Land, nachdem ein Versuch nach Indien zu kommen, dem Lande, in dem die asiatischen Kulturen, wenigstens ihrer religiös-philosophischen Grundlegung nach, wurzelen, fehlgeschlagen war? Da las ich „Spiele der Völker" von Karl Hagemann, dem groszen Theater Regisseur. Seine Bewunderung für das javanische Schattenspiel— er nennt es einen der Reste ganz hoher Kunst und den Dalang den universalsten Künstler—entschied meine Wahl: Java. Dazu trug auch wesentlich bei eine Schilderung der „Tänzerschule von Djokjakarta", die ich in jenem Werke fand. Ich unterstrich also — ohne jede „magische Absicht"— den Namen jener Stadt auf der groszen Karte von Asien, die über meinem Schreibtisch hing, so dick, dasz jeder Blick auf sie durch den Strich gebannt werden musste. Tausende und abertausendemale sah ich so den Namen jener Stadt und liesz mich durch die imago dessen, was ich in sie hineinheimniste, bannen.

Endlich — als Angehöriger eines durch die Niederlage im Krieg zum second class people gewordenen Volks erhielt ich die Reisebewilligung erst nach vielen Monaten qualvollen Wartens — durfte ich nach Java rei-

sen. Und nun das Seltsame: ich bewarb mich um eine Stellung und der Chef — welchen Dienstes ist in diesem Zusammenhange irrelevant — nahm mich an für . . . Djokjakarta! So hatte also der Zauberbann gewirkt und die imago sich realisiert. Ich war in Djokja, in den „Vorstenlanden", dem Ziel meiner Sehnsucht!

Da nun sah ich verwirklicht, was ich längst in jahrelangem Nachdenken — hiezu, wie gesagt, gebracht durch das was man so euphemistisch das „Fronterlebnis" nennt — als „richtig" erkannt hatte. Nicht restlos verwirklicht, aber der Anlage nach vorhanden.

Und was ist jenes „Richtige"? . . . . Um ganz kurz zu sein — selbst auf die Gefahr gründlichen Miszverständnisses: die Herrschaft von Zeichen und Symbolen anstatt sogenannter „Sachlichkeit". Und damit gegeben die Herrschaft des homo divinans anstatt des homo faber. Zeichen und Symbole, die einst zwischen den Menschen und die sogenannte „Wirklichkeit" — de facto ist jene durch den Occident so gepriesene „Wirklichkeit" gerade die „Welt der Erscheinungen" — geschoben wurden wie farbige, feine Fenster mit wundervollen Zeichnungen, durch die und innerhalb deren Linien man fortan jene oh so banale „Wirklichkeit" zu sehen hatte. Fortan und für immer! Ist aber nicht auch der Occident unter der Herrschaft von Zeichen? Ist jener „Formalismus" nicht gerade einer der Hauptvorwürfe der bekannten „Kritik auf die Zeit"? Gewisz, aber es kommt eben auf die Art und Herkunft der Zeichen an. Die Zeichen und Symbole, die den Orient beherrschen, stammen aus der Religion, aus dem Reich, in dem die „Urbilder der Dinge" wohnen: die des Occidents — notabene des Occidents jener Zeit unbeschränkter Bourgeoisierung nach dem Kriege — nun, woher dessen Zeichen kommen, darüber belehrt die allabendliche Lichtreklame besser als lange Ausführungen. Es ist eben etwas antipodisch Anderes ob die Türme von Kathedralen oder Minarets zum Himmel schauen oder irgend ein Kaufmann etwas am nächtlichen Himmel schreiben darf.

Also Herrschaft, strenge Herrschaft von Zeichen und Symbolen! Ein vollendetes „We do not explain the world, we explain it away", wie es in nicht zu überbietender Prägnanz ein Brahmine Rudolf Otto gegenüber bemerkte. (Man beachte besonders die feine Ironie in dem Gebrauch des Wortes „ex-plain": plain heisst Ebene, Fläche). Wie liebte ich es — als Katholik — den Spuren jener „südländischen Freiheit und Freisinnigkeit des Geistes", auf der diese „Herrschaft von Zeichen und Symbolen" beruht, nachzugehen, sie wiederzufinden! Einer „Freiheit und Freisinnigkeit des Geistes" auf der, wie Nietzsche so treffend sagt, auch der Bau der römischen Kirche beruht . . . . Jener „Freiheit und Freisinnigkeit des Geistes", die Europa so gründlich verloren hat, weil sie „vom Norden aus immer falsch verstanden wird". Miszverstanden um sich „liebevoll". wie es heiszt, in jene so banale „Wirklichkeit" zu vertiefen, bis Europa ihr Sklave wurde.

Herrschaft von Zeichen und Symbolen und diese gegeben durch den religiösen Glauben, gegeben für immer in einem feierlichen nunc stans.

Und auch in der Gestaltung der Wirklichkeit nur jene Freiheit, die durch die Deutungsmöglichkeiten der Symbole gegeben ist. Und diese wieder — denn das Symbol macht ja, bürgerlicher mit „Hebeln und Schrauben" redlich bemühter Forschergier sich verschlieszend, nur das im Menschen wach, was ihm angeboren ist und was er „erreichen" kann gemäsz seiner Fähigkeit zur Versenkung — gegeben, unbarmherzig gegeben, durch den ganzen Aristokratismus individueller Verschiedenheit menschlicher Anlage. Welche Zügelung bürgerlichen Erfindungsreichtums, bürgerlicher Gestaltungsfreude, im Allgemeinen bürgerlich-behäbiger Breite, wird durch diese „richtige", von der Herrschaft des Symbols gewährleistete „Gliederung in der Vertikalen" möglich! Welche Sicherung hierarchischer Herrschaft und hierarchischen „Pathos der Distanz" von Mensch zu Mensch! Welche sichere Fundierung und religiöse Sanktionierung jener „ritual conception of life", die das Kriterium ist aller ganz hohen Kultur!

Und wie kann — im Reich der Erkenntnis — durch jene Herrschaft religiösen Glaubens und seiner Symbolik der freie Forschungsdrang eben jenes Bürgers (und seine Freude, wenn „er Regenwürmer findet") — eine ganz besonders antipathische Form bürgerlich-behäbiger Breite — gezügelt und in Banden gelegt werden . . . . das einzig Wirksame um jener „Verflachung des Geistes", seiner „Vergutmütigung", seiner „Natürlichkeit" vorzubeugen, und jenen „Mangel an Ehrfurcht, Scham und Tiefe", jene „Treuherzigkeit und Biedermännerei in Dingen der Erkenntnis", jenen ganzen „Plebejismus des Geistes" des modernen Gelehrten (Nietzsche) unmöglich zu machen, dem Europa immer mehr verfiel seitdem sich die Herrschaft der römischen Kirche nicht mehr in voller Unumschränktheit geltend machen konnte . . . . .

Dies waren — in nuce — die Gedanken (und Affekte), welche die „Vorstenlandsche atmosfeer" wach rief in einem österreichischen Katholiken, also einem Sohne der Kirche und Angehörigen eines Staates, der einst seine Grundlegung im Geistigen und Prinzipiellen von der römischen Kirche empfangen hatte und durch so viele Jahrhunderte bewahrte. Solange in heroischer Treue bewahrte bis er der Untergrabung durch westlichen Liberalismus und daraus hervorgegangenen stupiden Nationalismus erlag.

Nach wenigen Monaten — ich musz, so unangenehm es mir ist, noch einige Zeilen dem „Bekenntnis" widmen um dem „Dank", welchem dieser Beitrag eigentlich gilt, einen entsprechenden Rahmen zu geben — musste ich „De Vorstenlanden" leider verlassen. Erst nach vielen Jahren gelang es mir — vielleicht wieder durch jenes monoideistische Verlangen — in diese „katholischen" Länder zurückzukommen, zu deren Wahl als bleibender Aufenthalt mich einst ein sicherer Instinkt getrieben hatte. Diesmal war es Solo, jener andere Brennpunkt javanischer Kultur. Hier war es mir nun — und zwar allein durch die Liebenswürdigkeit Seiner Hoheit des ju-

bilierenden Fürsten — möglich, die javanische Kunst in unvergleichlicher Vollendung kennen zu lernen. Vor Allem den javanischen Tanz, jene Blüte und Frucht zuchtvoller und vollendeter Körperbeherrschung! Ganz selten einmal gelingt es einem Volke „das Wort" in seiner Kultur gänzlich zu überwinden und diese zu letztem Ausdruck zu bringen in dem expressievsten aller Instrumente, dem menschlichen Körper. Dies ist dem javanischen Volke und noch wohl in äuszerster Stilisierung gelungen! „Wir haben das Mahabharata geschrieben, die Javanen aber tanzen es"! sagte Rabindranath Tagore bei seinem Aufenthalte in Solo.

So oft durch jenen Tanz gebannt zu sein, Zeuge gewesen zu sein jenes Schweigens, jener „Uberwindung des Wortes" in magischer Gebärde und Bewegung, die für Augenblicke zu beschwören vermag Das „vor dem die Worte kehren um" . . . . das verdanke ich allein Seiner Hoheit. Ich schätze mich glücklich, dasz mich das Ersuchen des „Secretariaat v.h. Comité v. h. Triwindoe-Gedenkboek Mangkoe Nagoro VII" in die passende Gelegenheit stelt meinem schon lange und tief gefühlten Bedürfnis des Dankes — wenn auch in unzulänglicher Form und in gedrängtester Kürze — Ausdruck zu geben.

Dr A. BAUDISCH

Banjoebiroe, Ambarawa.

Het veelzijdig karakter van de Wajang in Verleden, Heden en Toekomst

Sedert eeuwen zijn wajang-opvoeringen verbonden geweest aan hoogtijden in het leven van den Javaan. Of deze opvoeringen nu ten doel hadden zich met de geesten der voorouders in verbinding te stellen, om in bepaalde gevallen hun hulp en steun te verwerven, dan wel of ze oorspronkelijk met een initiatie-plechtigheid in verband stonden — te allen tijde hadden ze een gewijd karakter.

Dat gewijde — zoo men wil : religieuze — karakter hebben wajang-opvoeringen tot in dezen tijd behouden. Al is door de invoering van den Islam hieraan een stoot toegebracht, toch blijkt telkens weer, dat ook nu nog aan menige wajang-vertooning een religieuze gedachte ten grondslag ligt. Nog steeds vindt men de wajang bij een huwelijk, bij de geboorte van een kind en het afvallen van den navelstreng. Men neemt op zich, een wajang-voorstelling te geven bij de vervulling van den een of anderen wensch of bij den goeden afloop van een bepaalde onderneming. Na den rijstoogst — deze, voor elken Javaan zoo gewichtige gebeurtenis — wordt alweer de wajang vertoond (Beresih désa). En als men dreigende rampen wil afwenden of de uitwerking van onheilspellende voorteekens wil te niet doen, is er geen krachtiger middel dan het geven van een wajang-voorstelling, waardoor de Booze wordt bezworen of wordt verhinderd, zijn kwade practijken ten uitvoer te brengen. (Ngroewat)

Naast deze religieuze heeft zich een andere beteekenis van de wajang-opvoering ontwikkeld : die van ,,helden-vereering".

Doordat, behalve hetgeen de eigen historie of overlevering opleverde, ook de groote figuren van Mahâbhârata en Râmâyana op het Javaansche tooneel werden gebracht, ontstond een lange rij van helden, wier groote daden, hoofdzakelijk bij mondelinge traditie, van geslacht op geslacht werden overgeleverd. Ten slotte gingen gewijde plechtigheid en helden-vereering bijna ongemerkt in elkaar over en kreeg de oorspronkelijk als een religieuze ceremonie gedachte wajang meer en meer de beteekenis van ,,wereld-tooneel", waarop de roemrijke daden van de groote nationale of als zoodanig gedachte helden aan het nageslacht werden gedemonstreerd.

Men bracht de oorspronkelijk los naast elkaar staande en uit verschillende bronnen gesproten verhalen met elkaar in verband en stelde een stamboom samen, waarin de afstamming van de thans heerschende vorsten tot die oude heroën werd opgevoerd. De vertooning behield wel in menig opzicht een gewijd karakter, maar er werd sterke nadruk gelegd op de beschrijving van de daden en avonturen der helden-voorouders.

Dat deze opvatting van de wajang als „helden-galerij" ook nog in dezen tijd een voornaam, voor sommigen zelfs het alles overheerschend, doel van de voorstelling weergeeft, blijkt wel uit het feit, dat Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagara IV omstreeks 1880 de geheele oude Javaansche geschiedenis tot aan de invoering van den Islam dramatisch trachtte te behandelen in een reeks chronologisch op elkaar volgende lakon's. Verder ook uit een poging van R. Danoeatmadja te Soerakarta, omstreeks 1894 begonnen, om de Javaansche geschiedenis van af Madjapait tot den Java-oorlog voor het schimmentooneel te bewerken. In al deze uitbreidingen van het wajang-repertoire zien wij de behoefte, om naast de groote figuren uit de oudste periode van de Javaansche geschiedenis ook die uit de nieuwere historie weer te doen leven.

Nauw verbonden met de uitbeelding van helden-figuren en hun vijanden is de toeschrijving van symbolische en allegorische beteekenis aan de opgevoerde verhalen. Men bewondert gedrag en daden van den held en neemt of stelt hem ten voorbeeld. Men bemerkt in de geschiedenis van een bepaalden persoon algemeene zedelijke wetten en vat het verhaalde op als allegorie. Dit gebeurt zoowel met poerwa- als met gedog- en karoetjil-lakon's en uit den aard der zaak eveneens met de aan deze ontleende wajang-wong-, topèng- en langendrijan-opvoeringen.

Terwijl het schimmentooneel van de Wajang poerwa in vele opzichten een gewijde strekking heeft en de Wajang gedog en karoetjil vooral de lotgevallen van figuren uit de historie van het oude Java op den voorgrond stellen, heeft men in de Wajang wong in de eerste plaats een kunstuiting te zien, waarbij dans- en toonkunst — en in den bijvorm van Langendrijan ook de zang — in vereeniging met elkaar een hoogen vorm van schoonheids-expressie vertegenwoordigen. Het karakteristieke van deze wajang-soort is niet gelegen in het onderwerp van de daardoor uitgebeelde verhalen, maar in de wijze, waarop deze worden aanschouwelijk gemaakt : de schimmen en poppen zijn vervangen door levende personen, die in houding en „dans"-gebaar gemoedsstemmingen en gevoelens weergeven. Ook hier treedt sterk de helden-figuur op den voorgrond, maar diens karakter en daden zijn slechts de aanleiding, om een persoons-uitbeelding mogelijk te maken, waarbij de kunst hoogtij viert. De geheele psychologische onder- en achtergrond van het verhaal wordt uitgedrukt in de figuren van de dans-bewegingen. Bij een goede wajang-wong komt al de aesthetische aanleg van het op dit gebied zoo rijk begaafde Javaansche volk tot volle ontplooiïng. „Elke

houding, elke stand daarbij is een schoone gedachte, elke beweging, elke pas een afgeronde zin". (Groneman). Het geheel is als een uiterst subtiel gedicht, een idealiseering van de oude helden-zangen.

Wanneer wij nu in het kort de ontwikkelings-mogelijkheden van de wajang nagaan, dan dient daarbij het boven in enkele trekken aangegeven veelzijdig karakter van het Javaansche tooneel in het oog te worden gehouden :

1. Religieus (Gewijd), wat betreft het doel van de opvoering.
2. Didactisch, met het oog op den inhoud.
3. Aesthetisch, wanneer men let op de wijze van uitbeelding.

1. *Doel van de wajang-voorstelling.*

De oorspronkelijk religieuze beteekenis van de wajang heeft geleden onder de invoering van een nieuwen godsdienst en de voortschrijding van nieuwe cultuur-toestanden. Duidelijk blijkt dit uit de onderwerpen, welke het wajang-repertoire moeten uitbreiden, inzonderheid van de z.g. tjarangan- en sempalan-lakon's. Hoe dikwijls wordt niet een wajang-vertooning gegeven, uitsluitend tot ontspanning en vermaak. Voor hoevelen, vooral onder het jongere geslacht, vormt niet de clownerie van Pétroek en Garèng het hoogtepunt van een voorstelling! Het is niet waarschijnlijk, dat de achteruitgang van het gewijd karakter van de wajang op den duur zal worden gestuit.

2. *Inhoud van de gedramatiseerde verhalen.*

Nog altijd behandelen de wajang-verhalen de lotgevallen van groote figuren uit den voortijd of uit de oude geschiedenis van Java. Wel is de beschouwing van deze heroën als historische personen aan het wankelen gebracht door de inwerking van de moderne kritische wetenschap en het verhelderd geschiedkundig inzicht, maar dit verhindert niet, dat menig toeschouwer van een wajang-vertooning, inzonderheid onder de jeugd, zich een held heeft verkoren onder de opgevoerde personen, met wien hij meeleeft, wiens tegenspoed hem ter neer drukt en wiens overwinning hem inwendig bevrediging schenkt.

Onder de intellectueelen ontstaat — deels onder invloed van de oudere generatie — meer en meer behoefte, om de opgevoerde stukken allegorisch op te vatten. Dit heeft het voordeel, dat men zich niet druk behoeft te maken over de geschiedkundige werkelijkheid en over de mogelijkheid van vele wonderlijk aandoende voorvallen, die den Westersch ontwikkelde bij een nuchtere beschouwing wel eens de schouders zouden doen ophalen.

Voor niet weinigen heeft de wajang zoo een sterk op den voorgrond tredend leerend karakter gekregen, ze is een soort opvoedingsmiddel, waarmee men de levensopvattingen van de groote figuren uit vroegere eeuwen op aanschouwelijke wijze onder het tegenwoordig levend geslacht kan brengen.

De verhalen bewegen zich nog geheel in den Javaanschen riddertijd. Satrija's en Begawan's vertegenwoordigen adel en geestelijkheid, een derde stand is voor den gang van het verhaal van geen belang. De lakon's stellen alzoo een tijdperk in de ontwikkelings-geschiedenis van het Javaansche volk voor, dat bezig is te verdwijnen, dat in menig opzicht reeds verdwenen is. Bij de realiteit van het leven van dezen tijd sluiten ze niet aan. Wel is er gelegenheid om ook hedendaagsche maatschappelijke en zedelijke vraagstukken onder de aandacht van de toeschouwers te brengen in de gesprekken van de ,,panakawan's" (Semar, Pétroek en Garèng), maar het blijft uiteraard bij enkele, dikwijls ironische of humoristische opmerkingen: een eenigszins uitvoerige uitwerking en behandeling van bepaalde toestanden uit de omgeving van het publiek is in deze intermezzo's niet mogelijk.

Zal dit gemis aan direct verband met de realiteit van eigen huiselijk en maatschappelijk leven op den duur het Javaansche publiek blijven bevredigen? Zal men niet de zelf doorleefde werkelijkheid met haar vele problemen ook op het tooneel wenschen te zien? Er ligt zeker wel iets aantrekkelijks in om deze dagelijks terugkeerende problemen van het dikwijls zoo harde leven voor een korte poos te ontvluchten in een geïdealiseerde wereld. En het is te begrijpen, dat men gedurende enkele uren eigen leed en moeite tracht te vergeten bij de beschouwing van een zonnige samenleving, die zeker ook gevaren en verwikkelingen kent, maar waarin ten slotte toch alles terecht komt. Al kent die samenleving op het tooneel slechts vorsten en grooten, die in zoo geheel andere omstandigheden leven dan de „kleine man" van dezen tijd, in den grond is toch immers het menschenhart in zijn hopen en vreezen, zijn liefde en haat, zijn onderscheiding van goed en kwaad in alle tijden en onder alle standen één en men heeft slechts den zin van de oude sproken te verstaan, om daarin de fundamenten ook voor het leven van dezen tijd terug te vinden.

Maar toch rijst bij den aandachtigen beschouwer van dit zoo hoogbelangrijk cultuur-verschijnsel weleens de vraag: Zal dit zoo blijven? De tijd zal moeten leeren, of de Javaansche maatschappij een verandering in den inhoud van het tooneel-repertoire, als boven bedoeld, wenscht.

3. *Wijze van uitbeelding.*

De vele vormen van wajang-opvoeringen zijn terug te brengen tot twee hoofdgroepen:

a. het Poppen-tooneel. (Poerwa. Gedog. Kroetjil. Golèk.)
b. het Personen-tooneel. (Wajang wong. Topèng. Langendrijan. Wirèng.)

Het gebruik van poppen bij het schimmen-tooneel kan slechts voor een beperkt publiek bestemd zijn. De poppen zijn te klein, de schaduwen, die ze op het witte doek werpen, zijn te vaag en de stem van den dalang is te zwak, dan dat een groote menigte op een eenigszins verren afstand de vertooning geheel zou kunnen volgen en genieten.

Dit laatste is in veel grootere mate mogelijk bij het Personen-tooneel. Bij wajang-wong-opvoeringen vindt men dan ook steeds een groot publiek. Al verstaan de verst verwijderden het gesprokene niet, uit de overal zichtbare bewegingen van den „dans" — die hier trouwens van meer belang is dan het gesproken woord — kan ieder wel den gang van het stuk opmaken.

Het schimmen-tooneel draagt steeds een intiem karakter, doordat de vertooning plaats vindt gedurende het geheimnisvolle duister van den tropischen nacht bij het zwakke schijnsel van een tooneel-lamp, dat vertooner en toeschouwers in het half-donker houdt.

Bij het Personen-tooneel ontbreekt deze mysterieuze intimiteit grootendeels: het volle daglicht, waarbij deze vertooningen plaats vinden, of de zooveel mogelijk heldere verlichting van het tooneel bij nacht geven niet de enge begrenzing, waarbinnen het flikkerend licht van een oliepit de vertooning van het poppen-tooneel gevangen houdt.

De min of meer streng in acht genomen traditie van het Poppentooneel kent het Personen-tooneel slechts in beperkte mate. Een wajang-koelit-opvoering begint, als het donker is gevallen en eindigt pas bij het aanbreken van den morgen. Een proef met een verkorte voorstelling, die slechts enkele uren van den voor-nacht in beslag neemt, bleek — hoezeer ook gemotiveerd door de eischen, die het moderne leven aan den Javaan stelt met betrekking tot een voldoende nachtrust en tijdig paraat zijn voor het wachtende dagwerk — geen ingang te kunnen vinden. De traditie is te sterk!

Daarentegen is het Personen-tooneel — waarbij men zich desgewenscht tot een enkel fragment van een geschiedenis kan bepalen — niet aan een bepaalden tijd en aan een voorgeschreven duur gebonden. Naast betrekkelijk korte voorstellingen vindt men er, die van 's morgens 6 tot 's avonds 6 uur of langer, zonder tusschen gevoegde pauze, duren.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat ook de Westersch opgeleide jeugd van Java zich niet geheel van de eigen cultuur afwendt en met name de wajang-kunst niet verwaarloost. In de meeste gevallen legt men zich toe op de beoefening van rollen in het Personen-tooneel, slechts zelden wordt hierbij het Poppen-tooneel betrokken.

Om verschillende redenen is dit verklaarbaar. Een gewijde tendenz, die bij het Poppen-tooneel kan voorkomen, ontbreekt hier. Men beoogt in de meeste gevallen ook niet een huiselijke voorstelling voor een klein publiek, maar een opvoering voor een betrekkelijk groot aantal belangstellenden.

Velen geven daarbij de voorkeur aan een korte voorstelling van een wajang-fragment gedurende enkele uren boven den traditioneelen duur van een geheelen nacht, waaraan het Poppen-tooneel is gebonden. En bovenal: Ieder van de spelers wil in de opvoering een rol vervullen, om daarin — zoo mogelijk — zijn kunstvaardigheid te kunnen toonen. Hiervoor nu is het Poppen-tooneel — dat slechts één rol, die van dalang, kent — te beperkt.

Zoo wordt bij een wajang-wong-opvoering getracht, de eentonigheid van de dagelijksche werkzaamheden voor eenige oogenblikken te vergeten en het aesthetisch gevoel, dat anders nog al eens wat te kort komt, te bevredigen. Men heeft een voortdurenden prikkel om de artistieke uitbeelding steeds meer te volmaken, daarbij niet vergetende, hoe achter die schoone bewegingen en standen een karakter schuilt, dat zoo getrouw mogelijk moet worden weergegeven. Dit brengt de beoefening van deze kunst op een hooger peil, dan de uitvoering van dansbewegingen zonder meer kan verschaffen.

Tot welke hoogte de uitbeelding van het Personen-tooneel kan worden opgevoerd, blijkt uit de massale vertooningen van wajang-wong, waarin de kraton te Jogjakarta onder Z. H. den Sultan Hamengkoe Boewana VIII uitblinkt en uit de, zeker niet minder schoone, fragmentarisch gehouden opvoeringen in de Mangkoenagaran te Soerakarta, waarvan Kangdjeng Goesti Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagara VII de artistieke en bezielende Leider is.

J. KATS
Buitenzorg.

Vier Zeeuwsche Kwatrijnen

Voor Z. H. Vorst Mangkoe Negoro VII.

Uw wolken, God.

Uw wolken drijven aan Uw licht voorbij.
Een vale schaduw tusschen Uw en mij;
menschen en tijd, al't onbestendige
drijft op den wind. Er blijven: ik en Gij.

Stadhuis te Middelburg.

Verweerde beelden in vergeten draert.
Ridders en vrouwen in hun tijd'le praert;
't verleden schreeuwt uit deze bleeke steenen
afgunstig naar een levend nageslacht.

Huis Toren te Middelburg.

Spiegelt van dit venster naar den oceaan.
Een schip dat keert? Een tocht is haast gedaan....
of: is't vergeefsch? — Ach hart: hoevele zeilen
zijn op de wreede zee voor bij gegaan.

Afscheid van Veere.

Ge zegt: - de tijd maant ons tot keeren? — later.
De tijd roept luid en dringend? - later, later.
Wat is ons tijd — bij deze eeuwigheid
van God's oneindig lied in wind & water?.....

Drie Bladen uit een Dagboek

Donderdag, 17 December 1936.

. . . . . en men zal den dag niet prijzen vóór het avond is. Maar : — nu is het al voorbij middernacht en dus prijs ik 17 December en ben zonder eenig voorbehoud dankbaar voor wat deze middag mij bracht. Inderdaad, m'n oude vriend Noto Soeroto had niet te veel gezegd : — deze middag zal een openbaring voor je worden.

. . . . . er waren zeker een veertigtal genoodigden ; het zaaltje van het hoofdgebouw van de P. T. T. was vol stemrumoer en pas na afloop kreeg ik de gelegenheid tot Z. H. door te dringen om hem en de Ratoe Timoer te zeggen hoezeer ik de uitnoodiging op prijs stelde. De aansluiting met Indië kwam ongeveer kwart over 4 tot stand en plotseling was het of tijd en ruimte weg viel. Van ver over oceanen en werelddeelen kwam op den killen, donkerwordenden winterdag in Holland de gouden muziek van Java tot ons. En dat wonder werd niet alleen hoorbaar. Het werd : zichtbaar. Hier in een zaal van enkele meters bij enkele meters, zaten wij, het publiek, en zagen en luisterden, naar een tooneel van ontelbare mijlen. Ginds muziek en dans, in Solo. En hier: muziek en dans. Want daar bewoog zich, neigend als een bloem op den wind, sierlijk en met onnavolgbare gratie, het ranke figuurtje, dat straks in het Koninklijk Paleis voor H. M. de Koningin en voor het Prinselijk Bruidspaar dansen zal. Serimpi. Heilige dans van schoonheid. Het was als een gebed. En wat kan men voor grooter, nobeler en waardevoller geschenk brengen dan een gebed van schoonheid ? Ik heb plotseling diep beseft dat dit de schoonste gave is die een Javaansch hart geven kan. Nimmer heeft een dans mij zóó ontroerd als deze. En ik las die ontroering op de gezichten rondom mij.

. . . . . Dan was er nog iets dat mij trof : op dat moment dat plotseling storing op de zenders intrad en de muziek wegbleef, die ééne snelle, nauwmerkbare blik van de danseres naar haar moeder. De Javaansche genoodigden kwamen iets naar voren ; het muziek-motief neurieënd, een hunner het rhythme aangevende, totdat uit de luidsprekers de gamelanklanken weer aangolfden. Er was geen seconde van onderbreking in den dans geweest, de repetitie was uitmuntend. Maar in dat eene oogenblik

zag ik van de Ratoe Timoer naar den Mangkoe Nagoro en van den Prins weer naar de Ratoe. En terwijl de Javaansche gasten en vrienden de even ontbrekende muziek en het rhythme aanvulden met een toewijding die tegelijkertijd van hoffelijkheid en tegenwoordigheid van geest getuigde, zag ik de gezichten der ouders, geheel opgaande in den dans van hun kind en toen ik die uitdrukking vol ernst, wijding en concentratie op het gezicht van Prins Mangkoe Nagoro las, wist ik: deze mensch is een kunstenaar .....

Woensdag, 27 Januari. 1938

..... Mevrouw Ina Boudier Bakker zeide datgene wat ik altijd zoo sterk gevoeld heb: „Hij moet wel een zeer kunstzinnige natuur zijn." De sfeer was er dezen avond dan ook wel uiterst geschikt voor: het sublieme pianospel van Van den Sigtenhorst Meyer, onze gesprekken daarna en dan het exotisch milieu van Rient van Santen 's „Javaansche zaal", een omgeving die ik volmaakt passend vind bij zijn fijnzinnige en dichterlijke persoonlijkheid. Hier, in den kleinen kring van kunstenaars, in een rustig en intiemer samenzijn, kwam de Mangkoe Nagoro geheel los en ik zal nimmer vergeten met welk een vuur hij sprak over die merkwaardige wajangfiguur die Rient van Santen ons toonde: een Godheid over wien zich het hemelgewelf met zon, maan en sterren uitspant. Wij luisterden geboeid en ook Ina Boudier Bakker kreeg dien levendigen indruk, die ik reeds eerder ontving.

Donderdag, 4 Februari 1938.

..... een gesprek dat mij een verrassende en blijde openbaring werd. Want nadat ik met Noto Soeroto lang gesproken had, verscheen Z. H. plotseling in de kamer en toen Noto hem mededeelde waarover wij spraken nam hij spontaan en vol belangstelling aan het gesprek deel, zoodat we tot diep in den nacht samenbleven. Het feit dat Raden Mas Jodjana, na zijn optreden voor Koning Leopold, doorgereisd was naar Holland en zijn Château in Zuid Frankrijk voor eenigen tijd had verlaten interesseerde hem en hij voelde dadelijk voor een contact. Met de grootste bewondering heb ik dezen Mangkoe Nagoro gevolgd in zijn gedachtengang toen hij zijn oordeel en waardeering over en voor het streven van Jodjana uiteenzette. Hier sprak een man die gewend is de dingen van verschillende kanten te bekijken. Hier niets van het geringschattend niet begrijpen dat ik bij sommigen wel eens gevoeld heb voor de ontzagwekkende technische en practische moeilijkheden die een Oostersch kunstenaar in een Westersche omgeving heeft te overwinnen en .... op te lossen. Uit de woorden van den Prins spraken een levendig, scherp en intelligent begrip en een ruimheid van blik die mij diep troffen. Maar nog meer werd ik verrast toen Z. H. mijn vele vragen over het Javaansche dans-tooneel van zijn kant beantwoordde met een reeks vragen over het Westersch tooneel, speciaal tooneel

en literatuur in Nederland. Het werd een levendig gesprek waarin de Prins een levendige belangstelling toonde voor alle problemen van kunst en waarin hij blijk gaf van een zeer sterk gevoel voor humor.

Een paar opmerkingen, terloops even gemaakt tegen Raden Mas Noto Soeroto herinnerden mij er aan dat daar voor dezen mensch nog àndere problemen waren van geheel anderen aard en zij schonken mij de overtuiging dat Prins Mangkoe Nagoro een man is van veelzijdige belangstelling en begaafdheid. Na een dag vol officieële gesprekken en vermoeiende werkzaamheden rustte hij uit in de ontspannende sferen van den geest die voor talloozen een vermoeiende inspanning blijven. Dat wensch ik iedere officieële persoonlijkheid toe : op Java .... en .... in Nederland!

BEN VAN EYSSELSTEIJN

's Gravenhage

Ontwerp van een ex libris voor Z. H. Mangkoe Nagoro VII.
Ik heb het motief ontleend aan een versiering, zooals die enkele malen voorkomt op oude koperen talams uit de midden-Javaansche periode. De kumbha en de gevleugelde çankha zijn beiden geluks-, tevens vruchtbaarheidsmotieven.

Th. VAN ERP
's Gravenhage

Den Haag, 12 Mei 1939

Th. van Erp

Prince,

C'est dans la noble demeure de Votre Altesse que pour la première fois nous assistâmes à un spectacle javanais et entendîmes le gamelan.

Nous fûmes tout de suite charmés par la finesse artistique des danses et cette soirée restera pour nous un des meilleurs souvenirs d'une longue vie de voyages.

En ce jour où Votre Altesse célèbre le 24me Anniversaire de Son Accession au pouvoir, nous nous reportons plus particulièrement en arrière et revivons en pensée ces heures exquises.

Qu'en souvenir de l'accueil si bienveillant que nous avons reçu à diverses reprises au Mangkoenagaran, Votre Altesse daigne accepter les souhaits les plus sincères et respectueux que nous formons pour Son bonheur personnel et celui de la Ratoe Timoer et de Goesti Siti Noeroel Kamaril Ngasarati Koesoemawardhani.

Puisse Votre Altesse célébrer dans la joie ce même anniversaire pendant de très nombreuses années.

Batavia, le 15 Mars 1939.

RENÉ DELAGE

Consul Général de la France

Batavia.

Wanneer men mij vraagt om een herinnering te schrijven over den thans jubileerenden Vorst, moet ik teruggaan tot de eerste mobilisatiejaren van het Hollandsche Leger tijdens den grooten Europeeschen oorlog, dus nu ongeveer 25 jaar geleden.

Dan zie ik weer duidelijk voor mij, een eenvoudig Onder-Officier van de Grenadiers, ingedeeld bij het Depôtbataljon, ondergebracht in de vroegere Oranjekazerne aan de Mauritskade in Den Haag.

Sergeant Soeparto werd hij genoemd, woonde in de Weimarstraat en hoewel niemand precies wist, wie deze „Inlandsche Prins" eigenlijk was, gingen over hem onder de soldaten de meest uiteenloopende verhalen.

Schrijver dezes werd in de kazerne, door het feit, dat hij Candidaat-Indisch Ambtenaar was, min of meer als Indisch specialist van de troep beschouwd, maar had er zelf ook geen flauw idee van, wie en wat deze sergeant in Indië was.

Allerminst heb ik toen gedacht, dat ik in dit jubileumboek 25 jaren later enkele woorden over dit verleden zou schrijven.

Tot voor kort is Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII in mijn gedachten geweest „Sergeant Soeparto", zooals ik hem in 1914 heb gekend; als iemand, die zich in deze hem geheel vreemde omstandigheden volkomen wist te schikken.

De eenvoud in persoon, die zich nergens op liet voorstaan, streng en plichtgetrouw, doch die door zijn tactvol optreden de genegenheid van zijn minderen had en de hoogste waardeering van zijn meerderen.

Thans na zooveel jaren heb ik Zijne Hoogheid in geheel andere omstandigheden leeren kennen, als Bestuurder van het Mangkoenagorosche Rijk, maar zelfs nù behoef ik mijn herinnering geen geweld aan te doen om te zien, dat de verandering slechts uiterlijk is, doch dat „de mensch" dezelfde is gebleven.

Solo April 1939.

Mr J. F. A. VAN BRUGGEN

Soerakarta.

Kg. Goesti Pangéran Adipati Arjo Mangkoe Nagoro

Sebagai promotor jang bidjaksana dari pergerakan Boemipoetra (Boedi-Oetomo).

Saja moelai kenal dengan Seri Padoeka itoe pada waktoe almarhoem ,,Boedi-Oetomo'' masih moeda belia, sebeloem S. P. bertachta diatas singasana Mangkoenagaran.

Hal-hal jang penting jang kedjadian dalam lingkoengan ,,Boedi-Oetomo'', jang bersangkoetan S. P. itoe adalah sebagai jang berikoet :

1. Pada waktoe berhentinja Voorzitter Hoofdbestuur B. O. Padoeka Rn. Adipati Tirtokoesoemo jang telah marhoen, maka kalangan B. O. menghendaki soepaja almarhoem Padoeka Kg. Pangéran Arjo Notodirodjo di-Pakoealaman akan mengganti djadi Voorzitter Hoofdbestuur B. O. Pada waktoe itoe Seri Padoekalah jang dapat menggerakkan hati Padoeka Kg. Pang. Ar. Notodirodjo, sehingga beliau soeka mengaboelkan pengharapan kalangan B. O. itoe.

2. Dalam taoen 1915 sasoedahnja S. P. kombali dari Negri Belanda, dimana S. P. tinggal 2 tahoen lamanja, S. P. itoe terpilih mendjadi Voorzitter Hoofdbestuur B. O. Berhentinja pada waktoe S. P. diangkat mendjadi Kepala Keloewarga Mangkoenagaran dengan mendapat gelaran Pangéran Adipati Arjo Praboe Prangwadhono.

3. Ketika S. P. itoe memegang pimpinan B. O, maka jang dipentingkan dalam ichtiarnja jalah kemadjoean cultuur Boemipoetera. Sepandjang kejakinan S. P. itoe maka kemadjoean cultuur soeatoe bangsa itoe mengoeatkan economienja.

4. Lain dari pada jang termoeat dalam angka 3 diatas itoe maka adalah soeatoe tabi'at dari S.P. itoe, jang memberi kejakinan, bahwa S.P. seorang pemimpin jang bidjaksana. Adapoen tabi'at itoe inilah : S.P. atjapkali memoendoerkan (mengoerangkan kerasnja) barang soeatoe ichtiar jang dipandangnja terlaloe madjoe atau berani, tiada dengan mengoerangkan maksoed ichtiar itoe, dan atjap kali memadjoekan (mengeraskan) barang soeatoe ichtiar jang dipandangnja koerang berani (ketakoetan) jang tiada beralasan. Oléh karena itoe maka ichtiar B. O. pada ketika itoe — djikalau tiada banjak sekalipoen—senantiasa ada pada tempatnja.

5. Pada waktoe berdirinja Volksraad dalam tahoen 1918 S. P. itoe toeroet diangkat mendjadi lid, sepandjang doegaän orang banjak lain dari pada sebagai wakil Vorstenlanden djoega sebagai wakil B. O.

Demikianlah adanja.

Poerwokerto 25 April 1939.

Radèn Wedono
DWIDJOSÉWOJO
Poerwokerto.

Aan Zijne Hoogheid
Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII

Degersheim, Zwitserland
12 Februari, 1939

Het was begin October 1929 dat ik voor het laatst in de Mangkoenegaran heb vertoefd. Negen jaren ruim zijn omgevlogen maar nog helder staat de Vorstenlandsche tijd, de meest indrukwekkende mijner ambtelijke loopbaan, mij voor den geest.

Ook hier in den vreemde doemen de beelden, dezer dagen vooral, weer levendig voor mij op. Ik wandel over de landelijke paden, die van het dorp leiden door het landschap, over bergen en dalen en ik denk over den Jubileums-oproep die mij uit Solo hier geworden is.

De zachte, droge sneeuw knerpt onder mijn schoenzolen en ik trek over de witte velden, door stugge dennebosschen, langs eenzame boerenhoeven, stil en gesloten.

Door de heldere, zonnige lucht weerklinkt opeens bellengerinkel. Een arreslee nadert. Ik hoor vroolijke menschenstemmen, zie de dampende paarden opkomen, zie blozende, blijde gezichten, dames en heeren, diep weggedoken in bont en dekens. Dan sterft het gerinkel weg, de arreslee, geheel het beeld is voorbij en toch, ik hoor weer, ik hoor nog rinkelen . . . . . , het zilveren, het antieke schelletje uit de astana klinkt in mijn oor.

Het is het fragiele schelletje dat eens onzer tafelronde diende en zoo teer en fijn en toch de ijle ruimte van de pendopo geheel doordringend, tot de aandacht riep.

Het zilveren schelletje zingt weer in mijn oor — Het zingt van vroegere tijden, van dagen van weleer. —

Op 16 Juni a.s., den dag der voltooide drie windoe's zal ook ik weer in mijne verbeelding in de astana toeven en mij te midden der honderd maal honderden bevinden die den feestgetooiden pendopo zullen vullen en hulde en heilwenschen schier eindeloos en toch meer dan verdiend Uw deel zullen doen zijn.

Dan hebt ge driemaal acht jaren de schoone maar zware taak gedragen, die van hoogsten verantwoordelijken bestuurder in eigen domein,

die van eersten dienaar tevens van land en volk, aan wien plichtsgetrouwheid en zwijgende zelfverloochening als primaire eisch werden gesteld. Ge hebt deze betracht, in voornaamheid, in aanzien en eere. De gaven, de hoedanigheden U door de Goden geschonken, hebben naast U zelven, U daartoe in staat gesteld.

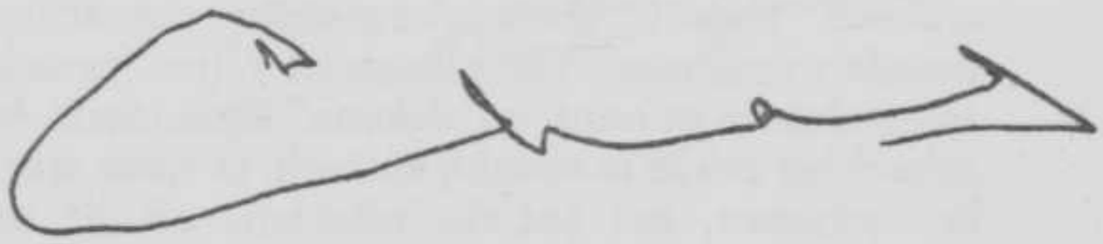
Ook Uw pad voerde vaak over bergen en dalen, door stugge bosschen en eenzame velden. — Het leidde U niettemin bestendig opwaarts, naar lichtende hoogten, alwaar men de wereld naar het Oosten en naar het Westen leert overzien.

Het is niet meer aan mij, het zou mij ook te ver voeren bij Uwe verdiensten stil te staan, trachten te noemen het vele dat gedurende de drie windoe's door U is tot stand gebracht, is gewrocht en opgebouwd, is afgebroken en excelsior, opnieuw is opgebouwd, als bestuurder en als mensch, op ambtelijk en cultureel gebied. — Anderen en jongeren, die sedert met U samenwerkten, zullen dat actueel en beter weten te doen.

Ik wil echter, hoezeer dan ook in gedachten, op den 16den Juni a.s. op U toetreden, de eerste oud-Gouverneur van Soerakarta tot zijn oud-Pangeran Adipati en de hand schudden van hem, van wien ik evenals van zijn volk, steeds de vriend ben geweest.

Ik wil dan tevens den innigen wensch uitspreken dat de volgende windoe-periode even glans- en zegenrijk als de voorafgegane en de Voorzienigheid ook verder met U en de Uwen zal zijn.

M. B. VAN DER JAGT
's Gravenhage.

Van den knaap, wien de dagtaak was opgelegd

Djaka Toenḍa is zijn naam : de knaap die plichtmatig iets overbrengt. Djaka Toenḍan wordt hij ook geheeten : degeen die de handeling van het overbrengen ondergaat. Drager en gedragene zijn hier identiek, zooals dit bijv. het geval was bij de oude Grieken met hun "leukippos", welk begrip zoowel het witte zonnepaard als den zonneruiter omvat. Deze praelogische identiteit vindt men in alle mythen terug.

De bijgevoegde afbeeldingen geven weer, hoe men zich in het Zuider-gebergte van Midden-Java, speciaal in het gedeelte dat in Jogjakarta en in het Mangkoenagarasche Rijk is gelegen, den mythischen djaka voorstelt. In dit geisoleerde gebied van Goenoeng Kidoel blijken tradities bewaard te zijn gebleven, die men in wezen bij de volken langs den geheelen rand van den Stillen Oceaan, in beeld en in geschrift, terugvindt !

In de volkssage worden logisch heterogene elementen, mythisch homogeen geacht, zóó dat men ze ten nauwste aan elkaar verbindt tot vaste, voor elke streek karakteristieke complexen. Één van deze symbolen-complexen n.l. dat van tijger, slang en zonneknaap zal hieronder in beschouwing worden genomen.

Men hoore hoe in Goenoeng-Kidoel de praelogische mentaliteit het cosmisch gebeuren van zonsop- en -ondergang mythisch verwerkt :

„Djaka Toenḍa was, op het einde van den dag, aan den rand van een „groot bosch gekomen. Moe van zijn dagtaak, vleide hij zich neer op een „geel bemosten steen, die nog warm was van de laatste zonnestralen. Niet „wetend, dat het een singabarong was, viel hij in diepen slaap. Eerlang sloop „een reuzeslang (sawer boehoe) naderbij. De singabarong, bevreesd dat dit „ondier kwaad in den zin had, greep hem met den bek bij zijn staart. De „boehoe spuwde toen Djaka Toenḍa het ei in de hand en beet de singa-„barong in het achterdeel. De aanraking met het warme ei deed den djaka „ontwaken. Hij bemerkte dat het reeds daglicht was en rekte zich uit. „Toen vervolgde hij zijn weg."

Dit was de dongèng — het sprookje — die den eigenaar door zijn mbah-boejoet — zijn overgrootvader — was verhaald van de bijgaande, in calciet uitgevoerde beeldgroep (pl. 1); ze was in den grond gevonden bij het openleggen van een stuk boschgrond en beslist niet door menschenhand vervaardigd!

Het is wel duidelijk, dat wij hier met een onvervalschte zonnemythe te doen hebben, zooals wij overigens bij een, bij uitstek landbouwend volk konden verwachten, dat met de jaarlijks terugkeerende moessons rekening heeft te houden ; de Javaan heeft echter zijn oudere tijdrekening naar de maanfasen niet losgelaten, heeft zelfs zijn zonnemythen uitgebeeld in aan de maanvereering ontleende symboliek.

Als in een echte zonnemythe treedt in bovenvermelde dongèng de zon — hier in de gedaante van Djaka Toenḍa — als handelend wezen op, zonder als zoodanig genoemd te worden : de vermoeide knaap, die zijn vaste dagtaak heeft volbracht, legt zich bij het invallen van de duisternis ter ruste ; tegen den ochtend ontwaakt hij en vervolgt als, of met Djaka Toenḍan (de herboren jonge zon) plichtmatig zijn dagelijkschen weg.

Een soortgelijke sculptuur is de vermoedelijk veel oudere, in zeer hard materiaal (gesilicateerd koraal) middels ,,kloptechniek" uitgevoerde, beeldgroep. De heer G. P. L. Hilhorst te Jogja, die 5 jaren wetenschappelijk teekenaar was aan de Utrechtsche Universiteit, was zoo welwillend haar voor deze publicatie exact te reproduceeren (pl. 2 en 3). Het verweerde beeldwerk was n.l. niet te fotografeeren. De groep vertoont op de eene zijde Djaka Toenḍa, slapende op de singabarong en op den anderen kant de reuzeslang, die hem bij het begin van den dag in levenden lijve uitspuwt. Van deze voorstelling wist de eigenaar niets te verhalen ; zij was vele generaties terug op Mangkoenegaranschen bodem gevonden, even beoosten de Jogjasche grens der afdeeling Goenoeng Kidoel.

Een derde — hier niet afgebeelde — groep geeft denzelfden knaap weer, zich rekkende op de singabarong, alweer met opgeheven armen en gespreide knieën (als pl. 1), terwijl de reuzeslang over hem heen glijdt, ongeveer zooals de volgende beeldgroep (pl. 4) dit te zien geeft. Bij deze laatste, in calciet uitgevoerde groep is de groote katachtige echter niet aangegeven, doch wel vallen er Djaka Toenḍa's drievingerige handen op en de lange loshangende haren van de oude zon. ,,De slang wist niet dat ,,het een slapende tjèbol, (dwerg) was ; hij geleek een gelen steen, waarop ,,de slang zich neervleide", zoo vertelde mij de oorspronkelijke eigenaar uit het Wanasarische. Hoe kon deze ook bevroeden dat het hier niet de nachtslang, doch de zonneknaap was, die met vernietiging (verzwolgen worden) werd bedreigd !

Het meest vreemdsoortige van alle Goenoeng Kidoelsche beelden (pl. 5), met deze zonnemythe in verband staande — het beeld is in gewone trachiet (kalisteen) gehouwen — vertoont den zonnedwerg, hier Djaka Toenḍan geheeten, toegerust met slangekoppen in de plaats van handen, ,,want hij ,,was van slangenafkomst (bangsa sawer)". Zijn glad achterovergekamd haar vormt een dikke (asymmetrische) haarrol op het achterhoofd (pl. 6). De handen geven in plaats van de gebruikelijke ,,drie vingers" van de maanmytische menschenhand : bovenkaak, tong en onderkaak van een slang te

1

pl. 1. (coll. Moens)
l = 33,5 cm.

2

pl. 2. (coll. Moens)
l = 49,5 cm.

3

pl. 3. (keerzijde pl. 2)

4

pl. 4. (coll. Moens)
h = 34 cm.

5

pl. 5. (coll. Moens)
h = 25 cm.

6

pl. 6. (keerzijde pl. 5)

7

pl. 7. (coll. Moens)

8

pl. 8. (coll. Moens)

9

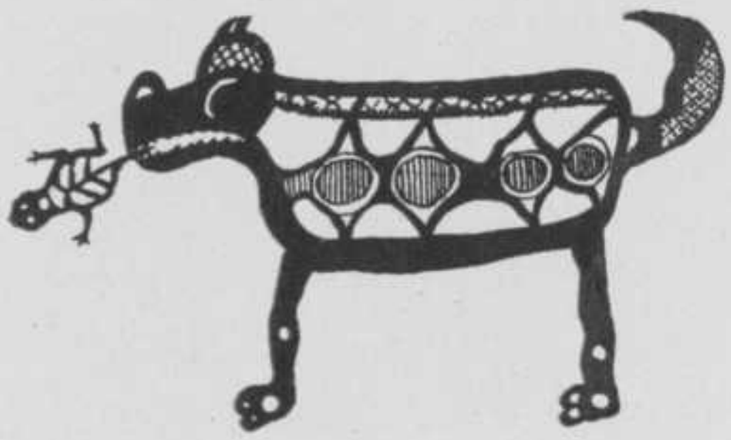
pl. 9. (coll. Moens)

10

pl. 10. (fig. 69, Hentze)

11

pl. 11. (fig. 59, Hentze)

12

pl. 12. (fig. 57a, Hentze)

13

pl. 13.
(pl. III, Locher)

14

pl. 14. (pl. II, Locher)

15

pl. 15. (fig. 182, Hentze)

16

pl. 16. (fig. 189, Hentze)

17

pl. 17. (foto VIIIa, Hentze)

zien. De knaap is door zijn gedrongen gestalte, z'n abnormaal groot hoofd, z'n te korte armen en de beenen, die de karakteristieke zithouding der dikbuikige dwergfiguren vertoonen (zooals dit ook bij den overbekenden maandwerg Ganeça het geval is), duidelijk als „tjèbol" gekarakteriseerd.

Deze dwerg kan als zoodanig uiteraard zoowel de zon als de maan voorstellen, doch door een bijzonder symbool, dat aan de rugzijde is afgebeeld (pl. 6), n.l. een groote visch (een walvisch-achtige ?), die aanstonds aan de Jonasmythe denken doet, is hier inzonderlijk zijn zonnenatuur aangeduid. Deze Jonasmythe van het door een zeeondier verzwolgen worden van de avondzon, die immers steeds op mysterieuze wijze in de wateren verdwijnt en des morgens daaruit even plotseling weer te voorschijn treedt, — dus door het Groote Zeemonster weer moet zijn uitgespuwd — is typeerend voor alle kustbewoners.

Op de vraag, waarom men zich Djaka Toeṇdan als zoo'n zonderling personage voorstelde, vroeg de eigenaar uit het Ngawènsche vergiffenis voor zijn onwetendheid. Hem was alleen verteld, dat dit beeld van den slangedwerg bij een onweder uit de lucht was komen vallen ! Deze mededeeling is te merkwaardiger, als men bedenkt dat de slang ook het symbool is van den bliksem, die vanuit de donkere wolken of, bij sommige Indianenstammen, vanuit het donkere gevederte van den dondervogel op de aarde neerschiet. Op de Javaansche goenoengan wordt deze dondervogel (Gelap of Goeṇdala) bijna altijd uitgebeeld.

Bij een vergelijking der vorengenoemde iconografische motiefcomplexen met de door de Gentschen professor Carl Hentze gepubliceerde cosmische symboliek der volken rond den Pacific en met die, welke de studie van Locher over de primitieve cultuur van een Noordwestelijken Indianenstam behandelt *), vindt men de hooger geopperde onderstelling bevestigd, dat men bij de afgebeelde Goenoeng Kidoelsche steensculpturen met praelogische concepties te doen heeft, welke met de zonnemythe in verband staan.

Wat verhalen daarenboven de plaatselijke dongèngs van het hoogervermelde fabeldier singabarong ? Poerbatjaraka was zoo vriendelijk mij mede te deelen, dat deze naam waarschijnlijk ontstaan is, dank zij een Javaansche mislezing van den Kawi-tekst van den Bhāratayuddha (IX, 3): „Bhima gaat immers met hartstocht door zeeën, bergen en wouden om „te vangen olifanten, leeuwen (singa) en beren (barwang)". De twee onbegrepen woorden „singa" (leeuw) en „barwang" (beer) nu, werden ten onrechte tot één samengevoegd ; dat woord zou dan „leeuwbeer" of „beerleeuw" moeten beteekenen, hetgeen fysiologisch een monstrum is.

---

*) Aan Hentze: Objects rituels, croyances et dieux de la Chine antique et de l'Amérique (1936) en Locher: The serpent in Kwakiutl religion (1932), zijn 7 teekeningen en één foto ontleend, welke hier ter vergelijking zijn bijgevoegd.

In de praelogische mythensfeer der dongèngs bestaat echter de volgende verklaring van dien naam. De singabarong is een bastaard (jav. blaster) uit een manlijken ,,djenggiri" — een fabeldier (ontsproten uit tijger en wijfjesbantèng) met tijgerlichaam, doch bantèngkop en staart — en een vrouwelijke ,,baoeng" — geboren uit een mannelijke moenjoek (aap) en een wilde hond — een rechtopgaand, staartloos wezen met den roofdierkop van haar moeder. Hun jong, de singabarong, verkreeg het tijgerlichaam van den djenggiri, doch den langgerekten kop met den scherpgetanden muil en den langen wilden haardos van de baoeng, zoodat de bastaard veel gelijkt op den leeuw, in wiens manen zijn kracht zetelt.

Wat nu te denken van het woord singabarong? Singa en sima (tijger) zijn mythische equivalenten en worden door den Javaan, wien de leeuw onbekend is, door elkaar gebruikt. Met het woord baoeng of bahoeng wordt heden ten dage nog aangeduid het maanblaffen van den (wilden) hond. Kan het niet ook den naam voor den maanhond zelf zijn ? Dit lijkt waarschijnlijk, als men barong, bagong en bahong (of bahoeng) als drie varianten voor hetzelfde begrip mag beschouwen (r-g-h reeks ?). Dit zou o.m. uit het volgende kunnen blijken.

De ,,Nicobaren", waarvan Marco Polo, Pordenone en Mandeville in de Middeleeuwen vermelden, dat alle inwoners er menschen zijn met hondekoppen — zij worden door genoemde groote reizigers in hun werken ook zoo afgebeeld — zullen niet onwaarschijnlijk ,,Noesa Barong" geheeten hebben, of wel de ,,Honden-eilanden". Bagong beteekent in het Soendaneesch zwijn ; zwijn en hond zijn mythisch elkaars verwanten. Basoe bijv. dat in het Javaansch hond beduidt, is er tevens den naam voor een hybridisch wezen met een zwijnskop, terwijl bahoeng (Jav.) de bastaard is met den hondekop, zooals wij gezien hebben. Vermoedelijk zal dus de grondbeteekenis van het woord barong wel ,,hond" zijn geweest en is het etymologisch in verband gebracht met barwang (Kawi) of baroeang (Maleisch), dat ,,beer" beduidt, wijl hond, zwijn en beer mythisch elkaars equivalenten zijn, zooals Koppers reeds heeft bewezen *). Indien de Javaansche mythe het woord singabarong reeds kende, zou echter de door Poerbatjaraka vermelde mislezing geheel verklaarbaar worden, al zou daar nog niet uit volgen, dat singabarong ,,beerleeuw" zou beteekenen. Veeleer zou het te verkiezen zijn te spreken van de ,,hondskoptijger", zooals dit ook uit de dongèng van zijn herkomst naar voren komt. Deze onderstelling van een zeer oude vermenging van hond- en tijgersymbolen, wordt versterkt door hetgeen bijv. de mythen der Bahau- en Kenja-dajaks van Midden-Oost-Borneo ons leeren. Hun mythische maanhond ,,aso" (pl. 7) met de groote nachtoogen van hun spookaap (Tarsius spectrum) — in dezelfde houding afgebeeld als onze Djaka Toenda van pl. 1 en met de lange haren als groote maanhoorns opgemaakt —

*) Der Hund in der Mythologie der zirkumpacifische Völker.

treedt n. l. meestal in de plaats van hun mythische tijger (rimau), of zooals zij zelf zeggen: „het is feitelijk een rimau (Jav. singa), doch wij „noemen hem uit eerbied aso" (Jav. barong), zoodat deze aso in feite reeds een soort singabarong is, al is hij nog aan de maanmythensfeer gebonden. De huidige beteekenis van singabarong is „leeuw" en hieruit valt af te leiden, dat deze Javaansche bastaard moet worden opgevat als de in de zonnemythen ingepaste maanhond of maantijger, want de leeuw is het mythische zonnedier bij uitnemendheid. Het was echter als zoodanig den Javanen en Chineezen onbekend, evenals dit bij de Dajaks met den niet op Borneo voorkomenden tijger het geval is. De Chineezen heeten hun mythischen leeuw, die inderdaad meer op een maanblaffenden hond gelijkt (pl. 8), „de hond van Buddha", terwijl de weleens op de Javaansche goenoengan aan weerszijden van de toegangspoort voorkomende, op de voorpooten staande Chineesche leeuwen steeds „barong" geheeten worden (pl. 9); deze barong wordt gewoonlijk, evenals de Dajaksche aso, met een uitgesproken naga-muil afgebeeld met scherpgetande, van slagtanden voorziene kaken, waarvan de gekrulde bovenkaak gemeenlijk beduidend langer is dan de onderkaak. De Chineesche tijger daarentegen is, evenals de beer, de hond en de wolf in de Pacifische iconografie, de demonische gedaante van de in het Westen herboren lichte maan, die den nachtslang, het duisternissymbool van de afnemende en de donkere maanfasen, in den staart bijt om hem te verslinden. Op zijn beurt bijt de slang den lichten tijger in den staart of in zijn partes posteriores, of, zoo de beide duistere maanfasen elk door een slang zijn voorgesteld, bijten deze drie dieren elkaar in de staarten (pl. 10), zoodat gewoonlijk in het slang-tijger-complex de volledige kringloop der lunaire schijngestalten besloten is.

Wat zien wij nu bij onze beeldgroep (pl. 1)? Ook de singabarong, de westelijke zonnetijger, bijt den duisternisslang in den staart — dit komt op de foto slecht uit — en deze de hondskoptijger in het achterdeel. Duidelijk blijkt hier ook, door de groepeering om den zonneknaap Djaka Toenḍa, het gebruik, in de Javaansche sfeer der zonnemythen, van aangepaste maansymboliek. Bij deze omzetting valt gewoonlijk tevens de volgende bijzonderheid waar te nemen. Is bij de lunaire lichtsymboliek, die steeds gekoppeld wordt aan de idee van wedergeboorte (van de maan) en van geboorte van den eersten mensch, de vader steeds een dier — zie bijv. de afgebeelde aso — en de stammoeder een mensch — vgl. de Kalang-legende der Javanen — bij de aangepaste zonnesymboolcomplexen is juist de moeder het dier, in ons geval dus de singabarong!

De vermoeide zonneknaap Djaka Toenḍa legt zich derhalve ter ruste — keert weer terug — in den veiligen schoot van het moederdier, dat hem te beschermen heeft tegen de gevaren der duisternis, in den vorm van den nachtslang. Door dezen in den staart te bijten, dwingt de singabarong hem de verzwolgen zonneparel of de zonne-foetus (de haarlooze jonge zon,

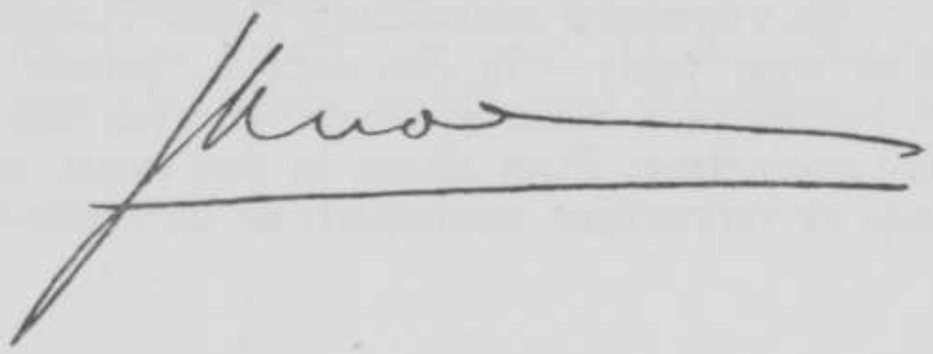
die zijn haardos van krachtige stralen eerst in den loop van den dag geleidelijk verkrijgt) weer vrij te geven. Deze wedergeboorte van de zon (Djaka Toenḍan) of van den zonneknaap (Djaka Toenḍa) wordt in de andere analoge beeldgroep (pl. 2 en 3) voorgesteld door hem door den nachtslang te doen uitspuwen, zooals bij sommige Indianenstammen de lunaire vaderhond het kind uit den bek stoot (pl. 11) en bij de Chineezen dit door den lunairen beer geschiedt of door den man met het beeremasker (pl. 12).

De dwerg (pl. 5) die door zijn gedrongen lichaamsbouw en zijn gerimpeld gelaat tegelijk oud en jong kan schijnen, is vanzelfsprekend het meest geëigende symbool voor deze ambivalentie. De typische houding van den zonneknaap op pl. 1 (opgeheven handen en gespreide knieën), vindt men exact terug bij verschillende Noordwestelijke Indianenstammen; hij heet er Nolemgila (Jav. baḍoet). Ook daar is deze dwerg de drager van de zon en heeft hij, als op pl. 5, slangenaard, al wordt hij — of liever zijn vrouwelijk aspect, want hij is er bisexueel — met visch-handen weergegeven (pl. 13). Locher heeft reeds op de praelogische identiteit dezer duisternis- of onderwereldsymbolen van slang en visch gewezen. Overigens eindigen bij die stammen de vleugels van den dondervogel — dit cosmische lichtsymbool voedt zich met de walvisch of de slang der duisternis, zooals de Chineesche lichttijger dit met de nachtslang doet — wel eens in koppen van het duisternis- of onderwereldmonster (pl. 14), zooals in Goenoeng Kidoel des zonneknaaps armen (pl. 5),

Ook in China vindt men op de versierde neolitische keramiek van Pan-chan (pl. 15) en op archaische bronzen denzelfden knaap terug met de opgeheven handen en de gespreide knieën en soms ook de lange haren als twee groote hoorns opgemaakt (pl. 16), evenals bij den aso der Dajaks, terwijl bij één dier heilige bronzen vaten niet alleen de wapperende haardos, doch zelfs de slangehanden zijn aangegeven (pl. 17) als bij onze beelden uit Goenoeng Kidoel.

Deze plaats laat geen ruimte voor meer dan een vluchtig overzicht; er is hier aan de hand van slechts één enkel symbolencomplex uit Zuid Midden-Java op de frappante overeenkomst met die der overige Pacificculturen gewezen kunnen worden. Uit het in de laatste jaren uit deze kostelijke schatkamer van praelogische cultuur te voorschijn gekomen materiaal blijkt, dat van vrijwel alle typeerende Pacifische symbolengroepen, Goenoeng Kidoelsche parallellen aantoonbaar zijn. Mogen de Indische praehistorici en ethnologen zich het bezit van deze vorstenlandsche goudmijn waardig toonen!

Ir J. L. MOENS
Jogjakarta.

Niet zonder aarzeling heb ik deze regels neergeschreven als een luttele bijdrage aan het gedenkboek, dat ter gelegenheid van haar Triwindoe-Jubileum aan Zijne Hoogheid Mangkoe Nagoro zal worden aangeboden. De uitgebreide vrienden- en kennissenkring van Z. H., nog niet gesproken van de talrijke vereerders, zal ongetwijfeld dit gedenkboek rijk voorzien hebben van geschriften, waarin gevoelens van achting en waardeering zijn neergelegd, waardoor het boek als het ware een schatkamer vertegenwoordigt met schitterende juweeltjes van stukken. Maar een bescheiden plaatsje zal er toch nog wel over zijn voor deze simpele woorden van mij.

Na de terugkeer van Z. H. naar Indië, heb ik Z. H. niet eerder weer gesproken dan in 1919, toen ik na mijn dienstaanvaarding als gouvernementsarts van den D. V. G. te Semarang, een vereerende uitnoodiging ontving om aan het Mangkoenegaransche hof te verschijnen. Uit dit feit, dat mij dan ook ten zeerste trof, sprak wel nog altijd uit den Mangkoe Nagoro het vriendenhart van Raden Mas Hario Soerjosoeparto uit onze Leidsche studiejaren. Ik heb namelijk het voorrecht gehad eenige jaren met Raden Mas Hario Soerjosoeparto in Leiden samen te wonen, en heb mogen ervaren, dat Rn. Ms. Har. Soerjosoeparto in alle opzichten een goed vriend en huisgenoot was. Nadat hij Leiden verliet om in Den Haag dienst te nemen bij de Grenadiers en Jagers, bleven wij steeds met elkaar in contact. Wij zagen elkaar geregeld in de ouderlijke woning van mijne vrouw. Rn. Ms. Har. Soerjosoeparto kwam er graag en was er ook altijd welkom en langzamerhand mochten wij hem dan ook tot onze huisvrienden rekenen.

Hoezeer Rn. Ms. Har. Soerjosoeparto deze vriendschap weet te apprecieeren getuigde wel het feit, dat Z. H. tijdens haar kort verblijf in Holland begin 1937 de familie van mijn vrouw heeft opgezocht, ondanks de drukke bezigheden, die Z. H. uiteraard in beslag namen.

Dat zijn slechts enkele grepen uit mijn herinneringen aan de jeugdjaren van Rn. Ms. Har. Soerjosoeparto. Hiermee wil ik alleen aantoonen hoe Z. H. als mensch en vriend is.

Van vele zijden zal er ongetwijfeld genoeg licht vallen om Z. H. te doen kennen als staatsman, als kunstkenner, als wijsgeer en als literator.

Hetzij mij dan ook vergund bij de vele gelukwenschen en de waardeerende woorden, welke ter gelegenheid van het Triwindoe-Jubileum van Z. H. uitgesproken worden, de mijne te voegen om den mensch te eeren, die den vrienden een toonbeeld is van een vriend.

R. M. NOTOKWORO
Semarang

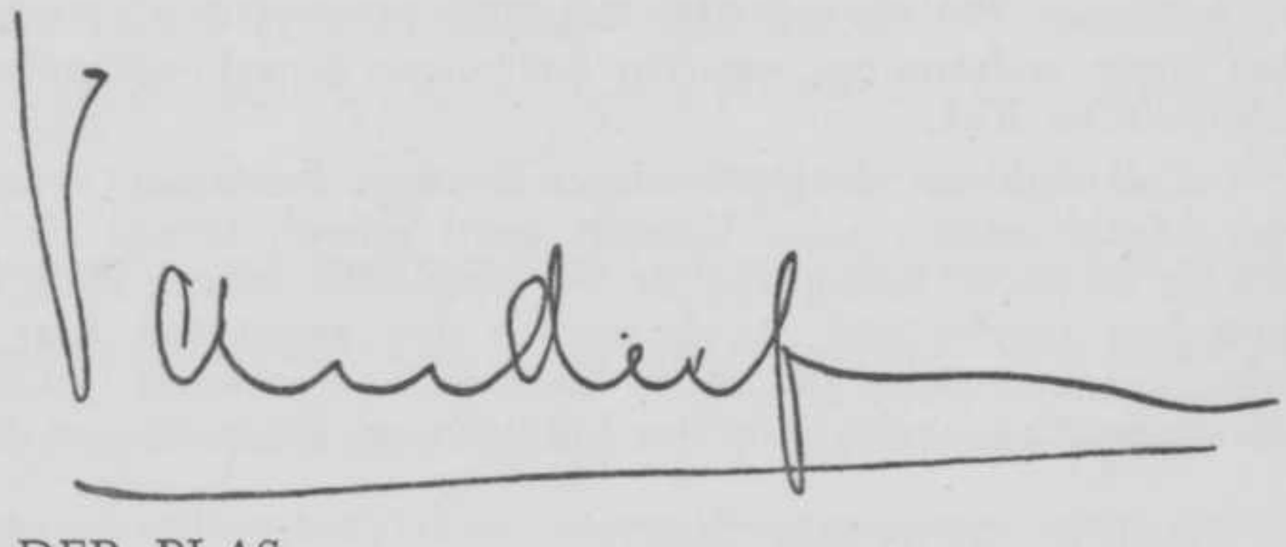
Aan Z. H. Pangeran Adipati Ario
Mangkoe Nagoro VII

In droomrig ijle tonen zet de gamelan
Zijn zangen in, een liefelijk ontluiken van
Zeer blanke bloemen in de morgenschemering.
Nog koelt de dauw de voeten van den hemeling,
Die daalt ter aarde in dit licht en heilig uur,
Waarin geen strijd en zonde is en stil en puur
Het Al ligt droomend in de brooze sluiers van
Den jonggeboren dag. Nóg heeft de luister van
De zon geen overmacht . . . Maar hoor, daar zingt en zwelt
Een vloed van tonen, uit de eeuwigheid geweld,
Al voller, dieper, wassend onweerstaanbaar, slaakt
De banden van de duisternis : het Al ontwaakt.

En 't zinrijk spel van strijd van goed en kwaad,
Van hemelingen, ridders ; heldendaad
En offer, deugd en schoonheid, schuld en straf,
Bloeit verder open. En volmaakt verweven
Zijn handeling, muziek en stem. Soms, even,
Wordt Gatotkatja's toorn zeer fel : geheven,
— Zoo onaanraakbaar rein ! - uit het rumoer,
Herstelt Soembadra harmonie, een zweven
Van schoonheid teeder tusschen strijders stoer.
Doch de volmaaktheid is niet van dit leven :
Uit eeuwigheid, van d'overzij van 't graf,
Geheven uit het aardsche, zingen koren
De weemoed om een paradijs verloren,
De schoonheid zelf, de moed, en al hetgeen
Voor menschen ver en onbereikbaar scheen.
In bovenaardsche eeuwigheid allèèn
Versmelten stem en fluit, kenong en snaar
In opperste doordringing van elkaar.
Het absolute, dat den mensch zoo klein,
Als eenling onbeteekend doet zijn,
Maakt los zijn ziel, in 't luistren, van den waan
Van 't IK, dwingt haar in 't Eeuwige op te gaan.

En in het spel een koning, die altijd
Volmaakt van wijsheid, de Pandawa's leidt ;
De goede raadsman, vriend en vredestichter ;
Als Plato's wensch : de koning-wijsgeer, dichter.

O, Prins, die Solo's kunst hebt opgevoerd,
Totdat Uw vrienden, die haar, diep ontroerd,
Beleven mochten, louter zwijgen vonden
Bij zóóveel schoonheid ; Gij die hebt verbonden,
— Gij Al-Javaan — wat Jogja, Tjirebon,
Aan kunst en geest en schoonheid bieden kon,
Met Uwe hofkunst ; Gij, wiens breede geest
Voor alle kunst bevruchtend is geweest,
Van Banten tot Blambangan ; dien Uw vrienden
Als Leider wisten, waar zij Java dienden
In zijn cultuur, gij zijt het, dien wij zien
In wajangsymboliek ; Gij ook, in wien
Wij weten Java's schoonheid, wijsheid, geest,
In zeer Javaansche harmonie geklonken
Tot gaaf geheel! . . . . . .
Biedt dit Triwindoe-feest
— Als U! - ons vreugde meest om wat, geschonken
Aan schoonheid, riep cultuur tot nieuwen groei ;
Omdat Uw hofkunst heffen wil de massa,
Maar ook, verjongd, wil wortlen in de desa ;
Uw droom te dienen zullen wij niet rusten
Vóór Java gansch, tot aan zijn verste kusten,
Verblindend straalt in hellen geestesbloei!

CH. O. VAN DER PLAS
Soerabaja.

De diverse ontmoetingen, welke mijne echtgenoote en ik de eer hadden met Zijne Hoogheid op Java en in Nederland te hebben, en de blijvende indruk, welken ik behouden heb van een verlicht Vorst en drager van een hooge cultuur, hebben reeds lang geleden bij mij een levendige belangstelling in de geschiedenis van het Rijk Mangkoenagoro, zijn Vorstenhuis en tradities gewekt. Ik heb toen getracht meer kennis van de geschiedenis, de structuur en den financieelen en economischen toestand van het Mangkoenagorosche Rijk te verkrijgen.

In die geschiedenis vond ik de verklaring van de geestelijke fundamenten der later zoo rijk opbloeiende, door dit Vorstenhuis uitgedragen en bevorderde cultuur en tevens punten van overeenkomst met de stichting van het Huis van Oranje en de hieruit ontstane Nederlandsche cultuur.

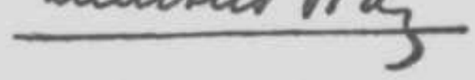
Immers zooals de eerste Prins van Oranje streed voor recht en vrijheid, de twee voornaamste cultureele begrippen, zoo ziet men ook door Raden Mas Said, den eersten Vorst van Mangkoenagoro, den grondslag van zijn Huis en Geslacht, van zijn Staat en Vorstendom leggen in een strijd om recht. Want was er door Soesoehoenan Pakoeboewono II niet veel onrecht gedaan aan den naar Ceylon verbannen vader van Raden Mas Said, die een oudere broer van dien Soenan was ? Om verkrijging van recht en vrijheid werd Raden Mas Said, tegen zijn oom opstandig.

De geschiedenis, geschreven in de kronieken der O.I. Compagnie, welke in Raden Mas Said eveneens een sterk tegenstander vond, getuigt meermalen van den moed en kracht, het fiere karakter en den edelen aard, de volharding en de geestelijke gaven van die zeer strijdbare figuur. Raden Mas Said, op verschillende fronten oorlog voerende tegen den Soenan, tegen Pangeran Mangkoeboemi, den Stichter van het Rijk Djokjakarta en tegen de O. I. Compagnie, wist bij zijn onderwerping zulke gunstige voorwaarden te bedingen, dat hij met zijn leenrijkje in 1755 den grondslag legde voor het latere zelfstandige, van het Soenanaats geheel onafhankelijke Mangkoenagoro'sche Rijk.

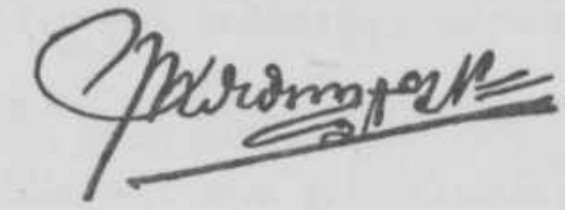
Zoo verklaart de geschiedenis hoe het fundament van het Geslacht der Mangkoenagorosche Vorsten werd gelegd, terwijl zij voor dengene, die in de ontwikkeling van de Vorstenlanden belang stelt, duidelijk maakt hoe door voortzetting van de traditie dier gaven van hart en hoofd het Mangkoenagorosche gebied tot bloei en voorspoed is gekomen, om haar hoogtepunt van cultuur in den huidigen zoo sympathieken Vorst te vinden.

Dr J. E. QUINTUS BOSZ.
Utrecht, tijdelijk Soerabaja

Mei 1939

Rn Ms RIO GONDHOATMODJO
Djokdjakarta.

De Kroon der Koningen

In Europa zijn we gewend aan een zóó groote overladenheid van de boekenmarkt, dat haast geen enkel geschrift zich meer kan handhaven en naar verhouding slechts weinig schrijvers als klassiek kunnen gelden door spontaan gelezen te blijven worden. Hier is dat geheel anders ; daarvoor liggen boeken vaak nog maar al te zeer boven de finantieele draagkracht en het intellectueele niveau der bevolking, welke bovendien nog conservatiever is. Wanneer dan ook een geschrift van generatie op generatie wordt doorgegeven — d.w.z. overgeschreven, omdat het vergankelijk schrijfmateriaal in de ruïneuze tropen na eenige tientallen jaren bedenkelijke slijtage gaat vertoonen — dan mag daaruit alléén nog niet besloten worden tot een klassiek karakter van zoo'n werk, immers kritiekloos conservatisme en uitzicht-benemend provincialisme kunnen ook de oorzaak zijn. Anders wordt het, wanneer een geschrift zich gedurende eeuwen weet te handhaven over een uitgestrekt taalgebied, of zelfs over verschillende taalgebieden ; dan kunnen we m.i. met recht den term „klassiek" gebruiken.

Een van dergelijke geschriften nu is de Tādjoe 's-Salāṭīn, welke Arabische titel kan weergegeven worden met Kroon der Koningen. Het is Moslimsch-zedekundig, samengesteld in de eerste jaren van de 17de eeuw op Noord-Sumatra in de Maleische taal, wel op last van den Atjehschen sultan. Daar het naar Perzische voorbeelden bewerkt was en zelfs hieruit gecompileerd, terwijl ook op de taal der handschriften wel het een en ander valt af te dingen, heeft men van Westersche wetenschappelijke zijde de beteekenis ervan wel eens onderschat, vooral nadat de eerste uitgave ervan zóó enthousiast gebeurde. Toen het boek in 1827 van de Landsdrukkerij kwam, de Maleische tekst in Arabische letter synoptisch gedrukt met de Nederlandsche vertaling, hadden honderden hooggeplaatsten en welgesitueerden zich er op ingeteekend vanwege de aan dit werk toegeschreven voortreffelijkheid. Het onderscheidde zich inderdaad van de meeste andere geschriften in het Maleisch doordat het na een inleiding vier-en-twintig welgescheiden hoofdstukken bezat, terwijl de tekst bovendien herhaaldelijk werd onderbroken door verzen in afwisselende dichtmaten, allebei ongebruikelijk. Dit was de invloed van de Perzische modellen, die — in deze opzichten helaas — weinig navolging hebben gevonden.

De latere kritiek nu richtte zich op het niet-origineel karakter van het geschrift en de vergrijpen tegen het goede taalgebruik. Toegegeven, maar heeft het oog daarbij wel voldoende opengestaan voor de verdiensten uit anderen hoofde? Nadat dit werk in 1602 tot stand gekomen was, en twee en een kwart eeuw later in 1827 nog in verscheidene exemplaren beschikbaar was voor den druk uit letterlievend, wetenschappelijk, orientalistisch oogpunt, werd het herhaaldelijk herdrukt uit commercieele motieven, en wel in 1864 door Lange te Batavia (in den geest en naar de letter der eerste boekuitgave) en in 1866 door van Dorp te Semarang. Waren de Maleische handschriften en uitgaven tot nog toe van betoogende opzet geweest, met een groot aantal exempelen ter adstructie, de bewerking van 1866 viel in zooverre uit den tot dusverre aangeslagen toon, dat het betoog vrijwel verviel, dus ook de hoofdstuk-verdeeling, en de exempelen vrij los aaneengeregen zijn.

Een enkel woord over de dozijnen verhalen van dit geschrift, waarvan ik de algemeene opzet gepoogd heb te schetsen in mijn boek Over Maleische Literatuur, hoofdstuk 19: Twee Moslimsche Exempelboeken als Vorstenspiegel.

De schrijver wijst op de vergankelijkheid des levens, hetwelk een brug gelijk is, waarop slechts een dwaas zich duurzaam zou willen vestigen, maar die door wijzen slechts wordt beschouwd als het middel om te geraken tot het beoogde doel, den overkant: d.i. het hiernamaals. (De brug te Florence met de daarop gevestigde winkels was den schrijver hoogstwaarschijnlijk onbekend, maar zou zijn oordeel niet beïnvloed hebben). Des schrijvers tijdgenoot Akbar de Groot-Mogol liet boven het groote portaal van de moskee in de door hem gebouwde stad Fath-poer Sikri de woorden beitelen: De wereld is een brug; ga erover, maar bouw er geen huizen op. Deze wijsheid schreef hij inmiddels toe aan Jezus Christus, profeet van den Islam. —

Eens zou een rijksbestuurder aan zijn vorst een juweelen-transactie voorgesteld hebben, waarbij hij in korten tijd en zonder risico 100% kon winnen. Verontwaardigd wees de vorst het voorstel van de hand, als argument aanvoerende, dat de kooplieden en ondernemers hierdoor maar broodeloos gemaakt zouden worden, terwijl de koning kans liep zijn vorstelijke waardigheid minder zegenrijk te vervullen. Zoo was ook de opinie van den door Raffles naar Singapore geroepen zelfbestuurder die niets wilde weten van makelaardij en commissionnaire provisiën, die hem werden voorgespiegeld om zijn berooide kas te stijven, doch geenerlei bedenking had tegen de willekeurige belastingen en zeeroof zijner voorvaderen. Willem I en Leopold II dachten hier anders over.—

Toen een vorst het voornemen te kennen gaf, zich persoonlijk te kwijten van zijn godsdienstplicht om de bedevaart naar Mekka te ondernemen, bezwoeren de raadslieden hem, zijn rijk niet aan de anarchie ten

prooi te laten. Hij kon toch veel beter gebruik maken van zijn wettelijk geregeld recht, de hadj voor zich te laten doen door een plaatsvervanger die hiervoor in aanmerking kwam. Zij kenden wel een vrome, die de verdienste van niet minder dan een zestigtal bedevaarten had opgehoopt, en wellicht bereid gevonden worden zou, één hiervan af te staan aan Zijne Majesteit. De volhardende Mekka-ganger werd ontboden en bereid gevonden den koning het verlangde af te staan; voor één stap echter reeds eischte hij alle schatten der aarde. Op het onmogelijke van zijn eisch gewezen verklaarde hij zich anderzijds bereid den koning „pro Deo" de verdienste al zijner pelgrimstochten af te staan, wanneer hij bereid was een willig oor te leenen aan de klachten zijner onderdanen en hen rechtvaardig te regeeren.—

Moge dit laatste exempel naar Westerschen smaak wel wat „exotisch" overdreven zijn — zooals trouwens verscheidene dezer exempelen, die menigmaal aan kracht inboeten door de mateloosheid der voorstelling — de zedelijke ernst is onmiskenbaar en dan ook blijvend begrepen.

Buiten Javaanschen bodem is de Tādjoe 's-Salāṭīn bij mijn weten niet gedrukt, en in het bijzonder in de Javaansche taal is er veel roem voor weggelegd geweest. Dit blijkt uit het groot aantal handschriften en fragmenten van handschriften, dat in openbare en particuliere verzamelingen berust en nog vrij gemakkelijk bleek vermeerderd te kunnen worden. En dat terwijl het werk toch reeds minstens vier keer is gedrukt, te Semarang in 1873 en 1885, te Solo in 1905 en 1922. Dit wijst wel op een ruime verspreiding — maar onder wie ?

Het boek richtte zich in de eerste plaats tot vorsten, maar ook tot hun rijksbestuurders, tot de lagere ambtenaren en ook tot de massa des volks. De voorbeelden zijn alle ontleend aan de wijzen van den voortijd (Adam, Salomo, Alexander den Groote), de rechtgeleide chaliefen en de vorsten der Perzische oudheid, uit welke de rechtvaardigen zoowel als de tyrannen genomen worden als lichtend of als afschrikwekkend voorbeeld. Maar bedenken we, dat de familieroman nog niet was uitgevonden, dat de literatuur zich uitsluitend bezighouden kòn met vorsten en helden, dan zijn we niet zoo grif meer met het toekennen van het praedicaat Vorstenspiegel, en moeten erkennen dat het ook als algemeene zedekundige verhandeling en stichtelijke lectuur bedoeld was. Dat de lezers dit begrepen hebben blijkt uit de talrijke drukken.

Toch moet het ook aan de vorstenhoven bekendheid genoten hebben, en dat niet alleen te Soerakarta of Jogjakarta, maar aan beide. Mogen we R. Ng. Dr. Poerbatjaraka gelooven, dan was te Soerakarta in de achttiende eeuw niemand minder dan de hofdichter Jasadipoera I de vervaardiger van een redactie naast welke er dan nog minstens één andere bestaat. Hier moge ook in het openbaar de hoop uitgesproken worden dat deze kenner der Javaansche literatuur de gelegenheid zal vinden deze

opzichzelf zeer aannemelijke meening te bewijzen. Deze bewerking van Jasadipoera I zou dan de Solosche redactie zijn die op naam van Dirdjaatmadja in 1905 en 1922 bij Rusche werd gedrukt ; de meeste handschriften sluiten hier ook bij aan.

Voor zoover mij bekend is, bestaat er geen Djokjasche boekuitgave van de Tādjoe 's-Salāṭīn, maar Ir. J. L. Moens alhier kon mij twee volledige handschriften verschaffen, die niet alleen in andere bewoordingen zijn opgesteld als de Soerakartasche, maar ook een aantal toevoegingen en veranderingen te zien geven, zooals geliefde geschriften in deze landen altijd in den loop der jaren vertoonen. Niet meer uitsluitend helden uit den Moslimschen voortijd en de eerste tientallen jaren van den Islam, althans uitsluitend uit Arabië en Perzië, worden als lichtende en waarschuwende voorbeelden voor oogen gevoerd maar ook anderen van eigen bodem. Het stichtelijk verhaal van Konṭol Sèwoe wordt opgenomen naast de essence van de Mintaraga ; er wordt gehandeld over de wali's en de wonderen die aan hen toegeschreven worden. Een van de twee is een fraai handschrift in pégon, Javaansche taal dus met gebruikmaking van Arabische letter en volkomen gevocaliseerd, keurig geschreven, met rooden inkt bij het eind van elken versregel en elk vers, een kantteekening bij het begin van een nieuwen zang, meer dan eens twee pagina's tegenover elkaar zeer bewerkelijk versierd. Zoowel naar woordkeus — het wemelt van de Arabische woorden en woordcombinaties — als naar inhoud wijkt dit handschrift weer af van de vorige. Went men al betrekkelijk gauw aan het lezen van Javaansch in Arabische letter, al die Arabische woorden bemoeilijken het begrip niet weinig, maar vermeerderen zeker de verdienste van hem die de *studie* — nu niet meer *lectuur* — onderneemt, zooals het slot van het werk betoogt.

Regeerende vorsten waren het die opdracht gaven tot het vervaardigen van het werk eerst, daarna de afschriften en bewerkingen. Aan de hoven moet het druk bestudeerd zijn, in het bijzonder van vrouwelijke zijde. Maar ook de kratondienaren legden zich toe op de lectuur ervan, volgens de mij verstrekte gegevens, terwijl de massa der onderdanen zich al evenmin onbetuigd liet. Ja ook van de zijde der Chineesche bevolkingsgroep — voor zoover Moslimsch geworden — werd belangstelling hiervoor betoond. En daarom mag voor dit geschrift aandacht gevraagd worden zoowel van Javanen die geroepen zijn om hun volk te regeeren als van Hollanders in leidinggevende posities. Het kan slechts zegenrijk zijn voor de ontwikkeling van dit eiland en zijn bevolking, wanneer men een open oog heeft voor de geheele Javaansche moraliseerende literatuur, welke haar onmiskenbaren invloed uitgeoefend héέft op het Javaansche volk en nóg uitoefent, óók op hen wier ouders reeds geen oog meer sloegen op die literatuur.

Jogjakarta, 22 Februari 1939.

Dr C. HOOYKAAS
Djokdjakarta.

Meer dan eenig andere Javaansche vorst heeft Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII buiten de grenzen van het eigen rijk reizen gemaakt, reizen, welke grootendeels een meer dan toeristisch karakter droegen.

Om te beginnen gewaag ik hier, zij het slechts met een enkel woord, van zijn bezoek aan Nederland in verband met het huwelijk van H. K. H. Prinses Juliana. Volstaan moge worden met in herinnering te brengen de persberichten, die aan dat bezoek gewijd waren en waaruit bleek, hoe zeer de Pangeran Adipati de sympathie van velen, met wie hij toen in aanraking kwam, wist te winnen. Ondergeteekende, die in de gelegenheid was in verschillende kringen de stemmen dienaangaande te beluisteren, kon hetzelfde constateeren.

In de tweede plaats en in het bijzonder wil ik het hier hebben over de bezoeken, die Z. H. aan verscheidene regenten — der Gouvernementslanden — en hun ressorten heeft gebracht. Onder de regenten waren en zijn er eenige aan het Mangkoenagorosche Huis op eenigerlei wijze verwant, doch de bezoeken bleven geenszins tot laatstgenoemden beperkt.

Het eerste groote congres, dat sedert de verheffing van den Prins in December 1915 tot Hoofd van het Mangkoenagorosche Huis door de regentenvereeniging Sedyo Moeljo werd gehouden, had in 1917 te Soerakarta plaats en wel in de kepatihan van de Mangkoenagaran, daartoe eigener beweging afgestaan door den Vorst, die daarmede zijn belangstelling in het streven van den regentenbond toonde. Uit de wijze, waarop ook overigens die belangstelling zich uitte, bleek wel duidelijk, welk een juist begrip Z. H. had van de sociale positie der regenten en van de staatkundige beteekenis van hun ambt. Dit congres bood den Prins een ongezochte gelegenheid om met de regenten in persoonlijk contact te komen, een contact, dat waarschijnlijk mede aanleiding vormde tot het brengen van de hierboven bedoelde bezoeken.

Wat mijzelf betreft, tweemaal heb ik als regent van Pasoeroean de eer en het voorrecht gehad den Pangeran Adipatie en zijn gemalin Ratoe Timoer ten mijnent als gast te mogen ontvangen. Gedurende de reizen, die wij in verschillende deelen van het regentschap maakten, viel het mij telkens op, welk een belangstelling Z. H. aan den dag legde in zoo vele vraagstukken, op haast elk gebied. De visscherij van de stranddesa's, de manggacultuur in de omgeving van de hoofdplaats, de groentenkweekerijen in het Tosarische, de Hindoe-beelden bij het zwembad Banjoebiroe, bepaalde vormen van Oost-Javaansche kunst en nog tal van andere zaken boezemden

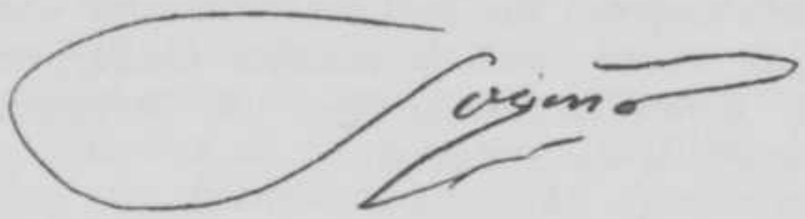
hem belang in. Naar andere regenten mij vertelden, konden zij hetzelfde waarnemen tijdens de bezoeken, die de Prins ook hun heeft gebracht.

Wanneer wij dat alles weten, dan moeten wij wel aannemen, dat de stoffelijke zoowel als de geestelijke welvaart ook en vooral van de bevolking van zijn eigen rijk den Vorst wel zeer na aan het hart ligt.

Gelukkig de kawoelo, die hem als Goesti heeft!

Rn Ad. Ar. SOEJONO
's Gravenhage.

's-Gravenhage, Mei 1939

Duisternis

Mijn ziel snakt naar een beetje zon,
De hemel is grijs tot in eindeloos verschiet.
Waar is die goddelijke levensbron ?
Door de wolken kijken kan ik niet . . . . .

Wat zijn wij menschen in nevelen gevangen
Onze oogen staren zich blind op het grijs
Wij zijn de armen, levensbangen,
Wankelend, zonder zicht op het paradijs.

Slechts hij die het blauw kan ontdekken
Weet zich zelf tot nieuw leven te wekken
en zal zijn geluk ook tot anderen uitstrekken.

Als ieder zich maar overtuigen kon :
Volhard en speur naar de levensbron,
Want achter de wolken schijnt immers de zon.

DODY BEYNON
Batavia

D. Beynon

Javaansche samenleving en Wereldverkeer

Indien men een blik terug werpt op de tri-windu, die bij het verschijnen van het Gedenkboek, waarvoor de hieronder volgende regelen zijn bestemd, achter ons zal liggen, is er met betrekking tot Java in die periode geen verschijnsel, dat meer om bezinning vraagt dan de voortschrijdende verandering in de economische en sociale structuur van de Javaansche samenleving[1]). Voortschrijdend, omdat deze verandering sedert de eeuwwisseling een aanvang nam en zich in de achter ons liggende tri-windu krachtig heeft voortgezet.

Deze markante verandering is een gevolg van de doordringing van het Wereldverkeer in de Javaansche samenleving. Het behoeft geen betoog dat dit onderwerp van een zoodanige uitgebreidheid is, dat een behandeling hiervan in het toegemeten bestek van dit opstel niet anders kan worden ondernomen dan door daaruit grepen te doen en de aldus uitgekozen voornaamste factoren in vogelvlucht te overzien. Hoewel aan deze geboden beperking uiteraard het nadeel van onvolledigheid is verbonden, heeft deze wijze van behandeling — naar het wil voorkomen — het groote voordeel, dat de hoofdlijnen meer tot hun recht kunnen komen.

Het meest opvallend in het karakter van de doordringing van het Wereldverkeer in de Javaansche samenleving is het — historisch beschouwd — zeer plotselinge van die doordringing. Dit is vooral het gevolg geweest van de zeer snel geïntensiveerde communicatie met de buitenwereld en daarnaast van de invoering der agrarische landbouwondernemingen, die in de jaren van hoogconjunctuur na de wereldcrisis van de tachtiger jaren een hooge vlucht namen, gevolgd door een steeds in omvang toenemende minerale exploitatie, die in het begin van de twintigste eeuw haar intrede deed. Wat de toegenomen communicatie met de buitenwereld betreft, moge aan het volgende worden herinnerd. De opening van het Suezkanaal in 1869 bracht Europa veel dichter bij Java. Hetzelfde effect had de vervanging van zeilvaartuigen door stoom- en later motorschepen. De invoering van de telegraaf versnelde de overbrenging van berichten in vergelijking met de door de — zelf versnelde — scheepvaart verzorgde post. In 1914 bracht de opening van het Panamakanaal

1) Om practische redenen worden de volgende regelen alleen aan de Javaansche samenleving gewijd. Mutatis mutandis zijn de volgende beschouwingen ook van toepassing op het geheele Indonesische volk, aangezien het Javaansche slechts een deel daarvan is.

de Atlantische kust van Noord- en Zuid-Amerika dichter bij Java ; bovendien begon het Wereldverkeer door de tot groote bloei geraakte en rijke U.S.A., het opkomende en Europa in industrieel opzicht snel inhalende (in sommige opzichten zelfs overvleugelende) Japan en door de ontwikkeling van het dichtbevolkte China en India (in welke twee landen bijna een derde van de wereldbevolking leeft) zich van den Atlantischen Oceaan te verplaatsen naar de Pacific, evenals dit zich na de ontdekkingsreizen omstreeks 1500 zich van de „Oude Wereldzee" zich verplaatste naar den Atlantischen Oceaan. Naast het scheepvaartverkeer ontwikkelde zich het vliegverkeer, terwijl de berichten-overdracht groote verbetering kreeg door de invoering van de radio.

Ook het binnenlandsch verkeer werd meer en meer verbeterd. Met de in de tweede helft van de vorige eeuw begonnen spoorwegaanleg werd voortgegaan ; de trein bracht een snel, regelmatig en goedkoop interregionaal verkeer ; van nog grooter beteekenis voor de opneming van het platteland in het Wereldverkeer is echter de door een explosiemotor voortbewogen auto ; tevoren geheel afgelegen en geïsoleerde desa's hoorden het gedreun van vrachtauto, taxi en autobus. De radio bracht ook in de binnenlandsche nieuwsvoorziening een verandering, die niet minder was dan een revolutie. Rijkere dorpelingen begonnen rechtstreeks contact te krijgen, niet alleen met Solo of Batavia, doch desgewenscht ook met Europa.

Economisch uitte de invloed van de genoemde factoren zich vooral in de bevolkingsdichtheid en in de toenemende geldhuishouding. De bevolking nam reusachtig toe ; bedroeg deze in 1816 nog geen 5 millioen zielen, honderd jaar later, n.l. in 1920, bleek zij gestegen te zijn tot 34 millioen. Daarna nam de bevolking jaarlijks nog verder toe met ongeveer 500.000 zielen per jaar. Java is op het kleine eiland Barbados na het dichtbevolkste land ter wereld. Het heeft in 1930 een bevolkingsdichtheid van 316 per km² tegen Nederland 231 en België 267. De volkeren die den laatsten tijd het meest over gebrek aan ruimte klagen, n.l. Duitschland, Italië en Japan, hebben achtereenvolgens een bevolkingsdichtheid van 133 (in 1933), 132 en 168. Zooals wij zullen zien is deze bevolkingstoename geen gevolg van een verhoogde productiecapaciteit van de Javaansche samenleving, maar van factoren buiten haar om en wel in hoofdzaak : een sterk verbeterde volkshygiëne, waardoor groote epidemieën worden voorkomen of althans in omvang zeer beperkt, een verhoogde veiligheid en een betere gelegenheid tot voorkoming van hongersnooden als gevolg van een goed ontwikkeld transportwezen.

Het geldverkeer maakte in de Javaansche maatschappij de eene verovering na de ander. Belastingen moesten in geld worden opgebracht ; nieuwe behoeften konden slechts met geld worden bevredigd. Hierdoor moest zelfs de meest geïsoleerd levende landbouwer een steeds grooter deel van zijn producten verkoopen. Europeesche ondernemingen veroorzaakten een geldstroom naar de desa in den vorm van loonen, grondhuren en leveringen. De Overheid

bewerkstelligde als werkgever eveneens een geldinjectie. De landbouwer zelf ging over tot verbouw van handelsgewassen, eenerzijds om tegemoet te komen aan toenemende geldbehoeften, anderzijds als gevolg van de toenemende vraag naar die producten op de wereldmarkt.

Doordringend geldverkeer beteekent toeneming van ruil. De gesloten productenhuishouding van het dorp, waar hoogstens directe ruil voorkwam, werd opgenomen in een stelsel van samengestelde ruil en werd daardoor doorbroken. Het voornaamste productie-middel — de grond — werd niet meer een bijna uitsluitende bron van inkomsten: de loonarbeid in aan de sfeer van het dorp vreemde ondernemingen begon een groote rol te spelen, mede in verband met een individueel tekort aan grond als gevolg van de bevolkingstoename. Er ontstaat een zekere differentiatie in de dorpssamenleving, die — anders dan de regel — echter geen weldadige invloed had, omdat zij niet tot een evenwichtige arbeidsverdeeling leidde, met name niet tot een vooruitgang van industrie en handel in de Javaansche samenleving zelf. De nog zwakke dorpsnijverheid werd door den invoer van buitenlandsche industrie-artikelen practisch weggevaagd. Het proces van wegwerking van den Javaanschen handel zette zich voort; de Javanen, tot omstreeks 1500 de groothandelaren en zeevaarders van den archipel, die o.a. de zeer belangrijke goederenuitwisseling verzorgde tusschen het handelsemporium Malakka, Oost-Java met zijn aan rijst rijke achterland en de vanouds om de specerijen beroemde Molukken, waren — nadat hun handelsactiviteit in de zeventiende eeuw door het monopoliestelsel van de Compagnie, in de achttiende door het stelsel van contingenten en leveringen, en in de negentiende eeuw door het cultuurstelsel (beide laatste systemen waren behalve een monopoliseering van den handel ook een op politieke macht gebaseerde dwangcultuur) — niet meer in staat om, toen de vrije concurrentie weer ingang vond, met de tot economische macht gekomen vreemdelingen in den handel hun krachten te meten. Voorzoover zij nog aan handel doen, zijn zij teruggedrongen tot een stand van kleinhandelaren en wel zoodanig, dat hun tegenwoordige onbelangrijke functie in den handel als regel wordt toegeschreven aan een gebrek aan aanleg, zulks met negatie van historische oorzaken en van wat eeuwen van Javaansche geschiedenis zouden kunnen leeren. Door de vernietiging van de industrie en de terugdringing van den handel werd de Javaansche samenleving hoe langer hoe meer op landbouw aangewezen; deze landbouw raakte echter door den achteruitgang van den Javaanschen handel meer en meer van de markt verwijderd. Hierdoor moet de Javaansche maatschappij als geheel de voordeelen, die uit den landbouw zouden kunnen voortvloeien voor een zeer groot gedeelte aan anderen afstaan.

Door de doordringing van het Wereldverkeer in het algemeen en het geldverkeer in het bijzonder is het economische leven ingewikkelder en onoverzichtelijker geworden; het is daardoor moeilijker om zich economisch te handhaven. De opname in het Wereldverkeer eischt een grooter vermogen om economisch te denken en te handelen, een grootere capaciteit tot „Wirt-

schaftsrechnung". Door het plotselinge karakter van die opname, waarbij de Javaansche maatschappij meer de rol van object dan die van bewust subject heeft vervuld en door andere oorzaken wordt aan bedoelde desiderata slechts langzaam en onvolledig voldaan.

De kern der economische moeilijkheden nu ligt in de sterke toename van de bevolking en de als gevolg van nog te behandelen sociale invloeden verhoogde behoeften der individuen, zonder dat van een aan die omstandigheden evenredige productiecapaciteit sprake is of kan zijn. Hierdoor ontstaan gemakkelijk tekorten en verschulding. Aan deze moeilijkheden dient het feit te worden toegevoegd, dat de structuur van Nederlandsch-Indië, waar de Javaansche maatschappij een deel van vormt, sterk onderhevig is aan de schommelingen der wereldconjunctuur, aangezien bedoelde structuur zeer eenzijdig is door de productie voor de wereldmarkt van slechts enkele agrarische grondstoffen en genotmiddelen en een nog kleiner aantal minerale producten, welke voortbrengselen gelijk bekend zeer conjunctuurgevoelig zijn ; eenzijdig is die structuur ook door het ontbreken van een industrie van beteekenis. Deze conjunctuurgevoeligheid nu is voor de Javaansche maatschappij een groot nadeel. In tijden van hoogconjunctuur worden tallooze Javanen opgenomen in bedrijven buiten de Javaansche sfeer ; bij dalende conjunctuur worden deze teruggeworpen in de desa, waar zij moeten probeeren in den eigen landbouw der desa een bestaan te vinden ; de dorpsgemeenschap moet hen geheel onderhouden, want een werkloosheidszorg van buiten de desa, die in andere landen schatten gelds verslindt, bestaat voor deze menschen niet. Zeer ongunstig is ook, dat door de conjunctuurgevoeligheid de prijzen der landbouwproducten sterk fluctueeren. Bij dalende conjunctuur dalen de prijzen sterk en wat erger is, de gelduitgaven die de landbouwer moet doen dalen in omvang en tempo lang niet evenredig met die prijzen. Hierdoor moet de landbouwer meer van zijn producten van de hand doen om hetzelfde geldsbedrag op te kunnen brengen ; dit leidt tot verarming en verschulding.

Economisch leidt de plotselinge doordringing van het Wereldverkeer, waarbij de Javaansche samenleving slechts een passieve rol speelt, voor deze samenleving dus tot groote moeilijkheden, die vooral tot uiting komen in groote bevolkingstoename en hooger behoeftenpeil zonder evenredige verhooging van de productiecapaciteit, welke moeilijkheden worden vergroot door een groote conjunctuurgevoeligheid.

Wat de invloed van het doordringend Wereldverkeer op de *sociale structuur* betreft, worde het volgende opgemerkt. Hoewel het naar mijn meening overbodig is, moet hier met nadruk worden vooropgesteld, dat er een samenhang — en een nauwe ! — tusschen de economische en de sociale structuur van welke samenleving ook bestaat. Dit geldt des te sterker voor de Javaansche samenleving, aangezien deze een gescheidenheid van levens-

sferen in mindere mate kent en waardeert dan bij vele andere maatschappijen het geval is. Het is derhalve vreemd, dat groote groepen in de Indische maatschappij dit verband vaak negeeren of over het hoofd zien, door b.v. te doen, alsof economische activiteit de sociale structuur van de Javaansche samenleving in het algemeen en die van het Javaansche dorp in het bijzonder onberoerd zouden laten en veranderingen in de Javaansche maatschappij slechts toe te schrijven aan door de Regeering of andere corporaties ondernomen maatregelen van geestelijken aard, als b.v. onderwijs en godsdienstpropaganda. In verband hiermede is bovenbedoelde vooropstelling dus noch overbodig noch misplaatst.

Van de economische veranderingen is van groote *sociale* beteekenis vooral het toenemend geldverkeer en de daarmee in verband staande arbeidsverdeeling. Wij hebben reeds er op gewezen, dat door het ontstaan van andere bronnen van inkomsten de grond als zoodanig geen monopolie meer heeft. Hierdoor raakt een toenemend deel der dorpelingen los van den grond en van de dorpsgemeenschap, die als agrarische gemeenschap op den grond is gebaseerd. De afnemende afhankelijkheid van den grond veroorzaakt een grooter onafhankelijkheidsgevoel tegenover de tradities van de bestaande gemeenschap. Het geldverkeer werkt dus ontbindend ten aanzien van bestaande tradities. Bovendien vormen de nieuwe economische mogelijkheden een grondslag voor het veldwinnen van nieuwe sociale behoeften, terwijl deze als nieuwe behoeften een economische rol gaan spelen.

Het hierboven vermelde verbeterde verkeerswezen speelt niet alleen economisch een rol door een gemakkelijker overdracht van goederen, maar ook sociaal, n.l. door een gemakkelijker overdracht van denkbeelden. Behalve door de reeds genoemde middelen van verkeer brengt het doordringend Wereldverkeer de Javaansche samenleving op andere en velerlei wijzen in contact met nieuwe ideeën. Zonder naar volledigheid te streven noemen wij de volgende wegen van aanraking met nieuwe denkbeelden: in de eerste plaats de pers, die ook in de Javaansche samenleving een steeds belangrijker rol krijgt te spelen. Voorts de markt van boeken en illustraties, de bioscoop, de toeneming van het zielental der Europeanen (vooral van het vrouwelijk geslacht) en het daarmee in verband staande toenemend Westersch karakter van de Europeesche samenleving in de groote steden. Ook de Overheid veroorzaakt groote wijzigingen in de Javaansche samenleving, vooral in het Javaansche dorp. Het dorpsbestuur krijgt een grootere macht over de desagenooten, doch wordt afhankelijker van machten buiten de desa. Over den invloed van de invoering van geldbelastingen is boven gehandeld. De verschillende Overheidsdiensten (D.V.G., Onderwijs, Landbouw en Visscherij, Nijverheid, Volkscredietwezen, Handelsvoorlichting en Coöperatie, Irrigatie) brengen nieuwe denkbeelden en behoeften. Gebeurtenissen in het buitenland (Russisch-Japansche oorlog, China-revolutie, Wereldoorlog en de daarop gevolgde ideeën van Zelfbeschikkingsrecht der volken en van internationale

samenwerking en wereldvrede, opleving van Islamitische en andere Aziatische volkeren, Bolsjewisme, Fascisme en Nationaal-socialisme, onderlinge strijd van Westersche volkeren en nieuwe jacht naar koloniën) gaan niet onopgemerkt aan de Javaansche samenleving voorbij.

Contact nu beteekent kennisneming van en in vele gevallen, vooral bij de oncritische massa, neiging tot navolging. Hier zit een bron van moeilijkheden en gevaren, aangezien als regel het minst waardevolle het gemakkelijkst wordt overgenomen. Men bedenke dat al het bovenstaande in nog geen twee menschenleeftijden, ja eigenlijk pas in de laatste kwart eeuw over de Javaansche maatschappij is uitgestort. Men raakt daardoor los van oude waarden en nieuwe waarden zijn moeilijker op te bouwen. De Javaansche samenleving loopt groot gevaar haar evenwicht te verliezen. Indien de Javaan onder deze omstandigheden moeite heeft om geestelijk en stoffelijk zijn evenwicht te bewaren of terug te vinden, zou het van groote kortzichtigheid getuigen om hem alleen of in de eerste plaats daarvan een verwijt te maken. Dat dit maar al te vaak gebeurt is te betreuren, omdat daaruit blijkt dat die kortzichtigheid geen uitzondering is. Te veel wordt uit het oog verloren, dat de Javaansche maatschappij door het plotselinge karakter van de doordringing van het Wereldverkeer overrompeld is ; reeds om deze reden is het begrijpelijk indien de reactie op het doordringen van het Wereldverkeer nog niet bevredigend is. Dat deze conclusie uit een oogpunt van zin voor werkelijkheid van meer waarde is dan alleen als een sentimentspleidooi van een zoon van het volk in geding, kan o.a. blijken uit het feit, dat Dr. Kraemer de ,,aanraking van Oost en West" qualificeert als ,,psychische en sociale aardbeving" voor het Oosten (Koloniale Studiën 1927 blz. 1 e.v.) en Dr. Mansfelt met nadruk er op wijst, ,,dat de Inlander door tal van andere maatregelen (dan onderwijs Sn) en invloeden in een heksenketel geworpen is van tegenstrijdige en elkaar snel afwisselende indrukken" en concludeert ,,dat de Inlandsche wereld, over wie dit alles in een menschengeslacht is uitgestort, ten prooi moet zijn aan een ernstige evenwichtsverstoring" (Koloniale Studiën 1928 blz. 203 e.v.).

Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn gebleken, dat het Javaansche volk, weerloos en daardoor passief in den maalstroom van het wereldverkeer geraakt, zich nu in een hachelijke geestelijke en stoffelijke crisis bevindt. Hoewel het zelf voor dezen toestand niet verantwoordelijk kan worden gesteld, ontslaat dit zijn voormannen uiteraard niet van den plicht om uit deze moeilijkheden een uitweg te vinden. Zij dienen bewust de verantwoordelijkheid op zich te nemen om aan het lot van het volk richting te geven en daarbij vooral op zichzelve te bouwen. Komt hulp van buiten de eigen samenleving, des te beter, doch men bouwe alleen op eigen krachten. De taak zal zoowel op geestelijk als op stoffelijk gebied moeten worden gezocht, want evenals in den mensch geest en lichaam even onscheidbaar zijn als vorm en stof in een Grieksch beeld, kan in de menschelijke cultuur (afgezien van de innerlijke

ethiek, die — hoe belangrijk op zichzelf — in de huidige wereldorde maatschappelijk helaas met gemak terzijde wordt geschoven) het geestelijk element (wetenschap en kunst) moeilijk tot ontplooiïng komen zonder een goede stoffelijke basis (landbouw, visscherij, nijverheid en handel) : de Javaansche kunst b.v. gaat achteruit, ontplooit zich niet, omdat de koopkracht der Javaansche maatschappij gering is. Aan den anderen kant is stoffelijke vooruitgang in de tegenwoordige omstandigheden niet mogelijk zonder het gebruik van wetenschappelijke methoden.

Het vreemde, dat ons bestormt, hebben wij zonder vooroordeel in beschouwing te nemen : wat voor ons goed is dient, desgewenscht gemoduleerd, te worden overgenomen ; wat wij verkeerd achten hebben wij resoluut af te wijzen. Verwerking van vreemde cultuurelementen tot eigen cultuurbezit beteekent n.l. niet alleen bereidheid tot overname, maar evengoed de kracht om, waar noodig, af te wijzen.

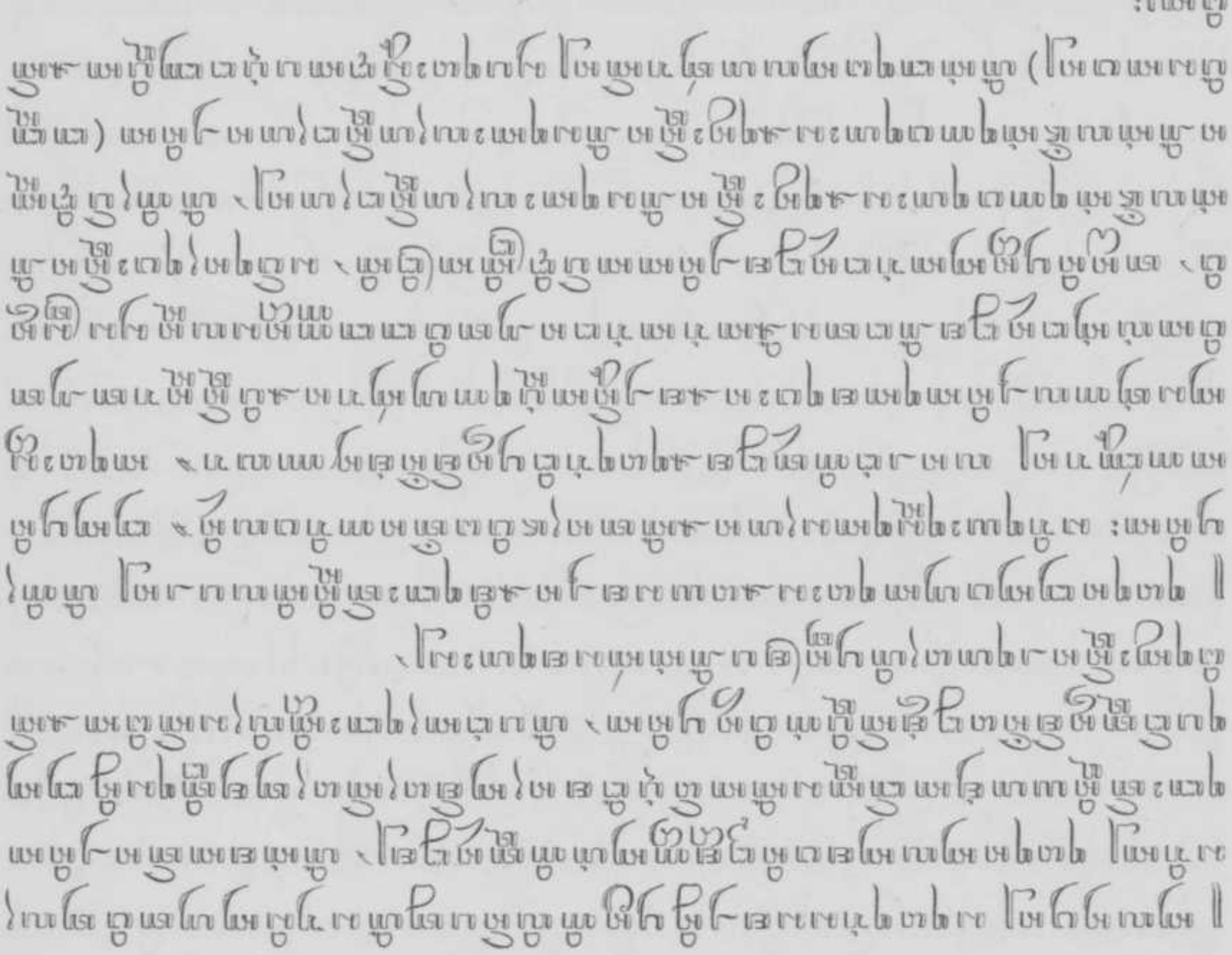
Verwerking van vreemde elementen tot eigen bezit beteekent ook herwaardeering van eigen cultuurbezit, omdat hetgeen door de omstandigheden wordt geëischt is : cultuurschepping. Wie zich bij de botsing van culturen wil handhaven, moet niet alleen in staat zijn gedeelten van een vreemde cultuur af te wijzen, maar ook met behoud van de hoofdzaak der eigen cultuur remmende deelen van het eigene los te laten. Star behoud, zelfs indien de mogelijkheid daartoe bestaat, beteekent belemmering van cultuurschepping ; wij leven bovendien in een tijd, waarin die mogelijkheid niet bestaat, want het beroep van onzen tijd op het Javaansch leiderschap is juist het vermogen tot een nieuwe cultuursynthese ; een *nieuwe*, omdat acht eeuwen Oud-Javaansche geschiedenis (men denke aan den tijd van omstreeks 700 tot 1500) getuigenis afleggen van een zoodanige synthese van eigen en vreemd ; zelfs wie niet op de hoogte is van taal en litteratuur van Oud-Java kan in de Ba abudur en Lara-Djonggrang tjandi's nog heden ten dage, de overblijfselen van die synthese bewonderen. Ten slotte dient het Javaansche leiderschap bij vragen van cultuurbehoud en cultuurschepping zich duidelijk voor oogen te stellen, dat ook met betrekking tot zijn cultuur op den mensch van toepassing is het op het eerste gezicht paradoxale, maar in werkelijkheid wijze en diepzinnige Woord : „want wie zijn leven wil behouden, die zal het verliezen en wie zijn leven wil verliezen die zal het behouden".

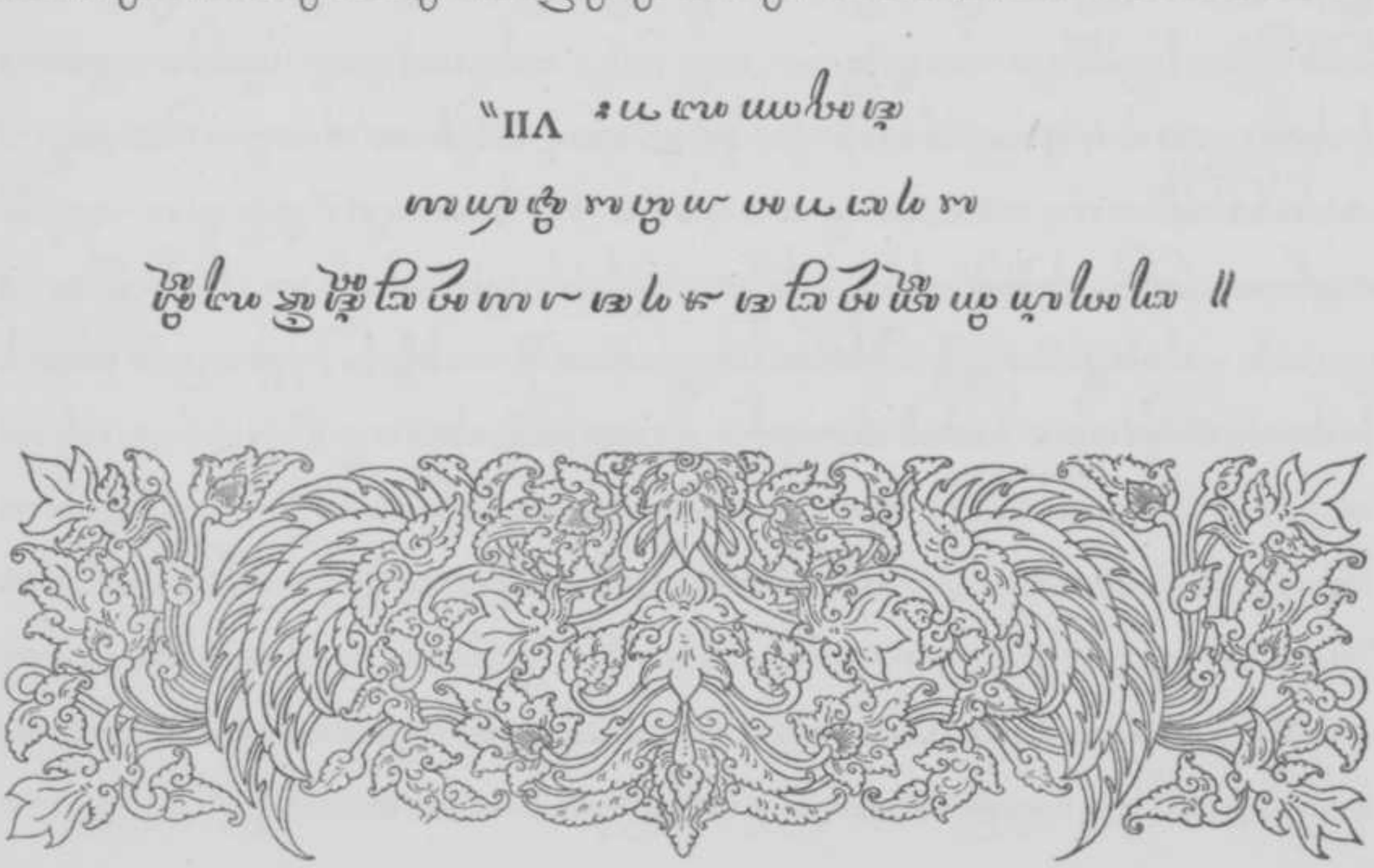
Het zij mij vergund deze regelen te besluiten met een persoonlijk woord. Moge het Javaansche volk na de voorbijgegane drie nog meerdere windu's meemaken van het bestuur van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoenagoro VII, die in een door de natuur niet rijk begiftigd deel van Java en in een moeilijken overgangstijd de geestelijke en stoffelijke belangen Zijner onderhoorigen binnen de grenzen der bestaande mogelijkheden behartigt op een wijze als hierboven aangeduid en met zoodanig resultaat, dat de zegeningen daarvan zelfs aan vele Javanen en andere Indonesiërs buiten het Mangkoenagoro'sche Rijk deelachtig zijn geworden.

Rn Ms Mr SOENARIO
Batavia

Soenario.—

ถึงพระปฐมเจดีย์:

Ms TEDJOSOESASTRO
Soerakarta.

-

Het Huis Mangkoe Nagoro

(Fragment uit een nog niet uitgegeven werk)

I

..... Zoo was dan niet zonder moeite Mangkoenagoro eindelijk in 1792 bevestigd in zijn bezit van 4000 karja's en erfelijk leenman van de Compagnie en van den Soenan geworden. Zijn kleinzoon was reeds bij zijn leven tot zijn opvolger aangewezen met den titel van Pangeran Prang Wadono. Bij een Akte van Ceremonieel gedateerd 17 December 1795[1]) werden de eerbewijzen vastgesteld, die hij aan Soenan Pakoe Boewana IV verschuldigd was, de hofdiensten, zijn rang en staatsie aan het Soenanshof. Bij plechtigheden ten hove zou de kleinzoon onmiddellijk volgen op de twee jongere broeders van den Soenan, die uit een eerste gemalin gesproten waren n.l. de Pangérans Ario Mangkoeboemi en Ario Boeminata. Tevens werd nadrukkelijk bepaald, dat „niemand als de Keizer zelve en de Compagnie of het Opperhoofd zal hem iets kunnen ordonneeren", terwijl zelfs de aard van de bevelen des Soenans nader omschreven waren.

Mangkoenagoro kon, wat betreft de positie van zijn kleinzoon, gerust wezen. Alles wat menschelijkerwijze door hem in diens belang kon worden verricht, was geschied. De toekomst van de zijnen was verzekerd en rustig wachtte de oude prins op het einde van zijn levensdagen.

Het was eenzaam om hem heen geworden. De Compagnie, wier glorie hij nog in de najaarsdagen gekend en wier machtige hand hij zoo dikwijls zoo onaangenaam gevoeld had, neigde tot den ondergang. Vele van hare vertegen-

1) Gouverneursarchief van Soerakarta.

woordigers, gouverneurs en residenten, die elkander hadden afgewisseld op het met voetangels en klemmen, bezaaide pad naar den kraton van den Soenan en den dalem van Mangkoenagoro, waren reeds heengegaan. Gouverneur Nicolaas Hartingh, aan wien in waarheid Raden Mas Said zijn apanage van 4000 karja's te danken had bij de verdeeling van 1757, was reeds lang te Batavia gestorven als Raad-Ordinair van India. Gouverneur Mr. Pieter van Overstraten, aan wien hij de bevestiging in het bezit van die 4000 karja's verschuldigd was, toefde nog te Semarang doch stond aan den vooravond van zijn verheffing tot Gouverneur-Generaal van het ontredderde Indië. Soenan Pakoe Boewana II, die zooveel terwille van den lieven vrede had moeten verdragen en de eenheid van zijn rijk daaraan had opgeofferd, sluimerde sinds lange jaren op de vorstelijke begraafplaats te Lawéan. Zijn grootste tegenstander Sultan Hamangkoe Boewana I, was hem reeds eenigen tijd in den dood voorafgegaan. Vaak dacht hij nog aan zijn Oom en gewezen schoonvader en aan diens dochter, zijn eerste gemalin, doch zonder gevoelens van vijandschap of wraak. Hij was de periode van het leven ingetreden, waarin erkenning en waardeering van den tegenstander geen overwinning noch zelfbeheersching meer kost.

Zijn lievelingszoon Praboe Amidjojo en zijn dochter Ratoe Alit, zijn vereerden stiefvader en leermeester Koedonowarso, zijn oude krijgsmakkers en volgelingen, zij allen waren niet meer en met het klimmen der jaren voelde hij zich eenzaam temidden van het opkomende nieuwe geslacht, dat op den drempel der negentiende eeuw stond. Toen hij den ouderdom van 69 jaren had bereikt, kwam de dood hem verlossen.

Vorst Mangkoenagoro I, zooals wij hem willen noemen, als grondlegger van het Vorstendom en stamvader der huidige dynastie, ontsliep op 28 December 1795, het gedenkwaardige jaar, waarin de Republiek der Vereenigde Nederlanden op hare grondvesten schudde, vier dagen nadat het bewind der Compagnie door de Staten-Generaal was vernietigd.....

II

..... Hoewel vele interessante bijzonderheden over den eersten Mangkoenagoro en zijn tijd in de Babads worden aangetroffen, kunnen deze toch niet altijd de critiek der historie doorstaan. Toch brengen zij ons nader tot de drie hoofdfiguren van den Derden Javaanschen Successie-oorlog en hebben zij ongetwijfeld de groote verdienste deze personen, die zulk een hooge positie onder hun volk hebben ingenomen, met hun goede en kwade eigenschappen voor ons te doen herleven als mensch en als vorst. Het valt daarom te betreuren, dat er nog te weinig aandacht wordt besteed aan deze Babads uit den nieuweren Javaanschen tijd, waardoor zeer belangrijke bijdragen tot de kennis van Java's nieuwere geschiedenis niet onder de publieke aandacht zijn gebracht.

In het algemeen is het oordeel der Europeesche tijdgenooten gunstiger en welwillender dan dat van de Javaansche, hetgeen vermoedelijk zijn verklaring vindt in het belang, dat Mangkoenagoro had om zich tegenover de vertegenwoordigers der Compagnie van zijn beste zijde te doen kennen, hetgeen hem overbodig voorkwam tegenover zijn landgenooten, die hem van naderbij kenden en de drijfveeren van zijn handelingen beter wisten te doorgronden dan Europeesche tijdgenooten. Men dient echter niet uit het oog te verliezen, dat zoowel de Nederlandsche als de Javaansche geschiedschrijvers zich midden in de gebeurtenissen bevonden en zich niet boven de feiten konden verheffen bij de beoordeeling van een zoo gecompliceerd karakter als dat van den eersten Mangkoenagoro. Het oordeel der Hollandsche tijdgenooten is, gelijk men verwachten kan, dat der Compagnie en hare officieele vertegenwoordigers, en deze beschouwden hem uitsluitend vanuit hun politiek standpunt. De Babads behooren in meer dan een opzicht tot de Javaansche belles-lettres en zijn hofkronieken. Aangezien Mangkoenagoro geen hoveling was in den waren zin des woords en geen persona grata aan de hoven, is het niet te verwonderen, dat zij niet op zijn hand zijn. Hoe uiteenloopend zij Mangkoenagoro echter ook beoordeelen, zij zijn het op enkele punten allen met elkander eens: zij roemen n.l. zonder voorbehoud zijn weergalooze dapperheid, zijn grooten persoonlijken moed, zijn onverzwakte volharding — de volharding van den waterdruppel, die den steen doorboort —, eigenschappen, die hem ongetwijfeld stempelen tot den eersten Javaanschen krijgsman van zijn tijd.

Een geschiedschrijver uit den nieuweren tijd zooals De Jonge (1883), die een verzameling van onuitgegeven stukken met betrekking tot Oost-Indië uit het oud-koloniaal archief te 's Gravenhage uitgaf, voorzien van een meesterlijk geschreven inleiding, verkondigt uiteraard wederom niets anders dan de meening van de Compagnie over Mangkoenagoro. Ook Van Deventer, Louw, en Veth, die de geschiedenis van Java schreven en hun best deden den eminenten De Jonge en elkander niet na te schrijven, hebben ons niet nader gebracht tot de figuur van den eersten Mangkoenagoro. Wat betreft de Javaansche schrijvers van den nieuweren tijd, wij kennen behalve Mr. Pringgodigdo[1]), geen die aan Mangkoenagoro I aandacht heeft gewijd. In het algemeen is zijn figuur dus als het ware binnen de sfeer der Compagniesbelichting gebleven en tot dusver nog niet in ware grootte daarbuiten getreden.

Wij, die later leven, het geheel overzien en het verband der feiten beter kunnen nagaan, wij gelooven, dat de eerste Mangkoenagoro een bijzondere persoonlijkheid is geweest, een chevalier sans peur, wiens avontuurlijke loopbaan eenigszins herinnert aan een ander vorst uit Java's oudste geschiedenis n.l. aan Kèn Arok, koning van Toemapel of Singasari, den stam-

---

1) R. M. Mr. A. K. Pringgodigdo, Ontstaan en groei van het Mangkoenegorosche Rijk, 1938.

vader van het machtige koningshuis van Modjopait (1220—1227). Deze groote avonturier verwierf de koningskroon en zijn nakomelingen brachten Java tot ongekenden bloei en luister. Hoewel hij niet zooals Mangkoenagoro uit vorstelijk bloed gesproten maar van zeer nederige afkomst was, is er toch wel eenige overeenkomst tusschen beider streven naar macht en de bekroning van dat streven met een koninkrijk voor Kèn Arok en een vorstendom voor Mangkoenagoro. In de herinnering der Javanen leeft Mangkoenagoro voort als krijgsman, als soldaat, niet als vrijheidsheld of geloofsheld. Deze historische Javaansche figuur is niet gehuld in een waas van mystieke wonderen en religieuze overleveringen als b.v. Dipo Negoro, den vorstelijken kluizenaar van Tegal Redja. De figuur van den eersten Mangkoenagoro is daarentegen een brok realiteit, een mensch van vleesch en bloed, zonder wonderen en zonder geloofsijver, met fouten en gebreken, een man met veldheerstalenten, een voortreffelijke vertegenwoordiger van het Javaansche militairisme.

Mangkoenagoro was onder het Javaansche volk geacht en bemind, wat ook door de Compagnie wordt bevestigd. Zijn aanhang onder de bevolking was groot en niet minder treffend was de waarde, welke ontegenzeggelijk aan de beteekenis van zijn persoon gehecht werd door zijn tijdgenooten. Het is van algemeene bekendheid, dat de Compagnie maar weinig steun had ondervonden van de bevolking in den strijd met Mangkoenagoro. Ondanks den hoogen losprijs op diens hoofd gesteld, liet geen Javaan zich vinden om de hand te slaan aan zijn, volgens de Javaansche tradities, geheiligde persoon, als afstammeling der Mataramsche vorsten, wiens grootvader Soenan Praboe Amangkoerat Djawi IV nog als heerscher van het onverdeelde rijk van Mataram de kroon van Modjopait gedragen had. Een man, die door zijn volk werd geacht en bemind, zelfs vereerd, moet wel een goed regent en welwillend bestuurder zijn geweest.

Toen Gouverneur Van Overstraten de kwestie van de bevestiging van Mangkoenagoro in het bezit der 4000 karja's, besprak met Soenan Pakoe Boewana IV, drong hij bij dezen Vorst aan op een gunstige beslissing „dewijl het volk tot die karja's gehoorende, door de singuliere wijze waarop Mangcoenegara hetzelve bestuurt, een geheel ander volk dan 's Vorsten onderdanen was geworden, en dus Z. H. niet dan onaangenaamheden zoude kunnen voorstellen indien hetselve weder onder de Souracartasche Javanen wierd geïncorporeerd". Hieruit blijkt wel, dat hij er slag van had om met zijn volk om te gaan en het volgens zijn inzichten had bestuurd (en goed bestuurd in het licht van dien tijd gezien), anders had de Gouverneur, afgezien nog van het politieke beginsel, dat aan de bevestiging der 4000 karja's ten grondslag lag, zeker niet met zooveel nadruk Mangkoenagoro's wenschen bij den/ Soenan voorgebracht.

Van Javaansche zijde wordt niet veel van zijn bestuur medegedeeld. De Babad-schrijvers zijn immers hofkronieken en bevatten in hoofdzaak l'histoire

intime der vorstenhoven. Zij kennen slechts den Vorst en de prinsen en prinsessen van zijn huis, en hoogstdezelver lotgevallen. Van het bestuur des lands en van de gesteldheid van de bevolking, van hare nooden en hare behoeften, wordt zelden een woord gerept, want dit onderwerp wordt door den Babad-schrijver te onbelangrijk geacht om veel woorden daaraan te verspillen. Zij bepalen zich in dit verband tot vage en algemeene uitdrukkingen en beschouwen elken Javaan slechts als een dienaar des Vorsten, die een steentje bijdraagt tot diens macht en grootheid.

Tijdens hetzelfde onderhoud schijnt de jeugd en onervarenheid van Mangkoenagoro's kleinzoon ter sprake te zijn gekomen, want de Gouverneur schreef in zijn verslag dat „Pangerang Prang Wedono, die, zoo hij zijn grootvader nog eenige jaaren mogt behouden, niet ongeschikt zoude wezen voor het staatkundig oogmerk dat ten dezen bedoeld wordt, zoowel om een al te nauwe verstandhouding tusschen de hoven te beletten, als om tusschen dezelven de rust en vreede te bewaren". De wensch des Gouverneurs werd vervuld : het was Mangkoenagoro gegeven de opvoeding van zijn kleinzoon te voltooien, zoodat deze nog enkele jaren profijt kon trekken van zijn, van bestuurszijde, zeer gewaardeerde ervaring en voorlichting.

Men zou hieruit de gevolgtrekking kunnen maken, dat in het algemeen de belangstelling voor het volk in de hoogste Javaansche kringen der achttiende eeuw zeer gering was en dat de heerschers ver van het volk afstonden, toestanden welke overeenkwamen met die van vele rijken in Europa in den zelfden tijd. Mangkoenagoro, die in hooge mate de genegenheid zijner onderdanen bezat, maakte hierop dus een gunstige uitzondering. Waarschijnlijk omdat hij lange jaren onder de nederigen in den lande had geleefd en in de gelegenheid was de volksziel te beluisteren, zoodat hij beter dan elke andere prins van den bloede wist, wat er omging in de harten der eenvoudige lieden, die hem zoozeer verknocht waren.

De figuur van den eersten Mangkoenagoro is in dit en het voorgaande hoofdstuk in het volle licht der openbaarheid geplaatst. Deze merkwaardige persoonlijkheid van het aan avontuurlijke verschijningen zoo rijke Javaansche tooneel der achttiende eeuw, is het voorwerp van bijzondere studie geweest. Hij werd, zoover dit mogelijk was, ten voeten uitgeschilderd aan de hand van gegevens, welke om der onpartijdigheid wille zoowel aan de geschriften der Europeesche als aan die der Javaansche historie-schrijvers zijn ontleend. Hierdoor wordt het mogelijk een vergelijk te treffen tusschen den eersten Mangkoenagoro en zijn opvolgers tot op heden. Ongetwijfeld van groot cultureel en psychologisch belang, omdat het bestuur van deze reeks vorsten, aanvankelijk voortkomende uit een exotisch barbarisme van ruw geweld en materialistische levensbeschouwing, een opgaande lijn vertoont van redelijke en geestelijke ontwikkeling gepaard met een heftigen drang tot behoud der

essentieële Oostersche cultuur, welke zijn hoogtepunt vindt in het wijs beleid van den hoogen beschermer der Javaansche Kunsten en Wetenschappen : Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII.

V. I. Van de Wall.

Dr V. I. VAN DE WALL
Brussel.

A Son Altesse

Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Arjo

Mangkoe Nagoro VII

en qui la magnifique culture javanaise trouve un de ses meilleurs protecteurs, est respectueusement dédié cet essai de traduction française d'un fragment d'une poésie de son illustre Aïeul Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Arjo Mangkoe Nagoro IV.

Charmeuse *)

(1) *Longtemps j'ai erré en ce monde,*
En tous sens j'ai parcouru ce pays:
J'ai longé le bord de la mer,
Gravi le sommet des montagnes,
Traversé des forêts impénétrables,
Et suis descendu dans des gouffres sans fond.

(2) *Mais tout m'est apparu si désert,*
Et si loin de T'approcher en beauté,
O ma Bien-Aimée, mon Adorée!
Qu'il s'agisse des entrailles de la terre,
De l'immensité des plus hauts cieux,
Ou bien des profondeurs des océans,

(3) *Qui pourrait savoir ce qui s'y cache?*
J'ai cependant la conviction intime
Que même si, dans les Trois Mondes,
Il se trouvait un être qui pût t'égaler en beauté,
Seuls compteraient pour moi Ton visage souriant,
La splendeur de Ton corps droit et svelte,

*) MANOEHÅRÅ. II (Kinanți) strophes 1 à 7.

(4) Ta taille à la souplesse sans égale,
Dont les justes proportions et les formes magnifiques
S'harmonisent si bien avec la grandeur de Ton corps,
Tes attitudes si pleines de charme,
Et Tes coquetteries si séduisantes,
O la Première des femmes, Déesse sur Terre.

(5) Tu es gentille, aimable, agréable,
Distinguée, simple et Tu réjouis le coeur.
Tu es réservée et cependant Tu resplendis comme nu joyau.
Tes gestes Te donnent un charme indéfinissable,
Fleur de millet au grand calice,
Et je ne puis que me soumettre à Toi,

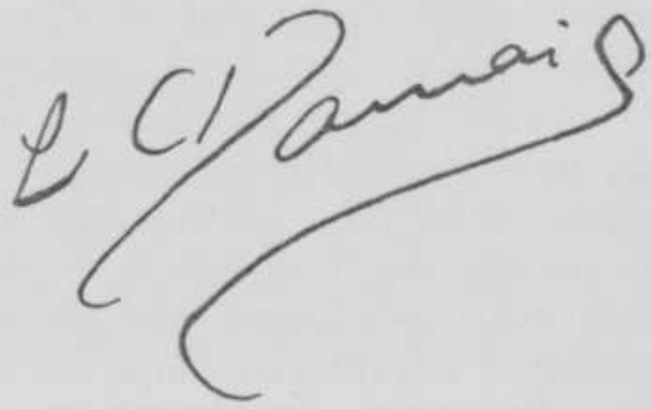
(6) Mon désir de Toi ne peut faiblir,
Et fait de moi Ton esclave,
O Toi la plus excellente parmi les femmes,
Aussi douce et docile qu'une servante,
Et si affectueuse envers moi qui souffre tant.
O Mignonne, ô Dispensatrice de remèdes,

(7) Tant que durera mon mal d'amour,
Puissè-je être captivé par Ta présence,
Et, enivré d'effluves aromatiques,
Avoir le bonheur de Te caresser,
Délice de mon coeur, ô Charmeuse,
Dans la suavité de Ta couche parfumée.

. . . . . .

Traduit par Louis-Charles DAMAIS

Batavia.

Seri Padoeka Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII dengan pendidikan kanak - kanak ra'iat

Saja kenal nama Soerjosoeparto (Nama moeda Seri Padoeka) pada waktoe beliau mendjadi pengoeroes perkoempoelan Boedi - Oetomo. Sedang pada masa itoe jang dipentingkan oléh Boedi - Oetomo jalah hal pengadjaran boemi poetera.

Moelai tahoen 1912 saja bekerdja mendjadi goeroe di H. I. S. Mangkoenagaran. Pada tahoen 1916 beliau dinobatkan memegang pemerintahan di Mangkoenagaran. Maka dapatlah saja menggambarkan, bagaimanatah bakal kedjadiannja tentang hal pengadjaran dan pendidikan kanak - kanak di Mangkoenagaran.

Besarlah hati pendoedoek di Soerakarta mendengar kabar bahwa Rn Ms Ar. Soerjosoeparto akan mengganti mamanda Kangdjeng Goesti Mangkoe Nagoro VI memegang pemerentahan negeri Mangkoenagaran. Boekannja hanja pendoedoek Mangkoenagaran sadja, tetapi lain fihak, seperti pendoedoek di Kasoenanan, pegawai Goebernemèn dan perkoempoelan - perkoempoelan poen bergirang djoega. Maka didirikannja seboeah comité akan menghormati dan merajakan penobatan beliau.

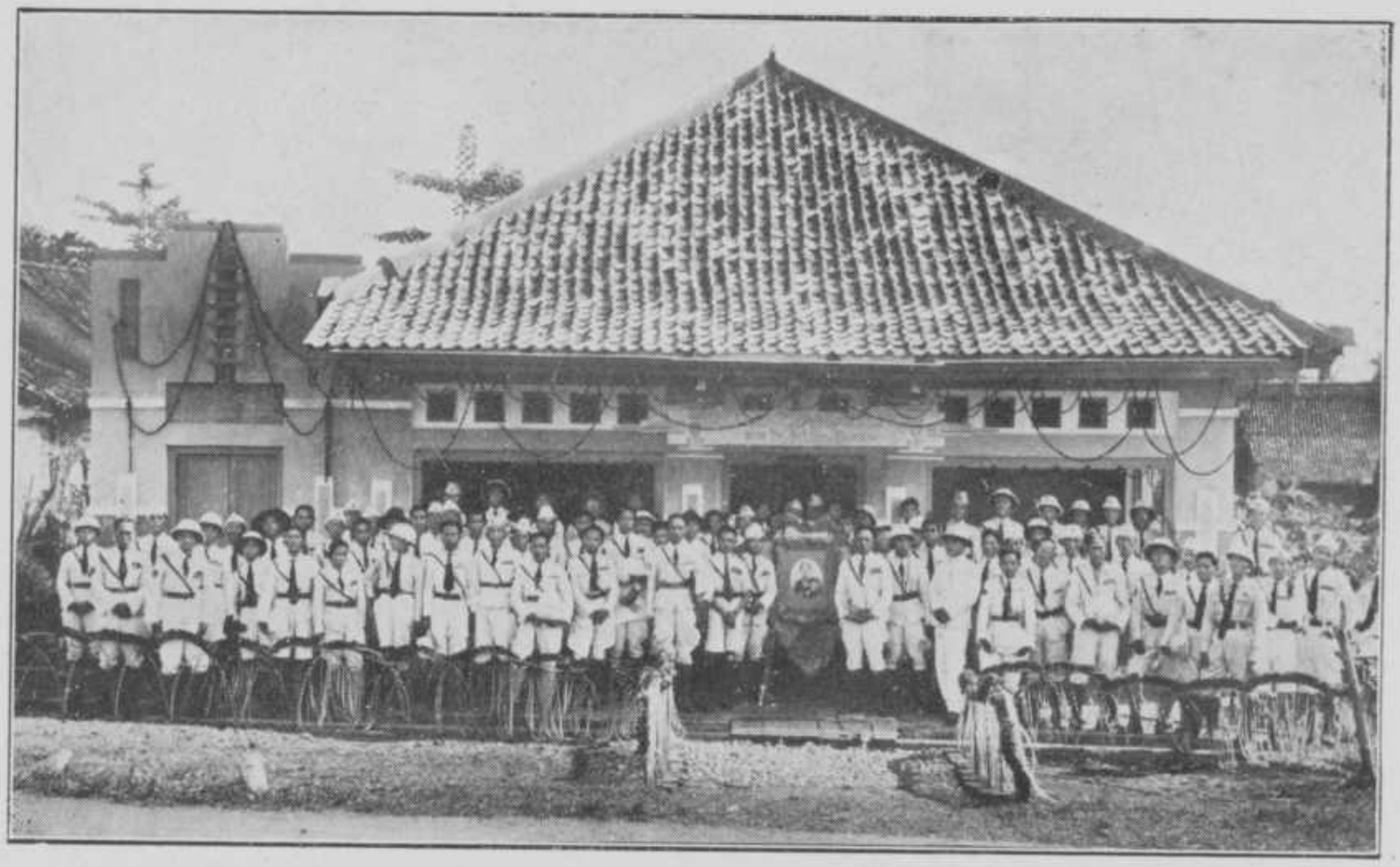
Tjara Comité melakoeken perajaan, di antaranja adalah jang dioedjoedkan moerid-moerid sekolahan dengan memboeat peralatan, berbaris dan memboeat vrij dan orde oefeningen, lagi gymnastiek lainnja. Maka kedjadian ini soenggoehlah soeatoe hal jang baroe boeat Soerakarta. Orang - orang lebih mendapat keinsjafan, bahwa kanak - kanak itoe tidak tjoekoep hanja mendapat kepintaran sadja, melainkan haroes djoega dididik tentang kesehatan badannja, dan kehaloesan boedi pekertinja. Dari sebab itoe timboellah fikiran, bahwa di loear sekolah patoetlah kanak-kanak mendapat didikan setjara padvinder.

Grombolan Pemimpin dan anak-anak dari J. P. O. Mangkoenagaran

Matjemnja seboeah roemah „Volkschool" di daerah Mangkoenagaran

Meloekiskan IIe congresnja perkoempoelan Krido Moedo ada di Djoeranggempol (Wonogiri) pada tahoen 1937

Sebagian moerid „Siswarini" Mangkoenagaran, dimana nampak djoega Pemimpin Rn Tg Josowidagdo

Dengan pembantoean Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII jang baharoe, pada tahoen 1917 terdirilah di Mangkoenagaran „Javaansche Padvinders-Organisatie" disingkatkan J. P. O.

Demikianlah J. P. O. berdjalan langsoeng, hingga pada tahoen 1939 ini mempoenjai tjabang 27 tempat tersiar-siar pada seloeroeh djadjahan negeri Mangkoenagaran, dan banjaknja padvinder adalah 6.000 orang.

Pada wereld-jamboré di Nederland tahoen 1937 J.P.O. mengirimkan wakilnja 6 orang, semoeanja disana mendapat nama baik.

Moelai November tahoen 1934 disoesoel berdirinja perkoempoelan Krido Moedo (K. M.), jang berazas pendidikan kanak-kanak menoedjoe pada kekalnja semangat daerah (provincialisme), poela dididik pada menolong diri sendiri (zelfhelp) dengan tjara beladjar bekerdja matjem-matjem, achirnja biarlah sekedarnja dapet menambah ke-economian (economische bevordering). Sekarang soedah bertjabang 11 dan beranggauta 4.339, hingga mendalam di desa-desa, kebanjakan di daerah Wonogiri. Adapoen keadaän peladjarannja jang bertali dengan kesehatan badan dan fikiran tidak djaoeh berlainannja dengan J. P. O.

Dari mengingat berkembangnja perkoempoelan pemoeda, jang apabila didjomblah anggautanja semoea tiada koerang dari 10.000, maka atas perkenan Sri Padoeka Kangdjeng Goesti Pangeran Adipati didirikenlah badan Commissie, jang diharoesken mengamat-amati hidoep dan kemadjoeannja perkoempoelan itoe, diberinja nama „Jeugd-Organisatie Commissie (J.O.C.) Mangkoenagaran" moelai pada taoen 1937.

Diseswaiken dengan adanja pendidikan pemoeda jang demikian itoe, jang seswai djoega dengan andjoeran sikep dan boedi-pekerti militair di Legioen Mangkoenagaran, artinja seberapa bolih orang haroes menghendaki setia kepada tabiat siasat (tucht) dan teratoer (orde), maka olih Sri Padoeka Kangdjeng Goesti Pangeran Adipati moelai taoen 1936 sekalian pemoeda jang berkahendak mendjadi pegawai Negri diharoesken beladjar pakerdjaän Militair lebih doeloe ada di Legioen Mangkoenagaran lamanja 6 boelan.

Comité perajaan penobatan Kangdjeng Goesti VII mengerti, bahwa Seri Pedoeka Kg. Goesti itoe tentoe mementingkan pengadjaran ra'iat, maka bia perajaan itoe tidak dihabiskan boeat keramaian sadja, tetapi sebahagiannja ditinggalkan, dengan maksoed akan dipergoenakan memboeat peringatan jang langsoeng, ja'ni akan mendirikan sekolah bagi anak perempoean.

Tetapi dari sebab ketinggalan oeang itoe hanja ratoesan sadja, maka oeang itoe laloe diserahkan kepada Neutrale Schoolvereeniging.

Dengan pembantoean Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII djoega maka Neutrale Schoolvereeniging laloe dapat mendirikan H. I. S. boeat anak perempoean, moela-moela roemah sekolahnja menempati bekas sekolah Siswa (Soerjodiningratan) di moeka istana Mangkoenagaran. Sekarang sekolah itoe bertempat di Slompretan.

Persangkaan orang bakal kemadjoeannja pengadjaran dan pendidikan kanak-kanak ra'iat di Mangkoenagaran, tidak salah ; karena semendjak Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII memegang pemerintahan negeri Mangkoenagaran, tidak berkepoetoesan berichtiar madjoenja pengadjaran dan pendidikan ra'iat, selaras dengan mana - mana jang dilakoekan oleh Daulat Goebernemèn, dan setoedjoe dengan keboetoehan ra'iat pada djamannja. Maka sampai 3 windhoe (24 tahoen) ja'ni pada 28 Rabi'oelakir Djé 1870 atau 16 Juni 1939 Seri Padoeka itoe memegang pemerintahan, boléhlah kita peringati barang apa jang berhoeboengan dengan pengadjaran dan pendidikan Ra'iat :

Pada tahoen 1918 terdirilah di negeri Mangkoenagaran sekolah désa. Moela-moela pada 18 tempat. Pada tahoen 1939 ini banjaknja sekolah kawoelo (Volksschool) adalah 103 dengan moerid-moeridnja hampir 13.000 orang.

Adanja sekolah kawoelo tjoema sebegitoe banjak, sebab onkostnja ampir semoea dipikoel oleh Negri Mangkoenagaran sendiri. Desa-desa di daèrah Mangkoenagaran, teroetama di daèrah Wonogiri, semoea boleh diseboet tida kaja, maka tida bisa mengadaken wang jang pantes boeat menjokong onkost tambahnja sekolah kawoelo.

4de Holl. Inl. school, biasa diseboet H.I.S. Siswo di Mangkoenagaran, jang moelai tahoen 1912 bertempat di roemah lama, pada tahoen 1920 diboeatkan roemah sendiri, betoel-betoel berlainan roepanja dengan H. I. S. lain - lainnja.

Pada tahoen 1920 itoe djoega, terasalah bahwa satoe H.I.S. Siswo itoe tidak mentjoekoepi boeat menerima masoeknja anak-anak prijaji di Mangkoenagaran. Dari sebab itoe Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII mohon idin kepada Pemerintah Agoeng akan mendirikan H.I.S. poela di Wonogiri. Tetapi kedjadiannja Goebernemèn sendiri jang laloe mendirikan H. I. S. di Wonogiri itoe.

Boeat anak-anak perempoean dari prijaji-prijaji Mangkoenagaran, bersama-sama dengan adanja H.I.S. Siswo pada tahoen 1912, disediakan djoega sekolah kl. II dengan nama Sisworini, tidak memakai pengadjaran bahasa Belanda. Lama - kelamaan timboellah perasaan, bahwa tidak tjoekoeplah anak-anak perempoean menerima pengadjaran hanja sebegitoe sadja.

Maka pada tahoen 1923 dititahkan oléh Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII menoetoep sekolah Sisworini jang bersifat sekolah kl. II itoe, laloe didjadikan Huishoudcursus Sisworini, dengan maksoed memberi pendidikan kanak-kanak perempoean soepaja dapat mendjadi „Iboe" dan „Pemegang" roemah tangga jang baik.

Sekarang Huishoudcursus Sisworini telah mendjadi Huishoudschool (Lagere Nijverheidsschool) betoel-betoel.

Berhoeboeng dengan peroebahan sekolah Sisworini terseboet Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII berpendapatan, bahwa pegawai Negeri jang agak masih moeda, menoeroet aliran djaman, soedah tidak lajak poela jang mereka itoe tidak pandai berbahasa Belanda.

Maka moelai tahoen 1924 dititahkan mendirikan cursus-cursus bahasa Belanda bagi hulpschrijvers dan di atasnja, djoega boeat officieren Legioen diadakan cursus pengadjaran bahasa Belanda sendiri beserta pengetahoean oemoem.

Tentoe sadja pada waktoe di Solo diadakan tjabang Nederlandsch-leergang, Seri Padoeka membantoe setjoekoep-tjoekoepnja : memberi tempat, dan Seri Padoeka sendiri mendjadi voorzitternja.

Boeat pemoeda-pemoeda di dalam kota Mangkoenagaran, soedah semestinja bahwa meréka itoe patoet meloeaskan pengetahoean, sedikitnja haroes mengerti akan perédaran doenia dengan djalan batja-membatja kitab-kitab, soerat kabar dan soerat-soerat kabar minggoean atau boelanan. Maka sedjak tahoen 1920 dititahkan oléh Seri Padoeka Kangdjeng Goesti VII mendirikan Openbare Leeszaal dan Bibliotheek, dengan nama „Sono Poestoko" doedoeknja bertentangan dengan sociteit Mangkoenagaran.

Berdekatan pada tempat itoe djoega, adalah seboeah Gymnastiekzaal dengan sport-terreinnja, oentoek pendidikan kanak-kanak soepaja mendjadi orang jang séhat dan tjakap.

Sebagaimana orang makloem, jang negeri Mangkoenagaran adalah mempoenjai 2 boeah fabriek goela jang besar.

Maka pada kedoea fabriek itoe dihoeboengkan sekolah pertoekangan (Ambachtsschool), goenanja tidak hanja diperoentoekkan bagi kanak-kanak jang hendak mendjadi pegawai pada fabriek itoe sadja, melainkan djoega kepada ra'iat jang lain, jang sengadja mendjadi toekang jang berpengadjaran.

Barang siapa hendak mendirikan roemah sekolah, maka Seri Padoeka bersedia memberi tanah pertjoema, sehingga di dalam kota Mangkoenagaran itoe penoeh sesak dengan roemah-roemah sekolah, seperti : A.M.S. dengan internaatnja ; Chr. Mulo, 1ste dan 2de H. I. S. Goebernemèn, Neutrale H.I.S., Neutrale Europeesche school, Koningin Wilhelmina-school (H.I.S. perempoean pakai internaat), van Deventerschool, Chr. Huishoudschool, Huishoudschool Aisiah dan lain-lainnja poela.

Dari fihak perhimpoenan pemoeda terseboet (Krido Moedo) djoega membantoe pada kemadjoeannja peladjaran membatja dan menoelis dengan tjara „membrantas boeta hoeroef".

Sedjak tahoen 1935 dikeraskan poela perintah Seri Padoeka Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII soepaja tiap-tiap onder-district disediakan sedikitnja seboeah sportterrein, jang mentjoekoepi djoega boeat bermain voetbal. Karena mémang ra'iat seoemoemnja gemar sekali bermain voetbal.

Boeat memadjoekan hal voetbal itoe, maka Seri Padoeka sendiri memberi hadiah Wedono-wisselbeker, soepaja direboet oléh pemain-pemain voetbal dalam onder-district daérah Kawadanan ; dan Boepati-wissel-beker boeat direboet oléh pemain voetbal Kawadanan.

Di sini ternjatalah soedah, bahwa Sri Pd. Kg. Gt. Pang. Adipati senantiasa gemar mengandjoer-andjoerken pendidikan pada kesehatan badan dan fikiran.

Sekéan, tjoekoeplah kiranja boeat memperingati bagaimana Seri Padoeka Kg. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII memberi didikan kepada kanak-kanak ra'iat selama Seri Padoeka memegang pemerintahan 3 windoe lamanja.

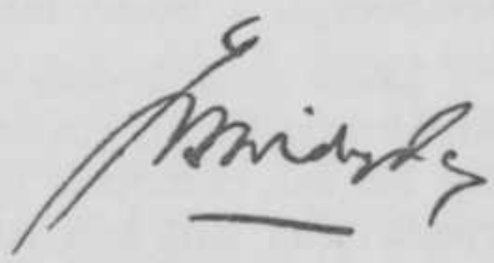
Achir'oelkalam saja pertjaja, bahwa beloem poeaslah hati Seri Padoeka atas pemberian didikan sekéan itoe.

Kalau kiranja dipandang orang beloem seberapa atau koerang semporna, tentoelah disebabkan oléh karena mengingat hatsil negeri jang kaadaannja saloegoenja tidak besar.

Oléh Negeri disediakan djoega studiefonds. Tetapi tidak dapat memenoehi semoea permintaan pemoeda-pemoeda jang hendak melandjoetkan peladjarannja. Sehingga tahoe sendirilah saja, Seri Padoeka mengeloearkan dari sakoe sendiri boeat menolong kanak-kanak bagi hal itoe.

Demikianlah adanja,

Rn Tg JOSOWIDAGDO
Klaten.

Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII en de Oostersche Radio Omroep in Ned.-Indië

Elders in dit jubileum-album zullen de lezers verscheidene bijdragen vinden over Z. H. als vorst, als Javaansch Cultuurkenner bij uitnemendheid, als wijsgeer en als mensch, maar weinigen zullen weten, hoe Z. H. steeds groote belangstelling toont in de nieuwste technische uitvindingen van dezen tijd, in het bijzonder de radio.

De intrede van de radio in de Astana dateert van het jaar 1927, toen Z. H. van één van de vele Europeesche vrienden van Z. H. een radio-ontvangtoestel ten geschenke kreeg.

Met gemengde gevoelens ontving ik de opdracht van Z. H., om het toestel te bedienen. Immers, de ontwikkeling van de radio was nog in het begin-stadium, de kwaliteit van de radio-ontvangst was nog slecht. Verscheidene van U, die de internationale radio-tentoonstelling in 1925 in Scheveningen hebben meegemaakt, zullen zeker wel met mij eens zijn, dat indertijd de kwaliteit van de radio-ontvangst niet beter was dan die van een slechte gramophoon.

In 1927 dan, was de radio-techniek in zooverre vooruitgegaan, dat de ontvangst veel beter werd, doch toen waren er practisch nog weinig radiostations op Java, en die er toen waren, konden wij òf heelemaal niet hooren vanuit Solo òf was de ontvangst er van zeer slecht. Het was wel een bijzonder moment, toen wij in een klein gezelschap van Z. H. en Goesti Kangdjeng Ratoe Timoer in de Prangwadanan de eerste Koninklijke Radio Rede van Hare Majesteit de Koningin uit Holland konden hooren. Woord voor woord konden wij in 1927 Hare Majesteit de Koningin in het middernachtelijk uur via den zender van het Philips' Laboratorium in Eindhoven opvangen. Wij waren perplex en werden er stil van door de gedachte, dat we een wonder hadden beleefd. Voor de weinige aanwezigen in de Prangwedanan was het een onvergetelijk moment geweest.

Steeds kwamen er nieuwe ontvangsttoestellen uit Europa met de nieuwste vindingen, waardoor de ontvangst beter en beter werd.

In die jaren stelde Z. H. belang in het produceeren van Javaansche gramophoonplaten. Velen weten hoe slecht verzorgd en ondeskundig de Javaansche gramophoonplaten voordien werden geproduceerd. De platen gaven wel klanken weer, die eenigszins op een gamelanspel leken, maar de kwaliteit was slecht ; het leek meer een parodie van een goede gamelanmuziek. Uit dien tijd dateeren de gramophoonplaten uit de Prangwedanan, de z. g. Columbia G. J. X. platen, die in de Javaansche wereld beroemd waren en nog zijn. Hierdoor trad een groote verbetering in de kwaliteit der Javaansche platen in, zoodat deze nu niet meer behoeven onder te doen voor de in Europa geproduceerde.

Z. H. was hiermede nog niet tevreden. Een gramophoonplaat is in drie minuten afgedraaid en een Javaansche „gending" duurt minstens een half uur ; hoe volmaakt deze ook door de gramophoon wordt weergegeven, toch zit er iets onbevredigends in bij het luisteren naar een gramophoonplaat. Ook het onmisbare gong-geluid in de gamelan wordt niet volmaakt door de gramophoon weergegeven.

De oude radio-zender van de indertijd nog bloeiende Djocjasche Radio Vereeniging werd in 1930 door Z. H. overgenomen en deze aan de toenmalige Javaansche Kunst-Kring „Mardi Raras" ten geschenke gegeven, die indertijd maandelijks superieure gamelanuitvoeringen gaf. Deze gamelanuitvoeringen werden geregeld uitgezonden. Ondanks het feit, dat de hinderlijke bromtoon van den ouden zender het grootste gedeelte der uitzendingen waardeloos maakte, waren de indertijd nog weinige Oostersche luisteraars blijkens de binnengekomen rapporten toch zeer enthousiast voor het gebodene. Men wilde toen zoo niet langer aan het experimenteeren blijven. Door een zestal enthousiaste jongere leden van de Javaansche Kunst-Kring „Mardi-Raras" werd een Radio vereeniging ter navolging van de Europeesche Radio Vereenigingen opgericht. De oprichtingsvergadering werd gehouden op 1 April 1933 in de Societeit Mangkoenagaran en deze vereeniging kreeg de naam van „Solosche Radio Vereeniging" met een zestal leden, die allen zitting namen in het bestuur. In dien tijd waren slechts een twintigtal Oostersche luisteraars in Solo en het aantal Oostersche luisteraars in Nederlandsch Indië was toen niet meer dan honderd. Het is zeker hier niet de plaats om de moeilijkheden van de S. R. V. vanaf de beginperiode van haar bedrijf te schetsen, hoe interessant dit ook voor den belangstellenden lezer moge zijn; toch moet ik hier memoreeren met hoeveel moeite ik, als voorzitter van de S.R.V., de Javaansche wereld heb moeten overtuigen van het groote belang van het in bedrijfstellen van een Javaanschen zender in het Centrum van de Javaansche Cultuur. Dat wij hiervoor de volle medewerking van Z. H. mochten ondervinden, behoeft geen betoog. Met raad en daad steunde Z.H. onze vereeniging, niet in het minst bij de samenstelling van de eerste radio-programma's.

Reeds bij de eerste proefuitzendingen van onzen nieuwen zender Y.D.L. 2 in het midden van December 1933 ontvingen wij dagelijks tientallen enthousiaste rapporten, zoowel van Chineesche als Javaansche luisteraars. Aangeteekend dient, dat onze vereenigingszender, dank zij de groote steun, die wij van Ir. C. Hillen, Hoofd van de P. T. T. dienst hebben mogen ondervinden, gebouwd is in het Radio-Laboratorium te Bandoeng en die in het bijzonder de diepe gongtoon goed weergeeft.

Een diepe ontroering maakte zich van de Javaansche wereld meester, toen op den 24sten Januari 1934 ná de openingsrede, uitgesproken door Kangdjeng R. M. T. Sarwoko Mangoenkoesoemo, Regent Patih van M. N. namens Z. H., de eerste levende gamelantonen van de Astana Mangkoenagaran door de ether werden uitgezonden.

Een honderdtal luisteraars gaf zich dadelijk op als lid van de S.R.V.. Na de eerste successen op uitzendgebied werd in samenwerking met de S. R. V. de Mavro (Mataramsche Vereeniging voor Radio Omroep) te Djocja opgericht, eveneens de Vorl (Vereeniging Oostersche Radio Luisteraars) te Bandoeng, de Voro (Vereeniging Oostersche Radio Omroep) te Batavia en de Radio Semarang (R. S.) te Semarang. Later werd te Soerabaia de Cirvo (Chineesch Inheemsche Radio Vereeniging Oost-Java) in het leven geroepen.

Te zamen vormen deze Oostersche Radio Vereenigingen een federatie in de „Perikatan Perkoempoelan Radio Ketimoeran", (P. P. R. K.) die er naar streeft de Oostersche Radio Omroep in Ned.-Indië, die op het oogenblik nog door de Nirom wordt verzorgd, zelf ter hand te nemen.

Deze Oosterssche Radio Beweging (P. P. R. K.) onder voorzitterschap v/h Volksraadslid M. Soetardjo is in 1937 opgericht te Solo en omvat alle groepen van Oostersche luisteraars hier te lande. De besprekingen omtrent de overdracht met de Regeering en de Nirom spoeden ten einde en men kan ieder oogenblik verwachten, dat de P. P. R. K. de vereerende opdracht van de N. I. Regeering zal krijgen om de Oostersche omroep hier te lande te verzorgen. Dat langs dezen natuurlijken weg, n.l. de Oostersche Radio Omroep te doen verzorgen door daartoe meest geschikte cultureele krachten uit de Oostersche wereld, in korten tijd de Oostersche Maatschappij „Radio minded" gemaakt zal worden, spreekt welhaast vanzelf. Reeds thans, ondanks dure radio-ontvangsttoestellen en ondanks de voor deze landen nog hooge verplichte bijdragen aan de Nirom, bereikt het aantal Oostersche luisteraars met 35000 (waarvan ruim 20000 Indonesische), reeds het aantal Westersche.

Ik ben er van overtuigd, dat wanneer binnenkort de P. P. R. K. zich voor haar verantwoordelijke taak geplaatst ziet, n.l. de verzorging van de

Oostersche Radio Omroep in Ned.-Indië, zij steeds op de levendige belangstelling en steun van Z. H. zal mogen rekenen.

Ik wil deze bijdrage niet eindigen, zonder de belangrijke en onvergetelijke gebeurtenis te gedenken op radio-technisch en Javaansch-Cultureel gebied n. l. het feit, dat ter gelegenheid van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana met Prins Bernhard op ultimo December 1936 door Goesti Raden Adjeng Siti Noeroel Kamaril Ngasarati Koesoemowardhani, dochter van Z. H. Kangdjeng Goesti en Goesti Kangdjeng Ratoe Timoer, de Serimpi dans in het Koninklijke Paleis Noordeinde te Den Haag te midden der Koninklijke Familie en Haar doorluchtige gasten werd uitgevoerd onder begeleiding van de Radio-Gamelan uit de Astana Mangkoenagaran.

Het is niet mogelijk in verband met de beschikbare plaatsruimte hier dieper op in te gaan. Het zij voldoende den belangstellenden lezer te verwijzen naar de indertijd gepubliceerde artikelen, zoowel in de Westersche als in de Inheemsche pers. Iedereen, zoowel hier als in Nederland en zelfs in het Buitenland was vol van dit experiment van „subtiele Oostersche Kunst en machtige Westersche Techniek", zooals Gouverneur Treur dit belangrijk gebeuren in zijn inleidingswoord heeft genoemd.

De Oostersche Radio Omroep is in 1933 geboren, sinds dien ontwikkelt de omroep, dank zij de active medewerking der Oostersche Radio Vereenigingen zich snel, sneller en intensiever dan wij ooit hebben kunnen vermoeden.

Mogen wij, die het voorrecht hebben leiding te geven aan de ontwikkeling van de Oostersche Omroep hier te lande en bewust zijn, dat de Oostersche Omroep hier een groote en schoone cultureele taak heeft te vervullen, gedenken, dat wij dit alles te danken hebben aan de vooruitziende blik en groote stuwkracht, die van Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII uitgaat.

Rn Ms Ir SARSITO MANGOENKOESOEMO

Solo, 21 Maart 1939.

Voorzitter S. R. V. en Secretaris-
Penningmeester v/d P. P. R. K.
Soerakarta.

Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII en de Solosche Van Deventerschool

Het is met een gevoel van dankbaarheid, dat ik gebruik maak van de uitnodiging, om een bijdrage te leveren voor het Gedenkboek van Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII, omdat mij hierdoor een gelegenheid geboden wordt om te getuigen van mijn eerbied en bewondering voor Z. H. en de Ratoe Timoer.

Als leidster van een school, die zich verheugen mag in de bijzondere belangstelling van Z. H. en de Ratoe Timoer, ben ik steeds van zeer nabij getuige van alles, wat door Z. H. gedaan wordt in het belang van onze meisjes. Dikwijls overvalt mij hierbij het gevoel, dat, hetgeen ik zo aanschouw, onmogelijk werkelijkheid kan zijn.

Lijkt het dan ook niet meer op een sprookje, dan op de werkelijkheid, wanneer men de Ratoe Timoer in hoogst eigen persoon de meisjes ziet onderrichten in de edele Javaanse hofdans, de serimpi ? Ziet, hoe Hare Hoogheid zelf iedere beweging voordoet, zelfs de lakoe ḍoḍok. Met het uiterste geduld, steeds even beminnelijk, houdt Zij zich beurtelings met iedere dansgroep bezig. Zowel aan de beginnelingen als aan de meergevorderden onder de 80 à 90 leerlingen geeft Zij haar volle aandacht. Denkt U zich hierbij nog de statige omgeving in, n.l. de grote pendapa van de Poera Mangkoenegaran, waar een volledig gamelan-orchest de begeleiding voor de dans speelt, en U kunt zich voorstellen, dat een gevoel van onwezenlijkheid over U komt.

Wanneer ik aan buitenstaanders vertel, op welke wijze de Ratoe Timoer aan onze meisjes de serimpidans leert, dan verbazen zij zich daarover. Nog groter wordt de verbazing, wanneer ik verder vertel, dat bovendien Z. H. de Mangkoe Nagara zelf bij deze buitengewone lessen aanwezig is. Voortdurend is Zijn aandacht op de les gevestigd ; Z. H. wijst op de fouten; de juiste houdingen en bewegingen moeten door een vergevorderde danseres voorgedaan worden, terwijl Z. H. wijst op de bijzonderheden en het speciale karakter ervan. Zo nu en dan wordt een les besteed aan de theorie van de dans en deze theoretische lessen geeft Z. H. in hoogst eigen persoon.

Voordat Z.H. en de Ratoe Timoer op de pendapa verschijnen, verzamelen de leerlingen zich op het voor haar gereserveerde gedeelte. Een aantal meisjes neemt hare plaatsen in bij de instrumenten van het gamelan-orchest. Onder leiding van een paar van Z. H. 's nijaga's, die tevens op bepaalde dagen in de school komen om les te geven, beginnen de leerlingen te spelen en te zingen. Spel en zang worden voortgezet, nadat Z. H. en de Ratoe Timoer de pendapa betreden hebben. Nadat H. H. zich overtuigd hebben van de vorderingen der leerlingen in gamelanbespeling en Javaanse zang, wordt het teken gegeven, dat met de danslessen aangevangen zal worden. Veelal nemen Gt. Rn. Adj. Siti Noeroel Kamaril Ngasarati (Koesoemawardhani) en Hare nichten deel aan de dansoefeningen.

Kan dit alles werkelijkheid zijn? Ja zeker, het is werkelijkheid. Hier hebben wij een Vorst, die, als in oude tijden, de kunst beschermt en aanmoedigt door zijn persoonlijke bemoeienis en door zijn eigen kunstzinnigheid. Hij tracht de jongeren te winnen voor de aloude kunst van zijn land en volk in een tijd, dat deze jongeren over het algemeen daarvan vervreemd zouden zijn.

Wanneer ik er getuige van ben, welke moeite Z. H. en de Ratoe Timoer zich geven voor onze leerlingen, dan vraag ik me vaak af: „Wordt dit alles wel voldoende gewaardeerd? Spannen de leerlingen zich wel tot 't uiterste in, om zich het grote voorrecht, dat zij genieten, enigszins waardig te maken?"

Ach, de meisjes zijn nog jong! Later zullen ze zeker ten volle beseffen, hoe bevoorrecht zij geweest zijn, om enkele van haar belangrijkste levensjaren te hebben doorgebracht onder de bescherming en de persoonlijke belangstelling van Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII en Gt. Kangdj. Ratoe Timoer.

De belangstelling van ons Vorstenpaar beperkt zich volstrekt niet alleen tot de reeds genoemde lessen in serimpidansen, gamelanbespeling en Javaanse zang. Er is nog zó veel meer, dat door Z. H. en de Ratoe Timoer voor de Van Deventerschool gedaan wordt, dat ik vrees, iets te vergeten, wanneer ik alles volledig zou willen opnoemen.

Het is een ieder, die iets met de Solosche Van Deventerschool te doen heeft gehad, bekend, dat deze school vanaf de oprichting in Juli 1927, steeds in alle opzichten heeft mogen rekenen op de steun en hulp van Z. H. en de Ratoe Timoer. Grotendeels aan Hoogstderzelver bemoeienis heeft de school haar voortdurende groei en bloei te danken en het is alweer door de steun en tegemoetkoming van Z. H., dat het mogelijk zal zijn, dat de Solosche Van Deventerschool zich in de zeer naaste toekomst aanzienlijk zal kunnen uitbreiden.

Vanzelfsprekend achten wij ons zeer gelukkig, dat wij zoveel steun en hulp van Z. H. mogen ontvangen, maar dit alles wordt van nog grotere waarde, door het weten, dat Z. H. steeds tot steun en hulp bereid is, niet alleen omdat op Hem als Vorst een beroep gedaan wordt, maar omdat Hij persoonlijk zo overtuigd is van het nut en het belang van onze inrichting. Het is merkwaardig, hoe Z. H. steeds nieuwe gezichtspunten naar voren weet te brengen om te wijzen op de belangrijke taak van de door Hem zo hoog gewaardeerde school. Geen wonder, dat de in de Prangwadanan gehouden Bestuursvergaderingen meestal een zeer opheffende invloed hebben.

Door het inzicht, dat Z. H. heeft in alles, wat de Van Deventerschool betreft, is mijn eerste gedachte, wanneer er zich moeilijkheden voordoen, gewoonlijk: „Zou ik er met Z. H. en de Ratoe Timoer over kunnen spreken?" Hoewel overtuigd van Z. H. 's belangstelling en bereidwilligheid om te helpen en raad te geven, spreekt 't echter wel vanzelf, dat het onbescheiden zou zijn Z. H., die zo vele zaken te behandelen en te beslissen heeft, anders dan in de uiterste gevallen lastig te vallen.

Onze meisjes zullen in haar later leven zeker nooit vergeten, hoe Z. H. en de Ratoe Timoer bij feestelijke gelegenheden in onze school steeds door Hun aanwezigheid blijk gaven van Hun medeleven. Bij elke diploma-uitreiking aan het einde van het schooljaar hebben Z. H. en de Ratoe Timoer luister bijgezet aan de plechtigheid door deze bij te wonen. De belangstelling en het genoegen, waarmee H. H. op feestavonden de door de leerlingen opgevoerde toneelstukjes en kleine voordrachten volgen, zijn voor de meisjes een beloning voor de moeite, die zij zich getroost hebben voor het instuderen van de stukken.

De leerlingen van de beide hoogste klassen beschouwen het als een groot voorrecht, dat zij bij recepties in de Astana Mangkoenegaran mogen helpen bij het bedienen van de gasten. En wanneer het een enkele maal voorkomt, dat de beste leerlingen op een receptie de serimpidans mogen uitvoeren, dan begrijpen alle leerlingen wel, dat dit een eer is voor de hele school.

Hebben we het ook niet aan Z. H. te danken. dat de leerlingen kunnen doen aan sport en spel, doordat wij viermaal per week beschikken kunnen over de tennisbanen, het zwembad en het sportveld van de Astana!

Wanneer er iets bijzonders is op het gebied van kunst of wetenschap, dat geschikt is voor onze meisjes, dan zal Z. H. altijd aan ons denken. Als voorbeeld hiervan vermeld ik, dat eens, tijdens een serimpi-les, een Hindoedanser, die in de Astana de Javaanse danskunst bestudeerde, speciaal

voor onze leerlingen een paar Hindoedansen demonstreerde, terwijl Z. H. in hoogst eigen persoon van elk dansnummer een uitleg gaf.

Nog een bewijs van de waardering, die Z. H. heeft voor de Van Deventerschool is, dat Hij Zijn dochters na het beëindigen van haar studie nog een paar jaren op de Van Deventerschool laat gaan om zich te bekwamen in de huishoudelijke vakken. Zo heeft Bd. Rn. Adj. Partinah, thans echtgenote van den Heer Rn. Ms. Mr. Soebroto Moerdokoesoemo, nadat zij haar studie aan de A.M.S. beëindigd had, twee jaren lang aan de Van Deventerschool lessen in huishoudelijke vakken, handwerken en opvoedkunde gevolgd, terwijl thans Gt. Rn. Adj. Siti Noeroel Kamaril Ngasarati (Koesoemowardhani) eveneens als leerlinge der school zich bekwaamt in de huishoudelijke vakken.

Wanneer ik verklaar, dat de Solosche Van Deventerschool ten opzichte van de andere Van Deventerscholen een bijzondere en bevoorrechte plaats inneemt door de grote belangstelling en de persoonlijke bemoeienis van Z. H. en de Ratoe Timoer, dan meen ik daartoe gerechtigd te zijn, omdat ik tevoren elders vrij lang werkzaam geweest ben in dezelfde functie, die ik thans bekleed en daardoor vergelijken kan.

Wat ik elders gevoeld heb als een groot gemis, n. l. de invloed, de morele en daadwerkelijke steun en de belangstelling van de Javaanse adel en notabelen, die tref ik hier in ruime mate en ongetwijfeld als gevolg van de persoonlijke invloed van Z. H. en de Ratoe Timoer, aan. Daardoor heeft de school haar zo eigen karakter, dat tevens zo typerend is voor het streven van Z. H.: het Javaanse karakter, de adat en de vormen, die door de ouders der leerlingen over het algemeen nog zo op prijs gesteld worden, blijven behouden bij al de Westerse kennis en voortvarendheid, die we trachten, de leerlingen bij te brengen. Ik weet uit ondervinding, dat dit typische karakter helaas niet aan een school gegeven kan worden, zonder de medewerking van en het voortdurend contact met de Javaanse groten. Doordat onze meisjes zo veelvuldig in de Astana Mangkoenegaran komen en doordat Z. H. en de Ratoe Timoer ook geregeld onze school bezoeken, leren de meisjes de Javaanse etikette kennen. Zeer veel wordt hiertoe ook bijgedragen door de warme belangstelling en de steeds zo bereidwillig gegeven hulp en medewerking van de zijde van Z. H.'s familieleden en ambtenaren.

De waardering en de sympathie van Z. H. en de Ratoe Timoer voor de Van Deventerschool, hebben ongetwijfeld invloed op de positie, welke deze school te Solo inneemt. De school staat hier veel meer in aanzien, ze treedt meer op de voorgrond dan het geval is op andere plaatsen, waar Van Deventerscholen gevestigd zijn.

Voor mij, die nu reeds bijna twintig jaren het voorrecht heb gehad, te arbeiden op het gebied van Kartini- en Van Deventerscholen en die daarbij kon opmerken, hoe weinig vaak nog het werk van deze scholen en van haar stichters begrepen en gewaardeerd wordt door de Inheemse maatschappij, voor mij is de werkelijke belangstelling en de waardering van Z. H., de Ratoe Timoer, Hunne Familieleden en ambtenaren iets, waarvoor ik niet dankbaar genoeg kan zijn.

Ik ben ervan overtuigd, dat de Solosche Van Deventerschool, zolang zij zich verheugen mag in de bescherming van Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII, nimmer hoeft te vrezen voor achteruitgang, maar integendeel steeds zal voortgaan op de weg van groei en bloei.

In het schrijven van den Heer Rn. Ms. Noto Soeroto, waarbij mij het verzoek gedaan werd een bijdrage te leveren voor het Gedenkboek van Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII, schreef de Heer Noto Soeroto o. a. : „Mij dunkt, dat U in Uwe hoedanigheid van leidster der Van Deventerschool niet mag ontbreken onder de inzenders, aangezien U door Uw geregeld contact met Z. H. gerekend mag worden tot de kring van persoonlijke vrienden en medewerkers van den Pangeran Adipati".

In het voorgaande heb ik getracht in mijn hoedanigheid van leidster van de Solosche Van Deventerschool uiting te geven aan mijn bewondering voor en mijn dankbaarheid jegens Z. H. en de Ratoe Timoer. Ik hoop dat het mij als zodanig gegeven mag zijn een medewerkster te wezen, zoals de Pangeran Adipati zich die wenst.

Aangemoedigd door de bovenaangehaalde zinssnede uit de brief van den Heer Noto Soeroto, wil ik echter ook gaarne persoonlijk mijn dankbaarheid uiten jegens het Vorstenpaar.

Mijn belangstelling voor de Javaanse taal en voor de Javaanse kunst deden mij van een plaatsing te Solo veel verwachten. Ik ben in mijn verwachtingen niet teleurgesteld; integendeel, ik heb meer gevonden dan ik verwachtte, maar ik weet, dat ik dit te danken heb aan Z. H. Door de zo bereidwillig geboden hulp van Z. H., Zijne ambtenaren en medewerkers, kunnen degenen, die belang stellen in het Javaanse leven, zoveel bewon-

deren en leren, dat zij daardoor kunnen binnendringen in de typische Javaanse sfeer van Solo.

Ik geniet het voorrecht, dat het mij vergund is, de Wijosanlezingen, die om de vijf weken op Kemis-Wagé gehouden worden, te mogen bijwonen. Deze lezingen, die in het Javaans onderwerpen op allerlei gebied op populaire wijze behandelen, worden in de Prangwadanan in tegenwoordigheid van Z. H. en de Ratoe Timoer gehouden voor een besloten kring, bestaande uit de leden van de Hofhouding, de darahs, de M. N. ambtenaren en Legioen-officieren met hun echtgenoten. Het merkwaardige van deze avonden vind ik, dat het gezelschap streng volgens de etikette is gekleed en gezeten, maar dat er toch, door de aard van de onderwerpen der lezingen en door de daarop volgende vragen en antwoorden, een zeer moderne geest heerst. Opvallend is het, hoe vrij een ieder zijn mening durft te uiten. Hoe aangenaam doet het echter aan, dat dit alles geschiedt op een rustige, waardige wijze; geen spoor van de nerveuze, tot verzet prikkelende wijze van spreken, die men bij zovele lezingen met debat aantreft.

Meestal neemt Z. H. aan het eind van de avond het woord om a.h.w. een resumé te geven van het gesprokene en tevens om de gedachten van het gehoor te leiden in de door hem voorgestane richting. De woorden van Z.H. treffen mij steeds door hun duidelijkheid en rustige waardigheid.

Er zijn nog meerdere omstandigheden, die mij in contact brachten met Z. H. en mij deden zien, hoe uitgebreid en veelzijdig het gebied is, waarop Zijn belangstelling zich richt. Ik wil nog slechts als enthousiast padvindsterleidster melden, dat mijn hart opengaat bij het zien van het vele, dat Z. H. ook op het gebied van de padvinderij aan Zijn jongeren geeft.

Ik weet, dat ik, wanneer ik Solo verlaten zal hebben, bij het terugdenken aan alles, wat ik hier beleefde, niet zal kunnen ontkomen aan een gevoel van onwezenlijkheid. Vaak zal de vraag bij mij opkomen; „Was dat alles werkelijkheid? Is het bestaanbaar, dat onder een rustige waardigheid, meer passend bij het verleden dan bij het stormachtige heden, de nieuwe tijdgeest toch inwerkt? Was daar waarlijk een Vorst, die zowel het oude als het nieuwe waardeerde en door zijn invloed beide trachtte te verenigen tot een nieuw en schoon geheel?"

Wanneer ik eenmaal Solo verlaten zal, omdat mijn taak hier ten einde zal zijn, zal ik kunnen verklaren, dat moeilijkheden mij in mijn werk niet bespaard bleven; zelfs zal ik zeggen, dat ik hier de moeilijkste periode in mijn loopbaan doormaakte! Maar nooit zal ik er spijt van kunnen hebben, dat de omstandigheden mij te Solo plaatsten in een werkkring, die een geregeld en nauw contact met Z. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII en Gt. Kangdj. Ratoe Timoer met zich bracht; ik zal er integendeel altijd dankbaar voor zijn, dat ik het Mangkoenegaranse Hof heb leren kennen onder de regering van Mangkoe Nagoro VII.

Mogen H. H. Kangdj. Gt. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII en Gt. Kangdj. Ratoe Timoer nog lang gespaard blijven tot heil van de personen, verenigingen en stichtingen, wier groei en bloei door dit Vorstenpaar zo sterk beïnvloed worden.

Solo, 9 Mei 1939.

Mej. M. JELLEMA
Directrice van de Solosche
Van Deventerschool.
Soerakarta.

Der Fürst und der Führer!

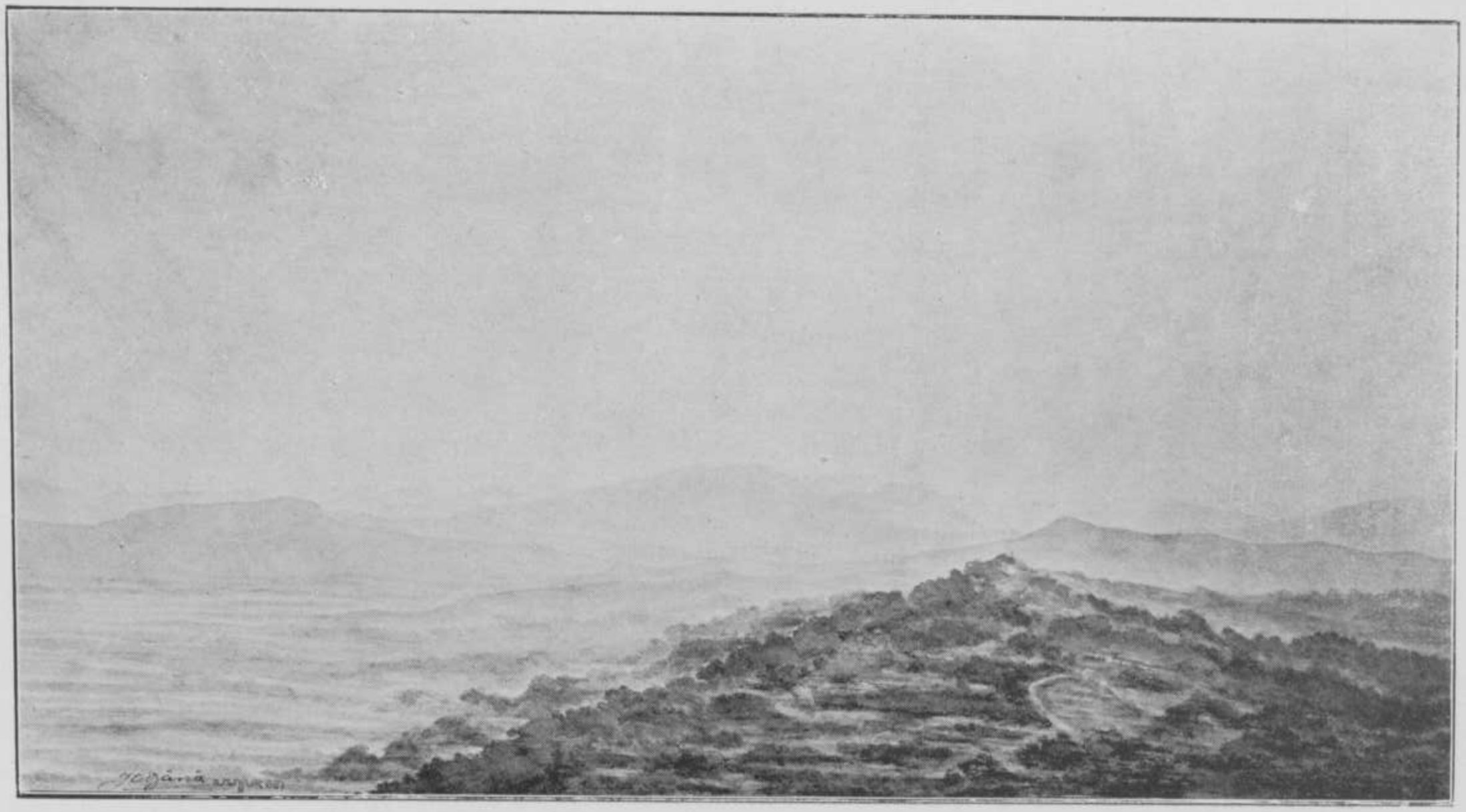
Zwei Begriffe, die man nicht miteinander verwechseln darf. Der Fürst kann auch Führer sein, der Führer niemals ein Fürst. Der Führer führt, aktiviert, lenkt zu bestimmtem Ziel, er ist der Mittler zu dem jeweils als ideal angesehenen staatspolitischen Zustand. Der Fürst dagegen ist an und in sich schon Ziel und Zweck ; er ist die Erfüllung, das Seiende, der abstrakte Halt, den sein Volk tastend sucht ; er ist göttlich erfülltes Glied in einer geistigen Reihe, die sich im Unendlichen verliert, er ist der Inbegriff der unzerstörbaren, unantastbaren überwirklichen Realität, einmalig sich offenbarend innerhalb der engen Grenzen menschlicher Zeitlichkeit, ein irdischer Prophet, so wie sich ein Himmelssohn den entbrannten Herzen der Gläubigen in übermenschlichen, überzeitlichen Formen und Bezirken segensreich enthüllt. Die Idee des Fürsten (Plato) als eines Trägers und Weiterführenden geistiger Tradition ist unabhängig von der Reihe seiner Vorfahren, sei sie begrenzt, oder führe sie zurück in eine dämmernde Vorzeit göttlicher Ahnen.

Der Fürst führt nicht, er tut mehr : er sammelt und reflektiert das Aufgenommene mit der glühenden Schöpferkraft eines Ur- Prismas. Er regt an, er regt nicht auf ; unabhängig sogar vom Wort bedarf er nur seiner eigenen Person, als schweigenden, und unter Umständen bis zum Letzten gefährlichen Vorbild, Symbol und konzentrierten Wesenskern der andern. Der Fürst kennt keine Masse, er kennt nur sein Volk! Nicht blinder Gehorsam, nicht die intellektuelle Besessenheit programmatisch aktueller Ideen sondern tief im religiös Geistigen und Blutmässigen verankerte Gemeinsamkeit schweisst ihn und seine Heerschar in lebenslänglicher Treue zusammen. Ein Führer wird — und soll vielleicht — die Masse unterschätzen ; ein guter Fürst wird sein Volk überschätzen ; und selbst ein schlechter Fürst, d. h. ein isoliert und fremd dem Volk dahinlebender, nicht vom Geiste seines Guru beseelter Herrscher, den nur die äusserlich zufällige Abkunft, nicht die Gnade innerer Berufung zum Fürstentum gebracht, auch er bleibt immer noch Symbol, und vermag als solches ein fromm gebliebenes Volk, das in ihm seinen eigenen Zukunfts- und Ewigkeitswert spürt, mit starkem Kitt zusammenzuhalten.

Zu diesen Folgerungen kommt man nicht aus sentimentalischen Betrachtungen des bewundernden Herzens ; nüchterne wissenschaftliche Wort-

Rabindranath Tagore en zijne reisgenooten als gasten in de Poera Mangkoenagaran (1927)

„Landschap"

Rn Ms Jodjana, Vergoignan.

etymologie beweist allein schon an der Bildung der Endungen, des *st* und des *r*, dass dort der abstrakte Begriff des Sakrosankten, Dauernden, hier der aktiver, irdischer Gebundenheit angedeutet ist. — F ü h r e n — Faktitiv zu fahren, althochdeutsch fuoren, mittelhochdeutsch vüeren, bedeutet : in Bewegung setzen, leiten (angelsächsisch féran, d. h. gehen, ziehen ; niederländisch voeren ist gleich führen). — F ü r s t, im Althochdeutschen furisto, mittelhochdeutsch vürste bedeutet : der Vornehmste, der Höchste, der Herrscher. Eine Wortschöpfung, die — wenn auch in längst vergangener Zeit — deutschem Sprachgefühl vorbehalten blieb. Das gleiche Sprachempfinden formte aus dem Komparativ von „hehr" das Wort Herr. Aber F ü r s t ist mehr, ist ein Superlativ mit der Bedeutung primus (englisch : first ; altnordisch : fyrstr). Schon der Komparativ in dieser Wortfamilie bedeutet bezeichnenderweise „der Frühere", das ist furiro im Althochdeutschen, und gleichbedeutend mit „der Vorzüglichere".

Wahre Fürsten sind selten ! So selten wie die Weltenschöpfer unter den Göttern, die Heiligen unter den Päpsten, die Genies unter den Dichtern, die Mutigen unter den Kriegern. Alexander der Grosse ist das gigantische, prähistorische Urbild eines Fürsten für die europäische Welt. Deutschem Empfinden sind die Hohenstaufen ein in jeder politischen Epoche gleichmässig populäres Ideal. Unter ihnen ist Friedrich II, jener so bezaubernd klug der älteren, weiseren Kultur des Sarazenentums ergebene grosse Apulier das schönste Symbol des über seine Grenzen hinauswachsenden, so sich — im genial schöpferischen Austausch zweier Kulturen, zweier Rassen — vollendenden Fürsten.....und Volkes. Denn der F ü r s t soll mutig der Welt geöffnet sein, während der Führer sich abschliessen muss. Vor ihm sind Karl der Grosse, nach ihm jener andere Friedrich von Hohenzollern, der „Weise von Sans Souci" grosse Träger der fürstlichen Idee in der geistigen Kette europäisch-deutscher Herrscher. Obwohl sie staatspolitisch nicht sehr bedeutend sind, haben die Fürsten der italienischen Renaissance der europäischen Neuzeit den Idealbegriff des universellen Fürsten, wie er sein soll, gegeben, entstammen sie auch nicht so alten Blutlinien, wie die Hohenstaufen, die ihrerseits verglichen mit den Fürsten Asiens und Aegyptens parvenuehaft erscheinen mögen. Die Renaissancefürsten mit all ihren Lastern, Mängeln und Begrenztheiten sind jedoch von der Idee des Fürst-Seins ganz und gar durchdrungen, willige Gefässe, gleich den Heiligen der katholischen Kirche vermitteln sie das jenseitige Feuer. Was liegt daran, ob die Hände, die es darbieten versengt sind ! Alexander Borja z.B. ist kein sonderlich edles Glied in der mystischen Geisteskette des Guru Christus, und seines Schülers Petrus auf dem päpstlichen Stuhl, doch in der geistigen Reihe der Träger des fürstlichen Gedankens zur Zeit seiner irdischen Inkarnation unerreicht. In dieser Eigenschaft mag er wohl mehr Gnade vor den lächelnden Augen Gottes gefunden haben, als seine wohlwollendsten Biographen ihm je angedeihen zu lassen vermögen. In diesem Zusammenhang erstrahlt der Name eines Lorenzo de Medici, als dem Inbegriff eines allumfassenden, alles

erfassenden modernen Fürsten, in hellstem, einmaligstem Schein. Er ist Philosoph und Dichter, Schirmherr aller Künste, Förderer und Wahrer, Krieger und kluger Kaufmann für die Wohlfahrt seines Landes. Dem heutigen Europäer, dessen flügellahme Welt Götter und Fürsten verhüllten Hauptes trauernd meiden, erscheint Lorenzo ein hoffnungslos vergangenes Ideal. Er irrt ! Die grosse Tradition der fürstlichen Idee ist nicht zu unterbrechen, sie lebt weiter, erfüllt von neuen Impulsen in jenem älteren, weiseren, kraftvolleren Erdteil : in Asien, in Java !

Eines ist allen wahrhaft fürstlichen Fürsten gemein : sie sind universell! Kampf ist ihnen kein Selbstzweck, kein Ausfluss des Egoismus und der Eitelkeit, er ist negativer Ausdruck des Friedens, sein Ziel ist Frieden, nicht das Chaos. Der positive Ausdruck des Friedens aber ist da, wo sich menschlicher Formwille kulthaft betätigen will, Zukunft, damit Dauer und Ewigkeit seiner Epoche zu beschwören ... die Kunst ! Der F ü r s t als Schirmherr der Künste, die so selbstverständlich seinem Volke notwendig sind, wie Friedenszeiten und gute Ernten.

Der F ü r s t gibt der Kunst keine Aufträge, er gibt ihr Impulse. Aufträge sind billig und vergänglich : Triumphbögen altern schnell, Prachtbauten als pomphafte Reklame der überschätzten eigenen Person, sind sterblicher als der Mensch. Grosse Impulse jedoch sind selten und ewig ! Die Idee des Fürstentums und das Ahnen, Suchen und Finden eines Volkes streben gemeinsam nach dem geformten, dauernden, zukunftserzwingenden Ausdruck ihrer Epoche und ihrer nationalen Eigenart. Die narzissenumblühten Sarazenenkastelle Friedrichs II in Apulien, die göttliche Pyramide des Boroboedoer auf Java, die Wiederentdeckung der Antike im päpstlichen Rom, die alten Batiken Asiens, das Lustschloss Sanssouci, als vollendeter Ausdruck deutschen Rokokos, die Bauten, Bilder, Bücher Lorenzos, ... alles Zeugen fürstlichen Impulses, immer neue Anregung spendenden lebendigen, schöpferischen Wollens.

Se. Hoheit Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII auf Java, Herr über das Reich von Mangkoenagaran, gleichermassen in Philosophie, Religionswissenschaft, Mystik und der Kunst militärischer Organisation, wie in Musik, Tanz, Volkswirtschaft und Wohlfahrt beschlagen, berechtigt sowohl als geniale Einzelindividualität, wie als Glied einer geistigen Reihe zu jenen oben angeführten höchsten Ansprüchen an die Idee des Fürsten. Sein Leben, sein Schaffen, seine Person sind plastisches, lebendiges Beispiel für die Unzerstörbarkeit eines grossen Begriffes. Hat man das erstaunliche Erlebnis seiner Bekanntschaft genossen, seine Schriften gelesen, sein Spiegelbild in den künstlerischen Veranstaltungen seines Hofes und in den praktisch nüchternen Veröffentlichungen über die Organisation seines Staates erkannt, dann braucht man nicht mehr in die Historie zu flüchten, will man sich den Begriff des Fürsten verdeutlichen. Raden Mas Noto Soeroto hat in einem seiner

Wayanglieder das Ideal eines Fürsten, nach dem Bilde des Mangkoe Nagoro in schönen Versen erläutert .....

„Der König, der nicht mehr sich selber sucht, hat in sein Volk sich innig tief verloren : arm wird er mit den armen Leuten sein, mit den Geschlagnen wird er leiden wollen ; dem Durstigen ein Quell, dem Müden Stab und Schirm, ein schattenreicher Baum am heissen Weg des Lebens.

Der Fürst, der in der Menge sich verlor, ist Spiegel seines Volks, denn in ihm arbeitet und schläft das Volk, und feiert seine Feste.

..... Nicht hat der wahre König vonnöten die Pracht und den Prunk von Krone und Thron.

Nicht wird getrübt der Glanz seiner Herrschaft von Furcht und von Scham.

Nur drei Juwelen sind höchstes Zeichen, dass würdig er sei zum König geboren :

Ehrfurcht vor den Weisen in seinem Land ;
Kraft — vom Vertraun ihm gelegt in die Hände ;
Schönheit, die in Lieb' und Gerechtigkeit ausstrahlt.

Se. Hoheit der Mangkoe Nagoro formt aus der Ueberschneidung der Kulturen, der jungen europäischen, und der asiatischen Tradition das neue Antlitz seines Volkes in dieser Epoche, eines neuen Java, — Keimzelle eines neuen Asiens. Ein Hauptelement seiner Sendung is für ihn die Förderung, Pflege und Anregung allen künstlerischen Gestaltens in seinem Lande. Künstlerische Gestaltung als lebenswichtiger Faktor der Politik, ja als ihre Voraussetzung! Das ist kühn, das ist wahrhaft fürstlich. Förderung der Künste nicht als Ausdruck der Schwäche, sondern als der ruhevoll ihrer Stärke bewussten Macht. Nicht von ungefähr ist es, dass sich die grosse und schöne Erscheinung dieses modernen Fürsten in einem niederländischen Kolonialreich entfalten konnte, jenem ältesten, und daher zu besserer Einfühlung in andere Welten erzogenen europäischen Kolonialstaat.

Die vielseitigen Verdienste Seiner Hoheit des Mangkoe Nagoro werden in dem vorliegenden Jubiläumswerk eingehend und von jedem Gesichtspunkt des Fachmannes aus berichtet. Im Rahmen dieser kurzen Darstellung ist jede weitere Andeutung von Einzelheiten zu viel. Es spricht durch sich, dass die

Person Seiner Hoheit den alten deutschen Sprachbegriff „Fürst" in neuer, lebendiger Schönheit erstrahlen lässt, dass die Erscheinung des Mangkoe Nagoro Anregung und Ursache zu einer Philosophie der Idee des Fürsten ist, wie sie hier in Verehrung und dankbarer Bewunderung stichwortartig zu skizzieren versucht wurde.

M. Caroline Urstadt-de Haan

Dr CAROLINE URSTADT-DE HAAN

Giessen

De plaats der Javaansche Ethiek

Het is een hachelijke onderneming, om zelfs in zeer algemeenen zin iets over de positie van de Javaansche ethiek in het menschelijk geestesleven te willen opmerken. Zoowel het geheel, waarin deze ethiek haar plaats moet vinden, als zij zelf vormen problemen, waarover voor het meerendeel niet dan eenzijdige of vage en ver uiteenloopende meeningen bestaan. Wie objectief de veelheid der Westersche ethische stelsels en den strijd der meeningen op dit terrein tracht te overzien, heeft weinig vasten grond, terwijl hij die zich wil bezinnen op de verhouding dezer stelsels tot die van het Oosten, nog veel minder aanknoopingspunten vindt. En welk een belangrijke rol moralistische beschouwingen ook in het Javaansche leven en de Javaansche literatuur spelen, een studie van den eigen aard van wat Javaansche ethiek mag heeten, ontbreekt tot nu toe, al is het materiaal, dat als grondslag daarvoor zou kunnen dienen, wel in allerlei vorm aanwezig. Een nadere bepaling van dit materiaal, een zekere afgrenzing der ethiek tegen wat tot de etiquette, de adat, de mystiek etc. gerekend zou moeten worden, is hiervoor eerst noodzakelijk, evenals de uitgave van werken, die in engeren zin bespiegelingen over wat als goed en kwaad te gelden heeft, bevatten, zooals de Woelang Reh, Sana Soenoe, Niti Sroeti, etc. Bij een nadere bezinning zal echter zeer spoedig blijken hoe men niet dan met een zekere willekeur deze ethiek als een apart gebied kan afperken, daar zij met zoovele andere in een onverbrekelijk verband staat. Mystieke bespiegelingen over de verhouding van goed en kwaad, die onderling van elkaar afhankelijk zijn en elkaar vooronderstellen, zijn voor een goed inzicht in deze ethiek even onmisbaar als b. v. de beantwoording van de vraag naar de grondslagen der sociale organisatie, al vallen beide schijnbaar buiten dat terrein, waar de mensch zich bezint op de richtsnoeren van leven en werken en op het hoogste goed, waarnaar hij te streven heeft.

Naast de verschillende ethische stelsels in het Westersche denken, in eudaemonistischen, hedonistischen, utilistischen, socialen, formalistischen en anderen zin, waartusschen altijd strijd heeft geheerscht, een strijd, die zich de laatste decennia vooral geuit heeft als die tusschen de formeele en de materieele ethiek, vragen in dezen tijd ook de Oostersche beschouwingswijzen haar plaatsbepaling in het geheel, onder wie de Javaansche. En deze,

uiting en onderdeel der zoo merkwaardig gecompliceerde en verfijnde Javaansche cultuur, doet dit terecht, daar de Javaansche naast b. v. de Chineesche en Indische ethiek als een eigen verwerkelijking der typisch Oostersche geestesgesteldheid gewaardeerd moet worden. De belangwekkende vraag, welke trekken de Javaansche ethiek met de genoemde verbinden en waardoor zij zich typisch van haar onderscheidt, moet thans blijven rusten, daar hiervoor de tijd nog niet gekomen is, evenmin als voor een nauwkeurig onderzoek naar haar historische wording.

Veel meer dan een schets dezer ethiek, zooals zij zich voor den aandachtigen toeschouwer vertoont, kan hier niet gewaagd worden, een schets, die op haar beurt dan weer in het verwarrende beeld van het huidige geestesleven moet worden ingevoegd, om zoodoende aan den thans onontkoombaren eisch eener algemeen-menschelijke, Oost en West overkappende bezinning, eenigszins te kunnen voldoen.

Het is duidelijk dat het, vooral bij den tegenwoordigen stand der Westersche wijsbegeerte, weinig zin heeft te trachten de Javaansche ethiek onder een der daar gangbare stelsels onder te brengen, daar deze alle met de typisch Westersche denkwijzen ten nauwste samenhangen. Strijdpunten als autonomie en heteronomie, in het Westen van groote beteekenis voor de ethiek, zijn in dezen vorm in het Oosten niet van belang, kennistheoretische, psychologische en theologische richtingen, die de ethische opvattingen ten zeerste plegen te beinvloeden, vertoonen in het Oostersche geestesleven zulke andere aspecten, dat iedere poging deze geestelijke werelden onder één bestaand, Oostersch of Westersch schema samen te vatten, à priori tot mislukking is gedoemd.

Maar toch, ondanks alles, blijft dit verband bestaan : alom, in Oost en West, heeft de mensch zich steeds op de vraag bezonnen, hoe hij behoort te leven, wat hij doen en laten moet, welke gezindheid hem eigen moet zijn, en de antwoorden op deze vragen hebben altijd en overal den eigen stijl en de instandhouding van de cultuur voor een belangrijk deel bepaald.

Hoe behoort de mensch te leven ?, zoo luidt de vraag, die op velerlei wijze beantwoord wordt, welke antwoorden op hun beurt onmiskenbaar duidelijk getuigen van wat in elk geval de mensch als het hoogste goed beschouwt. Ik behoor te leven, zooals de goddelijke openbaring dit eens voor al door een profeet aan de menschheid met absoluut gezag heeft voorgeschreven ; zooals het belang van de natuurlijke gemeenschap, waartoe ik behoor, dit eischt ; zooals de overheid dit beveelt ; zooals mijn eigenbelang, materieel of geestelijk, dit mij aangeeft, of zooals mijn geweten, in geestelijke vrijheid, de algemeene zedewet verstaat. Dit zijn enkele van de belangrijkste antwoorden op de eene vraag naar het behooren, door

de betrokken theoretici al te dikwijls tot de algemeen geldende waarheid geproclameerd, maar even vaak weer bestreden door hen, die een andere zienswijze aanhangen. De mensch als eenling, die eigen lust, voordeel of macht als het hoogste goed beschouwt ; de mensch als onderdeel eener gemeenschap, die eigen leven en eigen belang volkomen ingeschakeld in en afhankelijk van het bestaan dier gemeenschap weet ; de mensch als schepsel Gods of als onderdaan van de Staat, die de absolute autoriteit daarvan erkent en dus afziet van de zelfstandige, autonome beslissing ; de mensch, als verantwoordelijke persoonlijkheid, die meent in eigen geweten de categorische imperatief te kunnen verstaan, die voor allen te gelden heeft, dit zijn, weer anders gezien, verschillende typen. die a.h.w. elk in een eigen wereld leven — zeer verschillend verstaan en gewaardeerd — en die allen op grond dier ethische instelling op hun cultuur een eigen stempel drukken. De absolute staat, het humanistische rijk der vrijheid, de individualist, die zijn leven leeft naar het hem „goed" dunkt, de onder de goddelijke wet gestelde samenleving, het zijn ook alle weer geheel of gedeeltelijk verwerkelijkte levensvormen van gemeenschap of enkeling, onder één dezer speciale gezichtspunten gezien. Gezichtspunten, die zich uit den aard der zaak geheel verschillend laten waardeeren, maar die alle toch als menschelijke mogelijkheden gelden moeten, aangezien de mensch dit alles vermag : zich te ervaren als Gods schepsel, in volstrekte afhankelijkheid van Hem, als autonoom-geestelijk wezen, als lid eener natuurlijke, als onderdeel eener geestelijke gemeenschap of als eenling, die zijn eigen weg gaan wil, zijn aandriften volgend, zelfs met miskenning van alle aanspraken der gemeenschap.

Dit zijn gegeven mogelijkheden, waardoor de mensch juist voor de ethische levensvragen gesteld wordt, omdat hij, al of niet bewust, te kiezen heeft welke van deze mogelijkheden hij te aanvaarden of te laten gelden heeft en in welke rangorde hij ze moet plaatsen. Is de mensch een redelijk-zedelijk wezen, is hij uit zich zelf tot niets goeds in staat, is hij van God volstrekt afhankelijk, is hij een wezen louter door zijn driften en instincten bepaald, is hij een eigen persoonlijkheid, blijft hij op tallooze wijzen aan velerlei gemeenschap gebonden, of is hij dit alles tegelijk ? Dit zijn vragen. die in de verwarring van het huidige geestesleven steeds sterker naar voren treden, vragen van menschbeschouwing, en tegelijk ethische problemen, daar ze met de vraag naar het behooren en naar het hoogste goed onverbrekelijk samenhangen.

Wat vinden wij van dit alles in de Javaansche ethische beschouwingen in algemeenen zin terug, welk gezichtspunt kan hier als bepalend voor mensch en cultuur worden aangewezen, zoodat hieraan het richtsnoer voor het handelen te ontleenen is ? Neemt men kennis van Javaansche moralistische geschriften, speciaal uit de vorige eeuw, die ook thans nog in groote kringen als maatstaf gelden, dan treden enkele centrale punten speciaal

naar voren, die tezamen den Javaanschen mensch en de Javaansche cultuur op een diepgaande wijze blijken te beinvloeden. In de eerste plaats moet de Islam genoemd worden met zijn goddelijke, heteronome autoriteit, — uit den aard der zaak in dien typisch-Javaanschen vorm, waardoor deze wettische godsdienst een volkomen eigen, zich naar het oude godsdienstige leven der Javanen voegend karakter kreeg, — waaraan zeer vele bepalingen en voorschriften hun dwingend gezag ontleenen. Niet minder van belang is de sterke verbondenheid met het voorgeslacht, die uit de handhaving van tallooze van ouder tot ouder overgeleverde en mede daardoor gesanctionneerde gebruiken en opvattingen blijkt, en in de derde plaats valt de aan den Vorst toegekende macht bijzonder in het oog. Aan God, Voorgeslacht en Vorst weet de Javaan zich verbonden, aan hen is hij eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd, hun geboden en voorschriften zijn zijn wet, den door hen gewezen weg heeft hij te volgen. Vele verplichtingen, door deze machten hem opgelegd, vele gebruiken en gewoontes, door hen ingesteld en in stand gehouden, heeft hij na te komen ; de ouders en den ouderen broer, als de lijfelijke vertegenwoordigers van het voorgeslacht, den leermeester, die de wijsheid overlevert, moet hij eeren, en aan de afgestorvenen periodiek op verschillende wijze zijn eerbied en aanhankelijkheid betoonen. Wezenlijk afhankelijk blijft deze mensch van God, Voorgeslacht en Vorst, de machten, die den levensweg bepalen. De door hen gegeven wetten heeft hij te gehoorzamen, wil het hem en de gemeenschap „goed" gaan. Want de mensch staat hier nooit als eenling op zich zelf, de gevolgen zijner overtredingen treffen niet alleen hem, maar allen, die op de een of andere wijze met hem verbonden zijn.

In de ongewisheid en vergankelijkheid van dit bestaan, waarop de Javaansche bespiegelingen steeds met zoo veel nadruk de aandacht vestigen, zijn dus enkele vaste punten gegeven, en dit zijn vooral deze drie machten, die als in wezen nauw verwant worden beschouwd, daar zij in de hiërarchische ordening der cosmische totaliteit alle drie een zeer bijzondere positie innemen. Naar hen heeft de mensch zich te richten, hun voorschriften en aanwijzingen, gegrond op de de cosmische orde dragende wijsheid, die het mysterie van dood en leven omvat, vormen het kompas, waarop hij veilig door het leven gaan kan. Voor de meest verschillende omstandigheden en situaties zijn dan ook de regels bekend, waaraan men zich te houden heeft. Bij het eten en slapen, bij den omgang met gasten, vreemden en vrienden, in zijn maatschappelijke en beroepsplichten, voor kleeding en voeding, kortom in de meest verscheiden omstandigheden kan men weten hoe te werk te gaan. De gang van zaken staat vast bij het bouwen van een huis zoo goed als bij het maken van een reis, bij huwelijk en begrafenis, en deze garandeert het goede verloop, doordat men weet dat, als men zich hieraan houdt, de cosmische orde niet verstoord zal worden, waarvan de mensch en de gemeenschap volstrekt afhankelijk zijn.

Eén ding blijft bij dit alles schijnbaar vreemd: deze coördinatie van God, Voorgeslacht en Vorst. Want ook al zijn er zeker gradueele verschillen in deze trits aanwijsbaar, doordat met name de Vorst als mensch aan bepaalde verplichtingen gebonden blijft, een absoluut verschil wordt blijkbaar in den regel niet erkend en beseft, en is trouwens in de hier overheerschende, monistische denkwijze ook niet mogelijk. Want de eenheid dezer drie machten vindt tenslotte zijn grond in die alomvattende cosmische totaliteit, waarvan zij, elk op een eigen wijze de onzichtbare en zichtbare representanten zijn, in hun drieëenheid de oneindige harmonie van het cosmisch geheel in verschillend aspect verbeeldend en garandeerend. Strikt genomen is de Godheid hier veelal niet identiek met den God uit de Mohammedaansche dogmatiek, met zijn streng dualistisch en acosmisch karakter, maar veeleer blijft hij, naar de hier gangbare voorstelling, de Hoogste Godheid, die a.h.w. de cosmische totaliteit en orde verbeeldt. Min of meer bewust, is blijkbaar in deze machten de oude Trimoerti blijven leven, Sjiwa, de Oppergod, Kala, de Doodsgod, en Wisnoe, die steeds zich in den Vorst heeft geincarneerd, die als de zon in het zenith de bestendige welvaart garandeert, zooals eertijds deze zelfde Trimoerti verwante, oud-Javaansche goddelijke machten in zich heeft opgenomen. God, Dood en Vorst zijn zoo de drie allerbelangrijkste aspecten van het oneindige, onvergankelijke leven, dat opgang en ondergang, dooden en levenden omvat, en tezamen vormen zij het beeld dier mysterieuze cosmische, altijd weer de levensvormen vernietigende, herscheppende en vormende cosmische macht en wijsheid, waaraan ook het menschenbestaan vastheid en orde ontleenen kan.

Met de plichten, die de godsdienst zijn belijders oplegt vormen de overleveringen en geboden van het voorgeslacht tezamen met dat wat men aan den vorst verschuldigd is, een onscheidbaar geheel van verplichtingen, die de mensch heeft na te komen. In het groote geheel, waarvan hij ook deel uitmaakt, is deze goddelijke wet de weg, die naar het doel leidt: de orde en voorspoed van het rijk, de bloei van het gezin, de welvaart van den enkeling, de „goedheid" van de oogst. Dit alles is bij een gunstige constellatie te bereiken voor hen, die de geboden in eere houden en niet door hun overmoedig gedrag de daemonische machten der vernietiging tarten. Een ingetogen leven in gedachte en daad, in eerbied en afhankelijkheid, leidt tot dit doel, dat in dit bestaan slechts ten deele te verwerkelijken is, maar dat in het ware leven, voorbij den dood, tot zijn recht zal kunnen komen.

Ingetogen, erkentelijk voor het goede, zonder zich te verhoovaardigen, heeft de mensch zijn taak te vervullen op de plaats, hem door zijn geboorte in de hiërarchie des levens gewezen. Vele ondeugden heeft hij te vermijden en door zijn gedrag en gezindheid dient hij te toonen dat evenwicht te hebben gevonden, dat de mensch door ernstig streven bereiken kan.

Minzaam en vriendelijk moet zijn optreden zijn, met het innerlijke leven zal hij zich bezig houden, de wet en het levensmysterie betrachtend. Geduldig en lijdzaam heeft hij de slagen van het lot te aanvaarden, daar ook dit alles over hem beschikt is in die wijsheid, waarin hij wel een gedeeltelijk inzicht kan krijgen, maar die in haar geheel voor den mensch niet toegankelijk is.

Het zou in strijd zijn met het typisch Javaansche inzicht in de veranderlijkheid aller dingen, deze voorloopige karakteristiek der Javaansche ethiek voor absoluut te willen verklaren, al heeft zij als uitgangspunt eenige waarde. De Javaansche beschouwingswijze en de Javaansche cultuur zijn echter levende grootheden, die als zoodanig allerlei invloeden te verwerken krijgen, die minder belangrijke, doch ook heel principieele wijzigingen tot stand kunnen brengen, waarvoor met een verwijzing naar orthodox-dogmatisch-Mohammedaansche en velerlei Westersche opvattingen volstaan moet worden. Dit proces stelt uiteraard aan het inzicht en de wijsheid der geestelijke leiders van het Javaansche volk zware eischen, daar zoowel de oude als de nieuwe tijd naar hun diepsten inhoud begrepen moeten worden, wil men in waarheid leider zijn.

Dit probleem is echter niet aan de orde, daar het nu om de plaats der Javaansche ethiek in het menschelijk geestesleven gaat. Dat zij hierin inderdaad een plaats heeft, merkwaardig en eigenaardig als de geheele Javaansche cultuur, door de eigen gezichtspunten en den cosmischen achtergrond hiervan bepaald, moge eenigszins in het voorgaande aangetoond en verduidelijkt zijn. Dat zij als elk ethisch stelsels ook haar grenzen en beperkingen heeft, is begrijpelijk, doch het belangrijkste blijft dat zij als een eigen verwerkelijking, als een zelfstandig type naast andere, uit den aard der zaak eveneens eenzijdige stelsels, recht heeft op de oprechte belangstelling en waardeering van allen, die den wonderlijken rijkdom van den menschengeest in eerbied willen benaderen, peilen en naar vermogen verstaan.

Dr K. A. H. HIDDING.

Batavia.

"UTTARAYAN"
SANTINIKETAN, BENGAL.

I shall always remember with gratefulness the delightful experience I had at the dancing performance given in the palace of the Radja of Soerakarta. I found myself at home in the heart of a rich atmosphere of beauty wafted from the land of my ancestors and the two great cultures were linked in my own life.

Rabindranath Tagore

18,4,39

De reis van Raden Mas Arja Soerjasoeparta naar Holland

Radèn Mas Arjå Soerjåsoepartå's „Kekésahan"[1]) is in menig opzicht een der bizondere geschriften uit de Javaanse letterkunde. In het algemeen treft men reisbeschrijvingen in de Javaanse literatuur slechts zelden aan. De redenen hiervan kunnen wij in deze bladzijden slechts in het voorbijgaan vermelden. Waarschijnlijk is de grote gehechtheid van den Javaan aan zijn woonplaats — een gehechtheid zó groot, dat hij slechts node de streek, waar hij geboren is, verlaat — oorzaak, dat men zo uiterst weinig reisbeschrijvingen in de Javaanse literatuur vindt. Wie niet veel reist, zal ook niet veel kunnen verhalen. Maar daar zijn toch de hadji's, die de lange en moeizame tocht naar het heilige land gemaakt hebben ; de handelaars, die naar heinde en ver tijgen en niet zelden gevaarvolle avonturen beleven ; mensen, die in aanzien wegtrekken, in een nog groter aanzien naar hun huiselijke haard terugkeren of berooid en uitgeplunderd weeromkomen ? Hebben zij dan niets te vertellen ? Zeker, maar zij zijn de laatsten, van wie men een letterkundig produkt verwachten moet. De tijd der hadji's is bestemd voor het bestuderen van godsdienst-zaken en het onderwijs geven in Koran-reciet, en de handelaars hebben wel wat anders te doen dan een vel papier te nemen om er hun avonturen aan toe te vertrouwen. Neen, de Javaanse literatuur wordt niet door hadji's of dagang's gedragen. Zij reizen, maar tot de bevordering der schone letteren kunnen zij geen bijdrage leveren, en zij, die hiervoor wel de gave bezitten, reizen meestal niet.

---

1) Serat Tjarijos kekésahan saking tanah Djawi ḍateng negari Welandi, deel 1, no. 168 van de serie uitgaven door bemiddeling der Commissie voor de Volkslectuur, Filiaal Albrecht & Co. Weltevreden 1916.

Dan valt nog het volgende te bedenken. De Javaanse literatuur omvat een haast onoverzienbaar aantal geschriften ; men bespeurt echter achter de bonte verscheidenheid van verhalen een vast kader, een onveranderlijk schema, dat de opeenvolging der feiten en de afloop ervan bepaalt en dat dus feitelijk steeds weer hetzelfde doet vertellen, alleen met andere namen en op andere tijdstippen. Dit schema, waarop wij niet nader kunnen ingaan, beheerst het gehele denken en in dit schema wordt bijna elk literair produkt ondergebracht. Wat daar niet in ondergebracht kan worden, is een uitzondering. Tot deze uitzonderingen zijn, dunkt ons, ook reisbeschrijvingen te rekenen. Een reisjournaal immers, waarin de auteur eigen belevenissen in dezelfde volgorde als ze van dag tot dag zijn medegemaakt beschrijft, verzet zich volgens zijn aard reeds tegen elke, ook tegen de tot nog toe geldende schematisering. Deze kan wel de loop van verhalen en van historische feiten bepalen, van verhalen vanzelfsprekend, omdat ze produkten zijn van een literaire kunst, die door het schema beheerst wordt, van historische feiten, daar ze als niet-contemporaine voorvallen reeds vervaagd zijn, wanneer ze door den auteur worden vastgelegd.

Als enkelingen staan reisbeschrijvingen dus buiten de grote massa van de Javaanse literatuur. Daar is bijvoorbeeld de befaamde Nagarakretagama, waarin de tochten van den toenmaals regerenden Vorst Ajam Woeroek beschreven worden. Dan de niet minder bekende, maar nog zo onvoldoende gekende Tjenṭini, waarin o.a. aan de ronddolingen en avonturen van Djajèngsari en Djajèngrågå met de hunnen, op zoek naar Amongrågå, zulk een grote ruimte wordt opengelaten. Ons inziens echter zijn deze reisbeschrijvingen niet op gelijke voet te stellen met die, waar wij het in dit opstel over willen hebben, en wel om verschillende redenen, die wij niet alle zullen nagaan. Slechts incidenteel immers komen de reisbeschrijvingen in bovengenoemde boeken voor, in de Nagarakretagama om daarmee de grootheid van den koning te verheerlijken, in de Tjenṭini om daarin de onderwerpen, die de auteurs van belang achtten voor het Javaanse geestesleven en de Javaanse samenleving, algemeen-encyclopaedisch te behandelen. Reisbeschrijving om de reisbeschrijving moet men, dunkt ons, in deze boeken niet in de eerste plaats zien.

De opzet is in de reisbeschrijvingen, waarop wij in dit opstel het oog hebben, anders ; het keurslijf, waarin men elk verhaal heeft gewrongen, vervalt en daarnaast moet ook de literaire vorm, waarin elk letterkundig geschrift gegoten placht te worden, wijken voor een andere: de vertellende memoirestijl.

Men is er toe geneigd bij deze drie punten, het opzetten van een reisbeschrijving als een reisbeschrijving, het zich losmaken van het tot nog toe geldende denksysteem en het moedwillig verlaten van de traditionele verteltrant, aan een rechtstreekse, buitenlandse, met name Europese literaire invloed te denken. Ongetwijfeld, er zit waarheid in deze gedachte ; de vreemde in-

vloed in opzet, gedachtengang en stijl kan in de moderne reisdagboeken aangetoond worden. Wij kunnen ons echter daarnaast ook wel afvragen of zonder deze direkte vreemde invloed de vernieuwing in de Javaanse literatuur op de een of andere manier, bij de een of andere omstandigheid, die haar oorsprong niet buiten eigen gebied behoeft te hebben, ook niet had kunnen baan breken. Men let te veel op de historische samenhang en te weinig op de mogelijkheid, dat er ook in het Javaanse volk krachten kunnen zitten.

In de Maleise literatuur is deze „rationalisering" reeds vroeg begonnen (begin 19e eeuw met den bekenden Aboellah bin Abdoel Kadir); in de Javaanse letterkunde is een nieuw literair genre als de reisbeschrijving eerst ontstaan in 1859, toen R.M.A. Poerwålelånå zijn tochten, die hij vanuit Salatiga naar verschillende gedeelten van Java had gemaakt, beschreef [1]).

Het is ons niet bekend of dit nieuwe genre van literatuur een gunstig onthaal bij de lezers bleef vinden. In de eerste jaren schijnt het wel op prijs gesteld te zijn om echter zijn greep op het lezende publiek reeds spoedig weer te verliezen. De oorzaken hiervan zullen wel gelegen hebben in het feit, dat met de tijd de isolatie, waarin men jaren had verkeerd, toen verbroken werd, zodat men met niet veel moeite meer zelf reizen kon ondernemen en de verschillende dingen, waar men tot nu toe slechts over lezen of horen kon, zelf kon zien zonder daarvoor eerst een dagboek te raadplegen, dat zijn actualiteit ook niet voortdurend behouden kan.

Lang behoeven wij hierbij en bij de verschillende reisbeschrijvingen [2]) niet stil te staan. Met dit opstel wilden wij slechts de aandacht vestigen op het reisdagboek van hem, wiens 24-jarig bestuursjubileum wij thans gedenken.

R.M.A. Soerjåsoepartå, zoals Zijne Hoogheid destijds heette, was toenmaals adjunct-translateur voor de Javaanse taal te Soerakarta. Na enige tijd zijn functie te hebben vervuld kon hij eindelijk uitvoering geven aan zijn lang gekoesterde wens Europa te zien en in Nederland te gaan studeren. Hij kreeg hiertoe verlof en te zamen met Pangéran Hangabèhi, thans Z. H. de Soesoehoenan Pakoe Boewana XI, die ook hetzelfde verlangen in zich voelde [3]), werd de reis aanvaard. De vierde Juni 1913 vertrok men met de Wilis van Semarang. Het was een alleszins interessante tocht. Dertig dagen duurde ze en gedurende deze maand werden vele en rijke ervaringen opgedaan.

---

1) Tjarijos bab lampah-lampahipoen R. M. A. Poerwålelånå, kaéwahan, kawewahan toewin kaleresaken déning R. M. A. A. Tjåndrånegårå, Boepati ing Koedoes, deel I 1e druk 1865, deel II 1e druk 1866.

2) Behalve de in de vorige noten vermelde boeken nog: Tentoonstelling Betawi taoen 1865, anggitanipoen Djatmikå, Betawi 1867; Tjarios Negari Betawi, anggitanipoen R. Arjå Sastradarmå, deel I 1e druk Betawi 1867, deel II 1e druk Betawi 1869; Pesamoean ing Negari Betawi, karanganipoen Radèn Atmådikårå, Semarang 1870; Tjarios Negari Welandi door R. Ngabdoellah ibnoe Sabar bin Arkebah, Landsdrukkerij 1876; Késah lajaran ḍateng poelo Papoewah door M. Jitnåsastrå, Weltevreden 1919.

3) Diens aantekeningen zijn door R. Ng. Ẽsmoetani tot het gedicht Serat Satrijå Lelånå verwerkt. Het reisdagboek in poëzie is, voorzover ons bekend, nog niet in druk verschenen.

Van deze zeereis werden aantekeningen gemaakt ; nauwkeurig werden ze uitgewerkt tot een reisdagboek, opgesteld in een verteltrant, die het maakt tot een reisbeschrijving in de volle zin des woords.

Men leest daar van de tocht met de motorboot, die de passagiers naar de Wilis brengt. Men maakt het afscheidnemen van de vele familieleden en vrienden mee, en vervolgens het vertrek. In Pekalongan legt de boot aan om goederen in te laden. Het pijnlijke gevoel, dat iedereen bekruipt, wanneer hij zijn geliefd geboorteland verlaten gaat, wordt dan beschreven. In Tandjong Priok stapt men aan wal voor een bezoek aan Weltevreden en Buitenzorg en het bezichtigen van oud Batavia en andere bezienswaardigheden. De geschiedenis van de stad Batavia besluit het eerste hoofdstuk. In het tweede hoofdstuk wordt het vertrek uit Tandjong Priok beschreven, hierna de vaart door straat Soenda en vervolgens de aankomst in Padang met zijn mooie haven, zijn centenduikers, zijn bewoners in hun typische klederdracht, zijn fraaie straten en huizen, de Apenberg. Er wordt steenkool geladen, waarna men Padang en hiermee Indië verlaat, de nu eerst komende, echte zeereis tegemoet. Hoofdstuk drie beschrijft deze lange reis met haar genoegens en de narigheden, die beide steeds aan een zeereis verbonden zijn. Een zeeziekte maken wij mee. Een zonsopgang aan boord. Een zware deining bij Kaap Guardafui. De vaart door de Golf van Aden. Aankomst in Perim en bezichtiging van de stad. Met het vierde hoofdstuk varen wij de Rode Zee binnen. De dagen beginnen nu langer te worden. En aan weerszijden ziet men niets dan zand, de troosteloze woestijnen. Onvergetelijk mooi is echter een zonsondergang in de Rode Zee, zoals die hier beschreven wordt.

Dan wordt Suez bereikt, waar men gelegenheid heeft de stad te bezichtigen. Wanneer men Suez verlaat, begint de vaart door het steeds zo interessante Suez-kanaal. In het vijfde hoofdstuk komt men in Port Saïd aan. Bezoek aan de stad en aan de toen reeds beroemde Simon Arzt. Het zesde hoofdstuk beschrijft de vaart in de Middellandse Zee. Creta. De straat van Messina. De Stromboli. Corsica en Sardinië. La Côte d' Azur. Een ,,reusachtig" afscheidsdiner. De dertiende Juli bereikt men Marseille, aan welke stad het gehele laatste hoofdstuk is gewijd. Deze eerste Europese stad moet op iedereen, die nooit eerder buiten Java is geweest, wel een machtige indruk maken. Marseille, zijn mooie ligging ; Marseille met zijn reuzen-huizen en kerken, zijn brede avenue's, zijn grote winkels ! Wij maken een tocht in een fiacre (auto's waren er toen nog niet zo veel) mee. Wij wandelen met den schrijver en zijn vrienden door de drommen mensen op de ruime trottoirs, we rijden mee in de slingerende tram, die hen door de Marseillaanse straten voert — die versierd waren en waar het drukker was dan anders, immers het was de vooravond van Quatorze Juillet — de heuvels op. Om dan de sensatie mede te maken van in een lift te stappen, die hen brengt op een der hoogste toppen, welke men reeds gezien had, toen de Wilis nog op zee dobberde.

Deze korte inhoudsopgave geeft uiteraard geen indruk van het interessante en aan wetenswaardigheden — ook voor hen, die de reis Priok—Mar-

seille reeds gemaakt hebben — zo rijke dagboek. De toestanden, daarin beschreven, zullen wel (wij zijn een kwart eeuw verder) anders zijn dan de tegenwoordige, maar hiermee heeft deze reisbeschrijving haar waarde niet verloren. Het boek zit vol persoonlijke beschouwingen en ethnografische en historische bizonderheden, opgesteld met de nauwkeurigheid en intelligentie, die wij in den schrijver steeds moeten bewonderen. En dan de bloemrijke taal, waarin het boek geschreven is ! De ruimte, die ons ter beschikking staat, laat niet toe hiervan voorbeelden te geven, en citaten er uit zouden toch nog geen voldoende indruk van het werk geven. En bovendien, er zijn zoveel mooie passages, dat een keuze er uit zeer moeilijk te maken valt. Javanen van de oude stempel zullen de stijl op verschillende plaatsen wel wat gekunsteld vinden ; andere zullen op de Westerse invloed dadelijk de vinger leggen, dit neemt niet weg, dat met R.M.A. Soerjåsoepartå's Kekésahan de moderne Javaanse belletristische literatuur een fraai werk rijker is geworden. En wanneer er sprake moet zijn van vreemde invloed op het Javaanse geestesleven, dan kan de verwerking daarvan aan den schrijver van Kekésahan, gezien zijn opvoeding, kunde en positie, gerust worden toevertrouwd.

Jogjakarta, 10 Maart 1939.

Dr TJAN TJOE SIEM
Djokdjakarta

Our Felicitations to H. H. Mangkoe Nagoro VII of Java

His Highness Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII of Solo, Java, will complete the 24th year of his enlightened regime on the 16th of June, 1939. We offer our respectful homage to him on this auspicious occasion and request our Indian leaders to send their messages and greetings, before June, to the famous Javanese author Rn. Ms. Noto Soeroto, Solo Java. He is the secretary of the Celebrations Committee preparing a special Souvenir Album to be presented to the noble ruler of Solo on his Silver Jubilee.

His Highness is not only the most progressive ruler of modern Java, he is also the outstanding leader of the cultural renaissance of the Javanese people. He helped in the foundation of the now famous Java Institute which sends its learned publication to many cultural centres of India. He encouraged the holding of congresses of Javanese culture and of study circles on philosophy and literature, often addressing them personally. He was also the leader of the national revival movement: Boedi Oetomo. He collected at an enormous expenditure of money and leisure the most valuable specimens of Javanese antiquities, wood carvings, musical instruments, masks and other art objects. The song rehearsals and the gamelan-orchestra of his court is regularly broadcasted over the whole of Java for the education and recreation of the people. He maintains the best experts and exponents of Indo-Javanese dancing with which he entertained Dr. Rabindranath Tagore, Prof. Sunitikumar Chatterjee and Dr Kalidas Nag who have written enthusiastically about that branch of the art of Java.

His Highness is more than a leader being himself an artist and a *litterateur* under the youth-name of Hario Soerjo Soeparto. We wish His Highness a long and happy life while we participate in spirit, in the joyous celebrations organised by his countrymen. We look forward to read the commemoration volume giving us a vivid picture of the renaissance movement in modern Java which parallels in many respects a similar movement in India.

The Editors of „New Asia"

April 1939
Calcutta.

Een enkel woord van hulde aan

Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII

Het is mijn overleden man en mij gegeven geweest in de regeeringsperiode van bijna drie windoe's van Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII, Hem en Zijne gemalin Gt. Kg. Ratoe Timoer vele malen te ontmoeten bij gelegenheden en in oogenblikken, die tot de schoonste momenten behoorden, die wij in ons leven medemaakten.

In mijn herinnering komen dan die mooie wajang-orangvoorstellingen, die in stijl zoo van haar Jogjasche zustervertooningen verschillen. Dan denk ik verder aan de belangrijke verzameling van Hindoe-Javaansche bronzen en oud-Javaansche Kunstvoorwerpen, die in die lange jaren zoo groeide en zoo overzichtelijk in den Dalem Astana plaatsing vond en waarvan wij zoo dikwijls hebben kunnen genieten. Ook zie ik dan weer tjandi Soekoeh voor mij, waarheen wij onder leiding van het Vorstelijk Echtpaar, vijftien jaar geleden een tocht maakten, die ons en anderen de oogen opende voor dit overblijfsel van de oude Javaansche cultuur.

Veel minder bekend is echter de stille steun, die Zijne Hoogheid zoo dikwijls heeft gegeven in zaken, waarvoor Hij en de daarbij betrokken andere personen — veelal gering in aantal — belangstelling en zorg hadden.

Ik had het voorrecht in twee van dergelijke zaken deze stille steun van Prins Mangkoe Nagoro te ondervinden, een hulp waarvoor ik hem niet genoeg dankbaar kan zijn en die ik hier wil gedenken.

Indertijd verzocht Dr. van Stein Callenfels mij de steenen Kalasan-oorkonde uit het Çaka jaar (701-779 n. Chr.), die reeds jaren lang zoek was, op te sporen. Inderdaad viel mij het geluk ten deel deze stichtings-oorkonde van Tjandi Kalasan die, gelijk bekend is, vermeldt, dat de tempel gewijd zal worden aan den dienst der Groene Tārā, te vinden. De steen was echter in het bezit van iemand die op het punt stond hem zonder licentie uit te voeren naar Amerika. Door de krachtige stille hulp van

Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro gelukte het echter de kostbare oorkonde voor dit land te redden : zij kreeg een plaats in het Museum te Batavia, waar dit stuk van groot wetenschappelijk en historisch belang in veilige haven landde.

Die zelfde stille steun kreeg ik ten tweede male toen ik bij toeval vernam, dat van Japansche zijde getracht werd de bekende, zeldzame wajang-bèbèr van Wånåsari (Goenoeng Kidoel) op te koopen om deze rolprenten te kunnen uitvoeren naar een land, waar zij, gerukt uit de Jogjasche sfeer, waarin zij thuishooren, slechts een bezienswaardigheid zouden zijn geweest, meer niet. Ik vroeg raad en hulp aan Prins Mangkoe Nagoro, die mij machtigde de wajang-bèbèr te allen tijde, indien zulks noodig mocht blijken, op te koopen, een belofte, die toen de nood aan den man kwam, van zooveel waarde bleek, dat daardoor voorkomen werd, dat de wajang-bèbèr over ging in vreemde handen. Zij is nog onder de hoede van den bezitter en wacht slechts op een eere-plaats in het Jogjasche Museum.

Ik ben ervan overtuigd, dat de stille hulp van Zijne Hoogheid Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro, zich niet tot deze twee gevallen heeft beperkt. In de vele gevallen waarin die steun gegeven is, zal zij echter slechts aan weinigen bekend geweest zijn.

Ik eindig met de hoop uit te spreken, dat Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro, daarin terzijde gestaan door Zijne gemalin Goesti Kangdjeng Ratoe Timoer nog vele windoe's mag regeeren tot heil van zijn land en zijn volk in het algemeen en in het belang van de Javaansche Cultuurbeweging in het bijzonder.

Jogjakarta Mei 1939.

Mevr. A.J. RESINK-WILKENS

Djokdjakarta

A. J. Resink-Wilkens

Zorg voor de moedertaal

Waar der vadren schoone taal
klinkt met heldre kracht,
daar is mijn vaderland.....

(Limburgsche volkslied).

Het beeld van de cultuurgeschiedenis van het Javaansche volk, dat zoovele eeuwen zichzelf in zijn voornaamste karaktertrekken gelijk is gebleven, heeft de laatste tientallen jaren ingrijpende vervormingen ondergaan. Bijna iedere lijn is door de kracht van den invloed van het Westen verschoven. Nieuwe middelen van bestaan, nieuwe middelen van onderling verkeer en nieuwgeschapen behoeften hebben verandering gebracht in eeuwenoude gewoonten ; het oude geloof, de oude riten, de oude kunst, zij hebben voor velen aan aantrekkelijkheid verloren. De sfeer van het Westersch onderwijs, dat zijn Javaansche leerlingen het leven anders leert zien en waardeeren dan hun vaderen dat deden, is uiteraard niet bevorderlijk voor den groei en den bloei van het oude cultuurgoed ; dat desondanks de oude stam nog nieuwe loten schiet, wijst op een vitaliteit troostelijk en rijk aan beloften ; doch waar van levenskracht veel gevergd wordt, dient de belanghebbende zich te bezinnen op doelmatige voeding en liefderijke verzorging.

Het kan niet anders, of de taal, het orgaan bij uitstek, waardoor het cultureele leven van het volk zich uit, moest van het snelverloopend proces van vervorming den weerslag ondervinden. En inderdaad, het Javaansch, dat in den mond van de huidige schooljeugd leeft of dat in krant en tijdschrift wordt neergeschreven, wijkt wèl af van hetgeen een eeuw geleden gangbaar was. Tegenover elkanders uitingen staan de oudste en de jongste vertegenwoordigers van één generatie onwenniger dan ooit te voren het geval is geweest. De dragers der oude taaltraditie, conservatief krachtens het bewustzijn een oud cultuurgoed te beschermen, hebben reden te over om den jongeren van afkeuring en ergernis blijk te geven. Van den weeromstuit heeft de generatie, die van de Westersche school komt, het gevoel zich op glad ijs te wagen — men vergeve mij het noordsche beeld ! —, wanneer zij in geschrift of in den ceremoniëelen omgang zich bedienen moet van een moedertaal, die, ouderwets-geplooid, bij den modern gevormden geest nauwelijks meer past. Helaas biedt dan een uitkomst het gebruik van het Nederlandsch of

het Maleisch. Helaas, want van eigen cultureele vitaliteit bevat zulk een taaldéfaitisme geen spoor ; het schroeit de kiemen van nieuwe ontwikkeling af, het leidt tot verdorring van een deel van het organisme der Javaansche cultuur, het dreigt de dood te zijn van het geheel.

Men kan in de vele oorzaken, die in den huidigen tijd onder de Javaansche jonge generatie tot taaldéfaitisme leiden, even zoovele verontschuldigingen zien van hen, die er zich aan bezondigen, men kan om het verwijt van bekrompen taalchauvinisme van meet af te ontgaan uitdrukkelijk erkennen, dat gedegen kennis van een vreemde taal in dit tijdsgewricht voor de Javaansche intellectueelen een levensbehoefte is, tegen taaldéfaitisme zal ieder, die tot de behartiging van de cultureele belangen van het Javaansche volk, tot welken landaard hij ook behoort, geroepen is, er niet minder om hebben te waken en te strijden. Betrof het hier een taal, die slechts door eenige honderden menschen gesproken werd, een taalgebied, dat door geographische ligging of geringe uitgebreidheid van ondergeschikt belang was, dan zou men wellicht vrede kunnen hebben met wat dàn een natuurlijk vereenvoudigingsproces zou kunnen zijn, in uitschakeling van een onbruikbare en in de algemeene invoering van een beter geoutilleerde taal een gelukkig eindpunt vindende. Maar waar het gaat om een volk van dertig millioen zielen, met een groote meerderheid van conservatieve kleine landbouwers, welke tegenover een betrekkelijk zeer kleine groep van Westersch-gevormden staat, daar gelden heel andere overwegingen. Wil men de groote massa, die nooit een andere taal in plaats van of zelfs maar naast het Javaansch zal spreken, laten medeprofiteeren van de vruchten van Westersch middelbaar en hooger onderwijs, dan moet men in een toestand, waarin de leidende bovenlaag Nederlandsch en de groote massa Javaansch spreekt — twee talen van geheel verschillende structuur en geheel verschillende historische ontwikkeling ! —, een sociaal euvel zien, dat onbarmhartig aan de kaak gesteld en krachtdadig bestreden dient te worden. Hier zijn op haar plaats een weloverwogen taalpolitiek op langen termijn en een pakkende taalpropaganda, geschraagd door wetenschappelijk onderzoek en nationaal enthousiasme.

Tegenover de, op zichzelf niet ongerechtvaardigde, critiek op het Javaansch der Westersch-gevormden, die van den kant der conservatieve taalkenners komt, mag tot moreelen steun van eerstgenoemde groep nog wel eens in het licht gesteld worden, dat „goed Javaansch" geen absoluut begrip, geen onveranderlijke grootheid is. Vondel's taal mag voortreffelijk Nederlandsch geweest zijn, het Javaansch der Ardjoenawiwaha mag destijds aan de hoogste eischen hebben voldaan, wie in onze dagen het een of het ander zou schrijven zou een zonderling zijn, geen voorbeeld voor zijn volksgenooten. Elke generatie heeft het recht zich een eigen taalvorm te scheppen, die aan eigen behoeften beantwoordt en eigen smaak bevredigt. Levende taal moet vatbaar zijn voor verandering, het oordeel over haar schoonheid mag subjectief gevoel zijn van de collectiviteit van ieder tijdsgewricht opnieuw. Ondanks

vervormingen, die den huidigen orthodoxen taalkenners de haren ten berge doen rijzen, kan straks het Javaansch weer een perfecte taal zijn, die voor geen harer oudere zusters behoeft onder te doen. Op zich behoeft dus jong Java om haar taal zich niet als om iets minderwaardigs te schamen.

Maar .... er zijn grenzen. De erkenning, dat in het bestaan van iedere taal voortdurende verandering een natuurlijk verschijnsel is, sluit niet in, dat men met taalvervorming van iedere maat en graad genoegen dient te nemen. Taal is primair het geestelijk verkeersmiddel eener taalgemeenschap. Zooals plaatselijk verkeer niet behoeft te lijden onder veranderingen in het uiterlijk der vervoermiddelen; doch onvermijdelijk spaak loopt, wanneer niet langer een beginpunt van een route met een eindpunt verbonden wordt, zoo kan de taal haar functie blijven verrichten ondanks allerlei wijzigingen in haar verschillende constitueerende elementen, maar wordt zij onbruikbaar, zoodra zij niet langer contact schept tusschen twee leden eener taalgemeenschap. Nu gaat, als bijkans iedere andere vergelijking, ook die van geestelijk en plaatselijk verkeersmiddel mank. In geen enkele taalgemeenschap geeft de taal gelegenheid tot contact tusschen welke twee leden ook; er zijn steeds taalgenooten, die elkander niet verstaan. Aan den anderen kant staat, dat een goed verstaander aan een half woord genoeg heeft, m.a.w. dat taalcontact ook daar wel tot stand kan komen, waar aanzienlijke verschillen tusschen de contactpersonen de verbinding bemoeilijken; taal is een zeer elastisch verkeersmiddel. Maar er blijven dan toch gevallen bestaan, waarin de ontwrichting zoodanig is, dat normaal functionneeren niet meer mogelijk is.

Zulk een ontwrichting dreigt op Java als gevolg van te gebrekkig onderwijs in de moedertaal naast goed-georganiseerd onderwijs in het Nederlandsch. Een groot deel van het volk is nog van alle onderwijs verstoken, en heeft dientengevolge het proces van beïnvloeding door en aanpassing aan den Westerschen gedachtengang zelfs in zijn eerste phase nog niet doorgemaakt; zijn taal is „Javaansch Javaansch" gebleven, om zoo te zeggen. Een klein, maar sociaal zeer belangrijk deel heeft van de kinderjaren af een vorm van onderwijs genoten, waarin het Nederlandsch, systematisch onderwezen, volkomen domineert en waarin het Javaansch geen of hoogstens slechts een bescheiden rol speelt; van deze groep is het taalbewustzijn door de methodisch bijgebrachte kennis van het Nederlandsch zoodanig geïnfecteerd, dat het gevoel voor vele typisch Javaansche zinswendingen verloren is gegaan om plaats te maken voor constructies naar het volkomen vreemde Nederlandsche model, voor zoover natuurlijk de vormenschat van het Javaansch dat toelaat. Uit dit deel van het Javaansche volk komen voort degenen, die in woord en geschrift het vaakst in de openbaarheid treden; hun Javaansch is min of meer vernederlandscht Javaansch, dat lachwekkend aandoet en dan den gebruiker prikkelt tot taaldéfaitisme, of slechts voor hen natuurlijk klinkt, die mede in de sfeer van taaldualisme zijn opgegroeid. Tusschen de beide genoemde groepen in staat die der Javaansch-geschoolden; zij zou een

factor van evenwicht kunnen zijn, indien zij slechts niet in hoofdzaak beperkt bleef, en in de toekomst nog meer beperkt zal blijven, tot het milieu van de eenvoudige volksschool.

De kloof tusschen Javaansch Javaansch en vernederlandscht Javaansch, reeds thans onrustbarend breed, is onder de huidige omstandigheden gedoemd om, met alle bezwaren en gevaren van dien, voorshands van jaar tot jaar breeder te worden ; voorshands is van geen propaganda voor zuiverheid van taal, is zelfs van geen der toe te juichen maatregelen tot geleidelijke javaniseering van het voortgezette onderwijs, zooals er thans van Taman Siswa en van het Departement van Onderwijs en Eeredienst uitgaan, een voldoende neutraliseerend effect te verwachten. Het kwaad van verwijdering op het gebied der taal tusschen de verschillende groepeeringen van het Javaansche volk zal voorshands nog voortwoekeren, en men zal er machteloos tegenover staan.

Daarom behoeft men echter nog niet de armen over elkaar te leggen en berustend af te wachten, wat er verder gebeuren zal. Er valt in onze dagen in het belang van het Javaansch van de toekomst, dus in het belang van de cultureele ontwikkeling van het Javaansche volk, veel te doen. Van het grootste belang is ongetwijfeld, dat de overheid zoo snel mogelijk het volksonderwijs uitbreide en het voortgezet onderwijs op Javaansche basis, waarmede een gelukkig begin gemaakt is, geleidelijk ontwikkele, en dat het Javaansche volk daadwerkelijk zijn instemming daarmee betuige. Hierover willen wij het echter thans niet hebben ; de overheerschende importantie van deze bemoeienis springt trouwens te zeer in het oog om lange uitweidingen te behoeven. In deze bladzijden willen wij liever iets zeggen over de practische en de wetenschappelijke voorbereiding van een ander werk, dat veel minder de aandacht van het publiek zal boeien, en dat ook veel minder directe voordeelen oplevert, maar dat niettemin van het grootste belang is : de standaardiseering van het nieuwe Javaansch, en over de ontwikkeling der streektalen.

Standaardiseering is in de geschiedenis van het Javaansch geen nieuw verschijnsel. Er is in de laatste honderd jaar, als gevolg van litteraire werkzaamheid even goed als van den invloed van kweek- en normaalscholen, een algemeen-beschaafde schrijftaal op den voorgrond gekomen, die men, met een niet geheel passende benaming, als „Soerakartaasch Javaansch" pleegt aan te duiden. En van deze algemeen-beschaafde schrijftaal is in de laatste decenniën de krama-variant steeds belangrijker geworden als voertaal van het interdialectische verkeer van den beschaafden stand in de pers en op vergaderingen, zoozeer tot haar voordeel, dat vele moderne gedachten en zinswendingen zich thans in het krama laten uitdrukken, terwijl hun weergave in het ngoko op allerlei moeilijkheden zou stuiten. Dat men bij iedere toekomstige activiteit op taalgebied van het reeds bereikte uitga, is een eisch van

gezond verstand. Verder liggende doeleinden zullen dus in de lijn van deze reeds aangevangen ontwikkeling dienen te liggen, wil men de verwarring, die het onderwijs in het Nederlandsch in deze eeuw gebracht heeft, niet noodeloos vergrooten.

Een zeer belangrijke consequentie, die uit den zoo even vermelden loop der dingen te trekken is, is deze : dat men een nadere standaardiseering van het Javaansch tot het krama zal kunnen beperken. In het gebruik van krama tegenover maatschappelijk lager geplaatsten schuilt thans reeds voor velen niets vreemds meer ; doelbewuste propaganda zal ook hen met deze nieuwigheid kunnen verzoenen, die er thans nog afwijzend tegenover staan. Het standaard-Javaansch van de toekomst zal het zonder de veelvormigheid der sociale differentiaties kunnen stellen. Een verlies kan men daar nauwelijks in zien. Die veelvormigheid *was* een schilderachtig curiosum, maar zij *is* daarnaast een hinderpaal op den weg der moderne ontwikkeling, en stellig mede een oorzaak van het taaldéfaitisme, waarover wij het eerder hadden. Van het weren van alle andere „taalsoorten" uit de standaardtaal en haar beschrijvingen mag men louter voordeel verwachten : het zal een verlichting van belang zijn voor het onderwijs in het Javaansch zoowel aan de kinderen der pasisir-landen als aan de vreemdelingen, die aan hun positie verplicht zijn zich het Javaansch eigen te maken; niet langer een verwarrend aantal varianten te behoeven te leeren beteekent met dezelfde moeite de taal veel beter leeren beheerschen.

Voor de naaste toekomst dient dan de taak drieledig te zijn : 1° van het nog niet door het Nederlandsch beïnvloede krama een beschrijving te leveren, die aan de eischen der moderne taalkunde voldoet ; 2° een nauwkeurige en zich over de heele linie der taalkundige verschijnselen uitstrekkende opsomming te geven van de afwijkingen, die de taal der min of meer verwesterschte groep bij vergelijking met het nog niet geïnfecteerde krama vertoont ; 3° te beslissen, welke van die afwijkingen erkenning zullen kunnen vinden en welke niet.

Wat sub 1° aangeduid is geworden, is een taak der taalkundigen. Bijdragen op dit gebied zijn van ieder, van welken landaard hij ook zij, meer dan welkom. Voor voortzetting van het werk van Roorda, Kern, Kats en Kiliaan is er nog alle ruimte. Talrijke taalverschijnselen zijn nog nooit behoorlijk behandeld. Zelfs van doodgewone feiten ontbreekt veelal nog een exacte beschrijving. De Javaansche syntaxis ligt nog in de windselen. Op het gebied der phonologie moeten de eerste schreden nog gezet worden. Waar de grenzen loopen van het idioom en hoe dit systematisch bestudeerd kan worden, weet nog niemand. Hier ligt dus werk voor velen te wachten. Mogen de kinderen des lands gebruik maken van den voorsprong, dien zij op ieder ander hebben ! Slechts zij gewaarschuwd tegen beunhazerij. Over het Javaansch schrijve men niet dan na degelijke studie, en als men geen taalkundige van professie is,

niet dan na overleg met een vakman. En men wachte zich er voor het aantal prullerige spraakkunsten nog verder uit te breiden ; om alleen een heele grammatica te kunnen schrijven moet men niet minder dan een genie zijn ; binnen normale capaciteiten valt bij den huidigen stand der wetenschap nog slechts de détailstudie.

Wat het tweede punt betreft, hiervoor dient een beroep te worden gedaan op de Javaansche taalkenners. Ik ken er, die nog een zeer zuiver gevoel hebben voor wat goed Javaansch is van de oude soort, en die precies kunnen aangeven, waar en in hoeverre de Javaansche jeugd van onze dagen van de geldende normen afwijkt. Zij zouden zich zeer verdienstelijk maken voor hun volk, indien zij hun licht niet onder de korenmaat hielden, maar hun kennis en hun oordeel publiek maakten en daardoor vruchtbaar. Is het geen tijd voor een nieuw taalcongres, met beperkte agenda en met geselecteerde deelnemers ? En lijkt niet de belangstelling voor het welzijn der taal groot genoeg om den bescheiden eisch te verwezenlijken van een taalbureau met een permanenten secretaris, wiens taak het zal zijn de activiteit te blijven prikkelen, ondeskundigen hulpkrachten den weg te wijzen, en de bereikte resultaten te schiften en tot gemeengoed te maken ? Met een paar duizend gulden per jaar en eenig enthousiasme kan men wonderen doen.

Voor het derde deel der taak heeft men taalkundigen en taalkenners noodig. Welke afwijking van de oude standaardtaal aanvaardbaar is, kan door geen der twee groepen zelfstandig worden uitgemaakt. Een ontwikkeld gevoel voor de schoonheid der taal is onontbeerlijk, maar het dient steun te vinden in exacte taalkunde, en omgekeerd. Er zijn moderne vervormingen van het Javaansch, die geheel in de lijn der historische ontwikkeling liggen, doch die afschuwelijk heeten te klinken, naast andere, die het oor niet kwetsen, doch die het karakter der taal geweld aandoen. Over en weer zullen taalkundigen en taalkenners hun argumenten moeten blootleggen, en concessies moeten doen om den gulden middenweg te kunnen bereiken. Een bescheiden, aan de behandeling van deze kwesties gewijd tijdschrift, zooals er in Nederland en andere landen zoovele zijn, zou voor het Javaansche taalgebied mooi werk kunnen verrichten. Slechts zorge men er voor, dat het geslacht der taalkenners niet uitsterve. Geen zorg zou daarvoor behoeven te bestaan, als bereikt kon worden, dat de Javaansche afdeeling der litterarische faculteit, die voor de naaste toekomst op het programma van het Departement van Onderwijs en Eeredienst staat, zich naast de taalkunde ook het onderwijs in de aesthetische critiek van het Javaansch ter harte nam. Nu is het de juiste tijd om op een regeling in dezen zin aan te dringen !

In het voorgaande gedeelte van ons betoog hebben wij het gehad over de standaardiseering van het krama. Een consequentie van de voorgestelde maatregelen zou zijn, dat het ngoko verdrongen zou worden naar een ander terrein. Een ander, niet een minder belangrijk terrein ! Als volkstaal is het

ngoko in zijn talrijke dialecten de levende bron van onze kennis van het Javaansch. Is krama het verfijnde instrument, kunstvaardig, maar ook kunstmatig geschikt gemaakt voor de hoogere functie van voertaal te zijn van het geestelijk leven van alle Javanen, ngoko is het ongekunstelde bezit van de massa, dat deel heeft aan den natuurlijken rijkdom, aan de levenskracht, de spontaniteit en de ruwe bekoorlijkheid van het volksleven. De talrijke verschijningsvormen van de Javaansche volkstaal hebben helaas nog veel te weinig belangstelling gevonden. Toch is wat er leeft in de taal van Banjoemas en Banjoewangi, van Kadiri en Banten, van Tjirebon en Soerabaja, even goed een kostelijk Javaansch cultuurbezit. Het toegankelijk te maken voor die het niet van huis uit kennen is een nieuwe taak, niet minder belangrijk dan de vorige.

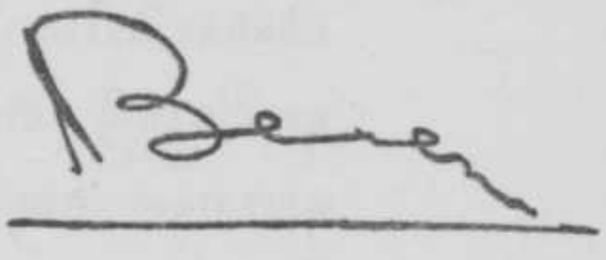
Nog om twee andere redenen dient men het ngoko, d.i. in onzen gedachtengang den dialecten, de zorg te geven, die het toekomt. In de eerste plaats, omdat het onderwijs het vruchtbaarst is, wanneer het in zijn eerste jaren — en op Java komt het veelal niet over de eerste jaren heen — kan aansluiten aan de taal van het milieu der kinderen ; wil men nieuwe gedachten in het brein van het kind verankeren, dan dient men te weten, hoe de bodem is en wat daarin houvast geeft aan hetgeen het onderwijs er in brengt. Denkvorm en denkvermogen zijn onafscheidelijk aan elkaar verbonden, en den denkvorm levert voor het kind de dagelijksche taal van zijn geboortestreek, niet de verfijnde standaardtaal van de zooveel wijdere cultuurgemeenschap. Nu is veelal de onderwijzer in de streek, waarin hij zijn werk verricht, ook thuis, en als hij van elders komt, leert hij de streektaal doorgaans snel aan. Oogenblikkelijke moeilijkheden zijn er dan niet. Maar de taak van den onderwijzer is het zijn leerlingen de standaardtaal bij te brengen, en wil hem dàt goed gelukken, dan moet hij weten, waarin streektaal en standaardtaal van elkander verschillen. Men mag het niet aan hemzelf overlaten de verschilpunten te ontdekken en te determineeren. Een deskundige, doch bevattelijke beschrijving van de voornaamste karaktertrekken van de streektaal behoort te zijner beschikking te staan om hem van voorlichting te dienen. Dat veronderstelt echter nog heel wat voorafgaande studie !

In de tweede plaats is de beoefening van het plaatselijke ngoko gewenscht in het belang der Javaansche letterkunde. Het tijdperk der oude letterkunde, die in de kraton haar steunpunt en in den vorst haar voornaamste object vond, nadert zijn einde, nu de feodale maatschappij geleidelijk verdwijnt en een breede laag van het volk aan de oude sociale verhoudingen en aan de oude cultuur ontgroeit. Het is een moeilijk probleem, hoe het geestelijk voedsel te vinden, dat het Javaansche volk in deze periode van zijn cultuurhistorische ontwikkeling behoeft. Wat aan nieuwe letteren tot dusverre geschreven is geworden, kan bezwaarlijk bevredigend worden genoemd. Dat kan ook moeilijk anders. Voor nationale letterkunde als opvolgster der kratonletterkunde is de tijd nog niet rijp ; de horizon der groote massa is nog te eng, de positie

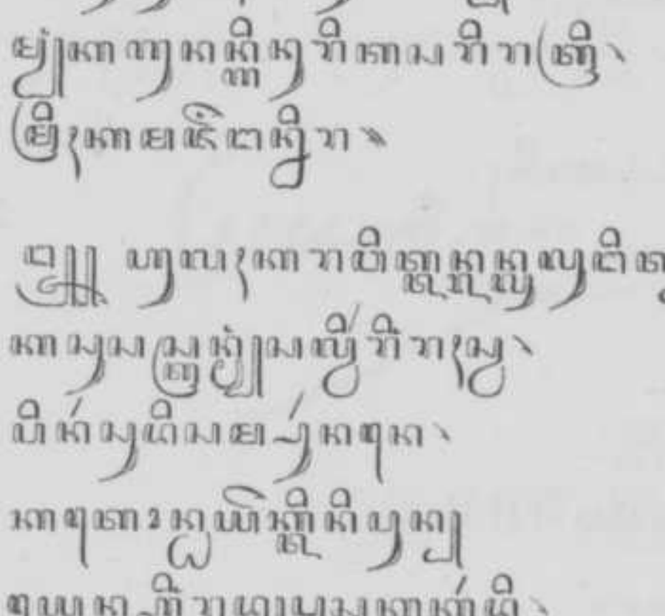
van de intellectueele élite te weinig gefundeerd. Wellicht kan locale letter, kunde de kloof tusschen de twee tijdvakken helpen overbruggen. Wat in de taal van de streek wordt gezegd en geschreven, heeft voor de massa grooter bekoring dan wat den stempel draagt van algemeen-beschaafd ; de ervaring, die met locaal-gekleurde letterkunde opgedaan is, hoe gering zij ook is, bevestigt dit. De proef ware dus te nemen, hoe het volk reageert op eenvoudige verhalen, die in het sappige ngoko der verschillende Javaansche gouwen gesteld zijn. Natuurlijk zou men het meest hebben aan spontaan geschreven streekletterkunde. Bij gebreke daarvan kan er echter wel een stootje in die richting van buiten af gegeven worden. Maar daarvoor is noodig, dat er eerst wat volksch Javaansch in streektaal verzameld worde om tot prototype te dienen. Met de huidige techniek van film en gramofoonplaat is er belangrijk voorbereidend werk te doen. Den doorslag moet echter geven de belangstelling van dat deel van het Javaansche volk, dat tot een leidende rol op cultureel gebied geroepen is. Ook hiervoor zouden de voorlichting en de propaganda van een centraal taalbureau gemobiliseerd moeten worden. Waar een wil is, is ook een weg te vinden.

Prof. Dr C. C. BERG

Batavia.

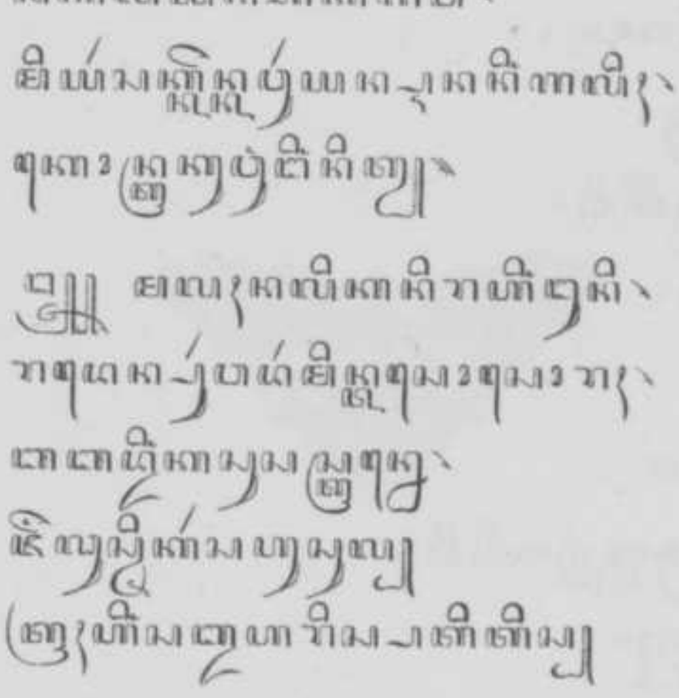

III.

IV.

V.

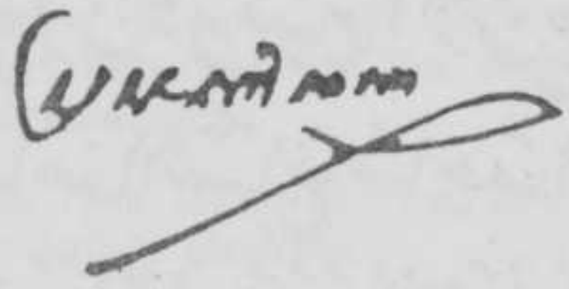

ཨ་ཡི་ཡི་པུ་གུ་ཨ་(ཁྲ་ཨ་།
ཚ་ཨུ་པི་ཡི་ཨ་ཅུ་།
ཨ་ཚ་པུ་ཚི་ཡ་ཨུ་ཡི་ཨ་ཤ་།
པ་མི་ཨ་གུ་ཧ་2ཨུ་ཡེ་གུ་ཨ་2མི་ཅུ་ཨི་ཚ་ཨི་།
ཨི་/ཨི་ཡི་ཨ་ཅུ་ཨ་ཤུ་།
ཨི་ཅ་ཨི་པ་ཚ་ཤ་ཨུ།།

VI. ཀ།། པ་ཨི་ཐ་ཤ་ཡུ་ཨུ་པི་ཅུ་ཨ་ཅི་ཨི་ཚི་ཀུ།
གུ་ཨ་2མི་ཀུ་ཀུ་/ཨི་ཨ་ཨ་ཅུ་ཨ་ཡ་།
ཚ་/ཀུ་ཨ་ཅི་ཨ་ཨ་ཡ་ཨ་ཐུ་ཨ་།
ཤི་ཀུ་ཀྱི་ཁ་ཨ་ཤ་ཡུ་།
ཀུ་ཧུ་ཁ་ཐ་ཨུ་ཨ་ཐ་ཤ་ཨི་ཨ་ཡི་/།
ཨ་ཤི་ཨ་ཀུ་ཐ་ཀྱི་ཨ་2ཨ་།
ཨ་ཡི་ཨ་ཀུ་ཐ་ཀྱི་ཨ་ཀ།
ཐ་ཐ་ཨ་ཐ་ཨ་ཀུ་ཨ་ཤ་ཐ་།
ཨ་ཐ་ཀྱི་ཨ་ཐ་ཀྱི་ཡ་ཡ་/ཁྲ་ཨ་ཡ་ཤི་ཨ་ཡི་/།
ཡི་ཀུ་ཨ་ཤ་ཀྱ་ཨ་ཤི་ཨུ་ཤ་།

VII. ཀ།། ཨ་ཤ་ཐ་ཨ་ཤ་ཀ་ཨ་ཀུ་ཁ་ཨ་ཀྱི་།
ཡི་ཤི་ཀུ་ཀྱི་ཁ་ཐ་ཨ་ཡ་ཨི་ཨ་ཅ་ཨ་།
ཀུ་ཀུ་ཨ་ཤི་ཨ་ཀུ་ཨ་ཅི་ཨ་ཐུ་།
ཨི་ཨ་2ཨ་ཐ་ཀུ་ཀྱི་ཨ་ཡ་།
ཨི་ཨ་2ཨ་ཀུ་ཁ་ཨ་ཡི་ཨི་ཨི་།
ཨུ་ཤ་ཨ་ཐ་ཨ་ཀུ་ཨ་།
ཅ་ཨ་ཀྱི་(ཁྲ་ཤ་ཡ་།
ཨ་ཏྲི་ཨི་ཡུ་ཨུ་ཨ་ཐ་ཨ་།
ཤ་ཁྲི་ཨ་ཤ་ཐ་ཨ་ཅ་ཁ་ཤ་ཨ་ཡི་ཨི་།
ཤ་ཁྲ་ཁ་ཨ་ཅ་ཁ་ཨ་ཁ་ཨ་།

VIII. ꦲꦶꦁ ꦮꦶꦏꦱꦶꦠꦶ ꦥꦸꦠꦿꦶꦏꦸ ꦲꦁꦏꦸꦠꦶ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦱꦼꦫꦏꦠꦤꦺꦴ ꦮꦶꦪꦺꦴꦤ ꦥꦼꦤꦺꦴꦏꦤꦺꦴ ꦲꦁꦏꦸꦠꦶ
ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦥꦶꦏꦶꦥꦸꦠꦿꦶ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦥꦶꦏꦶꦩꦤꦶꦪꦸꦱꦶ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦲꦁꦏꦸꦠꦶ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦲꦤꦏꦺꦴꦩꦺꦴꦤ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ
ꦲꦤꦏꦺꦴꦩꦺꦴꦤ ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ ꦲꦁꦏꦸꦠꦶ
ꦏꦶꦠꦶꦏꦺꦴ

ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ : ꦏꦺꦴꦱꦺꦴꦩ : ꦏꦼꦫꦠꦤꦺꦴ

Rn Ms Ng. PRODJOKINTOKO
Soerakarta.

بسم الله الرحمن الرحيم

هدية البناء والدعاء

في اليوم الذي يوافق فيه عيد الإقامة لحضرة
الإمام العزيز المكرم صاحب الدولة المنفوخار اينة
السابع بانوغ ين ذو لتيه الاثنين والعشرين سنة.
اللهم انصر إمامنا السابع صاحب الدولة المنفوخار اينة
نصرا عزيزا. وطول عمره منصورا مكرما محفوظا.
واحفظ بلاده وجميع ما فيه حفظا شاملا كاملا.
واجعل يا ربنا ذا بسطتي مولاي يده بلاده بلدا آمنا
مباركا مطمئنا. واجعله عظيم القدر نفوذ الحكم
عزيز القضاء. واجعل سائر قضاياه حكما عادلا
مرضيا. ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم.
يا رب العالمين. آمين!!

التاريخ في ٥ من اليئ ١٩٣٩.

القاضي امارشيد

Wensch en bede aan den Almachtige, bij gelegenheid van de herdenking, dat Z. H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII ten volle vier en twintig jaren de teugels van het bewind over het Mangkoenagoro'sche Rijk zal hebben gevoerd.

„O God! Moogt Gij Uwe hulp verleenen aan onzen Beschermer, die de teugels van het bewind over het Mangkoenagoro'sche Rijk voert, met de eervolste hulpmiddelen;

Schenkt hem een lang leven vol van Uwe zegeningen, welke tot zijn roem en tot zijn eer zullen strekken;

Neemt hem in bescherming tegen de valstrikken van den booze en maakt zijn Volk waakzaam, dat het geen wegen bewandele, welke tot zijn eigen onheil zouden voeren.

Gij Almachtige! Zegent het Rijk van mijn Heerscher met rust en vrede, met welvaart in alle opzichten en met immer toenemend aanzien, en moogt Gij de machthebbers in het Rijk met zin voor Rechtvaardigheid begiftigen.

O Heer! Verhoort mijn wensch en mijn bede, want Gij zijt alhoorend ook in het onhoorbare en alziend ook in het niet-zichtbare, Gij, die alles op deze waereld onder Uwe hoede neemt!"

(Vertolking van het nevensstaande)

Geschreven op den 5den Mei 1939

HADJI IMAM ROSIDHI

Soerakarta.

Over de Individualistische en de Kollektieve Tendenzen in de Aziatische Ontwikkeling.

Er bestaat een zekere tegenstelling tussen essentiële tendenzen van de emancipatie van Azië — waarvan de Indonesische een deel is — en van de ontwikkeling der menselijke samenleving als geheel, een tegenstelling, die zulke fundamentele faktoren betreft, dat hare onderkenning van groot belang is.

De mensheid als geheel lijkt, onder de leiding deels nog van Europa maar thans ook van Noord-Amerika, terug te keren van de nadrukkelijke accentuering van het *individualisme* in de samenleving zoals het Westen dat kultiveerde en wederom te neigen tot die van het *kollektieve*.

Terwijl Azië, van ouds gebonden door traditie, gebonden tot machteloosheid toe, innig verlangt naar de opheffing van den al te sterken en haar emancipatie belettenden druk der oude kollektiviteit en, daarom, naar de bevrijding en de ontplooiïng van het individu. En dus juist neigt naar de tegenóvergestelde accentverlegging.

Het gaat hierbij weliswaar slechts om accentverleggingen, doch om dezulke van fundamentele betekenis.

Het gaat slechts om accentverleggingen: want elke menselijke maatschappij is steeds een uit individúen samengestelde geméénschap, waarin dus noodzakelijk: én de kollektiviteit zeker minimum aan regels moet stellen ter handhaving harer orde, én de individuen een zeker minimum aan bewegingsvrijheid behoeven voor het eigen leven. Zodat ook in de meest individualistische samenleving het kollektieve, en in de meest kollektieve het individuele onmisbaar is, en slechts de nádruk op het ene of het andere gelegd kan worden.

Doch deze accentverleggingen zijn van grote betekenis: want omdat individu en gemeenschap van de samenleving de beide fúndamentele faktoren zijn — polair verbonden, voor elkaar onmisbaar doch niettemin tegengesteld—, heeft het accentueren van het een of van het ander vèr strekkende, de gehele samenleving geestelijk en materieel bepalende gevolgen.

Het accent op het individuele brengt immers mee : het stellen als ideaal van de schoonste persóónlijke ontplooiïng, van de persóónlijke hemelse of andere verlossing, — het bovenal ontwikkelen van de dáártoe geëigende geesteskapaciteiten : bewustzijn, intellekt, energie, — het zien van de samenleving en hare organen vooral als middel die hoogste individuéle ontwikkelingen te verkrijgen en te stimuleren, dus als voedingsbodem, als achtergrond, — en het naar vermogen doen prevaleren van de geestelijke en sociale *vrijheid* der individuen boven de eenheid der samenleving (waarbij de vrijheid alleen echt is als niet enkelen doch allen haar genieten).

En het accent op het kollektieve brengt mee : het stellen als ideaal van de schoonste en meest volkomen geméénschap, — het zien van de individuen vooral als levende middelen ten bate dier gemeenschap, dus als dienenden, als typen, bij uitzondering als vertegenwoordigers of voorgangers, held of profeet, — het bovenal ontwikkelen van de dáártoe geëigende kapaciteiten : saamhorigheidsgevoel, intuïtie, offerbereidschap, — en het naar vermogen doen prevaleren van de geestelijke en sociale *eenheid* der samenleving boven de vrijheid der individuen (waarbij de eenheid alleen echt is als zij van-binnen-uit komt en niet geforceerd is opgelegd).

Een harmonisch evenwicht tussen beide tendenzen ware het allerschoonst en schijnt denkbaar. Doch de Wereld is nu eenmaal, als geheel en in élk harer onderdelen, een dynamisch stelsel van tijdelijke evenwichten door tegenstellingen, door spanningen. En zo is het ook onze samenleving niet vergund anders dan tijdelijk en onvolkomen zulk een schonen evenwichtstoestand te verwezenlijken ; zij vertoont normaal de ene of de andere accentuering, met de alle wereldgebeuren eveneens eigen periodiciteit, en dan zowel met snellere en in betekenis ondergeschikte slingeringen als met langzame en belangrijke.

Het lijkt nu niet te gewaagd de beide bovenvermelde elkaar doorkruisende tendenzen: de individualiserende Aziatische en de kollektiviserende algemene, te zien als van óngelijke waarde, als te behoren tot slingeringen van óngelijke uitslag en periode, en met name de laatste als de belangrijkste.

Inderdaad is de reaktie op het Westerse individualisme van overwegende kracht en betekenis ; niet alleen omdat zij dialektisch noodzakelijk uit een zeer hoog, ja tot zijn uiterste opgevoerd en spanningsvol individualisme voortvloeit, doch vooral omdat zij zich voltrekt in vrijwel alle landen — de z.g. demokratische inkluis —, die de aarde tezamen in feite beheersen, zodat zij dan ook internationaal en interkontinentaal is. De grote bloei en de hegemonie van het Westen toch, stoelende op het Christendom, den in zijn Westersen vorm meest-persoonlijken godsdienst, leidden juist dóór de vrijheid van denken, van onderzoek en van bedrijf bovenal tot het inzicht in, en daarmee tot de beheersing van de natuur en tot haar dienstbaarmaking aan

de menselijke materiële en geestelijke behoeften. Welke bevrediging nu wel— schone belofte! — voor 't eerst in de mensheidsgeschiedenis de armoede der massa's zal kunnen opheffen, doch onmogelijk anders tot zijn recht gebracht kan worden, zowel sociaal als technisch, dan in streng kollektief verband, ideëel en materieël in veelal de aarde omspannende, met de mentaliteit van het individualisme onverenigbare organisatie. Als Keyserling dan ook, ten rechte, meent dat „het grote probleem der komende eeuwen is de ontplooiïng van een nieuw geestelijk leven op den grondslag van het technische tijdperk" [1]), dan is dit geestelijk leven slechts denkbaar niet individualistisch doch kollektief geaccentueerd; evenwel: niet primitief en half-onbewust, als dat der oude natuurlijke en der huidige geforceerde kollektieve samenlevingen, doch met volkomen bewustwording en kollektieve geestelijke opvoeding, onder meer met doorgronding en volledige gebruikmaking van het door Jung aangetoonde, de mensen geestelijk in feite samenbindende „kollektief-onbewuste" deel der psyche.

Tegenover dezen, inderdaad primairen doorslag van de mensheid naar een kollektief geaccentueerde, doch tévens op hoog geestelijk peil staande samenleving — die te ontwikkelen een taak van fascinerende grootsheid lijkt —, verschijnt nu de individualiserende Aziatische tendenz als van sekundaire betekenis. Achtergeraakt tijdens de snelle ontwikkeling van het Westen, is Azie blijven steken in verouderde kollektieve samenlevingsvormen. Een ontwikkeling naar een intensief individualisme toe of daar doorhéén, als Europa heeft doorgemaakt, is onnódig, omdat men de belangrijkste resultaten daarvan: de intellektuele natuurbeheersing en de erkenning van de individuële waarden, ook zonder dien ter beschikking krijgt; elke kultuurperiode mag immers vóórtbouwen op wat eerder tot stand werd gebracht. En zij ware verkéérd, omdat zij tegen de grote komende wereldkollektivisering in zou gaan, die dus zou tegenwerken, en Azie opnieuw in een achterafpositie zou plaatsen.

Anderzijds moet worden erkend, dat de oude, nog resterende Aziatische kollektieve bindingen, dus de nog geldende tradities, de adat: deels volkómen waardeloos zijn geworden, — of veelal op punten zonder werkelijke betekenis een te vèr gaande beperking opleggen aan de individuele vrijheid, — en voor een ander deel, hoewèl van essentieel belang, toch naar vorm of inhoud zijn verouderd dan wel met waardeloze of te ver gaande voorschriften zijn vermengd.

Waarbij evenwel is te bedenken, dat tradities geen onveranderlijke elementen zijn in de samenleving, doch, hoe eerbiedwaardig zij ook schijnen, mét den menselijken geest evolueren zonder hun karakter van kollektieve, over de geslachten heen reikende („vertikale") bindingen te verliezen. Een

---

[1]) *Herman Keyserling*, Amerika, Duitse uitgave blz. 467; het „ten rechte" slaat niet op de al te marxistische formulëring.

evolutie, die sneller of langzamer kan gaan, al naar het tempo van den tijd; al is, om verbreking van een traditie — en dus het geheel telóórgaan van een kollektieve binding — te voorkomen, in die evolutie geleidelijkheid een vereiste.

De bovengeschetste omstandigheden lijken te rechtvaardigen de konklusies:

dat het komende Azië geestelijk en sociaal niet kan en niet moet worden gedacht als een (al of niet Westers) individualistisch stelsel, dus met name niet als een kapitalisme, doch als deel van een hoogontwikkeld, geestelijk bewust, kollektief wereldstelsel,

en dat de oude kollektieve Aziatische mentaliteit niet voor een individualistische moet worden prijsgegeven, doch in een modern-kollektieve moet worden omgezet, in beginsel met behoud van den psychischen aard (den groten invloed van het kollektief-onbewuste), doch met geleidelijke en op den duur volledige modernisering van den inhoud.

Ir THOMAS KARSTEN

Bandoeng.

Kg Pang. Hario HADIWIDJOJO
Soerakarta.

De jongere generatie en de Javaansche cultuur

Het ontwikkelingsproces, dat Java sedert den tijd van Daendels heeft doorgemaakt, heeft de inheemsche samenleving in al hare geledingen aangetast.

De positie der Vorsten en het leven aan de Hoven hebben ingrijpende veranderingen ondergaan.

De functie der Regenten en der lagere hoofden is gewijzigd ; meer en meer zijn ze ambtenaar geworden. Mede door de geweldige bevolkingstoename heeft het vroeger welhaast alles domineerend karakter hunner feodale verbondenheid met de bevolking aan beteekenis ingeboet. Zooals de aanwezigheid van de veldpolitie bewijst, dat de overgeleverde wijze van gezagsoefening te kort schiet tegenover de problemen, die de huidige Indische maatschappij stelt, zoo zijn de Regentschapsraden een aanduiding van de nieuwe richting, waarin de opvattingen nopens bestuur groeien. In vertegenwoordigende colleges en in de pers wordt de gestie der ambtenaren aan openbare critiek onderworpen. In de schier religieuze verhouding tusschen bevolking en hoofden is een zakelijk element binnengedrongen.

De geslotenheid van de desa wordt door de geleidelijk penetreerende geldhuishouding verbroken. Naarmate, nà product en arbeid, ook de grond in het verkeer wordt opgenomen, verslapt de gemeenschapsband, neemt de invloed van het desahoofd — vertegenwoordiger der dorpsgenooten èn van hooger gezag beide — af en verzwakt de commune trek, zooals deze zich onder meer placht te uiten in het onderling hulpbetoon.

Productie voor de bevrediging van eigen behoeften moet plaats inruimen voor de teelt van handelsgewassen : een belangrijke aanwijzing voor veranderde geesteshouding en -instelling.

Het individu begint zich uit de sociale gebondenheid los te maken. Er zijn reeds teekenen, dat gewijzigd plichtsbesef inbreuk begint te maken op de solidariteit der familie en het gezag der oudere generatie.

Loonarbeid is ook in de inheemsche sfeer geen onbekende meer. Uit het feodale gareel, waarin de Javaansche samenleving uit macht van traditie nog immer schijnt geslagen, treden nieuw opkomende klassen : de vaste loonarbeiders, die van alle verbinding met den grond zijn losgeraakt,

de intellectueelen (al dan niet in de vrije beroepen), die in de hiërarchisch gelede standenmaatschappij organisch niet passen.

Al deze veranderingen op economisch, sociaal en staatkundig gebied — door vreemde dynamiek in een schijnbaar volkomen statische samenleving aangericht — hebben hare consequenties in het cultureele leven. Sommige problemen, die zich in dit verband hebben voorgedaan, schijnen een aan de nieuwe omstandigheden aangepaste oplossing te hebben gevonden of te zullen vinden; andere, en daaronder de meest belangrijke, wachten nog op zoo'n oplossing.

Het kunstleven placht zich te groepeeren om de Hoven. Ondergang scheen te dreigen, toen de economische basis dier Hoven versmald werd. Dankbaar gedenken wij hier de liefdevolle toewijding ook van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, die het illuster voorbeeld van den dichter-vorst Mangkoe Nagoro IV en den kunstzinnigen Mangkoe Nagoro V volgend, in dezen critieken tijd zoo veel voor de instandhouding en bloei van de Javaansche kunst heeft gedaan. Gelukkig heeft deze laatste in de belangstelling der jongere intellectueelen een breederen grondslag gevonden, die haar zal bestendigen, ook als de feodale verhoudingen zich in nieuwe maatschappijvormen oplossen.

Ook het kunstambacht steunde uitsluitend op de behoeften der Hofsfeer. Verwestersching en vervlakking bedreigden het met ondergang. Het jongste verleden toont, dat de vrees voorbarig was. Ook hier schijnt een nieuwe economische basis te zijn gevonden.

Maar dàn is er het groote probleem van de toekomst der Javaansche cultuur zelve en met name dat der Javaansche wereldbeschouwing, welke die cultuur in al haar uitingen — ook de omgangsvormen — doordringt. Hoe kan het waardevolle daaruit voor de jongere generatie worden gered?

Dat ook de Javaansche cultuur, zooals deze uit de feodale periode is overgeleverd, wijziging ondergaat, ondergaan moet, reeds ondergaan heeft, niemand zal het ontkennen. Vreemde invloeden hebben sinds eeuwen op het eigene ingewerkt; gedeeltelijk werden die geabsorbeerd, „toegeëigend", met het overgeleverde tot een geheel versmolten; gedeeltelijk bood het eigene daartegen weerstand. Doch de Westersche dynamiek is eenerzijds wezensvreemder, anderzijds meer intens: de traditioneele economie is geschokt, de sociale structuur is aan het wankelen gebracht, in de levenshouding hier van enkelingen, ginds van de meerderheid der dorpelingen is wijziging gekomen.

De oude normen van wat recht is, behoort en mag, worden niet meer algemeen of in alle opzichten aanvaard; nieuwe usances hebben bereids ingang gevonden. Hoe kan daar de overgeleverde wereldbeschouwing — de ideologie der statische maatschappij — standhouden? Wat is het blijvende, wat het vergankelijke? Kan het nieuwe wederom worden geassimileerd?

Hoe kan de jongere generatie als ze geen tijd meer heeft om zich in de oude waarden te verdiepen, het erfdeel der voorvaderen bewaren?

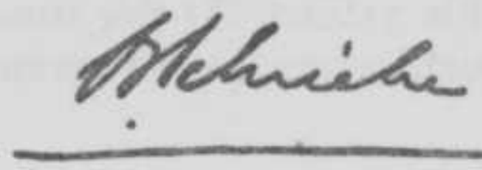
Dit probleem houdt vele ouders bezig, die met het belang en de toekomst hunner kinderen voor oogen, zich genoopt voelen dezen eene Westersche opvoeding te geven. Bij het streven naar Westersche kennis raakt zelfs de studie van het Javaansch, om nog maar te zwijgen van die der Javaansche literatuur, in het gedrang. Gevreesd wordt, dat ze straks vreemd zullen komen te staan tegenover hun eigen cultuur. Daarnaast rijst een tweede gevaar: dat het leven in twee gescheiden werelden — de school en het huisgezin, waartusschen alle samenhang ontbreekt — zal leiden tot een toestand van innerlijke gespletenheid.

De economische crisis, waaronder Java in de laatste tien jaar gebukt is gegaan, heeft op dit punt — spoediger dan wellicht anders het geval ware geweest — eenig uitzicht geopend. We behoeven hier niet te spreken van de volksschool, de vervolgschool en de Inlandsche Mulo: deze bereiken de groep van leerlingen niet, waarmede wij ons nu bezig houden. Wij kunnen niet spreken van de Europeesche lagere school, ook al wordt ze door talrijke inheemsche leerlingen bezocht, omdat ze krachtens hare bestemming en haren samenhang met het Moederlandsche onderwijs in de eerste plaats op de behoeften van anderen is ingesteld. Wij hebben thans speciaal het oog op de Hollandsch Inlandsche School.

Het perspectief nu, waarop wij doelden, wordt geboden door twee maatregelen, die in den loop der laatste vijf jaren zijn doorgevoerd. Een er van betreft het facultatief stellen van het Maleisch, waardoor het overladen leerplan vereenvoudigd is en meer tijd is vrijgekomen voor het onderwijs in het Javaansch. De andere houdt in de volledige „indianisatie" der Hollandsch Inlandsche School, waardoor het geheele onderwijs, inclusief de leiding, in handen is gekomen van inheemsche leerkrachten, die beter dan welke Europeesche onderwijzer de behoeften en moeilijkheden van het Javaansche kind verstaan. Men begrijpt welke verreikende gevolgen deze maatregelen zoowel voor de opvoeding en geestelijke bewapening der leerlingen als voor de toekomstige ontwikkeling van een harmonieuse samenleving èn van de cultuur kunnen hebben, als de hier geboden mogelijkheden op de juiste wijze worden aangegrepen. Die mogelijkheden zijn te grooter, wijl het onderwijs in het Javaansch aan de Hollandsch Inlandsche School niet, zooals bv. het onderwijs in het Nederlandsch of in de geschiedenis, beklemd wordt door de eischen, die de concordantie of het verdergaand onderwijs stellen.

Hier kan door de samenwerking van inheemsche paedagogen en van hen, wien de toekomst der cultuur ter harte gaat, wat schoons gewrocht worden.

Prof. Dr B. J. O. SCHRIEKE
Wassenaar

Messages from India

To His Highness Pangeran Adipati
Ario Mangkoe Nagoro VII, Solo, Java.

Your Highness !

Fifteen years ago, while on my return trip to India, after visiting China and Japan in the company of Master Tagore, I expressed to him my keen desire to visit your beautiful island which has been extolled by our ancient poets as the Island of Gold (Suvarṇadwîpa). But, that there is a „heart of gold" in our cousins of Java, I came to realize only when I had the privilege of enjoying the generous hospitality of your Court of Soerakarta. Pondering long over the architectural glories of Borobudur and Prambanan, when I reached Solo, I felt clearly the continuity of the ancient glories of Java in the lives and aspirations of her modern men and women. They displayed, specially through the peerless dance-interpretations of our Indian Epics in your Court, a grace and refinement, an inborn sence of rhythm and harmony which I can never forget and which, I am sure, will be cherished as the noblest legacies of our Javanese brethren in the sumtotal of Asiatic culture. The earliest poetic manifestation of the Aryan race was characterised as *Chandas* or Rhythm in our Vedic dawn ; and when, our common ancestors braved the tempestuous billows of the Eastern Ocean, discovering and colonising the Golden Islands, our cousins of Java naturalised and improved that superb technique of rhythm in and through their matchless dance-craft. By your sustained and ardent patronage of the art and culture of Java you have not only earned the gratitude of your own people but also the love and respect of your Indian cousins and of all admirers of Oriental art. When someday the Encyclopaedia of Asiatic Culture and Arts will be compiled, Javanese art will undoubtedly occupy therein a very prominent place and your noble patronage of that art will be remembered with pride and thankfulness.

Returning to India, when I had the privilege of organising the Greater India Society I was throughout sustained in that work by your noble examples and we remember with gratitude your princely hospitality to our *Purodhâ*, Poet - Pioneer Rabindranath Tagore, when he visited Java which he immortalised in some of his magnificent poems, composed in Bengali, after his return. At the time of the 70 th birth - anniversary of our national poet, when I was preparing the „Golden Book of Tagore"

I had the privilege of receiving from your Highness, the following profound lines which I cannot resist the temptation of quoting below:

„My elder brother, who can reach into lofty heights of the Eternal, often stoops down to dry a tear. He is himself like the transparent glittering drop suspended on the eye-lash of a child, still full of sorrow but already dimly smiling".

Every word of yours breathed poetry and we felt that a real poet is greeting a brother-poet and that India and Java stood united spiritually and culturally inspite of centuries of separation.

The last 24 years of your beneficent rule synchronised with the progressive rediscovery of Indo - Javanese civilization, thanks to the happy collaboration of eminent Javanese scholars with distinguished Dutch Orientalists. Much has been done, although we are realizing from day to day how much still remains to be done! Java is the veritable heart of Malayasia and it served, through centuries, as the halting-stage for generation of men, migrating across the Indian Ocean, through Insulindia to Australasia on the one hand and to Polynesia on the other. The history of the Malayo-Polynesian world starts with the „Java Man" of the prehistoric dawn and reaches down to the migration of the Maories into New Zealand in the middle ages (14 th. century).

But alas! that magnificent history, although studied in isolated chapters still waits to be treated as a whole, Some of the fundamental problems of that history cannot be solved without reference to Indian history and culture and Indian scholars are daily awakening to the urgency and importance of the study of Javanese and Indonesian culture. May I hope, therefore, that, on this auspicious occasion of the Silver Jubilee of Your Highness, there may be created the „Mangkoe Nagoro Foundation" for the study of Indo-Javanese art and civilization. Under such an Endowment, Javanese scholars may visit the historic sites and cultural centres of India; so Indian scholars may be invited to collaborate with the scholars of Java in the comparative study of ancient texts, of architecture, sculpture and decorative designs, of dance, music and drama together with the rich materials of folk-arts and crafts.

Hoping that this dream of Indo - Javanese collaboration will be realised in near future, I beg to offer, Your Highness, our repectful felicitations and best wishes on your prosperous and beneficial career.

Kālidās Nāg

पादस्याघ्निर्भ्रमन्त्या मवनि रवतः स्वैरपातैः
सङ्कोचेनैव दोष्णां मुहुरभिनयतः सर्वलोकातिगानाम्
दृष्टिं स्वेषु नोग्राम् ज्वलनकनमुचम् वक्षतोदाद्यभिते
र्व्याधारानुरोधात् त्रिपुरविजयिनः पातु वो विश्वनृत्यम् ॥

He who saves the world from being submerged in abyss, by regulating
the riotous rhythm of His dancing feet,
He who, in course of the performance, arrests the wild gestures of
His arms that reach the frontiers of the Universe,
He who averts, from objects, the glance of His eyes flashing fire
so that the entire Creation may not be burnt up,
May Lord Siva's cosmic dance, controlled out of consideration for
this limited world, bring protection and security to all !

N. B. Based on the benedictory poem in Sanskrit composed by
Visākshadatta, about 400 A. D ; translated into English as Taṇḍava Dance by Dr. Kalidas Nag.

Calcutta, 27 May 1939

Dear Mr Noto Soeroto,

I enclose herewith two messages from two of the foremost women writers of India : (mrs) Santa Devi is the renowned novelist and literary critic while Sita Devi is the leading story-writer who has also enriched our children-literature.

I hope these tributes to His Highness from the womanhood of India will be welcome.

Wishing you all success !

Yours cordially

Kalidas Nag

Joyous Felicitations from Indian Women Writers

শ্রী-শান্তা-দেবী- Santa Devi.

Cordial Greetings from Bengali Littérateurs

শ্রী-মতী- সীতা-দেবী-

Sita Devi.

Soerat Poedjian

Ini soerat poedjian (pengalem) dari saja Ida Anak Agoeng Agoeng Bagoes Djlantik Zelfbestuurder Landschap Karangasem, terhadap kehadapan jang moelia Padoeka Kangdjeng Goesti Pangeran Adipati Ario Mangkoenegoro VII.

Mengambil bajangan dari moelai persahabatan jang moelia terseboet kepada saja Zelfbestuurder Landschap Karangasem Ida Anak Agoeng Agoeng Bagoes Djlantik.

Dengan tidak sedjoeapoen kami beragoe-ragoe, karena segala jang kami maksoedkan dalam karangan kami ini atas kedjadian jang sebenar-benarnja.

Kepertama dari tahoen 1918 adalah pertanjaannja Padoeka Toean Controleur Karangasem kepada saja, maksoednja mengchabarkan Kangdjeng Goesti maoe bertamasa melihat-lihat kehadaan di Bali, kalau kiranja sampai di Karangasem apakah saja soeka menerima Kangdjeng Goesti dengan pengiringnja mendjadi tamoe dari saja dan tinggal beberapa hari menoempang di poeri; laloe saja mendjawab: dengan segala senang hati akan menerima Kangdjeng Goesti mendjadi tamoe tinggal beberapa hari di poeri.

Maka tiada antara lama, djadilah Kangdjeng Goesti bertamasa ke Bali bersama Toean Stein Callenfels dan Toean Dr. F.D.K. Bosch dan 1 saudara moedanja Kangdjeng Goesti (R.M.H. Soerjosoerardjo), tinggal di poeri 5 hari lamanja. Sedjak itoelah moelai saja bersahabat karib (masawitran betjik) kepada jang moelia Kangdjeng Goesti.

Dan dalam tahoen 1920 kawinnja (sedaweg pawiwahan) Kangdjeng Goesti kepada Kangdjeng Ratoe Timoer, moelailah saja memperloekan dateng mengoendjoengi ke Mangkoenegaran serta membawa gambelan (semarpagoelingan) dengan beberapa matjam permainan tari Bali (imijan-imijan), tinggal di Mangkoenegaran 9 hari lamanja. Waktoe itoe amatlah senangnja orang-orang dari Bali jang kira-kira 200 orang banjaknja, sebab diterima dan diladeni di Istana Mangkoenegaran dengan baik sekali, dengan ta' koerang soeatoepoen dan orang-orang semoea diberi adiah kain (wastra) batik destar (dastar) batik dan lain-lainnja. Teroetama amatlah hormatnja

dan pertjintaannja (parenamija kalih kapiteresnan Ida) Kangdjeng Goesti kepada saja adalah sebagai tjinta kepada saudara moedanja, dan waktoe poelang saja diberi oleh Kangdjeng Goesti bermatjam-matjam barang tanda peringatan (peretjihnan pakeling), dan sehabis itoe selandjoetnja dan saban ada selamatan di Mangkoenegaran jang agak penting selaloe saja diminta datang menghadlirinja. Begitoe poela saban ada keramain dan selamatan dari saja, selaloe dikirimi barang-barang boeat tanda kahormatan, dan apa poela barang-barang jang perloe dikerdjaken di Solo, selaloe Kangdjeng Goesti soeka toeloeng memesankan, begitoe djoega apa sadja perboeatan orang Bali jang dipesan oleh Kangdjeng Goesti, selaloe saja sanggoep memesankan.

Kemoedian dari pada itoe sampailah tempo saja menjekolahkan anak-anak ke Mulo, maka dengan ridla hati Kangdjeng Goesti menerima 4 anak saja tinggal menoempang di Istana Mangkoenegaran, jaitoe moelai tahoen 1934 dan dipelihara anak-anak itoe sebagai anaknja Kangdjeng Goesti sendiri.

Pada sebeloem kami berdjoempa sewadjah dengan jang moelia Kangdjeng Goesti Pangeran Adipati, semendjak beliau masih bergelar R.M.H. Soerjosoeparto kami soedah dengar tentang kehormatan beliau pada hal kesenian (asta koesala) dan kasoessasteran (kamotaman boedi pakerti), poela kami senantiasa menegoehkan doegaan kami setelah beliau memangkoe djabatan Zelfbestuurder tentoelah boleh dibanggakan (koemangetan) sebagai Zelfbestuurder loeas pengalaman (wiboeh pangawaswas) dan pengertiannja (panggelokika). Arkian maka ternjatalah sekarangnja, berboeah saja bersahabat karib (masawiteran reket) kepada Kangdjeng Goesti, banjaklah saja mendapat toladan dan nasihat jang baik, oentoek kebaikan diri saja sendiri, oempama tentang keadatan sopan santoen (antoek parikerama satija sadara), menerima tamoe-tamoe jang besar, dan tentang kehadilan menimbang hal-hal jang perloe, oentoek kebaikan oemoem (kerahajon kaloemberah) dan tentang pemerintahan memadjoekan kepandaian ra' iat dan oeroesan kebaikan roemah tangga (oeroesan kerahajon sadjeroning Poeri), selaloe ta' segan Kangdjeng Goesti memberi nasehat kepada saja, jang menjebabkan saja banjak dipertjai dan dimoeliakan oleh Pemerintah Agoeng Hindia Nederland dan lain-lainnja.

Dalam sanoebari (sadjeroning angen) kami soedah tentoe atas kemoeliaan (kamotaman darma pekajoenan) dan kebadjikan (kawidagdan) jang moelia Kangdjeng Goesti Pangeran Adipati, jang dalam akibatnja (panjendek-ipoen) mendjoedjoeng diri kami itoe senantiasa ta' akan kami loepakan lahir batin (sekala niskala).

Lain dari pada itoe menoeroet pemandangan saja, boekan sadja Kangdjeng Goesti mamadjoekan ra'iatnja sendiri, dan menoeloeng kesoesah-

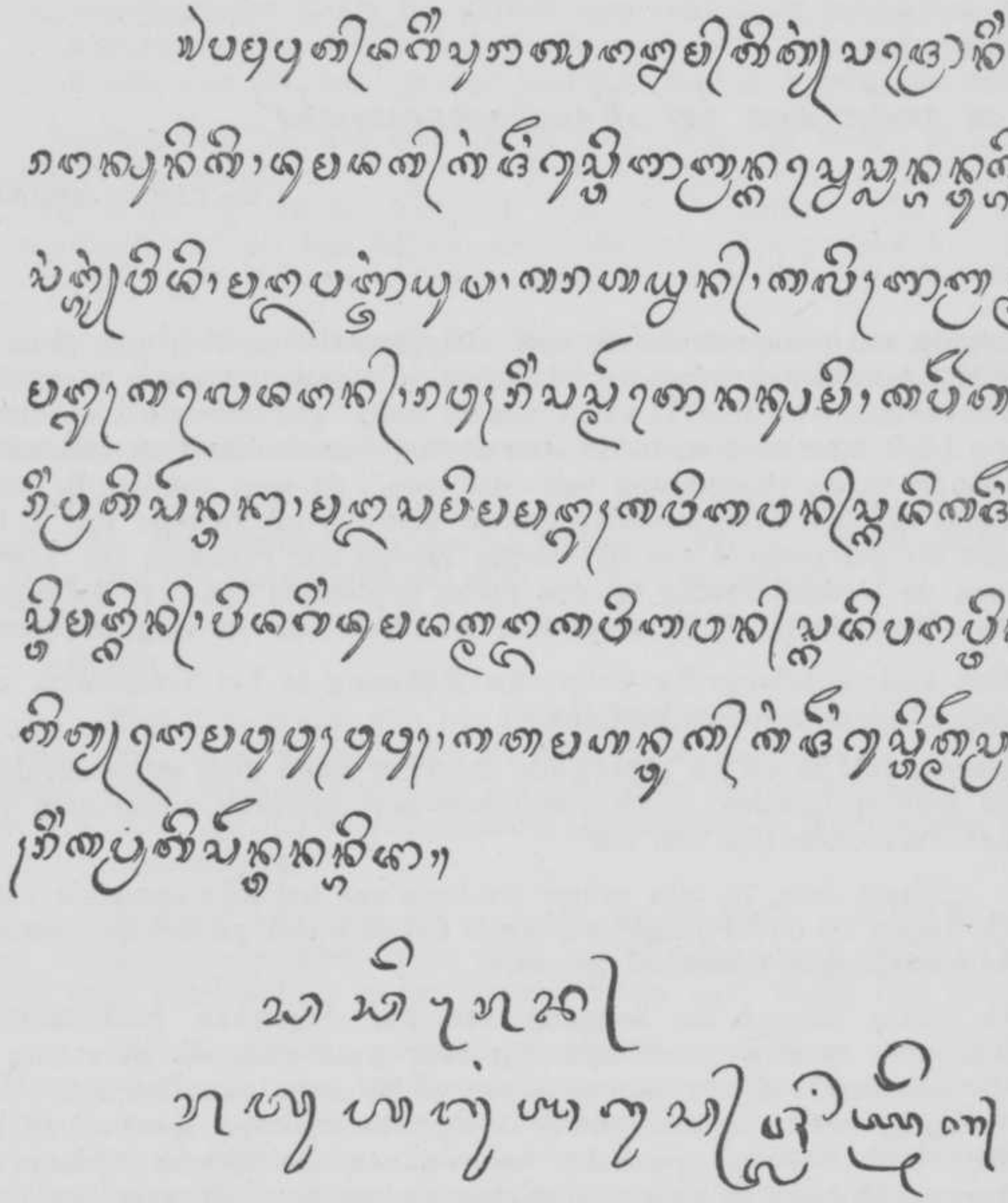
annja ra'iatnja sendiri, tetapi adalah djoega oentoek sesama manoesia, teroetama sahabat-sahabatnja ditoeloengnja seperloenja dan diberinja pitoeah (pitoetoer) jang baik jang ta' moedah diloepakan atau patoet dimoeliakan oleh sesama manoesia.

Boekan sadja Seri Padoeka sendiri demikian, tetapi djoega Permaisoerinda, ialah Padoeka Goesti Kangdjeng Ratoe Timoer, sikap dan istiadatnja ada sepadan dengan Seri Padoeka, hatinja djoega lemah-lemboet dan sentosa boedi (lemes aloes pekajoenan darma) poela djoega gemar memadjoekan kesenian (astakoesalen) dan keboedajan, misalnja berkenan pegang sendiri memimpin (mangoeroekang) oentoek peladjaran tari pada anak moerid van Deventerschool dan sopan santoennja, jang senantiasa diandjoerkan menoeroet kehendak zaman.

Sebagai penoetoep poedjian kami dalam soerat karangan ini moedah-moedahan Kangdjeng Goesti selaloe dipeliara Toehan, soepaja pandjang oemoer dan sehat, selaloe mendapat sentosa kesenangan dengan sekalian familie, teroetama ketoeroenanja, soepaja semoea mendapat kemoeliaan sebagai adanja Kangdjeng Goesti sekarang ataupoen sjoekoerlah kemoeliaan jang kami harapkan itoe senantiasa tambah bertambah adanja.

IDA ANAK AGOENG
AGOENG BAGOES DJLANTIK
Zelfbestuurder van Karangasem.

Karangasem, 15 April 1939.

(*Balineesche vertaling der slotalinea in den Maleischen brief van Karangasems Zelfbestuurder in autografie.*)

Een en ander over het Mangkoenagorosche Rijksstudiefonds

Hetgeen naar mijn meening niet onopgemerkt voorbij mag gaan is het feit dat het Mangkoenagorosche Rijksstudiefonds nu reeds meer dan ¼ eeuw bestaat en dat Z.H. zich steeds heeft geinteresseerd en thans zich nog blijft interesseeren in de vooruitgang van ons land en volk en in het bijzonder in de vooruitgang van onze jeugd, de spes patriae. Ik moge in verband hiermee even aanhalen enkele woorden uit de rede van Z. H., gehouden ter gelegenheid van de viering van de 16e verjaring (2e Toemboek) van de Verheffingsdag op den 11den September 1931 (27 Rabingoelakir Djé 1862) waarbij Z. H. aangaande het Onderwijs het volgende sprak:

„Een andere belangrijke vorm van Rijkszorg is het Onderwijs, dat „mij altijd na aan het hart ligt.

„Gaarne had ik op dit gebied nog meer tot stand zien gebracht, doch „de omstandigheden lieten veelal een nog grootere uitbreiding van „het Volksonderwijs niet toe".

„Naast deze, in zijn geheel ten laste van het Rijk komende voor- „zieningen op onderwijsgebied, heeft het Rijk ook particuliere onder- „wijsinstellingen financieel gesteund.

„Ik noem hiervan de leergang van het Algemeen Nederlandsch „Verbond, waarvan een ruim gebruik werd gemaakt en voorts de „de meisjesschool met internaat van de Solosche van Deventer Ver- „eeniging, welke school, mede door een bijdrage ineens van het „Rijk kon worden opgericht, en die een jaarlijksche bijdrage als „tegemoetkoming in de exploitatiekosten van het Rijk verkreeg.

„Voorst werd jaarlijks een belangrijk bedrag op de Rijksbegroo- „tingen uitgetrokken voor de toekenning van studiebeurzen aan „kinderen van poetro's, sentana's, ambtenaren en officieren.

„Deze studiebeurzen moesten, zooals U bekend, door betrokkenen „worden terugbetaald bij beëindiging der studie terwijl de aldus „verkregen gelden worden aangewend voor het verleenen van studie- „beurzen aan kinderen van M. N. onderhoorigen met begaafde aanleg.

„Het spijt mij, te hebben moeten constateeren, dat niet alle afge-
„studeerden deze verplichting ten opzichte van het Studiefonds nakomen,
„waardoor dat fonds bij gebrek aan voldoende inkomsten dikwijls
„niet in staat is een studiebeurs te verleenen, daar waar zulks in het
„belang van een leerling met begaafde aanleg, noodig zou zijn."

Bovenstaand en nog vele andere voorbeelden in woord en daad zijn tastbare bewijzen voor ons, dat de vooruitgang van ons Land en Volk Z. H. altijd na aan het hart ligt. En het is hierdoor, dat ik bij deze gelegenheid niet stil kan blijven en ik als ware geinspireerd door dat vele goede, mijn pen hanteer en de woorden als vanzelf er uit vloeit.

Hoe gebrekkig of onvolledig dit stuk ook moge zijn beschouw geachte lezers en lezeressen, mijn bijdrage niet als een bloemstuk, dat bij iedere festiviteit of ieder heuglijk gebeuren niet mag ontbreken, doch als een sekar setaman, als losse bloemen dus, uit mijn tuin.

Na deze korte inleiding moge ik, om U eenig denkbeeld te kunnen geven van het Mangkoenagorosche Rijksstudiefonds, een en ander uit het verslag van het Studiefonds in 1912 — 1938 meedeelen:

I. Inleiding.

1. Het Studiefonds van het Rijk Mangkoenagaran ontstond practisch in het jaar 1912 in welk jaar op de Rijksbegrooting voor het eerst een bedrag werd uitgetrokken voor het verleenen van geldelijken studiesteun aan kinderen van Poetro's, Sentono's, Officieren en Ambtenaren van het Rijk Mangkoenagaran.

2. Een en ander werd geregeld bij pranatan van het Hoofd van het Mangkoenagorosche Huis ddo. 15 October 1913 No. 11/Q welke eerst werd afgekondigd in het Rijksblad van 1917 onder No. 20.

3. Bij het verleenen van bovengenoemde studiesteun werd de bepaling gemaakt, dat nadat een studietoelage voor goed zou zijn opgehouden, elke pupil de reeds voor hem uitgegeven gelden, renteloos middels afbetalingen zal hebben te restitueeren met dien verstande, dat deze afbetalingen eerst zouden behoeven te beginnen, zoodra een inkomen van f 50,— 's maands of meer genoten zou worden, terwijl maandelijks 1/5 van dat inkomen zou moeten worden betaald.

4. De terugbetalingen van de afgestudeerde pupillen werden niet gestort in de Rijkskas, doch werden afzonderlijk bewaard, met het doel, om nadat een kapitaal zou zijn gevormd, daarvan studiebeurzen te verleenen aan leerlingen van goeden aanleg, welke niet in aanmerking konden komen voor meergenoemde steun, daar zij geen kinderen waren van Poetro's, Sentono's, Officieren en Ambtenaren van het Rijk Mangkoenagaran.

5. Het Studiefonds bestemd voor kinderen van Poetro's, Sentono's, Officieren van het L. G. M. N. en Ambtenaren bedoeld in sub 4 werd later Studiefonds B genoemd.

6. Op de leerlingen van het Studiefonds B werden dezelfde bepalingen ten aanzien van terugbetalingen der verleende studiebeurzen toegepast, zoodat na eenige jaren ten behoeve van het Studiefonds B terugbetalingen werden ontvangen, zoowel van ex-leerlingen uit het Studiefonds A als van die uit het Studiefonds B.

7. Aangezien het M. N. Rijk vanaf het jaar 1931 niet in staat was om voldoende steun aan groep A studeerenden te verleenen terwijl het aan groep B benoodigde Studiefonds ruim voldoende was, werd later besloten A en B *financieel* samen te smelten.

8. Tot ultimo 1938 heeft bovengenoemde Rijksinstelling dus reeds voor meer dan een kwart eeuw bestaan.
Het is de M. N. Studiefonds Commissie dan ook een groote voldoening alle belangstellenden hierbij verslag te mogen uitbrengen, over hetgeen bovengenoemde Fonds gedurende dat tijdvak tot stand heeft gebracht.

Met trots kan dan ook worden getuigd, dat het Rijksstudiefonds, ondanks de crisisjaren nog een behoorlijk aantal M. N. kinderen kon laten studeeren zoowel op de Middelbare- als op de Hoogescholen.

De Studiefonds Commissie spreekt hierbij gaarne de hoop uit, dat zij op de onmisbare bijdrage van het M. N. Rijk in de komende jaren steeds zal mogen rekenen.

II. Het Bestuur.

9. Het Beheer van het M. N. Rijks-Studiefonds was sedert 1918 in handen van een door het Rijk Mangkoenagaran ingestelde Commissie, genaamd „COMMISSIE VAN ADVIES", bestaande uit 1 Voorzitter en 2 Leden.

Tot ultimo 1938 was de samenstelling als volgt:

1. Regent Patih Mangkoenagaran — Voorzitter.
2. De Superintendent der M. N. Zaken — Lid.
3. De Corps-Commandant van het Legioen M. N. — Lid.

10. Het dagelijksch Beheer wordt gevoerd door de door het Rijk aangewezen Rijksambtenaren, de Wadana van Hamongprodjo Mangkoenagaran tot aan 1937, waarna vervangen wordt door den Ambtenaar voor de Begrootingszaken tevens Hoofd van het M. N. Rijks Centrale Aanschaffingsdienst, en de Boekhouder Rijkskas Mangkoenagaran, die resp. de titels voeren van Secretaris en Penningmeester van het Mangkoenagorosche

Studiefonds rechtstreeks ondergeschikt aan den Voorzitter der Studiefonds-Commissie.

III. Financien.

11. Uit onderstaand overzicht moge blijken hoeveel door het M. N. Rijks-Studiefonds gedurende de periode 1912 tot en met 1938 totaal aan beurzen werd uitgegeven en aan afbetalingen werd ontvangen.

Om U, geachte lezers en lezeressen niet te veel te vermoeien met de verdere details en de vele cijfers incluis moge ik U, indien U zich hierin interesseert verder verwijzen naar het verslag van het Studiefonds en zou ik U gaarne meedeelen de hoofdzaken ervan n.l.:

Aan studiebeurzen tot en met het jaar 1938 werd in totaal verleend	f	502.523.53
Hiervan werd van de afgestudeerde pupillen terug-ontvangen tot en met 1938	„	102.804.65
	f	399.718.88
Afgeschreven wegens overlijden der afgestudeerde pupillen tot en met 1934	f	23.875.35
Zoodat tot ultimo 1938 nog valt te vorderen een bedrag ad	f	375.843.53

Dit te vorderen bedrag zou feitelijk op de balans van het M. N. Studiefonds moeten voorkomen. Doch, omdat niet alle door het M. N. Studiefonds gebeneficieerden na afloop van hun studie stipt de bepaling van de pranatan nakomen, heeft het fonds tot dusverre dat bedrag niet op de balans gebracht.

Ontleend uit onderstaand balans beschikt het M. N. Rijks-studiefonds thans over een Kapitaal van . . . . . f 14.296,22[5]

Balans per 31 December 1938.

Deposito	f 13.500,—	Kapitaal	f 14.296,22[5]
Giro	„ 236,76	C.A.D. M.N.	„ 106,46
Kas Penningmeester	„ 665,92[5]		
	f 14.402,68[5]		f 14.402,68[5]

Uit bovenstaande cijfers is op te maken hoe groot de belangstelling van Z. H. en het M. N. Rijk in de vooruitgang van onze jeugd was en thans nog is.

Aangaande de resultaten van het onderwijs moge onderstaand overzicht dienen, dat aangeeft het aantal vanwege het Studiefonds studeerende leerlingen vanaf het oprichtingsjaar 1912 t/m 1938:

IV Resultaten van het onderwijs

SCHOLEN	Totaal leerlingen	Diploma verkregen	Geen diploma behaald.	Nog studeerend per ultimo 1938.—
I. NEDERLAND.				
Medische Hoogeschool	1	1	—	—
Technische Hoogeschool	1	1	—	—
Landbouw Hoogeschool	3	1	—	2
Universiteit Leiden	4	—	—	4
Gemeentelijke Universiteit Amsterdam.	2	2	—	—
Academie v. beeldende kunsten	2	—	2	—
Ykcursus Delft	1	—	—	1
II. INDIE.				
Ambachtsscholen	18	10	8	—
H. B. S.	9	3	4	2
B. A. S.	12	10	2	—
Boekhoudkundig Cursus	1	1	—	—
O. S. V. I. A. (MOSVIA)	33	27	5	1
K. W. S.	8	4	4	—
O. S. V. I. R. (Rechtsschool)	3	2	1	—
Suikercursus	2	2	—	—
Technische Avondschool	12	5	7	—
Koningin Emma School	6	5	1	—
M. U. L. O.	175	69	106	—
Kweekschool	7	1	6	—
van Deventerschool	16	8	4	4
A. M. S.	76	27	37	12
Handelsschool	2	—	2	—
H. K. S.	5	4	1	—
Assistent Apoth. Cursus	3	1	2	—
G. H. S.	11	1	3	7
Cultuurschool	2	2	—	—
R. H. S.	20	1	6	13
T. H. S.	7	2	2	3
M. L. S.	12	8	3	1
N. I. A. S.	9	1	4	4
Comptabiliteitscursus	1	1	—	—
's Landskoepok-Inrichting	4	4	—	—
Bestuurschool	1	1	—	—
Fröbelkweekschool	2	2	—	—
P. J. S. (T. S.)	36	19	13	4
H. I. K.	31	12	9	10
S. T. O. V. I. A.	2	2	—	—
P. H. S.	6	2	2	2
Veeartsenschool	1	—	1	—
S. T. O. V. I. T.	3	—	1	2
Geschiedenis M. O.	1	—	1	—
Hoofdacte Cursus	1	1	—	—
Mevrouw Groot School	7	—	—	7
Huishoudschool Mohamediah	6	1	—	5
Siswarini M. N. Huish. School	3	—	—	3
Totaal	568	244	237	87

Percentsgewijze berekend behaalden hiervan

het einddiploma	42½%
zonder diploma	41½%
nog studeerenden	16 %

Indien het aantal nog studeerende leerlingen (87) buiten beschouwing wordt gelaten, dan komen wij tot het volgende percentage:

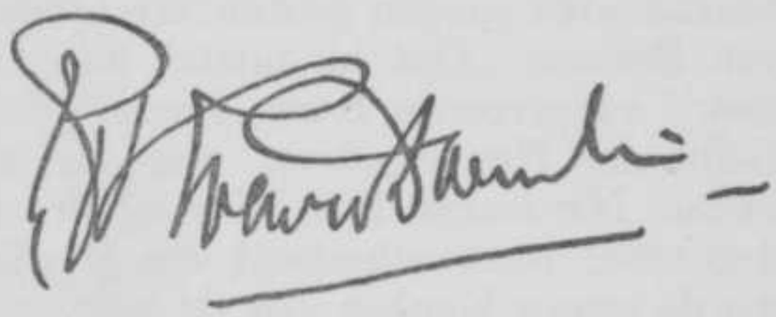
50,73% die het diploma hadden behaald
49,27% die geen diploma hadden verkregen, hetgeen toch zeker een bevredigend resultaat is te noemen, waaronder dan vele afgestudeerden, te rekenen zijn, van de universiteiten Hoogescholen zoowel hier als in Holland, die later hetzij in Gouvernements- als in Rijksdienst een betrekking hadden gekregen als artsen, Indische artsen bij den Dienst der Volksgezondheid, Meesters in de Rechten bij de Rechterlijke Macht of Administratieve Dienst dan wel bij de Balie, Landbouwkundig- en Civiel ingenieurs, respectievelijk bij den Landbouwvoorlichtingsdienst en den Waterstaatdienst.

Van de Abituriënten van de middelbare scholen zijn velen werkzaam als bestuursambtenaren bij het M. N. Rijk en verder vinden velen hun emplooi bij diverse Gouvernements- en particuliere instellingen.

Als slot mag zeker hier niet achterwege blijven, de hoop en het vertrouwen. uitgesproken door de Commissie van het M. N. Rijksstudiefonds, dat het der instelling „M. N. Rijksstudiefonds" nog vele, vele jaren gegeven moge zijn, haar zegenrijken en rustigen arbeid voort te zetten, en dat het zich nog steeds in de belangstelling van Z. H. Pang. Ad. Ar. Mangkoe Nagoro VII moge verheugen.

Rn PANOEDJOE
ROEWIO DARMO BROTO

Soerakarta.

Een kwart eeuw geleden....

Wie van Zijne vrienden heeft niet weleens het geluk gesmaakt van de eene of andere kunstuitvoering in de Mangkoenagaransche Poera te hebben mogen genieten? Hoe vaak stonden wij verbaasd van de schoonheid van het geheel. En wanneer wij daarna ons rekenschap trachtten te geven van de mogelijke factoren der ontroering, dan vonden we er twee van bijzonder belang. In de eerste plaats de treffende harmonie, die onze hoogst kunstzinnige Prins steeds wist te leggen tusschen de elementen van Zijne scheppingen. In de tweede plaats — en dit is voor mij persoonlijk van grooter beteekenis — trof mij steeds de vindingrijkheid, maar meer nog de durf van onzen Regisseur, om in volle bewustheid nieuwe vormen in de aloude traditie in te lasschen. Wie bekend is met het bestaan van verstarde opvattingen, welke niet zelden hun voedingsbodem vinden in de voortleving van eene bepaalde provincialistische geesteshouding, beseft meteen hoeveel moed noodig is tot verbreking van eigen cultureele isolatie. En dat heeft de Prins telkenmale getoond.

Ik denk op dit oogenblik aan een merkwaardig geval uit de goeie ouwe tijd, nu ongeveer een kwart eeuw geleden. Eduard Verkade, leider van de „Haghespelers" zou Jan Fabricius' „Eenzaam" op de planken brengen. Een echt Indische atmosfeer had hij noodig : een standplaatsje van een vereenzaamden jongen bestuursambtenaar, ergens diep in de binnenlanden van Borneo. „Het bij uitstek zoo Indische Den Haag moest worden verrast," suggereerde Enny Vrede. Voor Herman Kloppers, de Indische specialist der Haghespelers, was de hem opgedragen taak blijkbaar veel te zwaar. Natuurlijk kon hij wel zorgen voor een soberheid der tropische decoratie, want soberheid was steeds Verkade's leus, maar de baas eischte, dat de sonore klanken van de gemalen en angkloengmuziek zouden worden gehoord. „Breng het publiek in de waan, dat werkelijk een Javaansch réjoktroepje de Heerengracht voorbijtrekt." Een Javaansche réjok in Borneo, och, dat was zoo erg niet.

Gelukkig had Herman Kloppers onder onze studenten enkele schoolvrienden uit zijn Semarangschen H. B. S.-tijd. Enkele besprekingen, enkele demonstraties en een week daarna oefende een tiental nijaga's

samen met Cor Van der Lugt Melsert, de krankzinnig geworden jonge controleur, in het gedistingeerde tooneelgebouw der Haghespelers.

Na het uitbundige succes der première, dat voor een groot deel werd gedragen door de natuurlijke en idyllische entourage, in het bijzonder door de opkomende en wegstervende klanken van de gamelan en angkloeng-muziek, bedankte Verkade onze studenten-executanten en overhandigde meteen aan onzen regisseur een tiental doorloopende vrijkaarten voor het geheele tooneelseizoen.

„Een echte regisseur is die leider van U daar," fluisterde Enny Vrede, wijzende op onzen „loerah-nijaga." En weinig vermoedde zij, dat de man dien ze bedoelde, eenmaal geroepen zou zijn om de regie van grootere en grootsche kunstdrama's in handen te nemen.

KI ADJAR DÉWANTARA

Djokdjakarta.

Mataram-Jogja, 25 Mei '39

The Development of the art of dancing in the Mangkunagaran

Twenty four years have passed since His Highness Mangkunagara VII was installed as ruler of the Mangkunagaran domain in Surakarta. Three windu's, eight year-periods marked by Javanese tradition as definite cycles, are completed on June 16th 1939. All friends and admirers of the Prince will gather in body and spirit to offer their homage and felicitations at this completed phase of his rule with sincerest wishes for health, prosperity, joy and success in all undertakings in the coming windu's.

May His Highness receive herewith the homage and felicitations of one in whose thoughts Mangkunagara VII, next to being Prince and Statesman, Scholar and Philosopher and a Perfect Princely Host with an endless variety of interests and activities conceived in the depths of a richly gifted nature and pursued with an open mind, stands out in the first place as a Creative Artist and distinguished Patron of Drama and Dance.

In the tumultuous world of our days, at a time of strain and stress when almost every nation and every individual is affected by the convulsions of modern history in the making, it is a special privilege to turn in mind to such a retreat — an island within an island — as the Astana Mangkunagaran. To anyone who ever had the good fortune of being received there and who had the privilege of knowing H. H. Mangkunagara VII and his wife the gracious Ratu Timur, the hours spent at their residence will doubtless remain among the most cherished memories.

Even across oceans and on to a world where the roaring of cannons and throbbing of warplanes are the keynote of all activity, where potential destructive powers now submerge all finer expressions of the human spirit, there comes to one who thinks of the Astana Mangkunagaran in Java a spiritual emanation of peace and beauty in sounds of music ; one cannot help hearing the soft chimes of the gamelan, even though one knows that the Mangkunagaran is not an enchanted kingdom where, like

in a fairy tale, music and song, dance and drama are a perpetual pastime of a somnolent palace.

One realizes only too well what burdens of responsibility and work inevitably connected with the existing social, political and economical order weigh upon the Head of the House and his executives. And one knows that the cultivation of music and dance is not the result of endless leisure, but a product of the Prince's personal creative effort and patient work towards aesthetic ends despite urgent and multitudinous activities in daily life. It is a conscious effort of one in high position in a society threatened to be engulfed by the materialistic conceptions of our time to uphold and preserve the spiritual and artistic heritage of the Javanese people and to enrichen them with the creation of new forms.

Those who might think that what one sees to-day at the court of a Javanese Prince when a performance of dance or dance drama is given there at a festive occasion is a remainder of a petrified old tradition, unchangeable, rigid in rules and fixed forever in the limitations of a definite style and form, are mistaken. True, the rules (that vary at each court) are strict as regards the execution of movements in the stylized modes of the dance. It is also true that they are based upon old traditions. But neither do they remain unchanged, nor are they limited in the variety of forms.

At the Mangkunagaran in particular ever since the First Mangkunagara came into power in 1757 many changes and innovations had taken place in the subsequent periods of reign under the Princes known as Mangkunagara II, III etc. The chapter now in progress under H. H. Mangkunagara VII is not the least important for the development of the art of the dance there, perhaps even one of the most significant.

When Radèn Mas Said, later known as Pangéran Suryakusuma, became Mangkunagara I at his court were perpetuated those forms of dance and music that at that time were commonly practised in Surakarta. Among these a predominant place, apart from customary social *tayuban* dancing, was taken by war dances, or rather dances with weapons. Skill and grace in the handling of different weapons in rhythmic movements to the accompaniment of gamelan music, agility and good form in the attack and defense at mock-battles, were the required qualities of such dancing warriors. The distant origin of these dances with weapons like lances and krisses with shields, or with bow and arrow, is doubtless the same as the closely related Baris dances practised in Bali in our time. But with the disappearance of temple feasts and different rituals to which these dances once belonged in Java during the Hinduistic period (like

in Bali to-day where they are executed at ceremonies for the consecration of arms, at cremation rites and certain temple feasts) dances with weapons, that formerly were mass performances in the open air, were gradually drawn into the palace hall, the pendapa, and became part and parcel of the stately court entertainment. They are now generally known as Beksan in Jogyakarta and Wirèng in Surakarta. Comparison of the different Wirèng forms with the Balinese Baris dances, which they must have once greatly resembled in the quantity of participants as well as in the general character of execution, clearly shows the big change that had taken place in Java in course of the last centuries. The limitation of space in the audience hall reduced the number of participants and altered the character of some of the more dynamic phases of the dance. Certain elaborations were introduced. The strictly uniform movements of all dancers were differentiated. Opponents in mock-battless were assigned contrasting styles of dancing (*strong* and *fine*) and, moreover, at a certain stage the Wirèng merged with isolated dramatic episodes of battles derived from the dance drama, Wayang Wong. Such fragmentary battle episodes that depicted certain heroes of the old epics in an encounter were designated as Petilan.

In the Mangkunagaran all these changes and innovations took place later, at the time of Mangkunagara IV and V. As for Mangkunagara I, during his time performances of Wayang Wong were also known at the court, but the costumes of the dancers at that time, apart from some decoration with flowers, did not greatly differ from their habitual daily dress. This too was changed in time. And with the subsequent change of costume also the style of the actors' movements was affected.

Nothing is heard of Wayang Wong performances during the following period under Mangkunagara II which was marked by political unrest and several wars. One knows however that this Prince maintained a troupe of court-danseuses, similar to the Bedaya in the Kraton, but here limited to the number of seven danseuses and called Widadari. The Widadari of Mangkunagara II and of his successor Mangkunagara III were armed. Pistols were in vogue at that time for a feminine guard like the one then maintained according to tradition by the crown-prince of Jogyakarta who later was known as Sultan II or Sultan Sepuh. It is told that he had forty amazones armed with kriss and pistol who had to accompany him even when he went to war.

Yet the institution of Bedaya-Widadari in the Mangkunagaran was short lived. It disappeared for reasons of personal nature with the installation of Mangkunagara IV who had married the daughter of his predecessor. A man of extraordinary gifts, poet, musician-composer and artist, Mangkunagara IV concentrated all his artistic efforts towards the cultivation of music and drama.

His literary creations are known and admired to the present day and some of his poetry he himself set to music. His verses chanted by expert singers can still be heard to-day in the Astana Mangkunagaran and even a stranger cannot escape the enchantement of the tender musicality of these compositions.

Prosperity, owing to flourishing enterprises in the plantation of coffee and other products, allowed this Prince to lead a more luxurious life and to entertain on a larger scale than was possible for his predecessors. Performances of drama and dances that heightened the splendour of his frequent festivities and receptions, were renowned for their excellent standard of execution. War dances were revived with new inspiration and shown in altered form. Different plays were given and, above all the shadow play, Wayang Kulit, for which Mangkunagara IV had a particular predilection, rose to great fame owing to the virtuosity of a dalang trained by the Prince.

An interesting development in the field of drama under Mangkunagara IV was the introduction of Langendriya plays. The text of these plays, written in verses, dealt with the Javanese legend about the hero Damar Wulan, his adventures at the court of Majapahit ruled by a maiden queen whose hand he ultimately wins after succeeding in beheading her fierce enemy, the king Ménak Djingga. The masculine as well as feminine rôles in these newly adopted plays were executed in the Mangkunagaran exclusively by female dancers who at the same time had to be skilled singers since the verses of the text were chanted.

Langendriya had thus become at the Mangkunagaran a kind of danced opera. With new treasures of musical compositions there came with the introduction of Langendriya a stimulated training for the danseuses who now had to learn the technique of the masculine dance which they executed in male attire. Langendriya plays soon began to rank among the favourite entertainments at the Mangkunagaran.

The cultivation of choreographic and dramatic arts, so closely and inevitably connected with the prosperity and artistic inclinations of their princely patron, could fortunately be continued during the reign of Mangkunagara V as well. In his time, towards the end of the past century, came the great change in the appearance of Wayang Wong actors.

Tradition in the Mangkunagaran relates that this Prince was inspired to the innovation after a visit to Tjandi Sukuh, the sacred site with stone monuments of the fifteenth century on the slopes of the mountain Lawu and belonging to his domain. In the stone reliefs that decorate the walls of the sanctuaries one finds there figures of heroes of the Mahabharata in

costumes and with ornaments of the same style as those of the puppets in the Wayang Kulit. Soon the living actors of Wayang Wong received new costumes in close imitation of the puppets. And since every puppet-hero of the shadowplay can easily be recognized by the audience by his characteristic headdress, shape of ornaments or pattern of clothing, the same now applied to the living actors who could easily be distinguished even by the people who assemble outside to watch from a respectful distance the play given in the pendapa for the royal host and his guests.

Simultaneously the choreographic aspect of Wayang Wong was being developed and changed. In accordance with the typical features of character of each hero, the movements of the dancers were more systematically classified and worked out in greater detail. The Prince did not hesitate to enlist the collaboration of renowned dance-masters, by inviting one from Jogyakarta and one from Madura. Under his guidance the foundation was laid for that Wayang Wong school which is still perpetuated in the Mangkunagaran in our days. It won great popularity and soon the example set at the court was followed by the wandering troupes of popular actors who thus spread this art and brought it closer to the people.

Also Langendriya underwent a change as regards the appearance of the executants. While in the beginning, under Mangkunagara IV, the actresses wore comparatively simple dress, his successor adopted as model for Langendriya (in parallel to the modified Wayang Wong costumes now designed in Wayang Kulit style) the costumes of the flat wooden and painted Wayang Kliṭik puppets with which in the population the story of Damar Wulan is shown by the dalang. The exquisite headdresses for the Langendriya dancers were executed in pure gold. They are used to the present day.

Female dancers obtained under Mangkunagara V a further new field with the introduction of Petilans executed by one or two pairs of danseuses. These did not however impersonate male heroes like in some of, the Langendriya parts, but enacted in the dance battles from episodes of the Purwa cycle or other stories in which the combattants were indeed women.

The rich and colourful era of Mangkunagara V was followed by a much less spectacular period with the advent of Mangkunagara VI at the beginning of our century. Economy was the driving force that made this Prince suppress all plays that involved heavy expenditures. Wayang Wong and Langendriya which demanded for a large number of participants were banned from the court and other dancers had to revert to the simple dress like that in use at the time of Mangkunagara IV. But they received in addition a kotang — a sort of short-sleeved little open jacket with guilt edging.

Theatre and dance were thus not exactly in a flourishing state in the Mangkunagaran when its present ruler came to stand at its head twenty-four years ago. But seeing that to-day the Mangkunagaran is regarded by many as one of the most important animating centres for the most different branches of art, drama and dance including, one realizes what enormous work and untiring initiative lie behind it.

Langendriya, performed by highly trained danseuses in splendid costumes and with remarkable vocal gifts, flourishes as of old and was further improved. These plays remain the original possession of Mangkunagaran, typical of its court. Wayang Wong plays, with episodes either from the Ramayana or the Mahabharata are continuously being staged and their performance, meticulously prepared under the direct supervision of His Highness are memorable events for those who witness them. One only need remember, for instance, the fine spectacles offered by the performance of „Anuman Duta", „Pregiwa-Pregiwati" or the recent enacting of „Ardjuna Wiwaha" in two parts, for which the Prince has composed the dance of the celestial widadari who lead the round under the eyes of the gods with infinite grace.

How many evenings till late into the night, after the day's work was done, were not spent by the Prince, often in company of the Ratu Timur who is also an expert and ever ready to offer constructive criticism, watching and directing rehearsals, improving on the dancers' gestures, elaborating on or composing group formations, or working out colour schemes and details of costumes. Performances in the Mangkunagaran are never overwhelming by mass and magnitude. But the conoisseur rejoices in the harmony of the composition on the stage, in the beauty of the spectacle, all testifying to deep-going attention and love of their creator.

In the early morning hours or late in the evening one can hear the chiming gamelan while under the slanting roof of the pendapa rows of girls or of young men excercise in the dance. In the Kapatihan, the residence of the prime-minister, a school has been established where everyone who wishes is free to get instruction in the dance. The number of the students there testifies to the ever growing interest of Solo's population in their old art. If improvements can be made by borrowing something from another school the Prince does not hesitate to invite the collaboration of renowned dance masters, because it is the cause the matters to him in the first place. His own daughters had been trained as Serimpi by Pangéran Aria Tédjakusuma of Jogyakarta and thus also the art of the Serimpi dance entered into the Mangkunagaran in our times. The distinguished audience that gathers there on important festive occasions can enjoy the exquisite spectacle of four Serimpi in their softly flowing and infinitely graceful dance.

A great variety of dances are now being cultivated at the court of H. H. Mangkunagara VII. Whether an excellent danseuse shows the Golèk dance, the solo performance based on the dance of the wooden Golèk marionette; whether a skilled dancer appears as the flying hero Gatut-katja and executes his love-dance; whether a Wirèng is given or a performance of Wayang Wong, or whether the legend of Damar Wulan unrolls scene after scene before one's eyes while the ear delights in the crystal-clear and flute-like voices of the singers — one knows and feels that here one assists at spectacles born not merely of tradition, carried on not merely by the code of a court and cultivated not out of snobbery, extravagance or excessive leisure.

A conscious active force keeps and stimulates the growth of these living forms of Javanese art at the Mangkunagaran. It is personified in the Prince himself and the generations to come will gratefully remember his efforts to preserve and develop that which is most beautiful among their cultural treasures.

The Hague, May 15th 1939

Mrs. CLAIRE HOLT

Paris.

Drie Majapahitsche Zegelmerken

(Fragmenten uit een nog onuitgegeven werk)

I. DE ZEGELS.

a) *Herkomst.*

Bij het oudheidkundig onderzoek van Majapahit werden ook een aantal zegels gevonden, die uit meerdere oogpunten de aandacht verdienen. Van de in totaal 53 stuks zijn er elf afkomstig uit desa's, die tot het oude Wottan Mas behoorden. De andere zijn alle uit Majapahit's stadsemplacement herkomstig. Een is er nog afkomstig uit het blok *Tjandi*, van Wottan Mas, maar daarvan is het zegelmerk — vermoedelijk opzettelijk — zorgvuldig afgeslepen; aan verkleuringen is de plaats nog te zien.

b) *Materiaal.*

Het materiaal is geen zegellak. Het werd onderzocht door Prof. Dr Ir Van Alphen de Veer, destijds Hoofd van het Laboratorium voor Materiaalonderzoek te Bandoeng, wiens bevinding was, dat het bestond uit een door gomachtige bestanddeelen gebonden, tamelijk grofkorrielige, weinig krimpende, mogelijk vulcanische modder. Het onderzocht zegel vertoonde geen sporen van verharding door brand, zooals het gevolg zou kunnen zijn van het gebruik van gloeiende stempels.

c) *Vorm.*

De zegels zijn van verschillende grootte. Het zegelmerk van Afb. I (onderste zegel) is 18 mM. van doorsnede, gemeten over den buitenkant van den parelrand. De zegels van afb. 2 vertoonen dezelfde maat resp. van 24 mM. (onderrij) en 33 mM.

De meeste zegels in de collectie hebben een lijvigen koekvorm en vertoonen aan de achterzijde (zie Afb. I, onderste rij) een duidelijken afdruk van datgene, waarop zij werden aangebracht.

In de meeste gevallen valt de mogelijkheid op, dat zij op kitirans: brieven op lontarbladstrooken bevestigd zijn geweest. Een bundeltje van blad-

reepen van deze palmsoort, saamgeregen door een reepje rottan, dat—niet altijd door een netjes voorgestoken gat, zooals waar de koorden van lontarboeken doorgehaald worden—maar veelal vluchtig dwars door het bundeltje heengestoken, enkele keeren naar een zijde omgehaald en weer ingestoken, en dan aangetrokken werd. Het losse eind werd dan soms enkele keeren om de zoo ontstane lus heengehaald, in elk geval met het andere eind gewarteld en dan samen weer onder de lus gestoken en afgesneden. Op een dergelijke hechting schijnen de meeste zegels aangebracht te zijn. Een enkele keer rees de gedachte aan een hechting van deksel op doos bij een mandverpakking. Het meest waarschijnlijk is dus, dat een officieele correspondentie ermede gewaarmerkt, misschien ook beveiligd werd.

d) *Oorspronkelijke herkomst.*

De grondstof, waaruit de zegels bestaan (de modder dus, maar ook de binding) is van verschillende zegels zeer verschillend, zoodat enkele zegels zeer verweerd, andere nog volkomen gaaf zijn. Wel treft overeenkomst in grondstof dikwerf van zegels met hetzelfde merk. Het schijnt dus wel, alsof de zegels op brieven gehecht waren, die uit verschillende streken, hetzij uit verschillende deelen van Majapahit zelf, hetzij uit stedelijke of landelijke gemeenten, geestelijke, militaire of handelsstichtingen uit het land verzonden werden; wat ook voor de hand ligt.

e) *Soort.*

De aandacht trekt, dat in de collectie een elftal zegels met inscriptie voorkomt, en nog één wegens de beschadigheid dubieus geval. En dat alleen dat dubieus geval, uit het emplacement van Majapahit zelf afkomstig is. Alle andere zegels met inscriptie zijn afkomstig uit desa's, die tot Wottan Mas behoorden, dat tegenover Majapahit, aan de andere zijde van het Beneden-Brantasbekken in de Kendeng lag. En met die eene mogelijke uitzondering vertoonen alle in Majapahit en wel vooral in de buurt van het Boeddhistisch Kadharmmadhijaksanheiligdom gevonden zegels geen inscriptie, maar een zegelmerk.

Op twee dezer zegelmerken worde hier de aandacht gevestigd. En om de mogelijke beteekenis van het tweede zegelmerk te doen uitkomen, wordt een derde, helaas zeer verweerd zegel hierbeneden mede in beschouwing genomen. De bedoeling van dit artikel is, om uit de resultaten van het onderzoek der Oudheidkundige Vereeniging „Majapahit" materiaal bij te brengen, dat dienstig kan zijn, om de beteekenis dezer zegelmerken te duiden.

II. DE ZEGELMERKEN.

a) *Pandjaloe ?*

Afbeelding I toont ons de Nos. A. Wp. 13122 (waarvan het eene knodsteeken duidelijk grooter is dan het andere) en A. TRW. 176971 der Trawoelan-collectie. Het drukt op volmaakte wijze uit de scherpe tegenstellingen die op Java bestonden in den tijd van Mendang Agoeng en Pandjaloe. Mendang Agoeng, dat den handel van geheel Java door een ijzeren gordel van militaire barrières omkneld hield, waarvan het voornaamste punt de permanente militaire slagorde was, die het Beneden Brantasbekken beheerschten, hield—zelf in de Sidhoardjo delta gelegen—het voornaamste punt in die stelling : Wottan Mas als een tweede rijkshoofstad bezet. Daarbuiten—in het Beneden-Brantasbekken — en binnen de scharen van de kreeftscharenslagorde, geheel door barrières omsloten, die het in staat stelden om alle aanvoer van handelswaar volkomen te controleeren, lag het rijk Pandjaloe, dat, gecontroleerd door Wottan Mas, den handel van Mendang Agoeng regelde. In het Beneden-Brantasbekken toch lag West en Noord van het tegenwoordige Modjokerto de *Trirawa*, het groote binnenwater, waar de zee- en de rivierhandel van dien tijd samentroffen. Hier ; in Zuid-West Djombang moeten wij het *Oedjoeng Galoeh* zoeken, wel te onderscheiden van den Soerabajaschen *Oedjoeng*, waarheen de Archipelvaart opvoer, terwijl Wottan Mas het vervoer der Archipelproducten naar Grissee en de Noordkusthavens controleerde.

De afhankelijkheid van dit rijk, dat uit het neerslaan van een kort na 910 te niet gegaan eerste Madjapahit was voortgekomen, van Mendang Agoeng werd op typische wijze gesymboliseerd door twee gezagsteekens, die beide aan het handelswater gelegen waren. Mendang Agoeng voerde het groote knodsteeken : SEGADA GENG, waaraan de naam van een nog bestaande desa herinnert, op de plaats, waar uit het deltakopmeer, dat zich van Matjekan bij Tarik tot Tado en Sarba, bij Perning uitstrekte een rivierloop, die verder den Zuidrand van de toenmalige deltaontginningen volgde, afsplitste van het groote vaarwater, dat langs Mendang Kamoelan naar den Soerabajaschen Oedjoeng verlegd was. Pandjaloe voerde een kleiner knodsteeken : SEGADA, waaraan mede een desanaam nog herinnert, op het drukste punt, aan de meest Zuidelijke der Trirawa, bij Soemobito, dat reeds langen tijd te voren een belangrijke plaats moet zijn geweest.

Beschouwen wij thans het zegelmerk nader, dan schijnt het wel een Egyptische hiëroglyph. Wij beweren niet, dat dit zegel Egyptisch is : dezelfde teekens hadden over een groot deel der aarde dezelfde beteekenis, maar het treft toch wel, dat een op dergelijke wijze samengesteld zegel op Java gevonden moest worden.

De horizontale streep is het teeken voor : *Land.*

De daarvan afhangende teekens: de knodsen, stonden in Egypte voor: *Staf* en voor *Spreken*. De staf: het gezagsteeken, het spreken: in naam van het gezag. Misschien mag men in ouder of meer archaischen tijd ook denken aan de beraadslaging, waar de stam vergaderde.

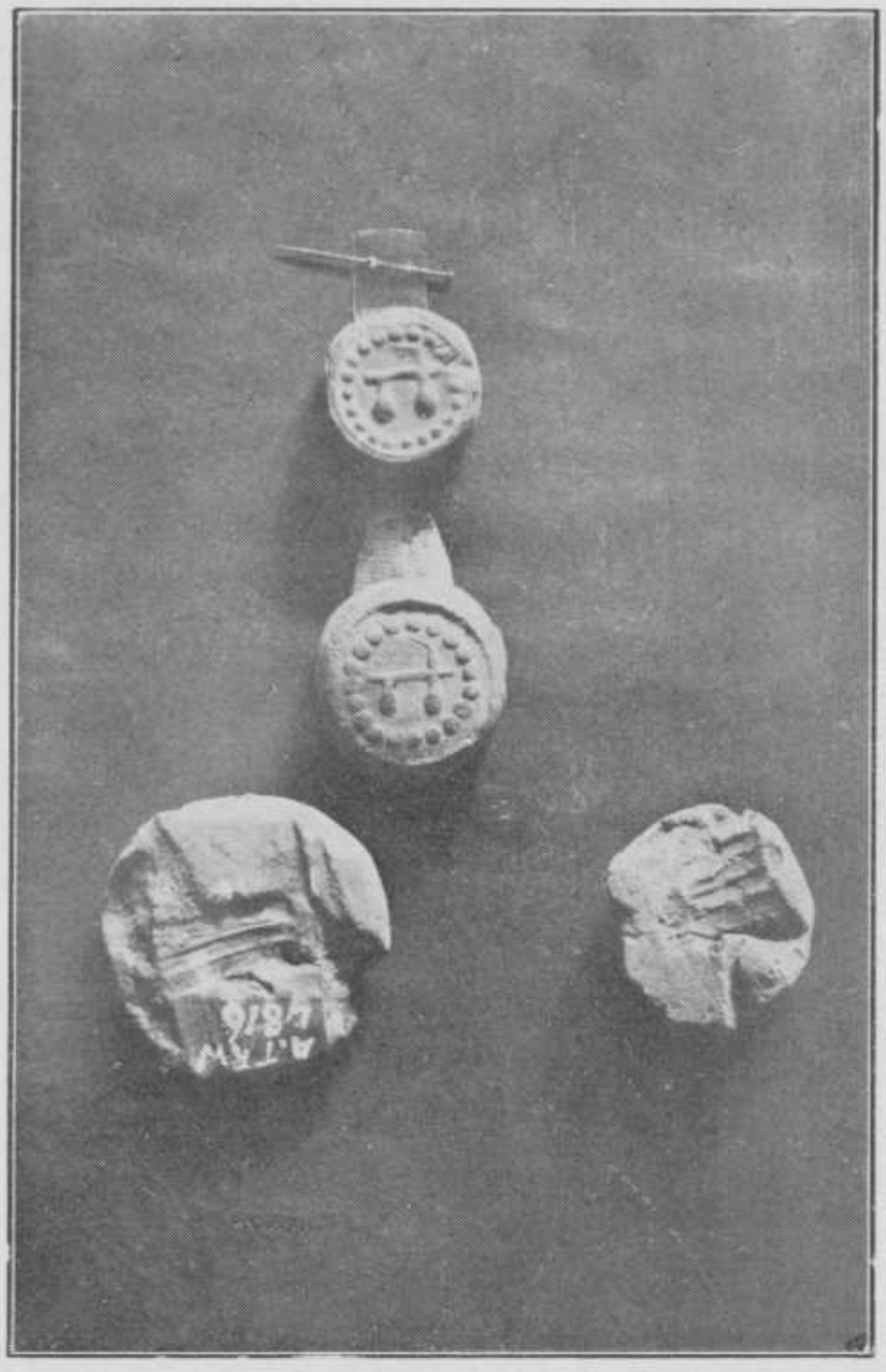
Ons teeken staat dus voor een rijk met twee gezagscentra. Het eene knodsteeken, het grootste, is boven de streep bekroond door de *Linggam*, hier te lande, evenals in Egypte de obelisk, het gezagsteeken bij uitstek van den Oppervorst.

En in dien linggam is ingeplant het scherpe voorwerp: de barang tadjem, te klein om precies van kenmerken te voorzien. Maar wie denkt hier niet rechtsstreeks aan de Pedang, het Zwaard van Medang Agoeng?

Doet dit zegelmerk niet rechtstreeks denken aan het vermelde in de slotepisode van de Manik Maja, die den strijd tegen de opstandige kinderen van Poetoet Djantaka (het gedwongen, uit overwonnen vijanden gerecruteerd expeditieleger) verhaalt? Die geheele episode is in logisch verband in deze streek terecht te brengen, zoowel in nog bestaande plaatselijke benamingen, ondersteund door volksoverlevering als in de historisch-topografische gegevens der in deze streek betrekking hebbende Oud-Javaansche oorkonden. De eigenlijke bedwingers van dien opstand, waarin de laatste poging tot vestiging van een onafhankelijk gezag op de plaats van het reeds eerder te niet gedaan eerste Madjapahit geteekend wordt, zijn Sangkan en Toeroenan: de belangrijkste punten, Zuid en Noord van de Trirawamonding in de bewaakte barrière, die van Noord- tot Zuidkust den uitgang naar het Oosten voor het Javaansche handelsverkeer afsloot. En deze figuren doen, eer zij den strijd aanvangen, afstand van alle machtbrengende ascese tot in het zevende geslacht. Dit wordt symbolisch uitgedrukt: zij trekken zich de geslachtsdeelen uit, (Djaloe), die den vorm aannemen van dikke slagrottans (pendjalin), waarmede zij de slagen (djali) toebrengen, die aan den opstand ten slotte een eind maken. Het wil ons voorkomen, dat hieraan de naam *Pandjaloe* te danken is.

De zegels zijn te klein voor de grootzegels van den Oppervorst, anders zou men kunnen denken, dat wij met het zegel van Medang te doen hadden, met zijn Kanomman (heerscherslinie) en zijn Kasepoehan (de „oudere" broederschap, waarvan de macht ontleend was aan de andere). Het is het typisch teeken van den vazalstaat, die in het eigen rijkszegel zijn afhankelijkheid belijdt.

Maar het zegel drukt op typische wijze tevens uit den algemeenen toestand van het door barrières beheerschte land. In alle barrières toch vindt men op de voornaamste punten namen, die aan de barang tadjem herinneren. Zoo in de Balaradja-linie (Wolo hoeloe) in Batavia: de Sangkoe

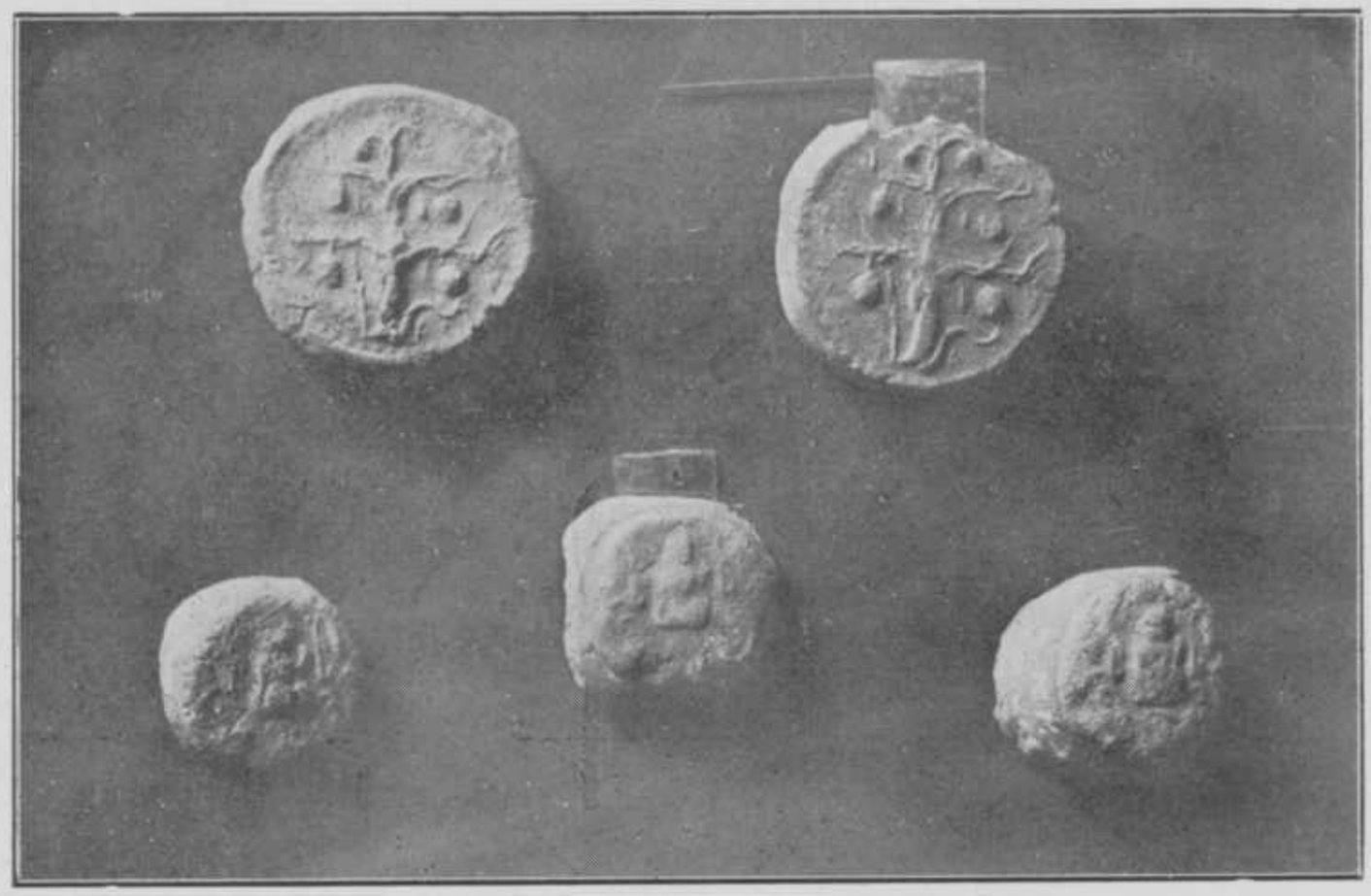
Afb. 1.

Boven :

2 Zegels, van verschillende stempels, met hetzelfde teeken. Het onderste is veel volmaakter dan het bovenste. Duidelijk komt daarin uit, dat de met de linggam bekroonde knods grooter is dan de andere, die daarnaast van de horizontale streep afhangt. Ook de in den linggam ingeplante doorn (of zwaard ?) is veel scherper geteekend.

Beneden :

Twee afbeeldingen van de achterzijden van zegels. Duidelijk komt daarin, in negatieven afdruk, uit het rottan bundeltje, waarmede de palmbladreepen saamgebundeld werden en waarop het zegel werd aangebracht. Sommiger dezer achterzijden vertoonen nog de afteekening van de bladnerf, die duidelijk op lontar gelijkt.

Afb. 2.

Beide zegels boven zijn het symbool van de vereeniging in Modjopait van Kediri en Djenggala. De forsche boom met de groote, ronde vruchten, is de Modjo, de boom van den lingga-dienst, de boom *dus* van Kediri, waarvan de naam al op de oprichting van den linggam duidt. Daarin slingert zich de liaan : de Sowo, met de lange afhangende vruchten : het symbool van Djanggala.

De zegels onder zijn alle van hetzelfde slechte materiaal van denzelfden stempel afkomstig. De krullen, onderin zijn vermoedelijk geen lotos, maar een bepaalde vorm voor het Sri-teeken. De godin zit niet voor een duidelijk geteekende achterplaat. Het zijn eer naar buiten ietwat overbuigende boompjes („stumps"), waarvan een lange Sowo-vrucht afhangt. Het graf van Sri, Kambang Sri : Djanggala.

of Doeri: de *doorn,* en de Pakoe: *spijker.* In de Pinggir Raksa van 880 (waarvan op Verbeek's oudheidkundige Kaart het Zuidelijk deel vermeld staat): Mantoep: van Antoep: de *angel.* Verder Noord: Tawoen: de *bij.* In een linie, die omstreeks 860 de Zuiderflank van het Lingsirsche (Lakar) verdedigde is op het belangrijkste punt de naam Madoe Bronto: de *bij,* over.

Al deze teekens staan feitelijk als symbool voor de prerogatieven van den Vorst, om te binden, te ontbinden en te dooden, waarbij het de aandacht trekt, dat de naam van den Soesoehoenan nog steeds is: Pakoe Boewana: de Spijker van het Heelal.

Ons teeken vormt derhalve als het symbool van de wijze, waarop in den tijd, toen Midden-Java als cultuurstaat te niet ging, het eene deel van Java het andere als met zwaard en knods beheerschte. Wij zullen zien, dat een teeken van geheel anderen aard Java tot de oppermacht in den geheelen Archipel voert.

b) *Djanggala-Kambang Sjri.*

Op Afb. 2, onderin, is in drievoud een zegelmerk afgebeeld, dat helaas slechts in zeer beschadigde exemplaren tot ons gekomen is. Het zijn de Nrs.: A. KMS. 269401; A. KMS. 201015 en A. NGL. 248821. der Trawoelan collectie. Een vierde exemplaar is tot onherkenbaar wordens toe verweerd. Het drietal, onderling vergeleken, vertoont duidelijk een zittende vrouwefiguur. De gestrekte rechterarm, hand op den grond naast zich, verschaft haar steun. De linker schijnt opgeheven.

De teekening van haar zetel is te zeer beschadigd, om haar met zekerheid te kunnen onderkennen. Eer kan men denken aan een Sjri-teeken, met uitgewerkte tjakra's, waarvan de Godin-Zelve de oeloe is, dan aan een lotoskussen.

Wat vooral treft is, dat zij geflankeerd wordt door opschietende stengels of spruiten, waarvan lange vruchten afhangen, waarin men de vruchten van de *sowo* of liaan kan zien.

In de Manik Maja is de *sowo* de boom bij uitstek van het oerwoud: d.i. de *Djanggala* (Jungle) van Mendang Kamoelan, waarmede de uitgestrekte oer- en moerasbosschen bedoeld zijn, die eens de Sidhoardjodelta overdekten. Het verhaal laat Kala Goemarang het vluchtend paar Wisnoe-Sjri daarheen achtervolgen en tot in Mendang Kamoelan zelven. Hier treft Wisnoe's wonderpijl hem en verandert hij in een tjèlèng.

Kala Goemarang is de kleinzoon van Batara Goeroe, door dezen uitgezonden, in het belang van zijn werving om de hand van Dewi Tisnawati, die eigenlijk niet anders is, dan Dewi Sri-zelve, maar dan godin van den landbouw in Midden-Java en verpersoonlijking van den bloei van het land van Baraboedoer.

Als Goeroe ziet, dat zijn geliefde kleinzoon Kala Goemarang in een tjèlèng veranderd is, kan hij zijn liefde voor Dewi Tisnawati niet langer bedwingen. Zij sterft in zijn omarming. Haar lichaam zendt hij aan God Wisnoe, in Mendang Kamoelan, om te worden begraven in het oerwoud: de Djanggala, waar veel *sowohout*, groeit, als het hout geveld, het vuur het verteerd, en de zon het beschenen heeft. Uit haar graf komen dan de voedingsgewassen op.

Deze geheele episode moet slaan op de groote ontginningen in de Sidhoardjodelta, die, kort na 847 aangevangen eerst na 919 op grooten voet worden aangevat — er zijn alle aanwijzingen: met volk van het Midden Java, dat in dezen tijd te niet ging — om eerst in 939 tot een afgerond geheel te worden voltooid. Het hier ontstaande agrarisch rijkscentrum: Mendang Agoeng of Koerippan (ontginning), is als omringd door herinneringen aan landbouwstichtingen, die Kambang Sri, d. i. het drijvende, maar ook: het omsloten (kembeng) Sri heetten. Het voornaamste lag rond Sadang, ten Zuiden van Taman in Soekadana.

Het zegel is te klein voor een rijkszegel. Eer is het in verband te brengen met een der genoemde landbouwdistricten. En het schijnt wel, of het materiaal, veel sterker verweerd dan dat der andere zegelmerken, van de modderwellen uit de delta afkomstig is, zeker een veel minder deugdelijk materiaal dan de gebruikelijke krater-modder, misschien toch uit ritueel oogpunt gekozen. Het zegelmerk is typisch om de herinnering aan de sowo van Djanggala en het wordt hier gepubliceerd tot goed begrip van het volgend zegel.

c) *Het Zegel van Madjapahit.*

Het derde zegel is het zegel van Madjapahit, waarvan niet minder dan vier exemplaren: de nrs: A. NGL. 123571; A. TRW. 4816; A. KMS. 26805 (beschadigd) en A. KI. 33753 (sterk beschadigd) in de Trawoelancollectie aanwezig zijn.

Duidelijk geteekend is de forsche modjo-boom met de groote, ronde vruchten. Die modjo is de boom van den *linggadienst*, en schijnt in dit zegel te staan voor *Kediri*, of *Daha*, welke naam regelrecht op het opgerichte lingga- of gezagsteeken slaat.

Maar in dien modjo slingert zich de liaan : de *sowo* van Djanggala, die stam en takken omstrengelt. En overal ziet men naast de forsche, ronde Modjo-vruchten de lange en slanke vruchten van de sowo afhangen. Madjapahit was inderdaad de vereeniging van Kediri en Djanggala, d. i. van het geheel der eigenlijke Javalanden, onder één gezag.

In Madjapahitschen tijd verliezen de oude barrières en deelgrenzen veel van haar scherpe, beteekenis. Beide rijken blijven nog wel door barrières omsloten en ingedeeld gebied, maar dit beteekent verder eer een verdediging en beheersching dan een uitbuiting *à outrance* van de winsten der landbouwproductie.

Welk een wereld van verschil is er gelegen tusschen het symbool van dit zegelmerk en dat, hetwelk den toestand in den tijd van Mendang Agoeng en Pandjaloe op zoo treffende wijze teekende. Ginds : gezagsvestiging door zwaard en knods. Hier : de ranke liaan, die zich in den modjo slingert, en — steun en beschutting vindend — met den Modjo vrucht draagt.

In elk der zegels is een stuk geschiedenis van het Javaansche volk als weerspiegeld. Het is het wijze raadsbesluit van Koning Erlangga, dat den overgang mogelijk maakte.

Hij verdeelt zijn rijk tusschen zijn beide zoons in Djanggala en Kediri, zelf zich met zijn zuster terugtrekkend in twee kluizenarijen, waarvan een vermoedelijk op den Poetjangan, bij Tjoepak van Wottan Mas. In de tweede moet men misschien zien een der Boeddhistische oude heiligdommen in Madjapahit. Zij lagen dan aan weerszijden van de plaats, waar naar Erlangga's rijksindeeling het vierlanden punt was : de Trirawa in het Beneden-Brantasbekken. Hier werd het handelsverkeer verdeeld, terwijl Wottan Mas ook den Solorivierhandel beheerschte door militaire stellingen.

Nog een andere mogelijkheid bestaat, en wel dat men de tweede kluizenaar moet zoeken in Giri bij Grissee, dat zeker reeds minstens twee eeuwen lang bestond en via de Kali Lamong relaties met Wottan Mas onderhield. Hier werd straat Madoera beheerscht en kon de binnenkomst van den Archipelhandel naar de mondingen der 3 Javaansche rivieren verdeeld worden.

Van groot aanzien in *beide* rijken, zullen de Vorstelijke kluizenaars voortdurend een gunstigen invloed hebben uitgeoefend op de vredelievende betrekkingen tusschen beide rijken. Zij regelden het handelsverkeer.

En het is duidelijk, dat de Kadirische Vorsten, die op hun beurt afstand deden van den troon, in dezelfde lijn voortbouwden en zoo den

grondslag legden voor de Eenheid, die later in het Madjapahit van Widjaja bereikt werd.

Ook Madjapahit, dat den geheelen Archipel beheerschte, slaagde er niet in om de Javalanden over hun geheele uitgestrektheid tot harmonische ontwikkeling te brengen. De groote verandering, die in den Islamietischen tijd kwam, gaat gepaard met een Midden Java, dat zijn rechten herneemt en op zijn beurt, niet één keer, maar in meerdere verdelgingsoorlogen tot vijf keer toe, Oost-Java ten onder brengt.

Elke gewelddaad op politiek gebied is een nog veel geweldiger cultuurvernietiger. Het zou eerst aan den modernen tijd beschoren worden, om te trachten den geheelen Archipel tot harmonische ontwikkeling te brengen. Maar dit is een werk van steeds verder gaande verdieping, dat vooral zelfbeperking en geduld vereischt.

Het is daarom met zeer groote voorliefde, dat deze bijdrage geleverd wordt bij het jubileum van den Javaanschen Vorst, die in den tijd, die thans herdacht wordt, zooveel wezenlijks en opbouwends van blijvende waarde leverde voor de herorienteering der Javaansche cultuur.

Trawoelan, Februari/April 1939.

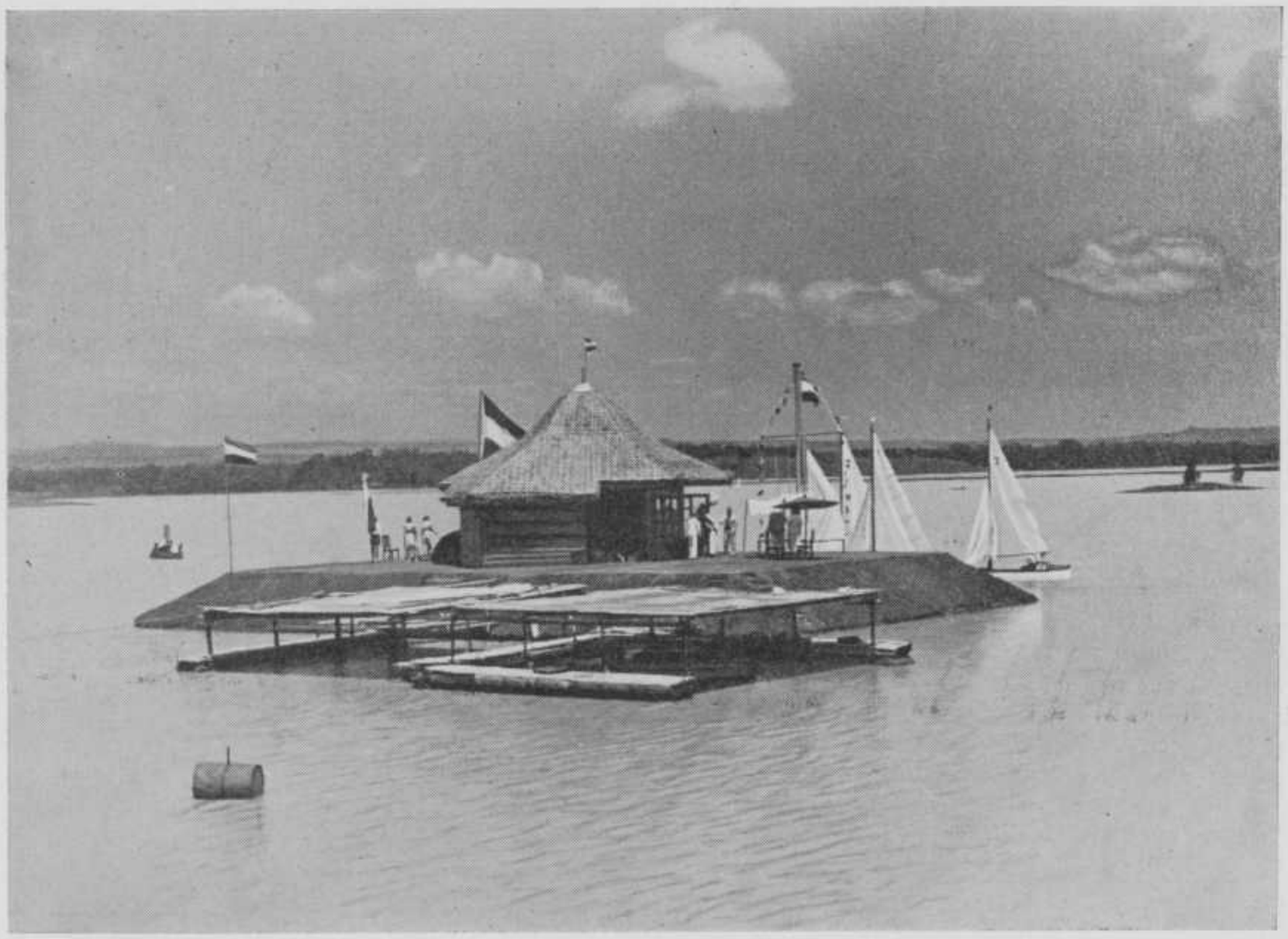
Ir H. MACLAINE PONT

Modjokerto.

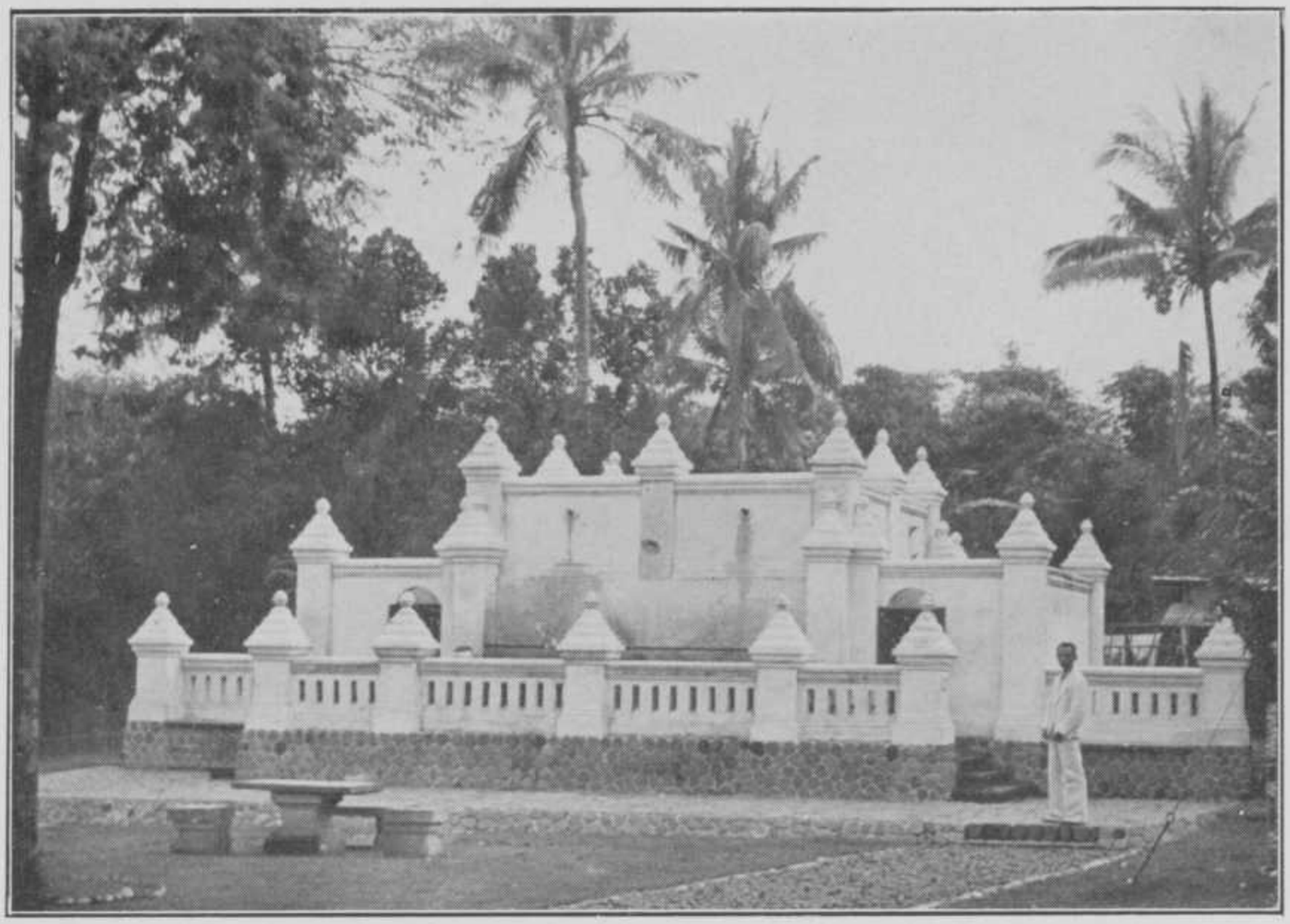

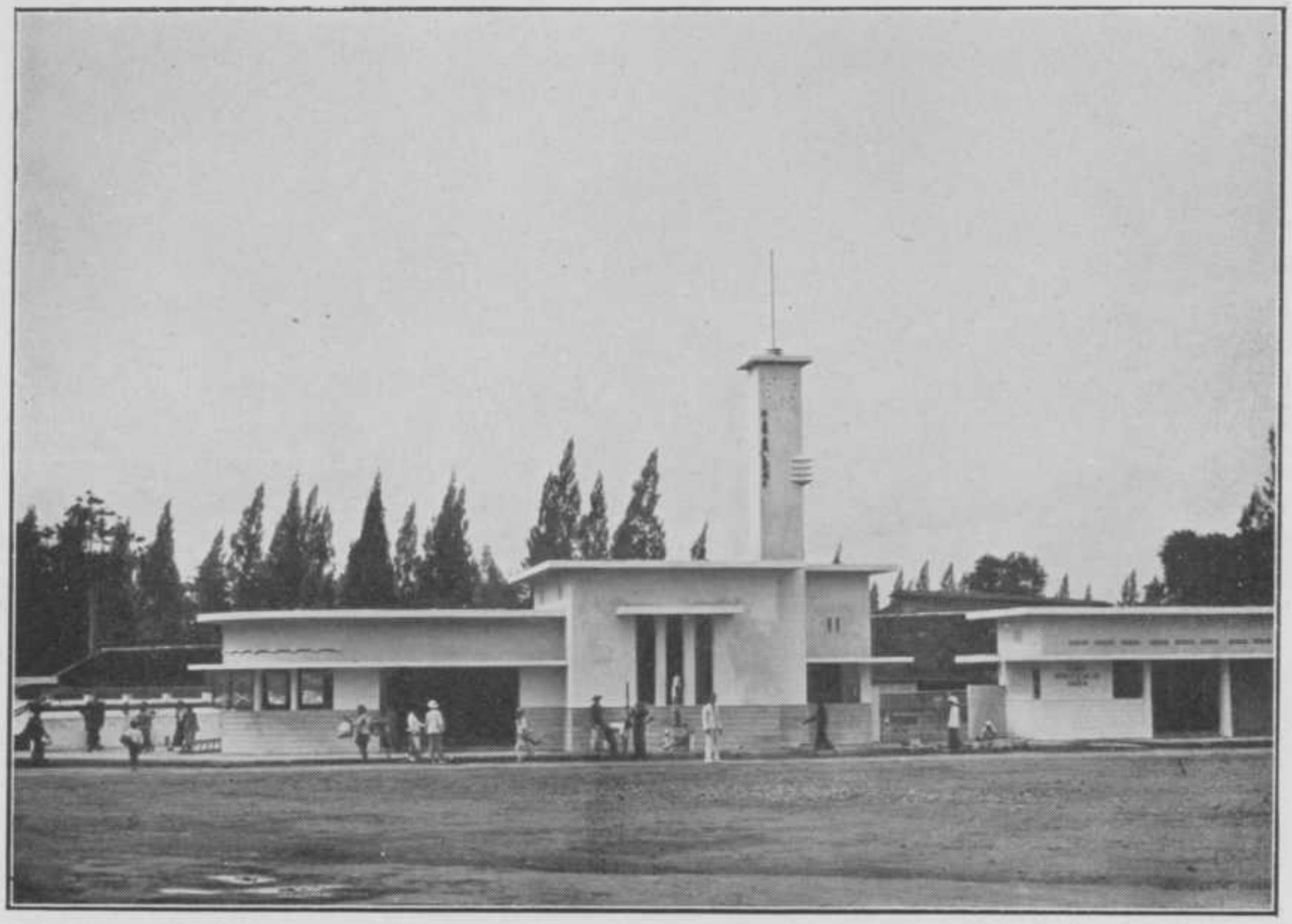
Prototype van een Balé kampoeng (volkshuis) in kampoeng Manahan. De balé kampoeng is een vergader- en feestruimte ten gerieve der kampoenggenooten

Waterreservoir (wadoek) Tengklik, waarvan de noorderdijk wordt gevormd door een natuurlijke heuvelrij; de kunstdijk bevindt zich aan de zuidkant (op de foto niet zichtbaar). Een eiland is „gefatsoeneerd" tot een station voor zeilsport.

Prototype openbaar volksbad- en waschgelegenheid in de kampoeng Ngoebroesan, geopend op den 1sten Januari 1939

Uitbreiding en verfraaiïng v. d. Pasar Legi, benoorden de Poera Mangkoenagaran. De eigenlijke pasarruimte bevindt zich achter een galarij van tokogebouwen, welke opengesteld zullen worden op den 16den Juni 1939

Stemmen uit het Volk

Toelichting op den voorgaanden Javaanschen tekst

De personen, die het document hebben onderteekend, zijn geen ambtenaren of dienaren van den jubileerenden Vorst, doch behooren niettemin tot hem inzooverre zij onderhoorigen zijn van het Mangkoenagoro'sche Rijk.

Zij zijn leden van een volksbond in het stadsgedeelte van de Mangkoenagaran en in een document, getiteld „Kartorahardjo" (Bedrijvigheid en Voorspoed) geven zij in lovende bewoordingen uiting aan hun dankbaarheid en vereering voor den Vorst, die met zoovele tastbare bewijzen getuigt, hoezeer het welzijn van den kleinen man, het eigenlijke Volk, hem na aan het hart ligt.

Zij begrijpen, dat de aanleg van groote waterreservoirs in de dessa den tani ten zegen komt, doch aan den lijve voelen zij den weldadigen zorg van den Vorst voor het welzijn van de kampongbevolking.

Zij gewagen van de uitbreiding en verfraaiïng der pasars, waardoor vertier en negotie worden verhoogd; van den bouw van openbare bad- en waschgelegenheden en van de rioleering der kampongs ter bevordering van de volksgezondheid; van den aanleg van openbare pleinen en parken, waar het kampongvolk frissche lucht en frisch uitzicht kan genieten, wanneer het zijn bedompte hutten wil ontvluchten; van de verbreeding van wegen en van den bouw van bruggen om het verkeer veiliger te maken; van de beplanting der wegkanten ter beschaduwing der voetgangers.

Zij eindigen hun woorden van dank in een chronogram (tjandrasengkala) met betrekking tot het Javaansche jaar 1870 en luidende „Hanengo dwidjo najakaning prodjo" hetgeen ongeveer beteekent „Ziet, er staat een Wijze aan het Hoofd * van het Rijk!"

Padmosoebroto
Soepojo
Soerosoemanto
Martopoespito
Wirjosoekarto
Prawirosoeparto
Soerowidhento
Tjokrohadhipoespito
Sastrowidjojo
Dwidjowijoto
Sastrosoepadmo
Gondhojoewono
Djajengsoemarsih
Tjitrosoekasno
Atmowasono
Djojowirono
Sastromangoenrahardjo
Atmodhiwongso.

*) *Noot v. h. Com.: Hoewel „najoko" hier gebezigd is om de cijferwaarde van 8 uit te drukken (omdat de Jav. staatsinstelling acht najoko's of ministers kende), is hier de kennelijke bedoeling om „najoko" ook te bezigen in den zin van „wadono", d.i. leidsman of hoofd.*

Borneo en Java

Van al de Zelfbestuurders in Indonesië is er wel geen, die zooveel bezoek ontvangt zoowel van notoire Nederlanders en buitenlanders als van Zelfbestuurders en Landsgrooten uit de Buitengewesten, als Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Aria Mangkoe Nagara VII, die thans Hare Triwindoe-jubileum viert.

Zulks is ook volkomen verklaarbaar aangezien Zijne Hoogheid niets onbeproefds laat om de weetgierigheid van Hare gasten te bevredigen.

Daaraan zijn dan ook de groote bekendheid van Zijne Hoogheid en de roep, die er over Hare persoon uit gaat, te danken.

Begrijpelijk is het dat de aard van een bezoek niet altijd toelaat daarbij onderwerpen van diepgaanden aard en wijde strekking te berde te brengen, maar de interesse van Zijne Hoogheid strekt zich wederkeerig uit over alles wat het land van den bezoeker betreft, te meer als deze een buitenlander of iemand van de Buitengewesten afkomstig is.

De Sultan van Kota-Waringin, Pangeran Ratoe Sokma Alam Sjach, die met Zijne Gemalin, Ratoe Sri Mahkota, meermalen op Java is geweest, en steeds het verlangen had gekoesterd om bezoeken te brengen aan de Zelfbestuurders op Java, doch door de ziektes van thans wijlen Zijne Vorstelijke Hoogheid den Soesoehoenan, van Zijne Hoogheid den Sultan, van wijlen Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Aria Pakoe-Alam VII en de afwezigheid van Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Aria Mangkoe Nagara, die toen met Gemalin en Dochter in Nederland vertoefde voor het bijwonen der feesten bij gelegenheid van het huwelijk van het Prinselijk Paar, geen gelegenheid daartoe had, zag eindelijk bij zijn jongste bezoek aan Java zijn lang gekoesterde wensch in vervulling gaan en kon zijn voorgenomen bezoeken aan de vier Zelfbestuurders op Java afleggen.

Op 1 October van het vorige jaar werd hij met zijne gemalin en den kroonprins, Pangeran Mohamad Koesoema Anoem, door Zijne Hoogheid en Gemalin, Goesti Kandjeng Ratoe Timoer, ontvangen terwijl op 5 November d.a.v. het bezoek van den Voorzitter van de Kerapatan Besar (Inheemsche rechtbank) te Tenggarong, sultanaat Koetei, Pangeran Ariawidjaja met zijne echtgenoote, Raden Sri Poetra, die ook sinds lang had verlangd bezoeken te brengen aan de hoven in de Vorstenlanden, plaats vond.

De interesse van Zijne Hoogheid richtte zich daarbij vanzelfsprekend naar het land van de bezoekers.

Zijn er veel Javanen in Borneo ? — Zeker, reeds in den tijd van Madjapahit bestond er een vrij druk handelsverkeer tusschen Java en Borneo. Uit dien tijd dateeren de nederzettingen van Javanen op de kustplaatsen over de heele archipel en de kroniek van Bandjarmasin, de „Lamboeng Mangkoerat" vermeldt, dat zelfs een der vorsten van het Rijk Bandjarmasin, waarvan de zetel toenmaals Negara was, (thans een onderdistrictshoofdplaats, later verlegd naar Amoentai, thans de standplaats van een controleur en een districtshoofd), getrouwd was met een prinses van Madjapahit.

En de invloed van de Javanen is ook merkbaar uit de taal, het Bandjareesch Maleisch, waarvan vele woorden overgenomen zijn uit het Javaansch, en ook uit instellingen en volksspelen en -vertooningen. Zoo heet een districtshoofd in Borneo: kiai en een onderdistrictshoofd : assistent-kiai, een kamponghoofd : pembekel, een adathoofd bij de Dajaks : demang, een kamponghoofd in het sultanaat Koetei : petinggi, terwijl er vroeger ook regenten waren met Javaanschen titel en naam. Bekende regenten waren : Raden Toemenggoeng Joedanagara en Raden Toemenggoeng Wangsanagara, terwijl een bekend Dajaksch stamhoofd was : Raden Soetama, begiftigd met de Orde van den Nederlandschen Leeuw, het Officierskruis van Oranje-Nassau en de eeresabel.

In het sultanaat Koetei dragen de Landsgrooten Javaansche namen en den titel Pangeran ; de Landsgrooten aldaar zijn : Pangeran Sasranegara die meermalen op Java en ook in de Mangkoenagaran op bezoek is geweest, verder Pangeran Ariatjakra en Pangeran Adikoesoema.

Javaansche namen worden ook door den Sultan van Koetei aan verdienstelijke districts- en kamponghoofden verleend bij wijze van onderscheiding, terwijl de adellijke titels aldaar zijn : Adji Raden en Adji Bambang, en in het gebied van het vroegere Rijk Bandjarmasin : Goesti.

Populaire spelen en vertooningen van de Javanen overgenomen zijn : de wajang-koelit, de koeda-képang (in het Bandjareesch : koeda-gépang), de topèng-dans (hier: golèq-dans), waarbij de danseres aldaar een houten masker draagt, Damar Woelan en de gendoet (hier : telèdèq), waarbij het eigenaardige is dat in het publiek op een passer-malem (in het Bandjareesch : kerasmin, vermoedelijk een verbastering van kermis) bij gelegenheid van Koninginsverjaardag b.v., ook vrouwen meedansen (ngibing).

In Borneo en trouwens in Indonesië schijnen de vrouwen veel eerder geëmancipeerd te zijn dan hare zusteren in Europa. Van hare rechten welke de laatsten slechts na langen en moeitevollen strijd verworven hebben (wij denken hierbij aan den militanten strijd der suffragettes in Engeland), maken

de vrouwen in Borneo ook degelijk gebruik. Aan de verkiezing van een pembekel (kamponghoofd) b.v. nemen ze actief deel; onder de kiezers ziet men dikwerf vele vrouwen hare stem uitbrengen op haren candidaat en aan de Oostkust, aan de monding van de Pasirrivier, vindt men een kampong van Badjau's, allen visschers van beroep, een paar honderd zielen in aantal en het hoofd er van is een vrouwelijke hadji en zij heeft gezag onder de kampongbewoners!

De muziek bij een wajang-koelit-, topèng- en Damar Woelanvertooning is de gamelan, bestaande uit dezelfde instrumenten als op Java; alleen is de voertaal, ook van den dalang, het Bandjareesch Maleisch.

De melodie daarbij ten gehoore gebracht is echter niet zoo gevarieerd als op Java. Ook de djedjer, het plechtstatige, het langzame reciteeren van den dalang kent men in Borneo niet, alles gaat daar dadelijk fortissimo.

Bij de gendoet en de koeda-gépangvertooning zijn de begeleidende muziekinstrumenten: viool, kendang (trom), gong (eigenlijk kempool) en soms ook nog een angkloeng, welke alle gemakkelijk vervoerbaar zijn en toch een vrij volledig orkest vormen, daar men uit de viool alle tonen kan halen, de kendang het tempo en de gong het rustpunt of slot aangeven.

Het spel van de koeda-gépang wordt aldus opgevoerd, dat de spelers achter elkaar in 2 rijen staan, terwijl de beide voorste spelers als aanvoerders fungeeren en meestal ook dienovereenkomstig gekleed zijn, n.l. in een zwarte jas precies lijkende op een officiersuniformjas-groot-tenue, met fouragères en epauletten van goud, terwijl de rechtermouw met krullen van gouddraad versierd is van de pols tot aan den schouder doch de linkermouw geheel onversierd. De overige spelers zijn minder mooi uitgedost; evenals bij de militairen de subalternen een minder mooie uniform hebben dan de superieuren, zoo hebben ook de koeda-gépangspelers een minder mooi kostuum naarmate ze in de rij verder van de voormannen af staan en de laatste paren spelers hebben dikwerf slechts een pyjama aan.

Voorts dragen de spelers die een zwarte jas aan hebben, een lange witte broek, puttees, belletjes om de enkels en schoenen, terwijl de aanvoerders een mooie opgestreken knevel hebben, al dan niet echt.

Het entrain, het vuur waarmee de spelers die een mooie jas aan hebben en vooral de beide aanvoerders hun spel vertoonen, op de maat van de muziek die langzaam inzet, heen en weer wiegen; bij het versnellen van de tempo van de muziek een paar stappen nu eens vooruit dan weer achteruit doen; bij het fortissimo-doorspelen van de muziek op dezelfde plaats blijven staan daarbij onophoudelijk trappelende met de voeten om de belletjes voortdurend te laten rinkelen en woest de oogen laten rollen, in al hunne bewegingen gevolgd door de overige spelers, is treffend en verrukt het publiek.

Hun enthousiasme gaat echter niet zoover als bij de spelers op Java dat ze in extaze raken en gras en rijstzemelen (dedek) eten en gevoelloos op vuur trappen b.v., maar in Borneo zijn de spelers ook maar amateurs en ze dragen schoenen, althans zij die een zwarte jas aan hebben, de overigen niet of wel sandalen.

De koeda-gépang wordt nog veel vertoond in het district Rantau en is zeer populair ; bij bruiloften is het een gebruikelijke vertooning bij het vergezellen van den bruidegom in optocht naar het huis van de bruid en na aankomst van den stoet aldaar. Wanneer de optocht van den bruidegom op weg naar het huis van de bruid met de koeda-gépangspelers voorop af en toe stil houdt om dezen gelegenheid te geven midden op straat hun spel te vertoonen, moeten alle auto's en karren die de stoet tegen- of achterop komen, even stil houden en wachten tot het vuur van de koeda-gépangspelers uitgebluscht is waarna alles weer zijn weg vervolgt.

De wajang-koelit is ook nog populair in de Hoeloe-Soengei, de kleinste doch dichtstbevolkte en meest gecultiveerde afdeeling van de heele Zuider- en Oosterafdeeling ; ze wordt gewoonlijk vertoond vóór of na de verkiezing van een kamponghoofd, dan wel bij gelegenheid van de inwijding van een nieuwe passerloods of openstelling van een nieuwe groote brug voor het verkeer.

Overigens vindt men vrijwel overal in Borneo Javanen, hier in geringen, daar in vrij grooten getale, hetzij als land- en tuinbouwers, w.o. gepensionneerde militairen van minderen rang en gewezen contractanten, hetzij als ambtenaren in bijna alle takken van dienst, (tot voor kort was er zelfs een Javaan als districtshoofd, thans is hij gepensionneerd), dan wel in dienst bij maatschappijen en firma's.

Borneo is ook bekend om de diamanten niet waar ? — Ja, deze worden voornamelijk gevonden bij Tjempaka, in de buurt van Martapoera. De laatste is van ouds bekend door hare diamanten en slijperijen ; het slijpen geschiedt nog veel thuis maar ondanks de primitieve werktuigen is de kunst van diamant-slijpen te Martapoera toch vermaard. Wel hebben in den laatsten tijd een paar bekende hadji's aldaar ieder een moderne fabriek, een machinale inrichting voor het slijpen van diamanten. In die fabrieken heeft men rijen vakken, elk vak voorzien van een machinale slijpinrichting, welke vakken gedeeltelijk verhuurd worden aan diamantslijpers. In Martapoera worden zelfs Kaapsche diamanten geslepen.

Hoe is de naam Bandjarmasin toch ontstaan ? — Oorspronkelijk was het de plaats waar Patih Bandjar en Patih Masih waren gevestigd toen het heele gebied nog onafhankelijk was en zijn eigen vorst had. Zijne Hoogheid merkte hierbij op, dat men dus toen een „patih djaba" en een „patih djero"

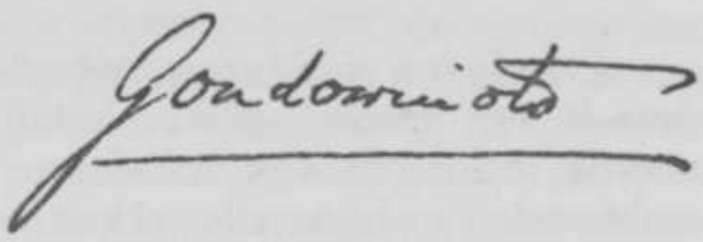
had, (een ,,patih loear'' en een ,,patih dalem'', een patih voor de regeling van de aangelegenheden buiten den zetel waar de vorst was gevestigd en een patih voor de regeling van de aangelegenheden binnen den zetel van den vorst).

Vermoedelijk is dit de juiste verklaring voor het ontstaan van den naam Bandjarmasin. De veronderstelling als zoude die plaats haar naam te danken hebben aan de omstandigheid dat in den drogen tijd, bij vloed het water van de zee door de rivieren landwaarts in stroomt, zoodat er met overdrijving gezegd een : bandjir asin ontstaat (overstrooming, beter : overvloed van zout water) is hoewel afgaande op den klank, het er veel van heeft, toch zeer twijfelachtig en ook een beetje gezocht ; anders zouden andere plaatsen die in dezelfde situatie verkeeren als Bandjarmasin, zooals Moeara-Bahan (thans Marabahan), Koeala-Kapoeas en Semoeda, toch ook moeten heeten : Ban djarmasin, Bandjermasin of Bandjirmasin dan wel Bandjarasin, Bandjerasin of Bandjirasin.

De naam Bandjarmasin is dus vermoedelijk afgeleid van de namen Bandjar en Masih, samengetrokken tot Bandjarmasih en in den loop van den tijd door het spraakgebruik geworden tot Bandjarmasin.

Rn Ms Mr GONDOWINOTO

Soerakarta.

I dankbaarlijke herinnering aan de gunsten, aan welke Ondergeteekende heeft mogen deelachtig worden aan Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII, worden hierbij de eerbiedigste gelukwenschen aangeboden ter gelegenheid van het aanstaande Regeeringsjubileum, gepaard met den wensch uitgesproken, dat het Zijne Hoogheid vergund moge zijn nog gedurende een reeks van jaren onder de meest zegenrijke omstandigheden het Mangkoenagorosche Rijk te besturen.

Kath. Quintus Bosz
J. Albrecht Beste

Utrecht, 29 Mei 1939

In dankbare herinnering aan de keeren bij welke ondergeteekende de eer had om aan Zijne Hoogheid Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII te worden voorgesteld, worden hierbij de eerbiedigste gelukwenschen ter gelegenheid van het aanstaande Regeeringsjubileum aangeboden en tevens de wensch uitgesproken, dat het Zijne Hoogheid vergund moge zijn nog gedurende een reeks van jaren onder de meest zegenrijke omstandigheden het Mangkoenagorosche Rijk te besturen.

(Vertaling van den Deenschen brief van Mevr. Quintus Bosz-Altrecht Beste, Utrecht)

More greetings from India

To Rn. Ms. Noto Soeroto
Secretary of the Committee
for the Triwindu Jubilee-
album Mangku Nagoro VII

Dear Sir,

Kindly convey our heartiest congratulations and greetings to His Highness Pangeran Adipati Ario Mangku Nagoro VII on his completing the 24th year of his illustrious reign, which has rendered so much valuable service to the cause of the betterment of the people of Java and their cultural renaissance. We recollect at this moment with gratitude the cordial hospitality with which His Highness received and entertained our national poet and philosopher Dr Rabindra Nath Tagore, during his visit to your illustrious country. We hope and trust his Highness may be blessed with a long span of life, so that he may continue to do much good for his country and his people cementing the bond of union between Java and India by encouraging and fostering the cultural, scientific and philosophical activities of both the countries.

We hope to conduct to your country an expedition for enquiring into the cultural and ethnic affinities of Java and India in the near future. We shall be highly obliged if we be permitted to present ourselves to his Highness and offer our homage in person.

Dr B. K. CHATTERJEE,
Dr A. K. MITRA

Anthropological Laboratory,
Indian Museum, Calcutta.
Dated the 17th May 1939.

We have the honour to be
Sir,
Your most obedient servants

B. K. Chatterjee D.Sc (Paris)

A. K. Mitra, Ph.D. (Munich)

Koela wiwit tepang kalijan Sampéjan Dalem Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII nalika Kangdjeng Goesti dèrèng dangoe manḍap saking negari Welandi, ngleresi rawoeh ing Bandoeng ndjenengi congrèsipoen pakempalan Boedi-Oetama. Nalika semanten asmanipoen Bendara Radèn Mas Ario Soerjosoeparto. Rawoehipoen ing Bandoeng waoe, ènget koela, dados wakilipoen epanging Boedi-Oetama ing Soerakarta. Anggènipoen njanggrah toenggil ,,hotel" kalijan swargi Mas Boediardja, Secretaris Pangrèhipoen Ageng Boedi-Oetama, toewin koela. Ing ngrikoe B. R. M. A. Soerjosoeparto ketawis menawi saged ngempali prijantoen alit-alit sarta kantja sanès-sanèsipoen kadosta : bangsa soedagar, redacteur serat kabar toewin sapanoenggilanipoen. Sanget anggènipoen soemrambah.

Déné anggèn koela ḍateng ing Bandoeng preloe ngekahi pemanggih koela prekawis prenatan ,,milisi" toemrapipoen tetijang ing India-wétan, poenika saé dipoen tindakaken, poenapa mboten. Kadadosanipoen rembag prekawis milisi, mboten koela atoeraken ing ngriki ; namoeng sareng Congrès ngadjengaken bibaran, poenika ladjeng ngrembag bab santoening warga Pangrèh Ageng. Ingkang dipoen roemijinaken bab pamilihipoen Pangarsa. Dilalahipoen, sadaja ingkang gaḍah wewenang milih, sami milih pandjenenganipoen B. R. M. A. Soerjosoeparto, nanging pandjenenganipoen kedah mboten karsa kémawon nampèni pilihan waoe.

Ingkang mekaten waoe Kangdjeng Boepati ing Keboemèn, Radèn Adipati Ario Aroengbinang, ladjeng meḍar sabda, njoewoen ḍateng pandjenenganipoen B. R. M. A. Soerjosoeparto, karsaa nampèni pilihan waoe. Pangandikanipoen sora atjeṭa, mawi mratélakaken tjotjoging penggalihipoen, kalijan pemanggihipoen para ingkang sami milih, lelanḍesan kabetahanipoen Boedi-Oetama sarta kalangkoengan ingkang kasarira ḍateng B.R.M. A. Soerjosoeparto. Wasana pandjenenganipoen inggih ladjeng karsa nampèni pilihan waoe, ndadosaken bingahipoen tetijang sedaja, sami asoerak-soerak sarta akeplok-keplok mawantoe-wantoe.

Nalika semanten Bendara R. M. A. Soerjosoeparto pantjèn saweg neḍeng-neḍenging diwasa ; kondoeripoen saking negari Welandi, penganggepipoen tijang kaṭah, kados saweg toemoeroen saking kajangan.

Sareng sampoen kalampahan sawatawis dangoe anggènipoen djoemeneng Pangarsa, ngasta tetangsoeling prenatan, katawis saèstoe, bilih anggènipoen nindakaken : kentjeng toewin djedjeg. Menawi ngleresi mengagengi parepatan, para warga sami dipoen toentoeni : anggènipoen nglairaken pikadjenganipoen sageda tjekak sarta patitis, soepados mangsanipoen parepatan toemandja sadaja.

Pangarsa dalemipoen ing Soerakarta ; poenika tamtoenipoen sadaja sampoen sami priksa ; mangka para warga sanèsipoen sami gegrija ing Ngajogja ; dados menawi parepatan, kerep wonten ing Ngajogja ; Pangarsa kepeksa rawoeh ing Ngajogja, asring sanget njaré wonten ing Boediardjan.

Sampoen naté kalampahan Pangarsa baḍé mangarsani parepatan wonten ing Ngajogja, paring serat ḍateng M. Boediardja, nemboeng baḍé njaré ing grijanipoen. M. Boediardja ngatoeri wangsoelan, mratélakaken bilih grijanipoen ngleresi kebak. Sagedipoen ngatoeri papan, namoeng wonten ing kamar montor. Papan poenika pantjèn boten naté dipoen anggé waḍah montor, kerep kanggé ponḍokan tamoe, minangka ganḍok oetawi ,,paviljoen''

Pangarsa inggih karsa ; dados kalampahan njaré ing Boediardjan kados adat sabenipoen. Mekaten waoe inggih mratélakaken rapeting tetepangan oetawi memitran.

mBoten antawis lami B. R. M. A. Soerjosoeparto ladjeng djoemeneng Mangkoe Nagoro VII, ngagem asma Sampéjan Dalem Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Ario Praboe Prang Wadono. Nalika djoemeneng énggal-énggalan, inġ Mangkoenegaran ngleresi wonten resèpsi sarta pista, koela inggih tampi timbalan sarta inggih sowan. Ing penḍapa kaṭah tamoe toewan-toewan ageng alit toewin njonjah-njonjah, poenapa malih para pangéran sarta prijantoen ageng alit. Koela angsal papan kempal kalijan prijantoen saking Ngajogja, tepangan koela, kadosta : Radèn Wedana Dwidjoséwaja sarta soewargi Radèn Sastrawidjana, Djoeroe basa. Kalih-kalihipoen sami warga Raad-kawoela, kados déné Sampéjan Dalem Kangdjeng Goesti. Mekaten oegi saged tjelak kalijan prijantoen Soerakarta ingkang sampoen koela tepangi. Raosing manah koela bingah sanget, sarta ing batos moendjoek sèwoe noewoen. Langkoeng-langkoeng sareng Kangdjeng Goesti karsa njelaki panggénan koela sakantja, sarta karsa imbal pangandika kalijan koela sakantja, sangsaja bingah manah koela.

Nalika ing Mangkoenegaran wonten kempalan wantji éndjing manggèn wonten ing Prangwedanan, mèngeti salah satoenggaling lelampahan, koela inggih tampi timbalan. Sowan koela malebet njarengi Radèn Martasoewignja. Ingkang meḍar sabda roemijin Radèn Mas Sajoga soewargi, maos seratanipoen tjara Welandi ; pengraos koela soewaranipoen lirih,

mboten patos tjeṭa toemrap ḍateng pamirengan koela. Poenika kados-kados njarijosaken pèngetan ngleresi 120 tahoenipoen (saking) mijos dalem Kangdjeng Goesti Mangkoe Negoro IV swargi.

Sabibaripoen kempalan, watawis ngadjengaken djam 12 sijang koela moendoer saking ngarsa dalem, ladjeng wangsoel ḍateng Ngajogjakarta.

Nalika Kangdjeng Goesti mentas kagoengan damel mikramèkaken poetri dalem, ngleresi sapekenipoen pangantèn, koela inggih tampi timbalan, loemantar Pepatih dalem Kangdjeng Boepati Radèn Mas Toemenggoeng Sarwaka Mangoenkoesoema, nanging nalika semanten koela mboten saged sowan ; ngatoeri wangsoelan, bilih ngleresi wonten alangan.

Kandjeng Goesti, prakawis anggènipoen ngasta negari oetawi ngemong para poetra sentana toewin kawoela dalem, koela mboten saged nḍèrèk ngatoeraken kados poendi toemindakipoen. Makaten oegi anggènipoen mranata lampahing kapradjoeritan toewin anggènipoen mrasoedi sastra genḍing, beksa, kasoesastran, toewin sanès-sanèsipoen malih, koela inggih mboten saged ngatoeraken, djalaran saking tjoepeting kawroeh koela, sarta margi mboten ngladosi ing sadinten-sadaloenipoen. Bebasanipoen temboeng Melajoe mekaten: *Djika tali pandjang sedjengkal, djangan hendak mendoega laoet.*

Prakawis pamrasoedi dalem ḍateng inḍaking wewaosan ingkang saé-saé. koela saged soemerep sawatawis saking kaṭahipoen serat tjap-tjapan énggal wedalan Balé-Poestaka toewin Java-Instituut, ingkang midjil saking soemberan ing Mangkoenegaran. Mekaten oegi bab anggènipoen karsa nglempakaken serat-serat ingkang taksih seratan tangan, dèrèng dipoentjapaken, kadosta : babadipoen negari Tiong Kok, katjarijosaken mawi temboeng Djawi sekar matjapat, damelanipoen bangsa Tiong Hwa ingkang sami wasis wasis ngarang mawi sekar matjapat.

Namoeng semanten saged koela ngatoeri pasoembang isèn-isènipoen Serat-Pèngetan-Triwindoe Mangkoe Nagoro VII.

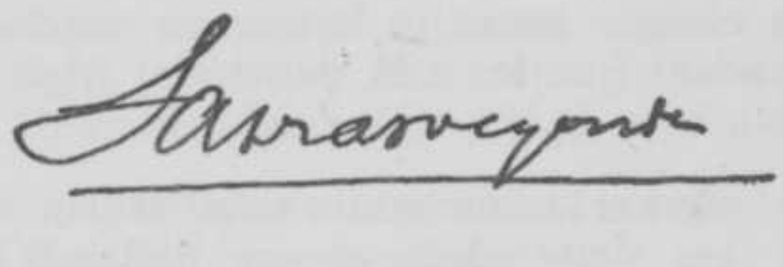
Wasana koela nḍèrèk memoedji, moegi-moegi Sampéjan Dalem Kangdjeng Goesti Pangéran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII pinandjangna ing joeswa, sinihan ing Pangéran Ingkang Maha-Agoeng.

Amin !

Ngajogjakarta, 6 Mei 1939

Rn SASRASOEGONDA

Djokdjakarta

Siti Pregiwa et Le Seigneur de la Brousse

(un poème en prose)

Il y a si longtemps de celà que personne ne peut le certifier et qu'à peine un des plus vieux waringins se le rappelle..... Peut-être le puissant Ganécha s'en souvient-il aussi, car c'était à l'époque où, dignement, il dut céder sa place dans le temple au Croissant d'Argent. Voyez-vous cette statue brisée qui évoque les débris sacrés de la pensée très pieuse, voyez-vous ce pouce tordu qui, seul parmi les débris, exprime tous les malentendus du monde, et ce lotus aussi, qui s'est brisé comme un coeur séparé de sa moitié ? C' est là, où la pleine lune se reflète dans cet étang rempli des confidences de toutes ces lianes, qui veulent toucher son miroir impassible de leurs lèvres lisses et sensuelles, là où surgit la masse d'un volcan éteint après tant d'éclats d'une vie active et passionnée, c'est là que s'élevait un kraton d'une grande beauté avec des pendoppos féeriques, qu'un architecte avait voulus aussi célestes et parfaits que la danse et la divine silhouette de la princesse Siti Pregiwa.

Un jour à l'aube victorieuse, à l'aube si spontanée que la traine de la Nuit avait à peine disparu dans les treillis de bambous, un jour à l'aube puissante comme l'appel des Dieux et heureuse comme les élus d'Allah, était née Siti Pregiwa. Légérement, sur ses genoux desséchés couverts d'un sarong princier, la grand'mère dorlotait le poupon après mille soins minutieux, mille prières et mille bénédictions de toutes celles qui ont les paumes des mains lisses comme les cailloux des rivières, longuement polis comme des bijoux précieux.

Siti Pregiwa croissait, se développait harmonieusement, sans choc, sans maladie, comme le son d'une harpe très pure qui ne connait aucune désharmonie.

Elle aimait les fleurs et les oiseaux. Bientôt cent nids d'hirondelles apparurent au dessous de la tourelle dentelée, où le muezzin à l'aube de chaque matin et le soir au coucher du soleil psalmodiait ses prières, pendant que les très patientes Abdi Dalem Para Gousti veillaient aux ablutions de la petite princesse.

Avant le coucher du soleil ardent et les génuflexions du soir, Siti Pregiwa et ses deux demi-soeurs Srikandi et Pregiwati s'envolaient de leurs

pas lestes dans les interminables allées du parc. Elles s'échappaient jusqu'aux rizières géométriques qui semblaient des flaques de feu liquidə dans le soleil couchant, ou jusqu'à la rivière, le long de laquelle toutes trois elles sautaient d'une pierre à l'autre comme des libellules merveilleuses . . . Elles couraient à perdre haleine jusqu'à une grande chute d'eau et tout à coup s'arrêtaient net, subjuguées par cette puissance de la Nature qui leur semblait régler aussi les battements de leurs coeurs, effrayés de leur propre audace !

Siti Pregiwa parlait aux abeilles, qui autour de ses nattes bourdonnaient comme un diadème vivant, elle chantait aussi des mélodies et soulevait ainsi des nuées de papillons qui formaient autour d'elle un cortège ailé.

Alors on entendait le grand gong qui de sa voix magique appelait la princesse pour le repas du soir. Docile, elle rebroussait alors chemin et, toute essoufflée, tombait dans les bras de sa mère anxieuse.

D'ailleurs tout lui était permis, sauf une chose : de ne jamais prendre certain chemin à gauche, qui menait à un champ — pour elle une forêt — de canne à sucre, dans laquelle de temps à autre on voyait apparaitre le terrifiant . . . Seigneur de la Brousse.

Sa vieille nourrice aux dents laquées de noir et aux lèvres cramoisies de sirih, lui avait répété plusieurs fois :

— Siti Pregiwa, Siti Pregiwa, le jour où tu prendras le chemin à gauche, le jour où tu t'égareras dans la canne à sucre, le jour où tu entendras les pas du Seigneur de la Brousse, ce jour-là mes yeux s'éteindront à tout jamais . . . car tu seras perdue, ô princesse Siti Pregiwa, choisie parmi toutes, fille bien-aimée d'Ardjouna le Bien-Heureux !

— Abdi Dalem Para Gousti, qui est le Seigneur de la Brousse ? demandait la fillette toute tremblante d'une émotion inconnue. La vieille aux dents laquées de noir lui répondait :

— Le Seigneur de la Brousse, c'est celui dont on ne prononce pas le nom . . . c'est le Mal !

Siti Pregiwa commença ses études, on lui enseignait tout ce qu'une princesse du sang doit savoir : les beaux principes du Koran sacré, l'histoire de son pays avec ses sources hindoues, l'épopée de la Mahabharata, le poème lyrique de Çakuntala et, à côté de celà, tous les beaux travaux feminins, dignes de ses petites mains en filigrane : jeter des dessins sur des étoffes fines et soyeuses, teindre le batik et même tailler les kabayas multicolores comme les fleurs du Jardin d'Allah.

Mais ce qui la tentait parmi tout, c'était cet art divin créé par les multiples dieux en l'honneur du Dieu Unique : la Danse.

En cachette de ses instructrices, seule dans sa chambrette, Siti Pregiwa esquissait des pas, essayait des poses ou s'exerçait à plier ses doigts en signe de Garouda et son corps fluet dans le rituel mouvement de Maitreya.

Un jour, derrière un paravent de laque dorée, apparut la tête de l'aïeule courbée en deux.

— Qui t'a enseigné à danser, petite ? Car tu as à peine appris l'entrée et la sortie et tu n'es même pas encore une bedojo ; quand au serimpi, on t'a enseigné seulement à porter ton njampang.

— Ce sont Dieu et ses Anges qui m'ont enseigné cet art des Apsaras, ô bisaïeule.

— Mais dis moi, petite, quand t'ont-ils enseigné cet art sacré et difficile, que nos ancêtres nous ont laissés tel un pousaka et que nous incarnons pieusement d'une génération à l'autre ?

— Je ne saurai te le dire, ô bisaïeule. Peut-être dans mon sommeil, ou peut-être dans le très long sommeil avant ma naissance. La bisaïeule s'éloigna en secouant la tête : Etrange petite, étrange petite . . . . . c'est une fille d'Ardjouna . . . . .

Et bientôt commencèrent des leçons régulières dans ce sacerdoce traditionnel, dans lequel Siti Pregiwa devenait peu à peu comme une prêtresse inspirée du Très-Haut ! Elle entra progressivement dans les arcanes les plus hermétiques de cet art, qui devint pour elle sa vie et son but.

Quand doucement, nostalgiquement commencaient les premiers accords du gamelan saléndro, quand la légère fumée de l'encens s'échappait de l'or et du bronze des encensoirs, quand soudain le souling se mettait à égrener ses notes comme un collier de perles précieuses tombant sur un tapis lorsque se brise le fil qui les tenait bien rangées, quand le rebab se désolait du paradis perdu et que les nijagas tâchaient de le consoler en tapant légérement sur les tambours d'écho, Siti Pregiwa apparaissait. Ses paupières étaient baissées, la frange de ses cils jetaient une ombre délicate sur ses joues, qui ressemblaient aux pétales d'une rare orchidée, ses épaules étaient encore enfantines, de cette nuance or mat que les Javanais prisent par dessus tout, ses pieds menus aux ongles précieux éffleuraient à peine le parquet. Elle dansait ainsi des heures entières, jusqu'à tomber comme un oiseau meurtri et sans souffle dans les bras des Abdi Dalem Para Gousti .... Son Père le Juste et Généreux épongait alors son front, ému et épuisé lui-même de la tension qu'il metait à styler chaque mouvement de sa fille bien-aimée.

Dans une arcade sombre du pendoppo obscur, tombant doucement en ruine, Prabou Jaka, jeune architecte du palais, fils d'une des concubines d'un cousin éloigné du Prince, contemplait quotidiennement ces

divines répétitions. Ces spectacles l'inspiraient et son esprit se remplissait des visions les plus hardies de palais à construire. Un jour, l'âme en extase, il se prosterna devant Son Altesse et lui soumit le projet d'un nouveau pendoppo d'honneur. Le Juste et Généreux l'écouta, les yeux scrutateurs, et lui commanda de revenir le quatrième vendredi du mois suivant.

Prabou Jaka, l'âme en feu, le coeur endolori et l'esprit inquiet, guettait chaque occasion d'apercevoir Siti Pregiwa. Un jour, à l'aube après les ablutions rituelles, il l'aperçut au tournant d'une allée et s'enhardit au point de jeter à ses pieds une poignée de tjampakas parfumés comme le premier cri de l'amour. Siti Pregiwa s'arrêta, étonnée et légérement frémissante, comme devant une Ananké infranchissable.

— Siti Pregiwa, regarde . . . Et il développa devant les yeux émerveillés de la fillette les dessins et les plans architectoniques du nouveau pendoppo.

— Prabou Jaka, est-ce toi qui l'a dessiné et imaginé ?

— Oui, Siti Pregiwa, c'est moi.

— Et qui t'a inspiré ce poème en lignes et en couleurs ?

— C'est toi, Siti Pregiwa, ma bien-aimée depuis toujours ..... et pour l'éternité !

Elle respirait à peine et chuchota : Est-ce la volonté de Dieu ?

— Oui, c'est Sa volonté. Tu viendras ce soir dans mon atelier et je te montrerai la maquette du pendoppo d'honneur. Tu comprendras qu'en dansant là tu délivreras tout ton peuple du Mal.

— De quel Mal ?

— Du Mal qui accable tous ceux qui sont nés trop bas pour connaitre l'harmonie des sphères du Bien-Heureux.

— Et du Seigneur de la Brousse aussi, chuchotta Siti Pregiwa, toute angoissée.

— Du pouvoir du Seigneur de la Brousse aussi, répondit fortement Prabou Jaka, d'une voix qui sonnait comme un robuste accord de lagou pélog.

Les sept vieillards du Grand Conseil décidèrent la construction du nouveau pendoppo d'honneur. Mais on avait aussi arrêté le mariage de Siti Pregiwa, fille unique de Son Altesse le Juste et Généreux, avec le fils aîné du Sultan aux dix mille rizières, et le nouveau pendoppo devait être prêt pour la cérémonie.

Dans les allées sombres du parc, sous l'auspice bienveillant d'un waringin, Prabou Jaka serrait à meurtrir les doigts fluets de Siti Pregiwa et entre ses dents serrées chuchotait à l'oreille de la princesse :

—Jamais, comprends-tu, jamais je ne te céderai au fils du Sultan. Mais je te gagnerai, comme prix unique de mon travail, de mon oeuvre et de mille autres après notre mariage..... Aussitôt le pendoppo d'honneur terminé, je me prosternerai devant ton auguste père et je l'obligerai à rompre à tout jamais avec le Sultan aux dix mille rizières.

Siti, frémissante d'amour et de peur d'offenser son père, mais émerveillée de la force et de l'audace de Prabou Jaka, se laissait bercer par cette voix musicale et se mit à croire à la réussite du fou projet du jeune homme.

Cependant Siti Pregiwa semblait se préparer, mais son coeur se vouait à l'autre qu'elle connaissait et considérait comme le Héros digne d'elle. Elle répétait ses danses magiques et pendant qu'elle dansait les enfants du royaume guérissaient, les poupons venaient au monde sans la moindre douleur de leurs mères, les vieillards mouraient dans un sommeil extatique et la pluie bienfaisante faisait croitre le riz en telle abondance que des rires de joie et de bien-être retentissaient dans tout le pays.

Dix jours avant la mariage, le Kraton et son magnifique pendoppo étaient tout éclairés par une douce lumière lunaire, qui l'enveloppait comme une caresse et une bénédiction des Dévas invisibles. Une béatitude remplissait l'air parfumé aux mélattis bénis.

Siti Pregiwa, l'angoisse au coeur, sortit d'un pas vacillant et traversa les cours du kraton. Rêveuse et lointaine à tout ce qui l'entourait, elle continua sa route et se dirigea sans même s'en apercevoir dans le chemin de gauche, dans le chemin qui lui était défendu depuis qu'elle était au monde.

Tout lui était égal et elle se sentait infiniment lasse, comme si une volonté froide et rigide s'était emparée d'elle et l'avait séparée de son âme. Elle ne se souvenait plus, ni des yeux de sa mère anxieuse quand celle-ci la prévenait du danger de ce chemin, ni de la voix autoritaire de son père, ni même des paroles de sa nourrice, l'honorable Abdi Dalem Para Gousti.

Elle allait comme hallucinée et ne se réveilla de cet état d'âme qu'au moment ou une canne à sucre frôla désagréablement son visage et ses épaules et où elle se sentit prise dans le feuilles drues et desséchées. Prise d'une angoisse inconnue, elle aurait voulu rebrousser chemin, mais c'était trop tard, elle s'égara dans cette forêt sans âme destinée aux besoins matériels de l'homme et n'attirant que le tigre gourmand. C'est alors que sa fine oreille de musicienne et de danseuse entendit un léger bruit sec qui lui serra le coeur comme un mauvais pressentiment. L'air devint lourd et électrisé comme avant un orage, un silence mortel souligna ce bruit terrifiant, la gorge de Siti Pregiwa devint sèche à ne pouvoir articuler un son, les pensées s'agitèrent dans sa tête comme une

girouette au vent, un insupportable bourdonnement d'oreilles la tortura et les battements de son coeur résonnèrent dans tout son corps menu comme le keprok du village.

Prabou Jaka venait de demander comme unique récompense de son travail et de son oeuvre d'artiste, la main de la princesse. Brisé par le refus hautain de son Altesse le Juste et Généreux, desséché par son amour, épuisé par un travail intense, mais, les yeux flamboyants d'une fièvre intérieure, il saisit son arc et son carquois et courut vers le champ de canne à sucre pour rencontrer le Seigneur de la Brousse, don l'apparition maléfique avait été annoncée depuis trois jours. Il pénétra dans le fouilli et aperçut presque en même temps Siti Pregiwa et, pas loin d'elle, la bête farouche.

Un saut, un élan des muscles, une pensée, un seul désir, une flèche visée dans le coeur de l'animal..... Puis un cri rauque, un soubresaut d'un corps roux et tacheté, blessé à mort. Enfin une petite princesse plus morte que vive, emportée comme un trophée guerrier vers le kraton en panique.

Cependant, la loi familiale, l'adat millénaire doit être observé, même par les héros et les envoyés des dieux... et le jour du mariage de Siti Pregiwa arriva, pareil à tant d'autres. Sauf que les sons de tous les gamelans remplissaient le pays d'un appel de l'Eternel au plus humble des javanais, à retrouver son âme, perdue dans le dur labeur quotidien et les soucis pécuniers.

Les routes se remplissaient d'une foule sobre, aux étoffes sombres aux multiples dessins. Les gosses par milliers, pomponnés, escaladaient les petits chemins en courant à qui mieux pour arriver le plus vite possible et attrapper encore quelques bonnes places.

Les pendoppos étaient remplis de fonctionnaires et de gens de marque. Les représentants des princes étaient au complet, l'or et les diamants étincellaient comme les étoiles dans le septième ciel d'Allah.

Les quatre principales Abdi Dalem Para Gousti terminaient la toilette compliquée de la Princesse Siti Pregiwa, en fixant la tiare de diamants et de rubis sur ses cheveux parfumés à l'huile de roses, noirs et lisses comme les plumes de Garouda. Sa mère, de ses mains fines et ciselées, épinglait sur sa coiffure le papillon en diamant, joyau sacré de la famille.

Dans le pendoppo d'honneur, Son Altesse le Juste et Généreux, assis en siniwaka sur le trône ancestral, majesteux et splendide, avait à ses côtés le père de son futur beau-fils, le Prince aux dix mille rizières et aux mille forêts de teck, et le beau-fils lui-même, opulent et rond, pareil à la pleine lune.

Ce dernier, vêtu d'étoffes éclatantes, portant un kriss de grande valeur savamment piqué dans le noeud de sa ceinture, attendait victo-

rieusement l'apparition de sa future femme, dont il ne connaissait que la renommée d'être la plus belle, la plus douce et la plus parfaite danseuse que les familles princières aient connu depuis des siècles. On attendait la mère de Siti Pregiwa, qui veillait aux derniers préparatifs de la toilette de sa fille. Aussitôt qu'elle occuppa son siège, fine et altière, entourée de sa cour féminine, les gamelans retentirent et les chanteuses du palais entonnèrent de leurs voix nostalgiques le chant virginal de Srikandi avant sa première rencontre avec son futur époux, Ardjouna le Bien-Heureux.

C'est alors qu'apparurent, comme un rêve irréel, quatre princesses, dont la plus ciselée par l'amour créateur de Dieu, la plus parfaite et la plus innoubliablement belle, comme une aube toute dorée, était Siti Pregiwa. Un silence d'extase religieuse, un silence de piété devant ce miracle accompagna l'harmonieuse entrée, légérement cadencée. Toutes les quatre se plièrent avec une grâce de nymphes devant le sila de Son Altesse et firent au père de Siti Pregiwa le sembah traditionnel.

La danse commença, calme et sereine, répondant à chaque accord du gamelan par des mouvements qui prolongeaient les sons à l'infini et les faisaient entrer dans une béatitude du Nirwana. Puis le rythme changea et la lutte élégante des amazones d'amour commença. Elles étaient armées d'arcs dont la flèche la plus adroite devait toucher tout droit au coeur l'amant imaginaire.

Derrière la foule anonyme des spectateurs perdus dans la contemplation du spectacle divin, se trouvait Prabou Jaka, l'architecte. Il ne regardait pas, lui, meurtri comme il l'était par la douleur. Une pensée le hantait. La rage au coeur, il se faufila adroitement sous les arcades jusqu'aux boiseries de l'ornamentation des colonnes qui soutenaient sa construction géniale, et secrétement, prudemment, il mit le feu à son oeuvre.

Le gong magique commença à gronder de sa voix prophétique, le souling se débattit, tout effaré, le rebab frémissant s'évertua de prévenir les hommes du danger.

Mais perdu comme on l'était dans la contemplation de la danse, personne ne faisait attention à cette tragédie des sons. Seule la vieille nourrice, ridée comme un parchemin, tressaillit légérement, mais elle ne quittait pas des ses yeux fidèles et attentifs chaque mouvement de sa pupille.

Déjà l'encens commencait à se mêler de fumée et le crépitement du feu vengeur aux sons du choeur féminin dans l'Ananda, jouissance éternelle de l'étreinte des Dieux. Déjà les paupières dorées de Siti Pregiwa commençaient légérement à trembler comme les ailes d'un papillon dans la paume de la main, déjà ses bras, chargés de brace-

lets en forme de demi-lunes, se couvraient de transpiration comme les tiges des lianes de la rosée du matin, déjà sa nuque avec peine supportait le poids des ses cheveux et de sa tiare, et sa poitrine oppressée, serrée dans le velours, l'or et les pierres précieuses, se débattait comme un oiseau frappé à mort, déjà ses orteils fins et ciselés esquissaient avec peine les derniers symboles de l'angoisse amoureuse, quand un cri retentit, un cri de la foule, un cri des enfants qui les premiers avaient aperçu le feu envahissant le pendoppo d'honneur et le vieux kraton.

Le gong majestueux appela au secours et cent villages des alentours accoururent, mais en vain, car le fléau déchainé engloutissait de ses langues de feu tout ce qui tombait dans sa gueule enflammée.

Tout s'écroulait, tout disparaissait comme un songe irréel, envahi par les flammes, qui n'épargnaient ni grand, ni petit, ni beau, ni laid, ni bonté suprême, ni basse lâcheté.

Tout se changea en cendre, tout s'écroula . . . sauf l'âme immortelle de Java avec sa divine beauté, sa suprême sagesse et son ineffable noblesse.

Des siècles passèrent là-dessus, roulant les uns après les autres comme les vagues de l'océan. Mais un jour nouveau surgit, un jour glorieux revint, une aube radieuse ouvrit ses yeux transparents, et l'on vit sur les ruines du Kraton millénaire apparaitre un Oiseau géant: c'était le Garouda sacré!

La Haye le 8 mars 1939.

Mad. ALLA BAUD
Batavia.

Alla Baud.

KANGDJENG GOESTI PANGERAN
HADIPATI HARIO PRABOE
SOERIODILOGO

Gevolg gevende aan het vriendelijke verzoek van het Comité om mij niet onbetuigd te laten bij de samenstelling van het album, dat U bij gelegenheid van Uw Trouwdag. Beskuurs Jubileum aangeboden zal worden, wekt het mij uit het hart Uwe Hoogheid mijne oprechte gelukwenschen aan te bieden, en daarbij de innige hoop uit te spreken, dat Uwe Hoogheid moge(n) vele jaren in gezondheid en welstand, tot heil van Rijk en Volk, mogen behouden worden.

Het Hoofd van het
PAKOE ALAMSCHE HUIS
Djokdjakarta.

ꦲꦤꦶꦁꦏꦸꦱꦸꦩꦱꦸꦫꦠꦤꦶꦏꦸꦭꦸꦂꦏꦏꦸꦭꦤꦤꦸꦁꦱꦶꦥꦸꦂꦮꦤꦸꦏꦸꦱꦸꦩꦱꦸꦫꦠꦲꦤꦶꦁ

1916
1939